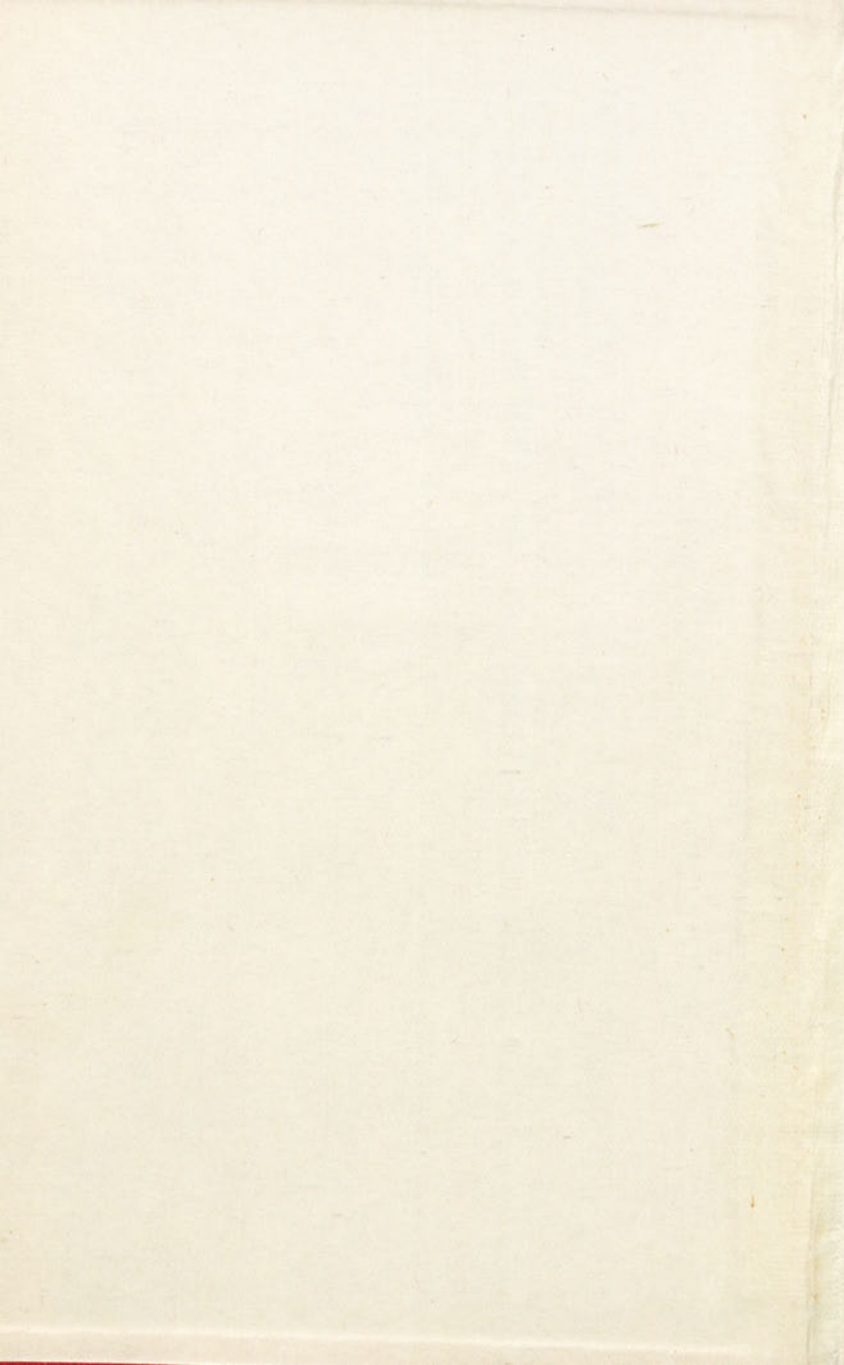

VI

634807

c

Sienkiewicz
—
KRIŽARJI
II

Standard Fifth

SIENKIEWICZ
—
KRIŽARJI

Druga knjiga

HENRYK SIENKIEWICZ
K R I Ž A R J I
II. DEL

„Križarji“ so zgodovinski roman, čigar snov je zajeta iz strašnih bojov med Nemci in Poljaki v srednjem veku. Dasi je slikalo to dobo poljske preteklosti že mnogo pisateljev, se vendar nobenemu ni posrečilo ustvariti tako veličastne podobe, kakor jo je razgrnil pred nami Sienkiewicz v svojih „Križarjih“. Roman je v prvi vrsti delo bogate in iznajdljive pisateljeve domišljije, ki na podlagi zgodovinskih virov oživilja davno preteklost v vsej njeni resničnosti in neposrednosti. — Drugi del romana je še bolj živahen in napet kakor prvi. Vrhunec tega široko zasnovanega epskega dela pa je gotovo monumentalni opis bitke pri Tannenbergu in Grünvaldu l. 1410, kjer so združeni Litavci in Poljaki pod vodstvom svojega kralja Vladislava Jagiela potolkli mogočni red nemških križarjev in mu s tem zadali smrtni udarec.

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA
V LJUBLJANI

ENKIEWICZ
KRIŽARJI

II

ENKIEWICZ
KRIŽARJI

Enkiewicz

SIENKIEWICZ / KRIŽARJI II

KRIŽARJI

II

1923

WYDAWCA: KSIĘGARNIA LUBIJAŃSKA

HENRIK SIENKIEWICZ

KRIŽARJI

II

1935

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA LJUBLJANA

VII 6 37 807, c

Iz poljščine prevedel dr. Rudolf Molè
Vse pravice pridržane
Tiskarna sv. Cirila v Mariboru
Predstavnik Albin Hrovatin

SIENKIEWICZ / KRIŽARJI II

Ko je bil Jurand na gospodnem dvorišču, ni vedel
takoj, kam naj se obrne, ker ga je vajšček, ki ga je
prišel obiskati, pustil in se ni mogel k njemu.
Pri njem je bil vsa ta leta, poslušal ga je, govoril,
tako ali tako, da ni bil tako mnenja in ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil

Medtem ko je Jurand na dvorišču, ni vedel
takoj, kam naj se obrne, ker ga je vajšček, ki ga je
prišel obiskati, pustil in se ni mogel k njemu.
Pri njem je bil vsa ta leta, poslušal ga je, govoril,
tako ali tako, da ni bil tako mnenja in ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil

Is tako je bil Jurand na dvorišču, ni vedel
takoj, kam naj se obrne, ker ga je vajšček, ki ga je
prišel obiskati, pustil in se ni mogel k njemu.
Pri njem je bil vsa ta leta, poslušal ga je, govoril,
tako ali tako, da ni bil tako mnenja in ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil

— Jurand, ste vi Jurand iz Spilberga?

— Ja.

— Potem vam moram povedati, kaj vam svetujem.
Pojdite k gospodu.

Is tako je bil Jurand na dvorišču, ni vedel
takoj, kam naj se obrne, ker ga je vajšček, ki ga je
prišel obiskati, pustil in se ni mogel k njemu.
Pri njem je bil vsa ta leta, poslušal ga je, govoril,
tako ali tako, da ni bil tako mnenja in ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil

Is tako je bil Jurand na dvorišču, ni vedel
takoj, kam naj se obrne, ker ga je vajšček, ki ga je
prišel obiskati, pustil in se ni mogel k njemu.
Pri njem je bil vsa ta leta, poslušal ga je, govoril,
tako ali tako, da ni bil tako mnenja in ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil

Is tako je bil Jurand na dvorišču, ni vedel
takoj, kam naj se obrne, ker ga je vajšček, ki ga je
prišel obiskati, pustil in se ni mogel k njemu.
Pri njem je bil vsa ta leta, poslušal ga je, govoril,
tako ali tako, da ni bil tako mnenja in ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil
tako prepričan, da je bil tako mnenja, da ni bil

— Jurand, ste vi Jurand iz Spilberga?

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
Very grateful reference
Theodore W. Higley, Jr.
Department of Biology

I

Ko je bil Jurand na grajskem dvorišču, ni vedel takoj, kam naj se obrne, ker ga je vojščak, ki ga je pripeljal skozi vrata, pustil in se napotil k stajam. Pri obzidju so res stali vojaki, posamič ali v gručah, toda njih obrazi so bili tako nesramni in njih pogledi tako porogljivi, da je vitez lahko uganil, da mu poti ne pokažejo, a če mu odgovoré na vprašanje, bo odgovor najbrž sirov ali pa žaljiv.

Nekateri so se smejali, kazaje nanj s prsti, drugi so ga zopet začeli obmetavati s sneženimi kepami kakor prejšnji dan. Ko pa je opazil večja vrata, nad katerimi je bil v kamen vklesan Kristus na križu, je krenil proti njim, meneč, da mu že kdo pokaže pravo smer, ako so komtur in predstojniki v kakem drugem delu gradu ali v drugih izbah.

In tako je tudi bilo. V trenutku, ko se je Jurand približal onim vratom, sta se obe polovici naglo odprli in pred njimi je stal mladenič z ostriženo glavo kakor kleriki, samo v posvetnem oblačilu, ter vprašal:

»Gospod, ste vi Jurand iz Spihova?«

»Da.«

»Pobožni komtur mi je ukazal, naj vas spremim. Pojdite z menoj.«

In peljal ga je skozi obokano veliko vežo proti stopnicam. Pri stopnicah pa se je ustavil, premeril Juranda z očmi in zopet vprašal:

»Orožja nimate nobenega pri sebi? Ukazali so mi, naj vas preiščem.«

Jurand je dvignil obe roki, tako da je vodnik lahko dobro ogledal vso njegovo postavo, in odgovoril:

»Včeraj sem oddal vse.«

Tedaj je vodnik znižal glas in rekel skoraj šepetaje:

»Torej varujte se, da se v srdcu ne spozabite, ker ste pod močjo in premočjo.«

»Toda tudi pod voljo božjo,« je odgovoril Jurand.

In po teh besedah je pozorneje pogledal vodnika; ko pa je opazil v njegovem obrazu nekako usmiljenje in sočutje, je rekel:

»Poštenje ti gleda iz oči, dečko. Ali mi odkritosrčno odgovoriš na to, kar te vprašam?«

»Hitite, gospod,« je rekel vodnik.

»Ali mi vrnejo otroka?«

A mladenič je začudeno dvignil obrvi.

»Kaj je vaš otrok tu?«

»Hčerka.«

»Devica v stolpu pri vratih?«

»Da. Obljubili so mi, da jo oddajo, ako se jim sam predam.«

Vodnik je zamahnil z roko v znamenje, da nič ne ve, toda njegov obraz je izražal nemir in dvom.

A Jurand je vprašal dalje:

»Mar je res, da je v rokah Šomberga in Markvarta?«

»Teh dveh bratov ni v gradu. Vendar jo dobite nazaj, gospod, preden Danfeld ozdravi.«

Ko je Jurand to slišal, se je zdrznil, toda ni bilo več časa za nadaljnja vprašanja, ker sta prišla do dvorane v prvem nadstropju, kjer bi moral Jurand stopiti pred obličje ščitenjskega staroste. Dečko je odprl vrata in se zopet vrnil k stopnicam.

Vitez iz Spihova je vstopil in stal v občirni, zelo temni dvorani; kajti s svincem obrobjeno steklo ni prepuščalo mnogo svetlobe, a vrhu tega je bil oblačen zimski dan. Na drugem koncu dvorane je res gorel v velikem kaminu ogenj, toda slabo izsušene klade so dajale malo plamena. Šele čez nekaj časa, ko so se

oči privadile mraku, je Jurand ugledal v ozadju mizo in okoli nje sedeče viteze, a dalje za njih hrbti celo trumo oboroženih služabnikov in prav tako oboroženih vojščakov. Med njimi je grajski norec na verigi držal udomačenega medveda.

Jurand se je nekoč dvobojeval z Danfeldom, potem ga je videl dvakrat na dvoru mazovskega kneza kot poslanca, toda od tistih časov je minilo že nekoliko let; vendar pa ga je vkljub mraku takoj spoznal i po debelosti i po obrazu, a naposled po tem, da je sedel za mizo v sredi v naslanjaču, roko pa je imel povito z deskami in oprto na naslonilo. Na desno od njega je sedel stari Zigfrid von Löwe iz Insburka, ki je neizprosno sovražil ves poljski narod, a posebno še Juranda iz Spihova; na levi sta bila mlajša brata Gotfrid in Rotgier. Danfeld jih je namenoma povabil, da bi videli njegov triumf nad groznim sovražnikom, a obenem naj bi se radovala nad sadom izdaje, ki so jo skupno zamislili in ji pripomogli, da se je posrečila. Udobno so torej sedaj sedeli, oblečeni v mehke obleke iz temnega sukna, z lahkimi meči ob bokih — veseli, samozavestni, zroč na Juranda z ošabnostjo in s tistim neizmernim preziranjem, ki so ga vedno imeli v srcih za slabotnejše in premagance.

Dolgo časa je trajalo molčanje, ker so se hoteli nasititi ob pogledu na moža, ki so se ga poprej takobali, ki pa je sedaj stal pred njimi z glavo povešeno na prsi, oblečen v spokorniško vrečo iz hodničnega platna, z vrvjo okoli vratu. Na njej je visel mečev ročaj.

Tudi so očitvidno hoteli, da bi čim največja množica videla njegovo ponižanje, ker je skozi stranska vrata, ki so vodila v druge sobe, prihajal kdorkoli je hotel, in dvorana se je skoraj do polovice napolnila z oboroženimi ljudmi. Vsi so z neizmerno radovednostjo gledali na Juranda, se glasno razgovarjali in se nad njim zgledovali. Ko pa jih je videl, mu je celo zrastel pogum, ker si je mislil v duši: »Ako bi Dan-

feld ne hotel držati tega, kar je obljubil, bi ne bil pozval toliko prič.«

V tem je Danfeld zamahnil z roko in razgovor je utihnil, potem pa je dal znamenje enemu izmed služabnikov; ta se je približal Jurandu, prijel z roko za vrv, ki mu je visela okoli vratu, in ga privlekel za nekoliko korakov bliže k mizi.

A Danfeld je zmagoslavno pogledal po navzočih in rekel:

»Glejte, kako moč našega reda zmaga je zlobo in ošabnost!«

»Bog daj vedno tako!« so odgovorili navzoči.

Nastalo je zopet molčanje, potem pa se je Danfeld obrnil k ujetniku:

»Grizel si naš red kakor besen pes, zato je Bog odredil, da stojiš pred nami kakor pes z vrvjo okoli vratu, pričakovaje milosti in usmiljenja.«

»Ne primerjaj me psu, komtur,« je odgovoril Jurand, »ker jemlješ čast onim, ki so se dvobojevali z menoj in padli od moje roke.«

Na te besede je završalo med oboroženimi Nemci: toda nisi mogel spoznati, ali jih je razsrdila drznost odgovora ali zadela upravičenost njegovih besed.

Toda komturju ni bilo všeč, da se je razgovor tako zasukal, zato je rekel:

»Glejte, še tu nam pljuje v oči s svojim ponosom in predrznostjo!«

A Jurand je povzdignil roke kakor človek, ki kliče nebesa za pričo, in je odgovoril, kimaje z glavo:

»Bog vidi, da je ostal moj ponos za tukajšnjimi vrati. Bog vidi in bo sodil, ako niste, sramoteč moj viteški stan, sramotili tudi same sebe. Ena je le viteška čast, katero mora vsak, ki je opasan, spoštovati.«

Danfeld je namrščil obrvi, toda v tem hipu je grajski norec zarožljajal z verigo, na kateri je držal medvedka, in zaklical:

»Pridiga! Pridiga! Dospel je pridigar z Mazovja! Poslušajte! Pridiga!...«

Potem se je obrnil k Danfeldu.

»Gospod!« je rekel. »Grof Rosenheim je ukazal, ko ga je zvonikar z zvonjenjem prezgodaj zbudil k pridigi, naj poje zvonovo vrv od vozla do vozla; tudi ta pridigar ima vrv na vratu — ukaži mu jo pojesti, preden konča pridigo.«

In po teh besedah je nekoliko nemirno pogledal na komturja, ker ni bil gotov, ali se nasmeje, ali pa ga da pretepesti, ker se je prezgodaj oglasil. Toda redovni bratje, ki so bili gladki, vljudni, da, celo ponižni, kadar se niso čutili močne, nasprotno niso poznali nobene mere nasproti premagancem. Danfeld torej ni le pokimal šaljivcu v znamenje, da mu roganje ugaja, marveč se je še sam tako sirovo oglasil, da se je na obrazih nekaterih mlajših oprod pokazalo presenečenje.

»Ne toži, da se ti dela sramota,« je rekel, »zakaj če bi te napravil za pasjega čuvaja, bi bil samostanski pasji čuvaj boljši od vašega viteza!«

A ohrabreni norec je začel kričati:

»Prinesi česalo in počesi medveda, a on ti v zahvalo s taco počese tvoje kocine!«

Na to se je tu pa tam oglasil smeh, neki glas pa je zaklical za hrbtom samostanskih bratov:

»Poleti boš kosil trstje na jezeru!«

»In lovil rake na mrhovino!« je zavpil drugi.

Tretji pa je dodal:

»A sedaj začni odganjati vrane od obešenjakov! Tu ti ne zmanjka dela.«

Tako so se torej rogali nekdanjemu strašnemu Jurandu. Polagoma se je družbe lotilo veselje. Nekateri so vstali od mize, se približali ujetniku, si ga od blizu ogledovali in govorili: »To je torej tisti merjasec iz Spihova, ki mu je naš komtur izbil čekane: najbrž ima peno v gobcu; rad bi koga usekal, a ne more!« Danfeld in drugi redovni bratje, ki so izpočetka

hoteli dati zaslišanju nekaj svečan videz sodišča, so se tudi dvignili, videč, da se je stvar zasukala drugače, in se pomešali med one, ki so se približali Jurandu.

Staremu Zigfridu iz Insburka to ni bilo všeč, toda komtur mu je dejal: »Bodite dobre volje, saj bo še več zabave!« In začeli so tudi ogledovati Juranda, ker je bila to redka priložnost, zakaj tisti izmed vitezov in vojščakov, ki ga je poprej pogledal tako od blizu, je navadno potem zaprl oči na veke. Nekateri so torej govorili takole: »Plečat je, dasi ima kožuh pod vrečo; lahko bi ga ovili s fižolovino in ga vodili po sejnih...« Drugi pa so jeli zahtevati pivo, da bi bil dan še veselejši.

In res so čez čas zazvonili polni vrči, a temna dvorana se je napolnila z vonjem pene, ki je uhajala izpod pokrovov. Razigrani komtur je rekel: »Tako je ravno prav, naj si ne misli, da je njegova sramota velika reč!« Torej so se mu vnovič približali in, trkajoč ga z vrči pod brado, govorili: »Rad bi pil, mazurski rilec!« A nekateri so si ulivali pivo na dlan in mu ga brizgali v oči; on pa je stal med njimi omamljen, ponižan, a naposled je planil k staremu Zigfridu in očitno čuteč, da ne vzdrži več dolgo, začel kričati tako glasno, da bi prevpil šum, ki je vladal v dvorani:

»Pri Zveličarjevih mukah in zveličanju duš, oddajte mi otroka, kakor ste obljubili!«

In hotel je prijeti desnico starega komturja, toda ta ga je naglo sunil v stran in rekel:

»Proč, suženj! Kaj hočeš?«

»Izpustil sem iz ujetništva de Bergova in prišel sam, ker ste obljubili, da mi za to oddaste otroka, ki se tu nahaja.«

»Kdo ti je obljubil?« je vprašal Danfeld.

»Na vest in vero, ti, komtur.«

»Prič nimaš, toda priče ne pomenijo nič, saj gre za čast in besedo.«

»Na tvojo čast, na čast reda!« je zaklical Jurand.

»Torej dobiš svojo hčer!« je odgovoril Danfeld.
Potem se je obrnil k navzočim in rekel:

»Vse to, kar ga je tu doletelo — je nedolžna igrača in se ne da primerjati z njegovim ravnanjem in njegovimi zločini. Toda ker smo obljubili, da mu vrnemo hčerko, če pride sem in se poniža pred nami, tedaj vedite, da je križarjeva beseda neprelomljiva kakor božja beseda in da dekletu, ki smo ga odvzeli razbojnikom, darujemo sedaj svobodo, a po primerni pokori za grehe proti redu tudi njemu dovolimo iti domov.«

Nekateri so se začudili takim besedam, ker so poznali Danfelda in njegovo nekdanje sovraštvo do Juranda in niso pričakovali od njega take poštenosti. Zato so stari Zigfrid, a z njim Rotgier in brat Gotfrid pogledali nanj, dvigajoč od začudenja obrvi in mrščeč čelo. On pa se je delal, kakor da ne vidi njihovih vprašujočih pogledov, in rekel:

»Hčerko ti odpošljemo pod varstvom, ti pa ostaneš tu, dokler se naša straža varno ne vrne in dokler ne plačaš odkupnine.«

Jurand je bil nekoliko presenečen, ker je bil že izgubil upanje, da bi celo njegova žrtev za Danušo mogla imeti kaj uspeha, zato je pogledal na Danfelda s pravo hvaležnostjo in odgovoril:

»Bog ti povrni, komtur!«

»Spoznaj Kristusove viteze!« je rekel Danfeld.

A na to Jurand:

»Saj od Njega je vse usmiljenje! Toda ker že dolgo časa nisem videl svojega otroka, dovolite mi, da vidim otroka in ga blagoslovim.«

»Seveda, a ne drugače kakor vpričo nas vseh, da bodo priče naše vere in milosti.«

Po teh besedah je ukazal najbližjemu dečku, naj pripelje Danušo, sam pa se je približal von Löweju, Rotgieru in Gotfridu, ki so ga obkolili in se začeli naglo in živahno razgovarjati z njim.

»Ne nasprotujem ti, dasi si imel drugačen namen,« je govoril stari Zigfrid.

A vročekrvni, po svojem junaštvu in okrutnosti znani Rotgier je dejal:

»Kako to? Ne-le dekleta, ampak tudi tega vražjega psa hočeš izpustiti, da bo zopet grizel?«

»Ne bo nas več grizel!« je zaklical Gotfrid.

»Ha! ... Saj plača odkupnino!« je odvrnil nemarno Danfeld.

»Tudi če vse odda, v enem letu nagrabi dvakrat toliko.«

»Ne ugovarjam glede deklice,« je ponovil Zigfrid, »toda zaradi tega volka bodo še marsikdaj plačale ovčice našega reda.«

»A naša beseda?« je vprašal zasmehljivo Danfeld.

»Drugače si govoril ...«

Danfeld je skomizgnil z rameni.

»Ali ste imeli premalo zabave?« je vprašal. »Hočete še več?«

Drugi pa so zopet obkolili Juranda in pod vtisom slave, ki je po plemenitem ravnanju Danfeldovem padla na vse redovne ljudi, so se začeli široko ustiti pred njegovimi očmi:

»No, ti hrust!« je govoril kapitan grajskih lokostrelcev, »tvoji poganski bratje ne bi ravnali tako z našim krščanskim viteзом!«

»Mar nisi pil naše krvi?«

»A mi tebi kamen s kruhom ...«

A Jurand se ni več zmenil ne za ošabnost, ne za sramotenje, ki je zvenelo iz njih besed: srce mu je utripalo, a trepalnice je imel vlažne. Mislil je, da vsak hip ugleda Danušo in da jo ugleda v resnici po njih milosti, zato je gledal na govoreče s pravo pokoro in naposled odgovoril:

»Res, res je! Bil sem vam trd, toda ... izdajalec nisem bil.«

V tem je v drugem koncu dvorane naglo zavpil

neki glas: »Deklico peljejo!« — in takoj je nastalo molčanje v vsej dvorani. Vojaki so se razmaknili na dve strani, ker še nihče izmed njih dotlej ni videl Jurandove hčere; a večina zaradi tajnosti, ki je z njo Danfeld zakrival svoja dejanja, niti ni vedela, da je v gradu, tisti pa, ki so vedeli, so utegnili že sedaj drugim pošepetati o njeni čudoviti lepoti. Vse oči so bile torej z nenavadno radovednostjo obrnjene proti vratom, skozi katera se je morala pokazati.

V tem se je najprej pokazal dečko, za njim pa vsem znana samostanska služabnica, tista, ki je potovala v gozdni dvorec, za njo pa je stopala belo oblečena deklita z razpuščenimi lasmi, prevezanimi na čelu s trakom.

In naglo se je v vsej dvorani razlegel liki grom strahoten izbruh smeha. Jurand, ki je bil v prvem hipu skočil k hčerki, se je naglo umaknil in stal bled kakor platno, gledaje z začudenjem na koničasto glavo, na sinja usta in na tope oči negodnice, ki so mu jo oddajali kot Danuško.

»To ni moja hčerka!« je rekel z boječim glasom.

»Ni tvoja hčerka?« je zaklical Danfeld. »Pri svetem Liboriju iz Paderborna! Torej nismo tvoje hčerke vzeli razbojnikom ali pa ti jo je kak čarovnik izpremenil, ker druge ni v Ščitnu.«

Stari Zigfrid, Rotgier in Gotfrid so naglo izmenjali med seboj poglede, polne največjega občudovanja radi Danfeldove prebrisanosti, toda nobeden od njih ni imel časa, da bi se oglasil, ker je začel Jurand kričati z groznim glasom:

»Je, je v Ščitnu! Slišal sem, kako je pela, slišal sem glas svojega otroka.«

Na to se je Danfeld obrnil k zbranim in rekel mirno, a s poudarkom:

»Pozivam vas navzoče za priče, a zlasti tebe, Zigfrid iz Insburka, in vaju, pobožna brata Rotgier in Gotfrid, da po dani besedi in storjeni obljubi oddajam to deklito, ki so o njej povedali od nas pobiti

razbojniki, da je hčerka Juranda iz Spihova. Ako ni prava — ni naša krivda, marveč je volja našega Gospoda, ki je na ta način hotel izročiti Juranda v naše roke.«

Zigfrid in oba mlajša brata so sklonili glave v znamenje, da slišijo in da bodo, če bo treba, pričali. Potem so vnovič izmenjali med seboj nagle poglede — to je bilo namreč več, kakor so mogli sami pričakovati: ujeli so Juranda, niso mu oddali hčere, a vendar so navidez držali obljubo, kdo drugi bi mogel to pogoditi!

Toda Jurand se je vrgel na kolena in začel rotiti Danfelda pri vseh relikvijah v Malborgu, a potem pri pepelu in glavah njegovih staršev, naj mu odda resničnega njegovega otroka in naj ne ravna kakor slepar in izdajalec, ki lomi prisege in obljube. V njegovem glasu je bilo toliko obupa in resnice, da so nekateri začeli premišljevati o prevari, drugim pa je prihajalo na misel, da je morda res kak čarovnik izpremenil dekletovo postavo.

»Bog gleda na tvojo izdajo!« je vpil Jurand. »Pri ranah našega Zveličarja, pri tvoji smrtni uri, oddaj mi otroka!«

In vstal je ter šel upognjen k Danfeldu, kakor bi mu hotel objeti kolena, oči so se mu bleščale kakor v blaznosti, a glas se mu je izmenoma lomil od boli, strahu, obupa in grožnje. Ko pa je Danfeld vpričo vseh slišal očitke izdaje in goljufije, je začel sopsti, naposled se je na njegovem obrazu pokazal srd kakor plamen; ker je hotel do skrajnosti poteptati nesrečneža, je planil naravnost k njemu in, sklonivši se k njegovemu ušesu, zašepetal skozi stisnjene zobe:

»Če ti jo oddam — tedaj s svojim pankrtom ...«

Toda v istem hipu je Jurand zarjul kakor bik: obe roki sta zgrabili Danfelda in ga naglo dvignili. V dvorani se je razlegel presunljiv krik: »Prizanesi!« Potem je komturjevo telo udarilo s tako strašno silo

ob kamenita tla, da so možgani iz razbite lobanje obrizgnili bliže stoječega Zigfrida in Rotgiera.

Jurand je skočil k stranski steni, kjer je stalo orožje, zgrabil velik dvoročni meč in planil kakor burja na Nemce, ki so okameneli od strahu.

Bili so ljudje, vajeni bitk, klanja in krvi, a vendar jim je upadel pogum v taki meri, da so se še potem, ko jih je minila osuplost, začeli umikati in se razpršili, kakor se razprši čreda ovac pred volkom. Dvorana je zagrmela od vzklikov groze, topota človeških nog, ropota prevrženih posod, vpitja dečkov, rjojenja medveda, ki se je iztrgal iz rok grajskega norca in se začel vzpenjati na visoko okno, in obupnega klicanja po orožju, po ščitu, meču in samostrelu. Naposled se je zabliskalo orožje in na desetine ostrin se je obrnilo k Jurandu, toda on se napol blazen ni zmenil za nič ter je skočil k njim; in začela se je divja, nezaslišana bitka, bolj podobna klanju kakor boju z orožjem. Mladi in vročekrvni brat Gotfrid je prvi zastopil pot Jurandu, toda ta mu je kakor blisk odsekal glavo z lopatico in roko vred; za njim je padel pod njegovo roko kapitan lokostrelcev, grajski ekonom von Braht in Anglež Hugues, ki je, dasi ni mnogo razumel, za kaj gre, vendar sočuvstvoval z Jurandom in njegovo muko, a je potegnil orožje šele potem, ko je bil Danfeld ubit. Ko so drugi videli strašno moč pobesnelega moža, so se stisnili skupaj, da bi se skupno upirali, toda ta način je prinesel še hujši poraz, ker je on z naježenimi lasmi, z blaznimi očmi, ves oblit s krvjo in bruhajoč kri, divji, grozen lomil, razrival in sekal s strašnimi udarci svojega meča to stisnjeno gručo, podirajoč ljudi na pod, s krvjo obrizgan, kakor podira vihar grmovje in drevesa. In prišel je zopet trenotek groznega strahu, ko se je zdelo, da ta strašni Mazur sam podere in pobije vse te ljudi, in da tudi ti oboroženi Nemci ne morejo biti kos njegovi moči in besnosti, kakor ne morejo psi s svojim lajanjem brez lovske pomoči pokončati

divjega merjasca, ker je borba z njim le smrt in poguba zanje.

»Razpršite se! Obkolite ga! Skušajte ga pogoditi od zadaj!« je zakričal Zigfrid von Löwe.

Razbežali so se torej po dvorani, kakor se razprši jata škorcev na polju, ko udari od zgoraj krivokljuni jastreb, toda niso ga mogli obkoliti, ker jih je v bojni blaznosti, namesto da bi iskal prostora za obrambo, začel goniti okoli sten. Kogar je dosegel — ta je padel, kakor bi ga zadela strela. Ponižanja, obup, prevarana nada, izpremenjena v edino žejo po krvi — vse to se je zdelo, da je podesetorilo njegovo okrutno prirojeno moč. Meč, ki so ga med križarji največji hrusti obvladali le z obema rokama, je sukal z eno roko kakor pero. Ni iskal življenja, ni iskal rešenja, ni iskal niti zmage, iskal je maščevanja in kakor ogenj ali kakor reka, ki podre jezove in uničuje na slepo vse, kar se upira njenemu toku, tako je tudi on, strašni in zaslepljeni uničevalec, trgal, lomil, teptal, moril in uničeval človeško življenje.

Niso ga mogli naskočiti od zadaj, ker ga izpočetka niso mogli doseči, a pri tem so se mu navadni vojaki bali približati celo od zadaj, dobro vedoč, da jih nobena človeška moč ne iztrga smrti, če se obrne. Drugih se je polotil popoln strah ob misli, da bi navaden človek ne mogel povzročiti takega poraza in da imajo opraviti s človekom, ki mu prihajajo na pomoč nadčloveške sile.

A stari Zigfrid in z njim brat Rotgier sta zbežala na galerijo nad velikimi okni dvorane in začela klicati druge, naj se rešijo za njima, ti pa so to naglo storili in se na ozkih stopnicah gnetli med seboj, ker so hoteli čimprej dospeti gor, da bi odtam skušali pobiti velikana, s katerim je bila vsaka borba od blizu nemogoča. Naposled je zadnji zaloputnil vrata, ki so vodila na galerijo, in Jurand je ostal sam spodaj. Z galerije so se oglasili kriki radosti, zmagoslavja in takoj so začele leteti na viteza težke hrastove klopi,

podnožniki in železni držaji plamenic. En lučaj ga je zadel v čelo nad obrvmi in mu zalil obraz s krvjo. Hkrati so se odprla velika vhodna vrata in v sobo so z velikim truščem planili vojščaki, ki so jih priklicali skozi gorenja okna, oboroženi s kopji, helebardami, sekirami, samostreli, koli, drogovi, vrvmi in z vsakovrstnim orožjem, ki ga je vsakdo mogel v naglici pobrati.

A blazni Jurand si je z levo roko otrl kri z obraza, da bi mu ne jemala vida, se pripravil — in se vrgel na vso gručo. V dvorani so se zopet razlegli stoki, rožljanje železa, škripanje z zobmi in presunljivi glasovi pobitih mož.

II

V isti dvorani je zvečer sedel za mizo stari Zigfrid von Löwe, ki je medtem po Danfeldu prevzel upravo Ščitna, a poleg njega brat Rotgier, vitez von Bergov, nekdanji ujetnik Jurandov, in dva plemiška mladeniča, novica, ki jima je bilo v kratkem obleči beli plašč. Zimski veter je tulil za okni, stresal svinčene okvire stekel, zavijal plamene plamenic, gorečih v železnih ročajih, a tu pa tam je izpihal iz kamina klobčiče dima v dvorano. Med brati je vladala tišina, dasi so se zbrali k posvetovanju, ker so čakali na Zigfridovo besedo; ta je oprl lakte ob mizo, položil dlani na sivo sklonjeno glavo in sedel zamišljen, z obrazom v senci in s temnimi mislimi v duši.

»O čem naj se posvetujemo?« je vprašal končno brat Rotgier.

Zigfrid je dvignil glavo, pogledal na govornika, se prebudil iz zamišljenosti in rekel:

»O porazu, o tem, kaj porečeta veliki mojster in kapitelj, in o tem, da ne nastane iz naših dejanj škoda za red.«

Potem je zopet umolknil, toda čez hip se je ozrl okoli in potegnil sapo skozi nos.

»Tu še diši po krvi.«

»Ne, komtur,« je odgovoril Rotgier, »dal sem izmiti pod in pokaditi z žveplom. Diši po žveplu.«

A Zigfrid se je ozrl s čudnim pogledom po navzočih in rekel:

»Usmili se, Duh svetlobe, duše brata Danfelda in brata Gotfrida!«

Oni pa so razumeli, da je klical božjega usmiljenja nad ti duši in da ga je klical zato, ker mu je ob spominu na žveplo prišel na misel pekel, zato jih je streslo od strahu po kosteh in so vsi hkrati odgovorili:

»Amen! Amen! Amen!«

Čez hip se je zopet slišalo tuljenje vetra in drgetanje okenskih okvirov.

»Kje je truplo komturja in brata Gotfrida?« je vprašal starec.

»V kapelici; duhovniki prepevajo ob njih litanije.«

»Že v krstah?«

»Da, le komtur ima glavo zakrito, ker sta lobanja in obraz razbita.«

»Kje so druga trupla? In ranjenci?«

»Trupla so na snegu, da otrpnejo, preden naredé krste, a ranjenci so že v oskrbi v bolnišnici.«

Zigfrid je zopet sklenil roke nad glavo:

»In to je storil en sam človek? ... Duh svetlobe, imej v svojem varstvu red, ko pride do velike vojne s tem volčjim plemenom!«

Nato je Rotgier dvignil pogled, kakor bi se hotel nečesa spomniti, in rekel:

»Slišal sem pod Vilnom, kako je sambijski upravnik govoril svojemu bratu velikemu mojstru: 'Če ne izzoveš velike vojne in jih ne pobiješ tako, da ne bo niti ime ostalo, takrat gorjé nam in našemu narodu.'«

»Bog daj tako vojno in srečanje z njimi!« je rekel eden izmed plemenitih novicev.

Zigfrid je presunljivo pogledal nanj, kakor bi mu hotel povedati: »Saj bi se bil lahko danes srečal z enim samim izmed njih.« Toda videč drobno in mlado postavo novica, a morda tudi, ker se je spomnil, da tudi sam ni hotel v gotovo pogubo, dasi so ga slavili zaradi njegovega junaštva, je opustil očitke in vprašal:

»Kdo izmed vas je videl Juranda?«

»Jaz,« je odgovoril von Bergov.

»Živi?«

»Da, leži v mreži, ki so ga zapletli vanjo. Ko se je zavedel, so ga vojščaki hoteli pobiti, toda duhovnik ni dovolil.«

»Pobiti ga ni mogoče. Pomemben mož je med svojci in nastal bi grozen krik,« je odvrnil Zigfrid. »Tudi ne bo mogoče prikriti tega, kar se je zgodilo, ker je bilo preveč prič.«

»Kako naj torej govorimo in kaj naj storimo?« je vprašal Rotgier.

Zigfrid se je zamislil in naposled rekel:

»Vi, žlahtni grof Bergov, pojdite v Malborg k velikemu mojstru. Ječali ste v ujetništvu Jurandovem in ste gost reda, torej vam bodo kot gostu, ki mu nikakor ni treba govoriti v korist redovnikov, tem lažje verjeli. Povejte torej, kaj ste videli, da je Danfeld iztrgal obmejnim razbojnikom neko dekle in misleč, da je to Jurandova hči, obvestil o tem Juranda, ki je tudi prišel v Ščitno, in ... kaj se je zgodilo dalje — veste sami ...«

»Oprostite, pobožni komtur,« je rekel von Bergov. »Pretrpel sem v Ščitnu težko ujetništvo in kot vaš gost bi rad vedno pričal v vašo korist, toda zaradi moje mirne vesti mi povejte: ali ni bilo prave Jurandove hčere v Ščitnu in ali ni Danfeldovo izdajstvo privedlo njenega strašnega očeta do blaznosti?«

Zigfrid je za hip okleval z odgovorom; v njegovi naravi je ležalo globoko sovraštvo do poljskega plemena, ležala je okrutnost, ki je v njej prekašal celo Danfelda, grabežljivost, če je šlo za red, ošabnost in lakomnost, a podlih dejanj ni bil zmožen. Bila je tudi največja trpkost in bolečina njegovega življenja, da se je v zadnjem času samostanski strogi red zaradi nesloge in objestnosti tako zrahljal, da sta izgovor in sleparstvo postala glavno in neizogibno sredstvo redovnega življenja. Zato se je Bergovo vprašanje dotaknilo najbolestnejše strani v njegovi duši in šele po daljšem molku je odgovoril:

»Danfeld stoji pred Bogom in Bog ga sodi, a vi, grof, ako vas vprašajo za vaše mnenje, odgovorite, kar hočete; če pa vas vprašajo, kaj so videle vaše oči, tedaj povejte, da ste videli, preden smo z mrežo

zajeli zblaznelega moža, na podu devet trupel razen ranjencev, a med njimi trupla Danfelda, brata Gotfrida, von Brachta, Hugona in dveh plemiških mladeničev... Bog, daj jim večni mir, amen!«

»Amen! Amen!« so vnovič ponovili novici.

»In povejte tudi,« je dodal Zigfrid, »da Danfeld ni prvi potegnil meča na Juranda, dasi je hotel ponižati sovražnika reda.«

»Govoril bom samo to, kar so videle moje oči,« je odgovoril von Bergov.

»Pred polnočjo pridite v kapelo, kamor pridemo tudi mi molit za duše umrlih,« je odgovoril Zigfrid.

In podal mu je roko v znamenje zahvale in slovesa, ker je zaradi nadaljnjega posvetovanja hotel ostati sam z bratom Rotgierom, katerega je ljubil kakor zenico v svojem očesu, kot je mogel le oče ljubiti svojega sina. V redu so zaradi te neizmerne ljubezni celo marsikaj sušljali, toda nihče ni vedel nič natančnejšega, zlasti ker je vitez, ki ga je Rotgier imel za svojega očeta, še živel na svojem gradiču na Nemškem in se tega sina tudi ni nikdar odrekel.

Po odhodu gospoda Bergova je Zigfrid odpravil tudi oba novica, češ, naj gresta in pospešita delo ob krstah za navadne vojščake, ki jih je bil pobil Jurand; ko pa so se za njima zaprla vrata, se je naglo obrnil k Rotgieru in rekel:

»Poslušaj, kaj ti povem: le eno sredstvo je, da živa duša nikdar ne izve, da je bila prava Jurandova hči pri nas.«

»To ne bo težko,« je odgovoril Rotgier, »ker o tem, da je ona tu, ni vedel nihče razen Danfelda, Gotfrieda, naju dveh in samostanske služabnice, ki jo nadzoruje. Ljudi, ki so jo pripeljali iz lovskega dvorca, je dal Danfeld potopiti in pobesiti. Bili so sicer med posadko nekateri, ki so nekaj slutili, toda tem je zmešala glavo ona nakaza in sedaj sami ne vedó, ali je bila pomota na naši strani ali pa je res kak čarovnik izpremenil Jurandovo hčer.«

»Torej dobro,« je rekel Zigfrid.

»Jaz sem tudi mislil, žlahtni komtur, ali bi ne bilo pametno, da zvalimo vso krivdo na Danfelda, ker že ne živi več...«

»In priznamo pred vsem svetom, da smo v času miru in dogovorov z nazovskim knezom ugrabili na njegovem dvorcu varovanko kneginje in njeno najljubšo dvorjanko? Ne, to ni mogoče!... Na dvoru so nas videli skupno z Danfeldom in veliki bolničar, njegov sorodnik, vé, da smo vedno skupno vse reševali... Ako obdolžimo Danfelda, se bo hotel maščevati za njegov spomin...«

»Premisliva torej vso zadevo,« je rekel Rotgier.

»Premisliva in najdiva dobro rešitev, ker sicer gorjé nama! Ako oddamo Jurandovo hčer, tedaj pové sama, da je nismo vzeli razbojnikom, ampak so jo ljudje, ki so jo ugrabili, pripeljali naravnost v Ščitno.«

»Tako je.«

»A ne gre samo za odgovornost. Knez se pritoži poljskemu kralju in njegovi odposlanci bodo na vseh dvorih kričali o naših nasilstvih, o našem izdajstvu, o našem zločinu. Koliko škode lahko nastane iz tega za red! Sam veliki mojster bi moral ukazati, da se to dekle skrije, ako bi vedel resnico.«

»Toda mar nas ne bodo dolžili tudi tedaj, če deklica izgine?« je vprašal Rotgier.

»Ne! Brat Danfeld je bil prebrisan človek. Mar se ne spominjaš, da je stavil Jurandu pogoj, da se ni le sam javil v Ščitnu, ampak da je prej razglasil in pisal knezu, da gre odkupiti hčerko od razbojnikov in da vé, da je ni pri nas.«

»Res je, toda kako pa opravičimo ono, kar se je zgodilo v Ščitnu?«

»Povemo, da smo vedeli, da Jurand išče svojega otroka, a ker smo razbojnikom odvzeli neko deklino, ki ni znala povedati, kdo je, smo obvestili Juranda, misleč, da morda utegne biti njegova hčerka; prišel

je, zdivjal ob pogledu na to deklino in obseden od hudobnega duha pretil toliko nedolžne krvi, da je v nobeni praski več ne prelijejo.«

»Zares,« je odgovoril Rotgier, »iz vas govori razum in stara izkušnja. Tudi če bi hoteli zvaliti vso krivdo le na Danfelda, bi bili njegovi zločini vseka-
kor na škodo redu, potem na škodo nam vsem, ka-
pitlju in samemu velikemu mojstru; tako pa se izkaže
naša nedolžnost in vse pade na Juranda, na poljsko
zlobo in na njih zveze s peklenškimi silami...«

»In takrat naj nas sodi, kdor hoče: papež ali
rimski cesar!«

»Da!«

Za hip sta umolknila, potem pa je vprašal brat
Rotgier:

»Torej kaj naj storimo z Jurandovo hčerko?«

»Premisliva.«

»Dajte jo meni!«

A Zigfrid je pogledal nanj in odgovoril:

»Ne! Poslušaj, mladi brat! Ko gre za red, ne
popuščaj ne možu ne ženski, a ne popuščaj niti sa-
memu sebi. Danfelda je zadela božja roka, ker se ni
hotel maščevati samo za krivice, storjene redu,
ampak je hotel ugoditi tudi lastnim občutkom.«

»Slabo me sodite!« je rekel Rotgier.

»Ne popuščajte samim sebi,« ga je prekinil
Zigfrid, »ker se v vas pomehkužijo telesa in duše
in koleno onega trdega plemena pritisne nekoč na
vaše prsi tako, da ne vstanete nikdar več.«

In tretjič je podprl z rokami svojo mračno
glavo, a očitvidno se je razgovarjal le s svojo lastno
vestjo in mislil le o sebi, ko je čez hip rekel:

»Tudi mene teži mnogo človeške krvi, mnogo
bolesti, mnogo solzá... Tudi jaz se nisem pomišljal
iskati druga pota, če je šlo za red, in sem videl, da
s samo močjo nič ne dosežem; toda ko stopim pred
Gospoda, ki ga častim in ljubim, mu povem: ,To

sem storil za red, a za sebe sem izbral samo — trpljenje.«

Nato se je prijel za glavo, dvignil oči in zaklical:

»Odpovejte se razkošju in sladostrastju, utrdite svoja telesa in srca, ker, glejte, jaz vidim v zraku bela orlova peresa in orlove kremplje, rdeče od križarske krvi...«

Nadaljnje besede mu je pretrgal vihar, ki je završal s tako silo, da se je eno okno nad galerijo ropotaje odprlo, a po vsej dvorani je odmevalo tuljenje in vršenje viharja in so padale krpe snega.

»V imenu Duha svetlobe! Strašna je ta noč,« je rekel stari križar.

»Noč peklenske moči!« je odgovoril Rotgier. »Toda zakaj pravite, gospod, v imenu Duha svetlobe namesto v imenu Boga?«

»Duh svetlobe je Bog,« je odgovoril starec; potem pa je odgovoril, kakor bi hotel obrniti razgovor drugam:

»Ali so pri Danfeldovem trupu duhovniki?«

»Da!«

»Bodi mu Bog milostljiv!«

In umolknila sta oba. Potem pa je Rotgier poklical služabnike ter jim ukazal zapreti okno in popraviti plamenice; ko so odšli, je vnovič vprašal:

»Kaj nameravate storiti z Jurandovo hčerjo? Ali jo vzamete odtod s seboj v Insburk?«

»Vzamem jo s seboj v Insburk in storim z njo, kar bo zahteval blagor reda.«

»Kaj pa naj storim jaz?«

»Ali imaš v duši pogum?«

»Kaj sem storil takega, da bi morali dvomiti o tem?«

»Ne dvomim, ker te poznam, a zaradi tvojega junaštva te ljubim bolj kakor kateregakoli na svetu. Pojdi torej na dvor mazovskega kneza in mu povej vse, kar se je tu pripetilo, in sicer tako, kakor sva se med seboj dogovorila.«

»Ali se lahko izpostavim očitni pogubi?«

»Ako je tvoja poguba v slavo našega reda, se moraš. Toda ne! Ne čaka te poguba. Oni gostu ne storé krivice, razen ako te kdo pozove na dvoboj, kakor je storil oni mladi vitez, ki je pozval nas vse ... On, ali pa kdo drugi, toda to vendar ni tako strašno ...«

»Bog daj! Vendar me lahko zgrabijo in vržejo v podzemlje.«

»Tega ne storé. Spomni se, da je Jurand pisal knezu, a ti se pojdeš razen tega pritoževat zaradi Juranda. Poveš jim po pravici, kaj je storil v Ščitnu, in verjeti ti morajo ... Torej, mi smo bili prvi, ki smo ga obvestili, da se nahaja pri nas neka deklina, mi smo ga prvi povabili, naj pride in si jo ogleda, on pa je prišel, zblaznel, pobil komturja in pomoril ljudi. Tako jim poveš, a kaj naj ti oni odgovoré na to? Saj se Danfeldova smrt razglasi po vsem Mazovju. Spričo tega opusté vse pritožbe. Jurandovo hčer bodo res iskali, toda ker je Jurand sam pisal, da je ni pri nas, sum ne pade na nas. Treba je pokazati pogum in jim zavezati jezike, saj bodo tudi mnenja, da bi si nihče izmed nas ne upal priti k njim, če bi se čutili krive.«

»Res je. Po Danfeldovem pogrebu se koj odpravim na pot.«

»Bog te blagoslovi, moj sin! Ako opravimo vse, kakor je treba, ne samo, da te ne zadrže, marveč se morajo tudi odreči Jurandu, da bi mi ne mogli reči: Glejte, tako óni ravnajo z nami!«

»In tako se je treba pritožiti na vseh dvorih.«

»Veliki bolničar poskrbi tudi za to i zaradi koristi reda i zaradi tega, ker je Danfeldov sorodnik.«

»Da, toda ako oni spihovski hudič oživi in dobi svobodo ...«

A Zigfrid se je mračno zagledal predse, potem pa je odgovoril počasi in s poudarkom:

»Tudi če doseže svobodo, ne pové niti besede v obtožbo reda.«

Potem je še poučeval Rotgiera, kaj naj govori in kaj naj zahteva na mazovskem dvoru.

III

Novica o dogodkih v Ščitnu je vendar dospela v Varšavo še pred bratom Rotgierom in vzbudila tam začudenje in nemir. Niti knez niti kdo na dvoru ni mogel razumeti, kaj se je zgodilo. Pred nedavnim časom, ravno ko bi Nikolaj iz Dlugolasa moral oditi v Malborg s knezovim pismom, v katerem se je ta ostro pritožil, da so samopašni obmejni komturji ugrabili Danušo, in še ostreje zahteval, da jo nemudoma izročé, je prišlo od graščaka iz Spihova pismo, kjer je stalo, da njegove hčerke niso ugrabili križarji, temveč navadni obmejni razbojniki in da jo bodo v kratkem proti odkupnini izročili. Zato poslanec ni odpotoval, zakaj nikomur niti na misel ni prišlo, da so križarji tako pismo od Juranda izsilili, grozeč mu z otrokovo smrtjo. Že tako pa je bilo težavno razumeti, kar se je zgodilo, ker so se obmejni razbojniki — i knežji i podaniki reda — medsebojno napadali poleti, a ne pozimi, ko je sneg izdajal njih sledove. Tudi so navadno napadali trgovce ali pa so ropali po vaseh, loveč ljudi in črede, a da bi se drznili lotiti samega kneza ter mu ugrabiti njegovo varovanko, a vrh tega hčerko mogočnega viteza, ki je vzbujal splošen strah, to je naravnost presegalo človeško vero. Vendar je na vse to, kakor tudi na vse druge dvome odgovorilo Jurandovo pismo z njegovim lastnim pečatom, prinesel pa ga je človek, ki so o njem vedeli, da je iz Spihova. Spričo tega je bil vsak sum nemogoč, le knez se je tako razsrdil, da ga že davno niso videli tako jeznega, in je ukazal, naj preganjajo razbojnike vzdolž meje vse njegove kneževine, ter obenem pozval plockega kneza, naj stori isto in naj ne štedi s kaznimi za razbojnike.

A ravno takrat je dospela vest o tem, kar se je pripetilo v Ščitnu.

In prehajaje iz ust do ust je prišla desetkrat povečana. Pripovedovali so, da je Jurand prišel s samo šestimi ljudmi pred grad, planil skozi odprta vrata in povzročil v njem tako klanje, da je od posadke malokdo ostal živ, da so morali poslati po pomoč v sosednje gradove, zbrati viteze in oborožene pomožne čete pešcev, ki se jim je šele po dveh dnevih obleganja posrečilo, zopet zavzeti grad in poraziti Juranda in njegove tovariše. Govorili so tudi, da one čete sedaj najbrž prestopijo meje in da se nedvomno začne velika vojna. Toda knez, ki je vedel, koliko je velikemu mojstru na tem, da v primeru vojne s poljskim kraljem sile obeh mazovskih knezov stoje ob strani, ni verjel tem vestem, ker ni bila nikaka skrivnost, da bi nobena človeška sila ne zadržala Poljakov iz kraljestva, ako bi križarji začeli vojno z njim ali pa s plockim Ziemovitom; torej se je veliki mojster bal vojne. Vedel je, da mora priti, toda želel jo je zavleči, prvič zaradi tega, ker je bil miroljubnega duha, a drugič zaradi tega, ker je bilo treba, ako bi se hotel meriti z Jagielovo močjo, pripraviti moč, kakršne red do takrat še ni bil postavil, in si obenem zagotoviti pomoč knezov in vitezov nele v Nemčiji, marveč na vsem zapadu.

Knez se torej ni bal vojne, vendar je hotel vedeti, kaj se je zgodilo, kaj naj prav za prav misli o dogodkih v Ščitnu, o ugrabljenju Danuše in o vseh teh vesteh, ki so prihajale od meje. In dasi ni maral križarjev, se je vendar razveselil, da mu je kapitan lokostrelcev nekega večera naznanil, da je dospel samostanski vitez in da prosi sprejema.

Vendar ga je sprejel ponosno, in dasi je takoj spoznal, da je eden izmed bratov, ki so bili v lovskem dvorcu, se je delal, kakor da se ga ne spominja, in ga je vprašal, kdo je, odkod prihaja in kaj ga je privedlo v Varšavo.

»Jaz sem brat Rotgier,« je odgovoril križar, »in

sem imel pred nedavnim čast, da sem se poklonil vaši knežji milosti.«

»Čemu nimaš, ako si brat, na sebi redovnega znamenja?«

Vitez se je začel izgovarjati, da ni oblekel belega plašča le zaradi tega, ker bi ga bili, ako bi bil to storil, nedvomno ugrabili ali pobili mazovski vitezi: povsod, na vsem svetu, v vseh kraljevinah in kneževinah znamenje križa na plašču varuje, naklanja dobrohotnost in gostoljubnost, edino v mazovski kneževini grozi s pogubo človeku, ki ga nosi.

Toda knez ga je jezo prekinil:

»Ne križ,« je rekel, »ker križ tudi mi poljubljamo, ampak vaša pregrešnost... A če vas kje drugod bolje sprejemajo, se godi to zato, ker vas manj poznajo.«

Ko pa je videl, da je s temi besedami spravil viteza v zadrego, je vprašal:

»Ali si bil v Ščitnu in veš, kaj se je tam zgodilo?«

»Bil sem v Ščitnu in vem, kaj se je tam zgodilo,« je odgovoril Rotgier, »a prihajam sem ne kot odposlanec, ampak zgolj zato, ker mi je izkušeni in bogoljubni komtur iz Insburka rekel: Naš veliki mojster ima pobožnega kneza rad in zaupa njegovi pravico-ljubnosti; medtem ko pohitim jaz v Malborg, pojdi ti na Mazovje in razloži našo krivico, našo sramoto, našo nadlogo. Saj pravični Gospod ne pohvali nasilnika in rušitelja miru, ki je razlil toliko krščanske krvi, kakor bi bil sluga satanov, a ne Kristusov.«

In tu je začel pripovedovati, kaj se je zgodilo v Ščitnu: kako je Jurand, ki so ga sami poklicali, da bi videl, ali je deklina, ki so jo odvzeli razbojnikom, njegova hčerka, namesto da bi jim poplačal vse s hvaležnostjo, zblaznel, pobil Danfelda, brata Gotfrida, Angleža Huga, von Brachta in dva plemiška paža, ne da bi vštel še vojščake; kako so sami, spominjajoč se božje zapovedi »ne ubijaj«, morali

končno zaplesti v mrežo strašnega moža, ki je takrat dvignil orožje proti sebi in se grozno ranil; kako so naposled ne samo v gradu, marveč tudi v mestu bili ljudje, ki so sredi zimskega viharja v noči po bitki slišali nekak strašni smeh in glasove, ki so kričali v zraku: »Naš Jurand! Sramotilec križa! Prelivavec nedolžne krvi! Naš Jurand!«

Vse pripovedovanje, a zlasti zadnje križarjeve besede so napravile na vse navzoče velik vtis. Objel jih je naravnost strah, ali ni Jurand resnično poklical na pomoč nečiste sile — in nastalo je gluho molčanje. Toda kneginja, ki je bila navzoča pri sprejemu in je, ljubeč Danušo, nosila v srcu neutolažljivo žalost po njej, se je obrnila k Rotgieru z nepričakovanim vprašanjem:

»Pravite, vitez,« je rekla, »ko ste odvezli ono nesrečno deklino razbojnikom, ste mislili, da je to Jurandova hči, in zato ste ga poklicali v Ščitno?«

»Da, milostljiva gospa,« je odgovoril Rotgier.

»Kako pa ste mogli to misliti, saj ste v lovskem dvorcu pri meni videli pravo Jurandovo hčer?«

Na to je bil Rotgier v zadregi, ker ni bil pripravljen na vprašanje. Knez je vstal in zapičil svoj pogled v križarja, a Nikolaj iz Dlugolasa, Mrokota iz Mocaževa, Jaško iz Jagelnice in drugi mazovski vitezi so takoj priskočili k menihu, vprašujoč ga drug čez drugega z groznimi glasovi:

»Kako ste mogli to misliti? Govori, Nemeč! Kako je bilo to mogoče?«

A brat Rotgier se je zavedel in rekel:

»Mi redovniki ne dvigamo oči na ženske. V lovskem dvorcu je bilo pri milostljivi kneginji mnogo dvorjank, toda katera je bila med njimi Jurandova hči, ni nihče izmed nas vedel.«

»Danfeld je vedel,« se je oglasil Nikolaj iz Dlugolasa. »Govoril je z njo celo na lovu.«

»Danfeld stoji pred Bogom,« je odgovoril Rotgier, »in povem o njem le to, da so se zjutraj našle

na njegovi krsti razcevele rože, kakor jih v zimskem času ni mogla položiti nobena človeška roka.«

In iznova je nastalo molčanje.

»Odkod ste zvedeli, da je bila Jurandova hči ugrabljena?« je vprašal knez.

»Sama brezbožnost in drznost tega dejanja sta razglasili to pri nas in pri vas. Ko smo to izvedeli, smo dali takoj za mašo v zahvalo, da so ugrabili iz lovskega dvorca le navadno dvorjanko, a ne kakega otroka vaših milosti.«

»Toda zame je še vedno čudno, da ste mogli imeti ono nakazo za Jurandovo hčer.«

Na to brat Rotgier:

»Danfeld je rekel takole: „Satan često izdaja svoje slugе, pa je morda izpremenil Jurandovo hčer.“«

»Razbojniki vendar niso mogli kot preprosti ljudje ponarediti Kalebovega pisma in Jurandovega pečata. Kdo je mogel to storiti?«

»Hudobni duh.«

In iznova ni vedel nihče odgovora na to.

Rotgier pa je začel pozorno gledati kneza v oči in rekel:

»Zares so mi ta vprašanja kakor meči v prsi, ker tiči v njih obsodba in sum. Toda jaz zaupam v pravičnost božjo in v moč resnice, zato vprašam vašo knežjo milost: ali nas je sam Jurand obdolžil tega dejanja, a če nas je obdolžil, čemu je iskal, preden smo ga poklicali v Ščitno, po vsem obmejnem ozemlju razbojnike, da bi odkupil od njih hčerko?«

»Da... res je!« je rekel knez. »Ako bi tudi kaj skril pred ljudmi, ne skriješ pred Bogom. V prvem hipu vas je dolžil, toda potem... potem je mislil drugače.«

»Glejte, kako žar resnice premaga temino!« je rekel Rotgier.

In ozrl se je z zmagoslavnim pogledom po dvorani, ker je menil, da je v križarskih glavah več okretnosti in razuma kakor v poljskih in da bo to

pleme vedno plen in hrana reda, kakor je muha plen in hrana pajku.

Otresel se je torej dosedanje skromnosti, pristopil h knezu in začel govoriti s povzdignjenim in silnim glasom:

»Poplačaj nam, gospod, naše izgube, naše krivice, naše solzé in našo kri! Tvoj podanik je bil oni peklenski sin, torej v imenu Boga, od katerega izhaja vlada kraljev in knezov, v imenu pravičnosti in križa nam poplačaj storjene krivice in izgubljeno kri!«

A knez ga je začudeno pogledal:

»Pri milem Bogu!« je rekel, »kaj vendar hočeš? Ako je Jurand v blaznosti prelil vašo kri, mar naj jaz odgovarjam za njegovo blaznost?«

»Bil je tvoj podanik,« je rekel križar, »v tvoji kneževini ležé njegova zemlja, njegove vasi in grad, v katerem je imel ujete služabnike reda: naj torej vsaj to posestvo, naj vsaj ta zemlja in oni brezbožni grad preidejo sedaj v last reda. Res ne bo to primerno plačilo za toliko prelite žlahtne krvi! Res, da to posestvo ne obudi umrlih, toda morda vsaj deloma pomiri božjo jezo in zatre sramoto, ki sicer pade na vso to kneževino. O gospod! Povsod ima red zemljišča in gradove, ki mu jih je darovala milost in pobožnost krščanskih knezov, samo tu ni pedi zemlje v njegovi oblasti. Naj se nam krivica, ki kliče k Bogu po maščevanju, vsaj tako poplača, da bi mogli povedati, da živé tudi tukaj ljudje, ki imajo v srcih strah božji.«

Ko je knez slišal te besede, se je še bolj začudil in je šele po dolgem molku odgovoril:

»Rane božje! . . . Ako sedi ta red tukaj, po čigavi milosti, če ne po milosti mojih prednikov? Ali vam je še premalo teh krajev, dežel in mest, ki so bila nekdaj naša in našega naroda last, a je danes vse vaše? Saj živi vendar še Jurandova hči, saj vam nihče ni naznanil njene smrti; vi pa hočete siroti

zaseči doto in si poplačati storjene vam krivice s kruhom sirote?«

»Gospod, ti priznavaš krivico,« je rekel Rotgier, »torej poplačaj jo, kakor ti narekuje tvoja knežja vest in tvoja pravična duša.«

In zopet se je veselil v srcu: »Sedaj se ne bodo več pritoževali, nasprotno, še posvetovali se bodo, kako si sami umijejo roke in se izvijejo iz te zadrege. Nihče nam ne bo nič več očital in naša slava bo kakor beli samostanski plašč — brez pege.«

Ali v tem hipu se je nepričakovano oglasil glas starega Nikolaja iz Dlugolasa:

»Očitajo vam pohlepnost in Bog ve, če nimajo prav, ker tudi v tej zadevi vam gre več za korist kakor za čast vašega reda.«

»Resnica!« so soglasno odgovorili mazovski vitezi.

A križar je stopil nekoliko korakov naprej, ošabno dvignil glavo, jih premeril s prezirljivim pogledom in rekel:

»Ne prihajam sem kot odposlanec, marveč kot priča dogodka in redovni vitez, ki je pripravljen z lastno krvjo braniti čast reda do zadnjega diha!... Kdor bi se torej upal vkljub temu, kar je sam Jurand govoril, sumničiti red, da je sodeloval pri ugrabitvi njegove hčerke — naj vzdigne to viteško znamenje in naj se prepusti sodbi božji!«

Po teh besedah je zagnal prednje viteško rokavico, ki je padla na tla, oni pa so stali v gluhem molčanju, zakaj marsikdo izmed njih bi bil rad pogladil z mečem križarski vrat, a se je vendar bal sodbe božje. Nobenemu ni bilo skrito, da je Jurand izrečno izpovedal, da mu otroka niso ugrabili redovni vitezi, zato je vsakdo v duši mislil, da je vse res, a bo zato zmaga na Rotgierovi strani.

On pa je postal še bolj prevzet in, uprši se v boke, je vprašal:

»Ali je med vami kdo, ki bi pobral to rokavico?«

A sedaj je stopil v sredo neki vitez, čigar pri-

hoda ni poprej nihče opazil, a je že nekaj časa prisluškoval pri vratih. Dvignil je rokavico in rekel:

»Jaz sem!«

Ko je to rekel, je zagnal svojo Rotgieru naravnost v obraz, potem pa je začel govoriti z glasom, ki se je med splošnim molčanjem razlegal kakor grom po dvorani:

»Pred Bogom, pred dostojnim knezom in pred vsem častitim viteštvom te dežele ti rečem, križar, da lajaš kakor pes proti pravičnosti in resnici — in te pozivam za ograjo na boj peš ali na konju, na kopje, na sekiro, na kratki ali dolgi meč — in ne na ujetništvo, marveč do zadnjega zdihljaja, na smrt!«

V dvorani si lahko slišal letečo muho. Vsi pogledi so se obrnili na Rotgiera in na izzivajočega viteza, ki ga nihče ni poznal, ker je imel na glavi čelado, sicer brez vizirja, toda s krajcem poveznjenim preko ušes, ki je popolnoma pokrival gornji del obraza, a na spodnjega metal globoko senco. Križar ni bil nič manj presenečen kakor drugi. Zadrega, bledica in besna jeza so mu šinile po obrazu, kakor šine blisk po nočnem nebu. Zgrabil je lososovo rokavico, ki mu je zdrknila z obličja in se zataknila na naramnici, in vprašal:

»Kdo si, ki izzivaš pravičnost božjo?«

Ta pa je odpel zaponko pod brado, snel čelado, izpod katere se je pokazala svetla mlada glava, in rekel:

»Zbiško iz Bogdanjca, mož Jurandove hčere.«

Začudili so se vsi in Rotgier z drugimi vred, kajti razen kneginje in kneza, o. Višonjka in de Lorša ni nihče vedel za Danušino poroko. Križarji so bili prepričani, da Jurandova hči nima razen očeta nobenega branivca iz sorodstva; v tem hipu pa je nastopil gospod de Lorš in rekel:

»Na svojo viteško čast potrjujem resnico njegovih besed; kdor bi se upal dvomiti, tu je moja rokavica.«

Rotgier, ki ni poznal strahu, a mu je ta hip od razburjenja zakipelo srce, bi bil dvignil nemara tudi to rokavico, toda ko se je spomnil, da je bil tisti, ki jo je vrgel, sam znamenit gospod, a po vrhu še sorodnik grofa Goldrija, se je premislil, in storil je to tem rajši, ker je sam knez vstal, namrščil obrvi in rekel:

»Ni dovoljeno, dvigniti to rokavico, ker tudi jaz potrjujem, da je ta vitez povedal resnico.«

Ko je križar to slišal, se je priklonil, potem pa je rekel Zbišku:

»Ako te je volja, torej peš, za zaprto ograjo na sekire.«

»Jaz sem te že tako prvi pozval,« je odgovoril Zbiško.

»Bog daj zmago pravičnosti!« so zaklicali mazovski vitezi.

IV

Zaradi Zbiška so se vznemirjali na vsem dvoru i vitezi i ženske, ker so ga splošno ljubili, a spričo Jurandovega pisma ni nihče dvomil, da je pravica na križarjevi strani. Na drugi strani so vedeli, da je Rotgier eden izmed slavnnejših bratov v redu. Oproda van Krist je raztrosil, morda nalašč, med mazovske plemiče, da je njegov gospod, preden je postal oborožen menih, zavzemal častno mesto pri križarjih, a na to mesto so puščali le svetovnoslavne viteze, take, ki so se že bojevali v Sveti deželi ali pa so se borili proti velikanom, zmajem ali mogočnim čarodejem. Ko so poslušali taka pripovedovanja, a obenem tudi ošabna zagotovila, da se je njegov gospod marsikdaj dvobojeval z mizerikordijo v eni, a s sekiro ali mečem v drugi roki, so se Mazuri vznemirjali in marsikdo je govoril: »Hej! Ako bi bil tu Jurand, ta bi si znal pomagati z dvema takšnima, zakaj njemu ni bil noben Nemec kos, toda mladeniču gorje! Oni ga prekaša po moči, letih in vaji.« Drugi pa so obžalovali, da niso pobrali rokavice, in trdili, da bi bili to nedvomno storili, ako bi ne bilo tiste novice od Juranda... »Toda strah nas je božje sodbe...« Ob priliki in zaradi medsebojne tolažbe so tudi imenovali imena mazovskih in poljskih vitezov sploh, ki so bodisi pri viteških igrah, bodisi v resnih dvobojih premagali mnogoštevilne zapadne viteze, predvsem Zavišo iz Garbova, s katerim se ni mogel meriti noben vitez v krščanskem svetu. Toda bili so tudi taki, ki so imeli tudi do Zbiška veliko zaupanje: »To ni nikak slabotnež,« so pravili, »in kakor smo slišali, je Nemcem nekoč že pošteno pobil betice na steptani zemlji.« Toda posebno so si hrabрили srca zaradi junaštva Zbiškovega oprode, Čeha Hlave, ki je dan pred dvobojem, ko je slišal van

Krista, kako je pripovedoval o nezaslišanih Rotgie-rovih zmagah, v svoji mladeniški vročekrvnosti zgrabil van Krista za brado, mu privzdignil glavo in rekel: »Ako te ni sram lagati vpričo ljudi, poglej kvišku, da te tudi Bog sliši!« In držal ga je tako toliko časa, kolikor potrebuješ, da zmoliš »oče naš«; ko pa je bil prost, ga je začel izpraševati po rodu, in ko je izvedel, da je plemenitaš, ga je tudi pozval na sekire.

Zaradi tega dejanja so se Mazuri potolažili in iznova je marsikdo govoril: »Taka dva ne bosta omahovala na bojišču. Da bi le bila pravica in Bog na njuni strani, ta dva križarska sina ne odneseta zdravih kosti.« Toda ravno Rotgier je znal natrositi vsem peska v oči, da so se mnogi vznemirjali, na kateri strani je pravica — in sam knez je bil nemiren zaradi tega.

Zato je zvečer pred bojem poklical Zbiška na razgovor, pri katerem je bila navzoča samo kneginja, in vprašal:

»Ali si prepričan, da bo Bog s teboj? Kako veš, da so oni ugrabili Danušo? Ali ti je Jurand to pravil? Zakaj, glej, tu je Jurandovo pismo, pisava duhovnika Kaleba, in njegov pečat, a v tem pismu pravi Jurand, da ve, da storivci niso križarji. Kaj ti je pravil?«

»Pravil je, da niso križarji.«

»Kako moreš torej tvegati življenje in se podvreči božji sodbi?«

A Zbiško je umolknil, le nekaj časa sta mu drgetali čeljusti in solze so se mu nabirale v očeh.

»Jaz ne vem nič, milostljivi gospod,« je rekel. »Odpotovala sva odtod skupaj z Jurandom in med potjo sem mu priznal tisto o poroki. Takrat je začel ugovarjati, da utegne to biti žalitev božja, a ko sem mu rekel, da je volja božja, se je pomiril — in odpustil. Vso pot je govoril, da ni ugrabil Danuše nihče drug kakor križarji; a potem sam ne vem, kaj se je zgodilo!... V Spihov je prišla ista ženska, ki je

prinesla zame nekaj lek v lovski dvorec, a z njo še en odposlanec. Zaprli so se z Jurandom in se posvetovali. Kaj so govorili, tudi ne vem, le to, da po onem razgovoru lastni služabniki niso mogli spoznati Juranda, zakaj bil je tak, kakor bi ga dvignili iz groba. Povedal nam je: „Ne križarji“, toda Bergova in vse ujetnike je spustil iz podzemlja, Bog ve zakaj, sam pa je odšel brez oprode in sluge... Rekel je, da gre k razbojnikom, da odkupi Danuško, a meni je ukazal, naj čakam. No — čakal sem. Pa pride iz Ščitna novica, da je Jurand pobil Nemce in da je sam padel. O, milostljivi gospod! Že me je začela žgati spihovska zemlja in skoraj sem zblaznel! Posadil sem ljudi na konje, da bi se maščeval za Jurandovo smrt, a o. Kaleb mi je rekel: „Kastela ne vzameš, a vojne ne začenjaj. Pojdi h knezu, morda vedó tam kaj o Danuški.“ Torej sem prišel in sem ravno naletel, kako je oni pes lajal o križarski krivici in Jurandovi blaznosti... Jaz, gospod, sem pobral njegovo rokavico, ker sem ga bil že prej pozval, a dasi nič ne vem, vem pa vsaj to, da so križarji peklenški lažnivci — brez sramu, brez časti in vere! Glejta, milostljiva gospa in gospod! Oni so zaklali Furcija, pa so hoteli prevaliti ta zločin na mojega dečka. Pri Bogu! Zaklali so ga kakor vola, a potem so prišli k tebi, gospod, po maščevanje in plačilo! Kdo torej priseže, da niso lagali prav tako prej pred Jurandom kakor sedaj pred teboj, o gospod?... Ne vem, ne vem, kje je Danuška, toda pozval sem ga, zakaj četudi izgubim življenje, mi je ljubša smrt kakor življenje brez moje ljubezni, brez moje najdražje na vsem svetu!»

Rekši si je strgal trak z glave, da so se mu usuli lasje po ramenih. Zaril je prste vanje in začel težko ihteti. Kneginja Ana Danuta, ki je bila sama žalostna zaradi Danušine izgube, je sočustvovala z njegovo bolečino, mu položila roko na glavo in rekla:

»Bog naj ti pomaga, te potolaži in blagoslovi!«

V

Knez ni nasprotoval dvoboju, ker ga po takratnih običajih tudi ni mogel preprečiti. Dosegel je le to, da je Rotgier napisal velikemu mojstru in Zigfridu von Löwe pismo, da je sam prvi vrgel rokavico mazovskim vitezom, zaradi česar se bo boril z možem Jurandove hčere, ki ga je bil sicer že prej pozval. Križar je velikemu mojstru tudi razložil, da se postavi brez dovoljenja zato, ker gre za čast reda in za odvrnitev nesramnih sumničenj, ki bi utegnila primesti sramoto, a jo je on, Rotgier, vedno pripravljen odkupiti z lastno krvjo. Ta list je takoj odnesel na mejo eden izmed vitezovih dečkov, dalje pa ga je odpravila v Malborg pošta, ki so jo križarji mnogo let pred drugimi iznašli in uvedli v svojih deželah.

Medtem pa so na grajskem dvorišču steptali sneg in ga posuli s pepelom, da bi se noge borilcev ne pogrezale ali polzele po gladki površini. V vsem gradu je vladalo nenavadno vrvenje. Razburjenje se je lotilo vitezov in dvorjank, da v noči pred bitko ni nihče spal. Pogovarjali so se med seboj, da se bitka na konju s sulicami, a celo z meči često konča z ranami, toda bitka peš in zlasti s strašnimi sekirami da je vedno smrtna. Vsa srca so bila na Zbiškovi strani, a čim bolj naklonjen je bil kdo njemu ali Danuški, s tem večjim nemirom se je spominjal, kaj so trosili o slavi in spretnosti križarjevi. Mnogo žensk je prebilo noč v cerkvi, kjer se je tudi Zbiško izpovedal očetu Višonjku in kjer je opravljal svojo pokoro. Pravile so druga drugi, zroč na njegov skoraj deški obraz: »Saj je vendar še deček!... Čemu vendar polaga svojo mlado glavo pod nemško sekiro?« In tem vneteje so molile za pomoč zanj. Toda ko se je ob svitanju dvignil in je korakal skozi kapelo, da si v izbi nadene orožje, jim je nekako zrasel

pogum, zakaj dasi sta bila Zbiškova glava in obraz res še deška, je bilo zato telo nad mero razvito in krepko, da se jim je zdelo, da mu nihče ni kos in da si bo znal pomagati tudi z največjim hrustom.

Bitka se je morala vršiti na grajskem dvorišču, ki ga je obkrožal hodnik.

Ko se je popolnoma zdanilo, sta dospela knez in kneginja z otroki in zavzela prostor sredi med stebri, odkoder se je najbolje videlo po vsem dvorišču. Okoli njih so sedli najvišji dvorjani, plemkinje in vitezi. Napolnil se je zadnji kotiček hodnika: služinčad se je usidrala za nasipom, ki je nastal iz odkidanega snega, nekateri so se naslonili na pomole, drugi so splezali na streho. Tam so navadni ljudje govorili med seboj: »Bog daj, da bi se noben izmed naših ne dal!«

Dan je bil mrzel, vlažen, toda jasen; po zraku so se podile kavke, ki so zavzemale strehe in vrhove trdnjav; ker jih je splašilo nenavadno gibanje, so plahutale s krili nad gradom. Vkljub mrazu so se ljudje potili od razburjenja, a ko se je oglasila prva tromba, naznanjajoč prihod dvobojevalcev, so začela vsa srca tolči kakor kladivo.

Vstopili so na nasprotnih straneh ograje in se ustavili na konceh. Vsak gledalec je takrat utajil dih v prsih, zakaj vsak je pomislil, da v kratkem poletita dve duši pred sodni stol božji, a dve trupli ostaneta na snegu. Usta in lica žensk so pobledela in posinela ob tej misli, oči moških pa so bile zapičene v nasprotnika kakor v mavrico, zakaj vsakdo se je trudil, da bi iz same postave in orožja uganil, na čigavo stran se nagne zmaga.

Križar je imel na sebi pološčen oklep modrikaste barve, prav take nad- in dokolenke in prav takšno čelado z dvignjenim vizirjem in sijajnim pavjim čopom na grebenu. Zbišku je oklepal prsi, boke in hrbet prekrasni milanski oklep, ki si ga je bil svoj čas pridobil od Frigijcev. Na glavi je imel

odprto čelado s krajcem brez peres, na nogah škornje iz volovske kože. Z levico sta dvigala ščite z grbi: na križarjevem je bilo zgoraj šahovsko polje, spodaj trije levi, stoječi na zadnjih nogah, na Zbiškovem »topa podkev«. V desnici sta držala široko strašno sekiro, nasajeno na začrnelih hrastovih toporiščih, daljših kakor je roka odraslega moža. Tovarišila sta jima oprodi: Hlava, ki ga je imenoval Zbiško Glovač, in van Krist, oba v temnih oklepih, oba s sekiro in ščitom: van Krist je imel v grbu vejo bodičevja, Čehov grb je bil podoben Pomjanovemu s to razliko, da je namesto sekire tičal v bičji glavi kratek meč, do polovice pogreznjen v očesu.

Tromba se je oglasila drugič, a po tretjem pozivu bi morali nasprotniki po dogovoru naskočiti drug drugega. Ločil jih je sedaj nevelik, s sivim pepelom posut prostor, nad tem prostorom je krožila kakor zlovešča ptica — smrt. A preden se je oglasila tromba tretjič, se je Rotgier približal k stebrom, nad katerimi je sedela knežja dvojica, dvignil svojo z jeklom okovano glavo in se oglasil s tako krepkim glasom, da so ga slišali po vseh kotih hodnika:

»Kličem za pričo Boga, tebe, dostojni gospod, in vse viteze te dežele, da nisem kriv te krvi, ki se bo prelila.«

Na te besede so se vnovič skrčila srca, da je bil križar tako svest sebe in svoje zmage. Toda Zbiško, ki je imel preprosto dušo, se je obrnil k svojemu Čehu in rekel:

»Smrdi mi ta križarska hvala, ker bi se pridala šele po moji smrti, a ne, dokler živim. Ta bahač ima na glavi tudi pavji čop, jaz pa sem zaobljubil najprej tri take čope, a potem še toliko, kolikor imam prstov na roki. Bog mi pomagaj!«

»Gospod,« je vprašal Hlava, ko se je sklonil in vzel v roko nekaj pepela s snegom, da bi se mu toporišče ne izmuznilo iz rok, »morda me Kristus

usliši, da se kmalu izmuznem tej pruski golazni, ali bom smel potem, ako že ne seči po križarju, pa vsaj zagnati mu toporišče med kolena in ga podreti na tla?«

»Bog obvari!« je živo zaklical Zbiško, »osramotil bi mene in sebe!«

A medtem je zadonela tromba tretjič; oprodi sta skočila drug proti drugemu živo in strastno, viteza pa sta se bližala drug drugemu počasneje in resneje, kakor jima je pač do prvega udarca narokovala dostojnost in čast.

Malokdo se je brigal za oprodi, toda tisti izkušeni možje in služabniki, ki so zrlí nanju, so takoj razumeli, kakšna okrutna premoč je na Hlavovi strani. Nemec je sukal sekiro okorneje, a tudi gibi njegovega ščita so bili počasnejši. Izpod ščita so se videle njegove daljše, a votle in manj prožne noge, medtem ko so bile Čehove noge mogočne in so tičale v tesni obutvi. Hlava se je tudi zagnal s tako silo, da se je moral van Krist že kar od prvega hipa dalje umikati. Takoj so razumeli, da je eden izmed teh nasprotnikov planil na drugega kakor burja, da ga preganja, pritiska in bije kakor grom, drugi pa se, čuteč, da ga obletava smrt, le toliko brani, da bi se čim najdlje odtegnil temu groznemu trenotku. In tako je bilo tudi v resnici. Ta bahač, ki se je sploh spustil v boj le takrat, ko ni bilo drugače mogoče, je spoznal, da so ga bahave in nepremišljene besede speljale v boj s strašnim velikanom, ki bi moral pred njim bežati kakor pred nesrečo; ko je torej sedaj spoznal, da bi ga utegnil vsak udarec pobiti na tla kakor vola, mu je srce popolnoma upadlo. Pozabil je, da ni dovolj, da odbija udarce s ščitom, ampak da jih mora tudi sam zadajati. Nad seboj je videl bliske sekire in mislil, da je vsak udarec poslednji. Nastavljajoč ščit je nehote zatiskal oči z občutkom strahu in dvoma, ali jih še odpre. Redko je sam zadal udarec, a brez upanja, da doseže nasprotnika, ščit pa

je dvigal vedno više nad glavo, le da bi jo še, še ubranil.

Naposled je začel omahovati, a Čeh je tolkel po njem vse krepkeje. In kakor pod kmetovo sekiro od smrekovega hloda odletavajo velike treske, tako so se tudi pod Čehovimi udarci začeli krušiti in odpadati deli z oklepa nemškega oprode. Gornji rob ščita se je upognil in je pokal, naramnik z desne rame je zdrknil skupno s presekanim in okrvavljenim jermenom na zemljo. Van Kristu so se naježili lasje na glavi — in lotil se ga je smrtni strah. Udaril je še enkrat, dvakrat z vso silo po Čehovem ščitu. Ko pa je naposled videl, da spričo silne nasprotnikove moči ni zanj nobene rešitve več in da ga more rešiti le kakšno nenavadno naključje, se je z vso težo svojega telesa in orožja naglo vrgel Hlavi pod noge.

Oba sta padla in se spoprijela na tleh, se valjala in preobračala po snegu. Toda Čeh se je kmalu izkopal na vrh, še za hip krotil obupne nasprotnikove gibe, naposled s kolenom pritisnil železni oklep, ki mu je pokrival trebuh, in potegnil izza pasu kratko, trioglato mizerikordijo.

»Prizanesi!« je zašepetal tiho van Krist in dvignil oči k Čehovim očem.

Toda namesto odgovora se je Čeh razkoračil nad njim, da bi z rokami laže dosegel njegov vrat, prerezal na čeladi jermen pod brado, sunil nesrečnejša dvakrat v grlo, mereč z ostrino navzdol proti sredini prs.

Tu sta se van Kristovi zenici udrli v očesni votlini, roke in noge so začele otepati po snegu, kakor bi ga hotele očistiti pepela, čez hip pa se je iztegnil — in nepremično obležal; le z rdečo peno pokrite ustnice so se še kadile in krvavel je nenavadno močno...

A Čeh je vstal, obrisal ob Nemčevo suknjo mizerikordijo, potem je dvignil sekiro, se oprl nanjo in

začel opazovati težji in trdovratnejši boj svojega viteza z bratom Rotgierom.

Zapadni vitezi so bili že navajeni ugodnega in razkošnega življenja, medtem ko so graščaki v Malopolski in Velikopolski, zlasti v Mazovju živeli še sirovo in trdo, zaradi česar so tujci in neprijatelji občudovali moč njihovih teles in vztrajnost v prenašanju vsakovrstnih naporov, bodisi trajnih bodisi trenutnih. Pokazalo se je tudi sedaj, da Zbiško nič manj ne prekaša križarja po sili rok in nog, kakor je prekašal njegov oproda van Krista, a pokazalo se je prav tako, da v svoji mladosti zaostaja za njim v viteški spretnosti.

Za Zbiška je bilo nekam ugodno, da je izbral boj s sekirami, ker je bila boriteljska umetnost s tem orožjem nemogoča. Pri borjenju s kratkimi in dolgimi meči, pri katerem je bilo treba poznati udarce, sunke in znati odbijati udarce, bi bil Nemec v znatni premoči. Toda kakor je spoznal sam Zbiško, tako so tudi drugi gledalci po gibih in držanju štita spoznali, da imajo pred seboj izurjenega in groznega moža, ki očitvidno ne nastopa prvič v takem boju. Za vsakim Zbiškovim udarcem je Rotgier podstavljal ščit in ga ob vsakem udarcu mahoma nekoliko umaknil, zato je vsak, tudi najhujši udarec izgubil svojo moč in ni mogel presekati, a tudi ne okrušiti gladke površine. Zdaj se je umikal, zdaj napadal, a to tako mirno ali tako naglo, da si komaj ujel z očmi njegove gibe. Knez se je zbal za Zbiška, a obrazi mož so se zmračili, ker se jim je zdelo, da se Nemec nekako nalašč igra z nasprotnikom. Včasih ni niti podstavljal štita, toda v trenutku, ko je Zbiško udarjal, se je zasukal v polobratu v stran, da je ostrina sekire presekala prazen zrak. To je bilo najstrašnejše, ker bi Zbiško pri tem lahko izgubil ravnotežje in padel, a takrat bi bil neizogibno izgubljen. Ko je to videl Čeh, ki je stal ob pobitem Kristu, ga je tudi začelo skrbeti in si je govoril v duši: »Za Boga, ako gospod pade,

sunem s sekiro Nemca med lopatici, da se tudi on zvali.«

Vendar Zbiško ni padel; ker je imel v nogah silno moč in ker jih je široko razstavljal, je lahko na vsaki vzdržal vso težo telesa in udarca.

Rotgier je to takoj zapazil in gledalci so se motili, misleč, da podcenjuje nasprotnika. Nasprotno; po prvih udarcih, ko mu je roka navzlic temu, da se je spretno umikal, pod ščitom kar odrevenela, se je prepričal, da ga čaka pri tem mladeniču težko delo, in če ga ne zvali z dobrim domislekom na tla, utegne biti borba dolga in nevarna. Računal je, da Zbiško po udarcih v zrak telebne v sneg, a ko se to ni zgodilo, se je začel kar vznemirjati. Izpod jeklenega krajca je videl stisnjeni nosnici in usta nasprotnika, a včasih bliskajoče se oči in govoril je sam pri sebi, da ga mora njegova togota zapeljati, da se spozabi, izgubi glavo in da bo v svoji zaslepljenosti bolj mislil na zadajanje udarcev kakor na obrambo. Toda zmotil se je tudi v tem. Zbiško se ni znal umikati pred udarci s polobratom, a ni pozabil na ščit in, dvigajoč sekiro, se ni odslanjal več, kakor je bilo potreba. Očividno se je njegova pozornost podvojila; a ko je spoznal nasprotnikovo izurjenost in izkušnjo, ne le da se ni spozabil, marveč se je zbral, postal opreznější in v njegovih mahljajih je bila nekaka preudarnost, ki jo more kazati le hladnokrvnost, a ne vroča strast.

Rotgier, ki se je bil udeležil nemalo vojn in se bil v gručah ali v dvoboju, je vedel iz izkušnje, da so ljudje kakor ptice roparice rojeni za boj in obdarovani od narave, da nekako uganejo vse to, do česar prihajajo drugi po dolgoletnih vajah, in je takoj spoznal, da ima opravka s takim človekom. Po prvih udarcih je spoznal, da tiči v tem mladeniču nekaj takega, kar je v jastrebu, ki vidi v nasprotniku le svoj plen in ne misli na nič drugega, kakor da ga zgrabi s svojimi kremplji. Vkljub svoji moči je vendar

opazil, da ne doseza Zbiška, in če se izčrpa prej, preden se mu posreči zadati usodni udarec, utegne biti boj s tem strašnim, četudi manj izkušenim mladeničem, zanj poguben. V tej misli je sklenil, da se bo boril s čim najmanjšim naporom, potegnil je k sebi ščit, ni preveč napadal, a se tudi ni preveč umikal, omejil je gibe, zbral vso moč svoje duše in telesa za odločilni udarec in čakal pravega trenutka.

Kruti boj se je vlekel nad navadno mero. Na križnih hodnikih je vladala smrtna tišina. Slišal si le včasih žvenketajoče, a včasih gluhe udarce ostrin in hrbtišč sekir ob ščite. Ne knežjemu paru ne vitezom ne dvorjankam niso bili tuji taki prizori, a vendar je neko strahu podobno čustvo kakor s kleščami stiskalo srca vsem. Razumeli so, da tu ne gre za to, da pokažeta svojo silo, spretnost, junaštvo, marveč da je v tem boju bil večji srd, večji obup, večje in neizprosnejše sovraštvo, globlje sovraštvo. Na eni strani strašne krivice, ljubezen in brezmejna žalost, a na drugi čast vsega reda in globoko sovraštvo — to vse se je borilo tu za sodbo božjo.

Medtem se je še zjasnilo zimsko blede jutro, pretrgala se je siva zavesa megle in solnčni žarek je osvetlil modrikasti križarjev oklep in srebrnato milansko Zbiškovo opravo. V kapelici je zazvonilo k službi božji, a z odmevom zvonov so se zopet razpršile z grajskih streh jate kavk, loputajočih s perutnicami in presunljivo vreščečih, kakor bi se veselile, videč kri in truplo onega, ki je že nepremično ležal na snegu. Rotgier je med bojem nekajkrat vrgel pogled nanj in naenkrat se je čutil strašno osamljenega. Vse oči, ki so zrle nanj, so bile oči sovražnikov. Vse molitve, želje in tihe zaobljube, ki so jih delale ženske, so bile na Zbiškovi strani. Vkljub temu, da je bil križar popolnoma prepričan, da se Zbiškov oproda ne vrže nanj od zadaj in se ga izdajalsko ne dotakne, sta navzočnost in bližina te grozne postave nehoté v njem vzbujala tak nemir, kakršnega občuti

človek ob pogledu na volka, medveda ali tura, od katerega ga ne loči omrežje. In tega čuvstva se ni mogel otresti, tem manj, ker se je Čeh, hoteč slediti boju, premikal in menjal mesto, stopal borilcema ob stran, zdaj odzadaj, zdaj odspredaj, povešajoč pri tem glavo in mu zlovešče zroč skozi odprtine v železnem vizirju, a včasih nehote dvigajoč okrvavljeno ostrino.

Naposled se je lotevala križarja utrujenost. Zaporedoma je zadal dva kratka, toda strašna udarca, mereč na desno Zbiškovo ramo, toda ta ju je odbil s tako močjo, da se je toporišče zganilo v Rotgierovi dlani, sam pa se je moral naglo umakniti, da ni padel. In od tega časa se je vsevdilj umikal. Končno se ni izčrpala le njegova moč, ampak tudi hladnokrvnost in potrpežljivost. Iz prsi gledalcev se je ob pogledu na njegovo umikanje izvilo nekaj vzklikov zmagoslavja, kar je vzbudilo v njem jezo in obup. Udarci s sekiro so bili vse pogostejši. Pot je lil obema borilcema s čela, a skozi stisnjene zobe jima je uhajalo hropeče dihanje. Gledalci niso bili več mirni in vsak čas so se oglašali zdaj moški, zdaj ženski glasovi: »Bij! Po njem! . . . Sodba božja, kazen božja! Bog ti pomagaj!« Knez je nekolikokrat zamahnil z roko, da bi jih pomiril, a jih ni mogel zadržati. Nemir je bil vedno glasnejši, ker so tu pa tam začeli na hodnikih jokati otroci, ihtoč ženski glas pa je zaklical:

»Za Danuško, Zbiško! Za Danuško!«

Saj Zbiško je vedel, da gre za Danuško. Bil je prepričan, da je tudi ta križar pomagal pri njenem ugrabljenju, in boreč se z njim se je boril za njej storjeno krivico. Toda kot mlad in bojaželen mož v bitki ni mislil na nič drugega kakor na boj. Namah pa ga je ta vzklik spomnil njene izgube in nesreče. Ljubezen, žalost in maščevanje so mu vlili ognja v srce. Srce se je stisnilo v njem od vzbujene bolečine in zgrabil ga je naravnost bojni bes. Njegovih straš-

nih, viharju podobnih udarcev križar ni mogel več uloviti, kaj šele vzdržati. Zbiško je udaril s svojim ob križarjev ščit s tako nadčloveško močjo, da je Nemcu roka namah odrevenela in se brez moči povesila. Ta se je umaknil v presenečenju in strahu in se sklonil nazaj, a v tem hipu se je zabliskala pred njegovimi očmi sekira in ostrina je padla kakor strela na njegovo desno ramo.

Gledalcem je dospel na ušesa le presunljiv krik: »Jezus!...« Potem se je Rotgier umaknil še za korak in telebnil vznag na zemljo.

Takoj je zagrmelo in se zarojilo po hodnikih kakor v čebelnjaku, ko se od solnca ogrete čebele začno gibati in šumeti. Vitezi so kar v gručah drevili po stopnicah, služinčad je preskakovala snežni nasip, da si ogleda trupli. Povsod so se razlegali kriki: »Glejte, sodba božja!... Ima Jurand svojega dediča! Slava in hvala mu! Ta ti zna sukati sekiro!« Drugi pa so klicali: »Glejte in čudite se! Sam Jurand ne bi bil mogel bolje usekati!« Pa se je zbrala cela gruča radovednežev okoli Rotgierovega trupla, on pa je ležal na hrbtu z obrazom belim kakor sneg, s široko odprtimi usti in s krvavo roko, tako strašno odsekano od vratu do pazduhe, da se je komaj držala na nekoliko mišicah. In zopet so govorili nekateri: »Glejte, bil je živ in v svojem napuhu hodil po zemlji, a sedaj ti niti s prstom ne gane!« A tako govoreč so nekateri občudovali njegovo postavo, ker je na bojišču zavzemal velik prostor in se je zdel po smrti še ogromnejši, drugi pa njegov pavji čop, ki se je čudovito izpreminjal na snegu, a tretji njegovo bojno opravo, ki so jo cenili za dobro vas. Toda Čeh Hlava se je pravkar približal z dvema Zbiškovima služabnikoma, da bi jo slekel z mrtveca, zato so radovedneži obkolili Zbiška, slaveč in povzdigajoč ga do nebes, ker so po vsej pravici bili mnenja, da pade njegova slava na vse mazovske in poljske viteze. Odvzeli so mu ščit in sekiro, da bi se odpočil, a

Mrokota iz Mocaževa mu je odpel tudi čelado, spotene lase pa mu je pokril s čepico iz škrlatnega sukna. Zbiško je stal kakor oslepljen, težko sopeč, z neugaslim ognjem v očeh, z obrazom bledim od napora in besnosti, tresoč se nekoliko od razburjenja in utrujenosti. Toda prijeli so ga pod pazduho in ga odvedli h knežjemu paru, ki ga je čakal v zakurjeni sobi pri kaminu. Tam je Zbiško pokleknil pred oba, a ko ga je oče Višonjek prekrižal in zmolil večni mir za duši umrlih, je knez objel mladega viteza in rekel:

»Bog najvišji je razsodil med vama in vodil tvojo roko, za to naj bo blagoslovljeno Njegovo ime! Amen!«

Potem se je obrnil k vitezu de Loršu in k drugim ter dodal:

»Tebe, tuji vitez, in vse vas navzoče kličem za priče za to, kar tudi sam izpričam, kako sta se dvobojevala po pravu in običaju, a kakor se povsod božje sodbe vršé, tako se je tudi ta vršila po viteško in po božji postavi.«

Na to so vsi navzoči domači bojovníki vzkliknili soglasno, in ko so še gospodu de Loršu raztolmačili knezove besede, je vstal in izjavil, da bo ne samo pričal, kako se je vse izvršilo po viteško in po božji postavi, temveč da bo on, de Lorš, vsakogar, ki bi si v Malborgu ali na kakem drugem dvoru drznil dvomiti o tem, pri priči pozval na boj za ograjo peš ali na konju, pa bodisi navadnega viteza ali velikana in čarodeja, ki bi samega Merlina presegal po čarodejni moči.

A medtem je kneginja Ana Danuta v trenutku, ko ji je Zbiško objel nogi, govorila, sklanjaje se k njemu:

»Čemu se vendar ne veseliš? Veseli se in hvali Boga, zakaj če te je Bog v svojem usmiljenju rešil iz te nadloge, te tudi dalje ne zapusti in te pripelje k sreči.«

A Zbiško je odgovoril:

»Kako naj se veselim, milostljiva gospa? Bog mi je dal zmago nad križarjem, toda Danuške ni, kakor je ni bilo prej — in nič bliže ji nisem kakor prej.«

»Najhujši sovražniki Danfeld, Gotfrid in Rotgier ne živijo več,« je odgovorila kneginja, »a o Zigfridu pravijo, da je pravičnejši od onih, dasi je krut. Slávi božje usmiljenje tudi za to! A gospod de Lorš je tudi govoril, da pojde takoj v Malborg, ako križar pade, in se pri velikem mojstru zavzame za Danuško. Menda se ne bodo upali upirati velikemu mojstru.«

»Bog daj zdravja gospodu de Loršu,« je rekel Zbiško, »a tudi jaz pojdem z njim v Malborg.«

A kneginja se je prestrašila teh besed, kakor če bi bil Zbiško rekel, da pojde neoborožen med volkove, ki so se pozimi v jatah zbirali v globokih mazovskih gozdovih.

»Čemu?« je vzkliknila. »V gotovo pogubo? Takoj po dvoboju ti ne pomore ne de Lorš ne pisma, ki jih je pisal Rotgier pred bojem. Ne rešiš nikogar, a sebe pogubiš.«

Toda mladi mož je vstal, prekrižal roki in rekel:

»Tako mi Bog pomagaj, da pojdem v Malborg in, če treba, tudi za morje. Blagoslovi me, o Krist, kakor jo bom iskal do zadnjega diha in ne prenehaj, dokler ne poginem. Laže je zame, biti Nemce in se boriti v oklepu, kakor siroti ječati v podzemlju. O laže, laže!«

In to je govoril, kakor sicer vedno, kadar se je spomnil Danuše, v takem zanosu, v taki bolečini, da so se mu včasih trgale besede, kakor bi ga kdo stiskal za grlo. Kneginja je spoznala, da bi ga bilo zaman zadrževati, a kdor bi ga hotel zadržati, bi ga moral ukovati in vreči v podzemlje.

Vendar Zbiško ni mogel takoj odpotovati. Takratni vitez je smel prezirati vsakršno oviro, a ni smel prelomiti viteškega običaja, ki mu je nalagal,

da mora zmagovalec v dvoboju vztrajati na bojišču ves dan do prihodnje polnoči, a to zato, da pokaže, da je obvladal bojišče ter da je pripravljen na nov boj, ako bi ga hotel kak premagančev sorodnik ali prijatelj ponovno izzvati. Ta običaj so spoštovale cele vojske ter so s tem marsikdaj izgubile koristi, ki bi jih prinesla naglica po zmagi. Zbiško ni niti poizkusil, da bi se izognil temu neusmiljenemu pravu; pokrepčal se je nekoliko, potem pa si nadel zopet bojno opravo in vztrajal do polnoči na grajskem dvorišču pod zastrtim zimskim nebom, čakajoč na nasprotnika, ki ni mogel priti od nikoder.

Šele o polnoči, ko so glasniki z glasom tromb končno razglasili njegovo zmago, ga je Nikolaj iz Dlugolasa pozval na večerjo, a potem na posvetovanje h knezu.

VI

Knez je prvi povzel besedo pri posvetovanju in govoril takole:

»To je nesreča, da nimamo nobenega pisma in nobenega dokaza proti komturjem. Zakaj dasi se nam zdi naš sum upravičen in jaz sam mislim, da so Jurandovo hčer ugrabili oni in nihče drug, kaj nam to pomaga? Oni zanikajo. A če zahteva veliki mojster kak dokaz, kaj naj mu pokažemo? Da! Saj še celo Jurandov list priča zanje.«

Tu se je obrnil k Zbišku:

»Ti praviš, da so ta list izsilili od njega z grožnjo. Morda in gotovo je tako, zakaj če bi bila pravica na njihovi strani, bi ti Bog ne bil pomagal proti Rotgieru. Toda ako so izsilili enega, bi mogli izsiliti tudi dva. Morda imajo tudi oni od Juranda dokaz, da niso krivi ugrabljenja nesrečne deklice. A v tem primeru ga pokažejo mojstru — in kaj potem?«

»Saj so sami priznali, milostljivi gospod, da so Danuško baje odvzeli razbojnikom in da jo imajo.«

»To vem. Toda sedaj pravijo, da so se zmotili in da je to druga deklica, a najboljši dokaz je, da je sam Jurand ni priznal.«

»Seveda ne, ker so mu pokazali drugo, zaradi česar so ga razjezili.«

»Gotovo je bilo tako, toda lahko povedo, da so to samo naši domisleki.«

»Njihove laži so kakor gozd,« je rekel Nikolaj z Dlugolasa. »Od kraja se še nekaj vidi, toda čim globlje greš, tem večja goščava, da zablodiš in popolnoma zgubiš pot.«

Potem je ponovil svoje besede po nemško gospodu de Loršu, ki je rekel:

»Veliki mojster sam je boljši od njih, a tudi

njegov brat, ki ima sicer ošabno dušo, čuti kakor pravi vitez.«

»Da,« je odgovoril Nikolaj. »Mojster je človeški. Toda ne zna krotiti ne komturjev ne kapitulja in ne zna preprečiti, da ne bi vse v redu stalo na človeških krivicah, vendar tega ne vidi rad. Pojdite, pojdite, vitez de Lorš, in povejte mu, kaj se je zgodilo. Pred tujci jih je bolj sram kakor pred nami, da ne bi na tujih dvorih pripovedovali o njih izdajstvih in nečastnih dejanjih. A če vas mojster povpraša po vzrokih, tedaj mu recite takole: »Poznati pravico je božja stvar, a človeška iskati jo; ako hočeš, gospod, dokazov, si jih poišči: daj preiskati gradove, izprašaj ljudi, dovoli, da iščemo mi, ker to je glupost in bajka, da so siroto ugrabili gozdni razbojniki.«

»Glupost in bajka,« je ponovil de Lorš.

»Ker razbojniki ne bi dvignili roke ne na knežji dvorec ne na Jurandovega otroka. A če bi jo naposled tudi ugrabili, bi se to zgodilo zaradi odkupa in bi sami sporočili, da jo imajo.«

»To vse povem,« je rekel Lotarinžan, »in de Bergova tudi poiščem. Midva sva iz iste dežele, a dasi ga ne poznam, pravijo, da je tudi on sorodnik grofa Goldrija. Bil je v Ščitnu, naj torej mojstru pove, kaj je videl.«

Zbiško je nekoliko besed razumel, a česar ni razumel, mu je raztolmačil Nikolaj; zato je objel gospoda de Lorša in ga pritisnil na prsi, da je vitez kar zastokal.

Knez pa je rekel Zbišku:

»Ti torej hočeš na vsak način potovati?«

»Da, milostljivi gospod. Kaj naj sicer storim? Hotel bi vzeti Ščitno, če bi ga moral gristi z zobmi, toda kako naj začnem vojno brez dovoljenja?«

»Kdor bi začel vojno brez dovoljenja, bi to obžaloval pod krvnikovim mečem,« je rekel knez.

»Pravica za pravico,« je odgovoril Zbiško. »Da! Potem sem hotel izzvati vse, ki so bili v Ščitnu, toda

ljudje so povedali, da jih je Jurand poklal kakor vole, in nisem vedel, kdo je živ, kdo mrtev... Zakaj kakor mi Bog pomagaj in sv. Križ, jaz Juranda ne zapustim do zadnjega diha!»

»To si pošteno povedal in mi ugajaš,« je rekel Nikolaj iz Dlugolasa. »A da nisi sam letel v Ščitno, kaže, da imaš pamet, sicer pa bi se bil domislil, da oni tam ne drže ne Juranda ne njegove hčerke, marveč so ju odpeljali na kak drug grad. Bog te je nagradil z Rotgierom, ker si prišel semkaj.«

»No da!« je rekel knez, »kakor smo slišali od Rotgiera, živi od onih štirih samo še stari Zigfrid, druge pa je Bog že kaznoval po tvoji in po Jurandovi roki. Zigfrid je manjši lopov kakor oni, a morda največji okrutnež. Slabo je, da sta Jurand in Danuša v njegovih rokah, zato ju je treba hitro rešiti. Da se tudi tebi ne prigodi kaj hudega, ti dam list za velikega mojstra. Zapomni si dobro in razumi, da ne potuješ kot poslanec, marveč kot glasnik, a jaz napišem mojstru tole: Ker so se svoj čas dotaknili naše osebe, potomca svojih dobrotnikov, je kaj verjetno, da so ugrabili tudi Jurandovo hčer, zlasti ker so besni na Juranda. Prosim torej, naj veliki mojster ukaže, naj jo pridno iščejo, in če hočejo moje naklonjenosti, naj mi jo takoj izroče.«

Ko je Zbiško to slišal, se je vrgel knezu pred noge, mu objel kolena in začel govoriti:

»A Jurand! Milostljivi gospod! A Jurand! Postavite se tudi zanj! Ako ima smrtne rane, naj umre vsaj na svojem in pri svojih prednikih!«

»Juranda nisem pozabil!« je rekel ljubeznivo knez. »Mojster naj pošlje dva sodnika, jaz pa tudi dva, ki naj dejanja komturjev in Jurandova razsodijo po pravu viteške časti. A ti naj si izberó še enega, ki naj jim bo glava; in kar sklenejo vsi, tako naj se zgodi.«

S tem se je posvetovanje končalo; nato se je Zbiško poslovil od kneza, ker so se odpravili koj na

pot. Toda pred odhodom je še Nikolaj iz Dlugolasa, ki je bil izkušen mož in je dobro poznal križarje, poklical Zbiška na stran in ga vprašal:

»Mar misliš vzeti onega dečka Čeha s seboj med Nemce?«

»Gotovo, da me ne zapusti. Kako mislite?«

»Ker mi ga je žal. To ti je izboren dečko, a poslušaj, kaj ti povem: ti se vrneš iz Malborga z zdravo glavo, izvzemši da naletiš v dvoboju na boljšega, toda njegova poguba je gotova.«

»Zakaj?«

»Ker so ga ti pasji bratje obsodili, da je on pobil de Fursija. Morali so tudi mojstru pisati o njegovi smrti in so tudi gotovo pisali, da je Čeh prelil ono kri. Tega mu v Malborgu ne odpusté. Čaka ga sodba in maščevanje, zakaj kako bo mogoče prepričati mojstra o njegovi nedolžnosti? Vrh tega je on strl tudi roko Danfeldu, ki je bil sorodnik velikega bolničarja. Škoda zanj, a ponavljam ti, ako pojde, pojde po gotovo smrt.«

»Ne pojde po smrt, ker ga pustim v Spihovu.«

Toda prišlo je drugače, ker so nastopili vzroki, zaradi katerih Čeh ni ostal v Spihovu. Zbiško in de Lorš sta s svojima spremstvoma odšla drugi dan. De Lorš, ki ga je duhovnik Višonjek razvezal obljub Ulriki de Elner, je jezdil srečno in ves zatopljen v mislih na lepoto Jagienke iz Dlugolasa, a molčeč. Zbiško pa se ni mogel z njim razgovarjati o Danuši že zaradi tega ne, ker se nista med seboj razumela, zato se je razgovarjal s Hlavo, ki dotlej ni nič vedel o poslu pri križarjih.

»Gremo v Malborg,« je rekel, »a kdaj se vrnem, to je v božji moči ... Morda kmalu, morda spomladi, morda čez leto dni, morda sploh ne, razumeš?«

»Razumem. Vaša milost gotovo potuje tudi zaradi tega, da izzove tamkajšnje viteze. In slava Bogu, da je pri vsakem vitezu tudi oproda.«

»Ne,« je odgovoril Zbiško. »Ne grem zaradi

tega, da jih pozovem, razen če bi bilo treba, ti pa sploh ne pojdeš, marveč ostaneš doma, v Spihovu.«

»Jaz sem prisegel, da ne zapustim vaše milosti: prisegel sem na križ in na čast. A če bi vašo milost zadela kaka nesreča, kako bi se upal prikazati pred oči moje gospé v Zgoželicah! Prisegel sem ji, gospod, torej usmilite se me, da me ne bo sram pred njo.«

»Ali ji nisi tudi prisegel, da mi boš poslušen?« je vprašal Zbiško.

»Kako ne! V vsem, samo ne v tem, da pojdem proč. Ako me vaša milost spodi, pojdem oddaleč za vami, da bom v potrebi pri rokah.«

»Jaz te ne podim in te ne spodim,« je odgovoril Zbiško, »toda bilo bi pravo suženjstvo, če bi te ne mogel kam poslati, četudi na najdaljšo pot, ali pa če bi ne mogel biti brez tebe vsaj en dan. Saj vendar ne boš stal nad menoj neprestano kakor rabelj nad dobro dušo! A kako mi pomoreš v bitki? Nič ne rečem na vojni, ker na vojni se ljudje bijejo v gručah, a v poedinem boju se ne boš boril zame. Ako bi bil Rotgier močnejši od mene, bi ne bila njegova bojna oprava na našem vozu, ampak moja na njegovem. Pri tem pa vedi, da bi bilo zame s teboj tam huje in da me lahko spraviš v nevarnost.«

»Kako to, vaša milost?«

In Zbiško mu je začel praviti, kaj je slišal od Nikolaja iz Dlugolasa, da so komturji, ki niso mogli priznati, da so sami umorili de Fursija, obsodili njega in se bodo maščevali nad njim.

»A če te ugrabijo,« je rekel naposled, »te vendar ne pustim tem psom v žrelu, zaradi česar lahko tudi sam izgubim glavo.«

Čeh je osupnil, ko je slišal te besede, ker je čutil v njih resnico; vendar si je še prizadeval, da bi se stvar iztekla po njegovi volji.

»Saj vendar ni več na svetu onih, ki so me videli, ker nekatere je, kakor pravijo, pobil stari gospod iz Spihova, a Rotgiera vaša milost.«

»Videli so te dečki, ki so šli oddaleč za njimi, in živi še oni stari križar, ki sedi sedaj gotovo v Malborgu, a če ga ni tam, pride, ker ga pozove, ako Bog da, veliki mojster.«

Na te besede ni bilo nobenega odgovora, zato sta jezdila molče do Spihova. Tam sta našla vse popolnoma pripravljene na vojno, ker je stari Tolima pričakoval, da udarijo ali križarji na gradič, ali pa jih odvede Zbiško po svoji vrnitvi na pomoč staremu gospodu. Straže so bile postavljene povsod na prehodih preko močvirij in v samem gradu. Kmetje so bili oboroženi, ker jim vojna ni bila nič novega; zato so željno čakali Nemcev, ker so se nadejali bogatega plena. V gradu je sprejel Zbiška in de Lorša duhovnik Kaleb in mu takoj po večerji pokazal pergament z Jurandovim pečatom, na katerem je lastno-ročno napisal poslednjo voljo viteza iz Spihova.

»Narekoval mi jo je,« je rekel, »v oni noči, ko je krenil proti Ščitnu. No — in se ni nadejal, da se vrne.«

»Zakaj pa niste ničesar povedali?«

»Nisem povedal ničesar, ker mi je pod spovedno skrivnostjo povedal, kaj misli storiti. Bog mu daj večni pokoj in večna luč naj mu sveti...«

»Ne molite zanj molitev za umrle. Še je živ. To vem iz besed križarja Rotgiera, ki sem se dvobojeval z njim na knežjem dvoru. Bila je med nama sodba božja in pobil sem ga.«

»Še tem manj se Jurand vrne... Reši ga samo moč božja!...«

»S tem vitezom grem, da ga iztrgam iz njih rok.«

»Vidi se, da ne poznaš križarskih rok; jaz jih poznam, ker sem bil petnajst let duhovnik v njihovi deželi, preden me je Jurand poklical v Spihov. Edino Bog more rešiti Juranda.«

»In more tudi nam pomagati.«

»Amen!«

Potem je razgrnil dokument in ga začel brati. Jurand je zapisal vso svojo zemljo in ves imetek Danuši in njenemu potomstvu, ako pa umre brez potomstva, njenemu možu, Zbišku iz Bogdanjca. Na koncu je priporočil to svojo poslednjo voljo knežjemu varstvu, »ako bi kaj ne bilo po pravu, naj knežja milost izpremeni po pravu«. Ta konec je bil pripisan zaradi tega, ker je duhovnik Kaleb poznal le kanonično pravo, a Jurand, ki ga je vedno zanimala le vojna, samo viteško. Duhovnik ga je prebral Zbišku, potem pa vsem starejšim ljudem spihovske posadke, ki so takoj priznali mladega viteza za graščaka in mu prisegli poslušnost.

Mislili so tudi, da jih Zbiško takoj odpelje na pomoč staremu gospodu, in so se veselili, ker so jim v prsih tolkla trda srca in so hrepeneli po vojni, vdani Jurandu. Torej jih je obšla velika žalost, ko so izvedeli, da ostanejo doma in da gospod odrine le z majhnim spremstvom v Malborg, in sicer ne na vojno, ampak da se pritoži. To njihovo žalost je delil tudi Čeh Glovač, dasi se je na drugi strani veselil, ker se je Zbiškovo premoženje tako znatno pomnožilo.

»Hej! Kdo se bo bolj veselil kakor stari gospod iz Bogdanjca!« je rekel. »A ta bi tudi znal tu gospodariti! Kaj je pač Bogdanjec v primeri s to graščino!«

A Zbiško je v tem hipu namah zahrepenel po svojem stricu kakor često, zlasti v mučnih in težkih položajih življenja; zato se je obrnil k oprodi in rekel brez pomisleka:

»Kaj bi tu praznoval! Pojdi v Bogdanjec in odnesi pismo!«

»Ako ne morem potovati z vašo milostjo, grem z največjim veseljem!« je veselo odgovoril dečko.

»Pokliči mi duhovnika Kaleba, naj napiše, kakor je treba, vse, kar se je tu dogodilo, a stricu prečita pismo župnik iz Kšešne, ali pa tudi opat, če je v Zgoželicah.«

Toda po teh besedah se je udaril po mladih brčicah in dodal, kakor bi govoril sam sebi:

»Ba! Opat!...«

In takoj mu je stopila pred oči Jagienka — modrooka, temnolasa, vitka kakor košuta, a s solzami na trepalnicah. Postalo mu je tesno, pa si je nekaj časa drgnil čelo z roko, a naposled rekel:

»Težko ti bo, dekle, a ne bo ti huje kakor meni!«

Medtem je prišel duhovnik Kaleb in je takoj začel pisati. Zbiško mu je obširno narekoval vse, kaj se je dogodilo od onega hipa, ko je prišel v lovski dvorec. Nič ni zatajil, ker je vedel, da bo staremu Matku zelo všeč, če bo dobro poučen o vsej zadevi. Bogdanjca zares ni niti primerjati s Spihovim, ki je obširno in bogato posestvo, a Zbiško je vedel, da je šlo Matku mnogo za take stvari.

Ko pa je bilo pismo po dolgem trudu napisano in zapečateno, je Zbiško zopet poklical dečka in mu izročil pismo, rekoč:

»Morda se vrneš s stricem semkaj, kar bi me zelo razveselilo.«

Toda Čeh je bil tudi nekako v zadregi; obotavljal se je, se prestopal z noge na nogo in ni odšel, dokler se mladi vitez ni oglasil:

»Ako imaš še kaj na srcu, povej!«

»Hotel bi, vaša milost...« je odgovoril Čeh, »hotel bi, no, še vprašati, kako naj govorim onim ljudem?«

»Katerim ljudem?«

»Ne ravno v Bogdanjcu, temveč v okolici... Ker bodo gotovo hoteli kaj izvedeti!«

Nato ga je Zbiško, ki je sklenil, da ne bo več ničesar skrival, bistro pogledal in rekel:

»Tebi ne gre za ljudi, ampak le za Jagienko iz Zgoželic.«

A Čeh je zardel, potem pobledel in rekel:

»Da, zanjo, gospod.«

»Kako pa veš, ali se ni že poročila s Čtanom iz Rogova ali z Volkom iz Bžozove?«

»Gospodična se ni poročila z nikomer,« je odločno odgovoril oproda.

»Lahko ji je opat ukazal.«

»Opat uboga gospodično, a ne ona njega.«

»Kaj hočeš torej? Povej resnico njej, kakor vsem drugim ljudem.«

Čeh se je priklonil in odšel nekoliko nejevoljen.

»Bog daj,« je govoril sam pri sebi, misleč na Zbiška, »da bi te pozabila. Bog ji daj še boljšega, kakor si ti. Toda ako ga ni pozabila, ji povem, da je oženjen, a brez žene, in Bog daj, da postaneš vdovec, preden ležeš v zakonsko posteljo.«

Dečko se je bil vendar navezal na Zbiška, obžaloval njega in Danuško, toda Jagienko je ljubil nad vse na svetu, a od onega časa, ko je pred zadnjim bojem v Čehanovu zvedel za Zbiškovo poroko, je nosil bolečino in grenkost v srcu.

»Bog daj, da prej postaneš vdovec!« je ponovil.

Toda nato so mu začele prihajati v glavo očitno slajše misli, ker je na poti h konjem govoril:

»Slava Bogu, da ji vsaj noge objamem.«

Medtem se je Zbiško pripravljaj na pot, ker ga je mučila vročica. In ker se končno ni moral ukvarjati z drugimi stvarmi, je kar trpel, misleč neprestano na Danušo in Juranda. Vendar je bilo treba ostati v Spihovu vsaj eno noč, že zaradi gospoda de Lorša in zaradi priprav, ki jih je zahtevala dolga pot. Končno je bil sam nad vsako mero utrujen vsled boja, bdenja, poti, nespanja, žalosti. Ko se je naredila že pozna noč, se je vrgel na trdo Jurandovo posteljo, v nadi, da vsaj za kratek čas zaspi. Toda preden je zaspal, je potrkal Sanderus, se priklonil in rekel:

»Gospod, rešili ste me smrti in dobro mi je bilo pri vas, kakor mi že dolgo prej ni bilo. Bog vam je dal veliko premoženje, da ste bogatejši kakor ste bili prej, a tudi spihovska zakladnica ni prazna.

Dajte mi, gospod, kak mošnjček, jaz pa pojdem na Prusko, od gradu do gradu, in dasi tam ni posebno varno zame, morda vam lahko koristim.«

Dasi ga je Zbiško v prvem trenotku hotel vreči iz sobe, se je po teh besedah zamislil in čez nekaj časa potegnil iz popotne torbe poleg postelje precejšnjo vrečico, mu jo vrgel in dejal:

»Tu imaš in pojdi! Ako si lopov, me ociganiš, ako si poštenjak, mi storiš uslugo.«

»Ociganim, gospod, kakor lopov,« je rekel Santanderus, »a ne vas, a poslužim pošteno — vas.«

VII

Zigfrid von Löwe bi bil moral ravno potovati v Malborg, ko mu je poštni sel nepričakovano prinesel od Rotgiera pismo z novicami z mazovskega dvora.

Novice so v živo zadele starega križarja. Predvsem se je iz pisma videlo, da je Rotgier izbornopredstavil in zastopal Jurandovo zadevo pred knezom Janušem. Zigfrid se je nasmehnil, ko je bral, da je Rotgier zahteval, naj bi knez za redu storjene krivice oddal povrh še Spihov v fevd križarjem. Zato pa je drugi del pisma vseboval nepričakovane in manj koristne novice. Saj je Rotgier tudi pisal, da je vrgel mazovskim vitezom rokavico, da bi bolje dokazal nedolžnost križarskega reda pri ugrabljenju Jurandove hčere, in pozval vsakega, ki bi dvomil o tem, na božjo sodbo, to je na borbo vpricho vsega dvora. »Nihče je ni dvignil,« je pisal dalje Rotgier, »ker so vsi vedeli, da je pričalo za nas pismo samega Juranda, torej so se bali pravičnosti božje, tedaj pa je prišel mladenič, ki smo ga videli v lovskem dvorcu — in sprejel poziv. Zaradi tega se, pobožni in modri brat, ne čudite, da se bo moja vrnitev zakesnila, ker sem sam izzval in se moram tudi dvobojevati. A ker sem storil to zaradi slave reda, upam, da mi tega ne bo štel v zlo ne veliki mojster, a tudi Vi ne, ki Vas spoštujem in ljubim s sinovsko ljubeznijo. Nasprotnik je pravi otrok, a zame, kakor veste, borba ni nič novega, zatoorej lahko to kri prelijem v slavo reda, a zlasti še s pomočjo Gospoda Kristusa, kateremu so gotovo mnogo ljubši oni, ki nosijo njegov križ, kakor kak Jurand ali pa trpljenje kake brezpomembne deklina iz mazurskega naroda.«

Zigfrid se je najbolj začudil novici, da je Jurandova hči poročena. Ob misli, da se utegne v Spi-

hovu naseliti grozen in maščevalen sovražnik, se je polastil starega komturja nekak nemir. »Očitno,« je govoril sam pri sebi, »ne preneha z maščevanjem, a še tem manj, ako ženo najde in bi mu povedala, da smo jo mi ugrabili iz lovskega dvorca! Da, bilo bi takoj jasno, da smo Juranda izvabili le zato, da ga pogubimo, hčerke pa mu tako ni mislil nihče oddati.« Tu je prišlo Zigfridu na misel, da bo veliki mojster na knezovo pismo skoraj gotovo dal preiskati Ščitno že zato, da se opraviči pred knezom. Saj je šlo mojstru in kapitlju v glavnem za to, da ostanejo mazovski knezi v primeru vojne z mogočnim poljskim kraljem ob strani. Moč knezov je bila spričo številnega mazovskega plemstva velika, spričo njih junaštva pa spoštovanja vredna, da je niso smeli podcenjevati, saj je mir z njimi varoval križarsko mejo na ogromnem in razsežnem prostoru in dopuščal, da so laže združevali svoje moči. Marsikdaj se je o tem govorilo pri Zigfridu v Malborgu, marsikdaj so se tolažili z nado, da se bo pozneje po zmagi nad kraljem našel kak povod proti Mazurom, a takrat nobena sila ne iztrga te pokrajine iz križarskih rok. To je bil velik in zanesljiv račun, zato je bila tudi gotova stvar, da veliki mojster stori medtem vse, da ne razdraži kneza Januša, ker je bilo teže pridobiti tega vladarja, poročenega s hčerko Kejistuta, kakor Ziemovita Plockega, čigar žena je bila, ne da bi vedeli zakaj, popolnoma vdana križarskemu redu.

In spričo teh misli je stari Zigfrid, ki je pri vsej svoji pripravljenosti za razne zločine, izdajstva in okrutnosti ljubil red in njegovo slavo, začel računati s svojo vestjo: »Ali ne bo bolje, ako izpustim Juranda in njegovo hčer? Izdajstvo in sramota obtežita ime Danfeldovo, ta pa ne živi več.« Ako bi tudi — je mislil — veliki mojster strogo pokaral mene in Rotgiera, ki sva vendar sodelovala pri Danfeldovih zločinih, ali ne bo to bolje za red? Toda

tu se je njegovo maščevalno in okrutno srce začelo upirati ob misli na Juranda.

Ali naj izpusti njega, tega tlačitelja in krvnika križarskih ljudi, zmagovavca v tolikih bojih, povzročitelja tolikih porazov in sramote, premagovavca, a potem morivca Danfelda, premagovavca von Bergova, morivca Mejnegerja, morivca Gotfrida in Huga, onega človeka, ki je v samem Ščitnu prelil več nemške krvi, kakor se je prelije v dobri praski med vojno!? »Ne morem, ne morem!« je ponavljal v duši Zigfrid in že ob sami misli so se mu grabežljivi prsti krčevito stiskali, a stare, izsušene prsi so s težavo lovile sapo. — In vendar, ako bi bilo to v večjo korist in slavo križarskega reda? Ako bi kazen, ki bi v tem primeru zadela še živeče povzročitelje zločina, pridobila doslej sovražnega kneza Januša in olajšala dogovore z njim ali celo premirje: ... »Vročekrvni so,« je mislil dalje stari komtur, »toda ako jim pokažeš le malo dobrote, kaj lahko pozabijo storjene jim krivice. Saj je tudi sam knez bil ugrabljen na lastnem ozemlju, in vendar se ni posebno maščeval! ...« Tedaj je začel v veliki notranji razdvojenosti hoditi po dvorani, ko se mu je naglo zazdelo, da mu neki glas odzgoraj govori: »Pomiri se in čakaj, da se Rotgier vrne.« Da, treba je bilo čakati. Rotgier nedvomno pobije onega mladeniča, potem pa bo treba skriti Juranda in njegovo hčer ali pa ju oddati. V prvem primeru knez res ne pozabi nanju, toda ker ni prav na jasnem, kdo je ugrabil deklino, jo bo iskal, pošiljal pisma k velikemu mojstru s pritožbami ali z vprašanji — in stvar se bo neizmerno zavlekla. V drugem primeru pa bo veselje, da se je Jurandova hči vrnila, večje kakor želja po maščevanju, ker so jo ugrabili. »Na vsak način pa lahko povemo, da smo jo našli šele po Jurandovem napadu!« Ta poslednja misel je popolnoma pomirila Zigfrida. Glede Juranda pa sta si z Rotgierom že davno izmislila način, da se ne bo mogel ne maščevati

in ne pritožiti, ako ga bodo morali izpustiti. Zigfrid se je veselil v svoji zakrknjeni duši, misleč na ta način. Veselil se je tudi ob misli na božjo sodbo, ki se je morala vršiti v čehanovskem gradu. Kakšen bo izid božje sodbe, zastran tega se ni niti najmanj razburjal. Spomnil se je nekega turnirja v Kraljevcu, ko je Rotgier pobil dva slavna viteza, ki sta veljala v svoji andegavenski domovini za nepremagljiva napadavca. Spomnil se je tudi bitke pod Vilovom z nekim poljskim vitezom, dvorjanom Spitka iz Melština, ki ga je Rotgier potolkel. In razjasnil se mu je obraz, a srce se mu je napolnilo s ponosom, ker je Rotgiera, ki je bil že kolikor toliko slaven vitez, on prvi vodil na bojne pohode na Litvo in ga učil, kako se je najbolje bojevati s tem plemenom. A sedaj prelije ta ljubi sin še enkrat osovraženo poljsko kri in se vrne slaven nazaj. Saj to je božja sodba, torej bo tudi križarski red obenem očiščen vseh sumničenj... »Sodba božja!...« Kot bi trenil, se je staro srce stisnilo od čuvstva, podobnega strahu. Rotgier se mora boriti na življenje in smrt v obrambo križarske nedolžnosti, oni pa so krivi, torej se bo boril za laž... In če se zgodi nesreča? Toda čez hip se je to zazdelo Zigfridu zopet nemogoče. Rotgier ne more biti premagan.

Ko se je stari križar tako pomiril, se je še zamislil, ali ne bi kazalo medtem poslati Danušo v kak bolj oddaljen grad, ki bi ga v nobenem primeru ne mogli Mazuri napasti. Toda po kratkem premisleku je to opustil. Zamisliti napad in postaviti se na čelo bi mogel le mož Jurandove hčere, on pa tako pade pod Rotgierovo roko... Potem bodo od strani kneza in kneginje prihajala poslanstva, vprašanja, pisma, pritožbe, toda ravno na ta način se zadeva zatre in zatemni, ne da bi se govorilo o odlašanju brez konca in kraja. »Preden pride do česa,« je rekel Zigfrid sam sebi, »umrem, a Jurandova hči se postara v križarski ječi.« Vendar je ukazal, naj bo v gradu vse

pripravljeno za obrambo, a ravno tako tudi za potovanje, ker ni natanko vedel, kaj lahko nastane po posvetovanju z Rotgierom, in je čakal.

Medtem sta minila od roka, ko je Rotgier prvotno obljubil, da se vrne, dva dneva, potem trije in štirje, a nobeno spremstvo se ni pokazalo pred ščitenskimi vrati. Šele petega dne že o mraku se je pred vratarjevo bastijo zaslišal glas roga. Zigfrid, ki je ravnokar končal večerno molitev, je takoj poslal služabnika, da poizve, kdo je prišel.

Služabnik se je kmalu vrnil z nemirnim obličjem, toda te izpremembe Zigfrid ni mogel opaziti, ker je v izbi gorel ogenj v globokem kaminu in je malo razsvetljeval mrak.

»Ali so prišli?« je vprašal stari vitez.

»Da!« je odgovoril služabnik.

Toda v njegovem glasu je bilo nekaj takega, kar je naglo vznemirilo križarja, zato je rekel:

»A brat Rotgier?«

»Brata Rotgiera so pripeljali.«

Nato je Zigfrid vstal s stola. Dolgo se je z roko držal naslonila, kakor bi se bal, da pade, potem pa se je oglasil z zamolklim glasom:

»Daj mi plašč!«

Služabnik mu je ogrnil plašč čez rame, on pa je očitno že zbral svoje moči, ko si je sam nataknil oglavnico in šel iz sobe.

Čez hip je bil na grajskem dvorišču, kjer je bila že popolna tema, in šel po škripajočem snegu s počasnim korakom k spremstvu, ki je dospelo skozi vrata in se ustavilo v bližini. Tam je že stala gosta gruča ljudi in je svetilo nekoliko plamenic, ki so jih utegnili prinesiti vojaki grajske posadke. Ob pogledu na starega viteza so se vojščaki razmaknili. Vendar so se pri blesku plamenic videli preplašeni obrazi in tihi glasovi so šepetali v temi:

»Brat Rotgier...«

»Brat Rotgier je mrtev...«

Zigfrid se je preril do sani, na katerih je na slami ležalo s plaščem pokrito telo, in dvignil konec plašča.

»Luč bliže!« je rekel in dvignil oglavnico.

Eden izmed vojščakov je pripognil plamenico in pri njenem svitu je stari križar ugledal Rotgierovo glavo in kakor sneg beli obraz, zmrznjen, obdan s temno ruto, ki so mu jo zavezali pod brado očividno zato, da ne bi ostala usta odprta. Ves obraz je bil nekako podaljšan, a pri tem tako izpremenjen, da bi človek lahko rekel, da je kdo drugi. Oči so bile zakrite z vekami, okoli oči in na sencih so bile modre proge. Na licih se je svetilo ivje.

Komtur je dolgo gledal, medtem ko so vsi molčali. Drugi so zrlí vanj, ker so vedeli, da je bil umrlemu kot oče in da ga je ljubil. Toda njemu ni kanila niti ena solza iz oči, le obraz je imel še strožji kakor navadno, a na njem neki togi mir.

»Tako so mi ga poslali!« je rekel naposled.

Toda takoj se je obrnil h grajskemu ekonomu:

»Naj do polnoči zbijejo krsto in jo izpostaviijo v kapelici!«

»Ostala je še ena krsta, ki so jih naredili za one, ki jih je pobil Jurand,« je odvrnil ekonom. »Dam jo le obiti s suknom.«

»In pokriti s plaščem,« je rekel Zigfrid, pokrivajoč Rotgieru obraz, »ne s takim, kakršen je ta, ampak z redovnim.«

Čez hip pa je dodal:

»A pokrova ne zapirajte!«

Ljudje so se približali vozu. Zigfrid si je spet nataknil oglavnico; toda pred odhodom se je še nečesa spomnil in vprašal:

»Kje je van Krist?«

»Tudi ubit,« je odgovoril eden izmed spremstva, »a so ga morali pokopati v Čehanovu, ker je začel gniti.«

»Torej dobro!«

To rekši je s počasnim korakom odšel, in vrnivši se v izbo, je sedel na isti stol, na katerem je zvedel novico — in sedel s kamenitim obrazom, nepremično, tako dolgo, da se je služabnik začel vznemirjati in je vse pogosteje pogledoval skozi vrata. Ura je minevala za uro, v gradu je prenehal navadni nemir, le od strani kapele je prihajalo gluho, nedoločno razbijanje kladiva, a potem ni nič motilo tišine razen oglašanja straž.

Bilo je tudi že blizu polnoči, ko se je stari vitez zbudil kakor iz sna in poklical služabnika.

»Kje je brat Rotgier?« je vprašal.

Toda fant, zbeگان od tišine, dogodkov in bdenja, ga očitvidno ni razumel, ker je prestrašeno pogledal nanj in odgovoril z drgetajočim glasom:

»Ne vem, gospod!...«

A stavec se je bridko nasmehnil in rekel blago:

»Otrok, vprašam te, ali je že v kapeli?«

»Da, gospod!«

»Dobro. Povej Diderihu, naj pride sem s svetilko in počaka, dokler se ne vrnem. S seboj naj prinese tudi kotliček z žerjavico. Ali je v kapeli že svetlo?«

»Goré sveče ob krsti.«

Zigfrid si je ogrnil plašč in odšel.

Prišedši v kapelo, se je pri vratih ogledal, ali ni nikogar, potem jih je skrbno zaprl, se približal krsti, odstavil dve sveči izmed šestih, ki so gorele ob njej v velikih medenih svečnikih, in pokleknil poleg krste.

Ustnici se nista niti ganili, torej ni molil. Nekaj časa je le strmел v otrplo, a še vedno lepo Rotgierovo obličje, kakor bi hotel na njem uzreti sledove življenja.

Potem pa je v tišini kapelice začel klicati s pridušenim glasom:

»Sin moj! Sin moj!«

In umolknil je. Zdelo se je, da čaka odgovora.

Nato je iztegnil roke in vtaknil svoje suhe, krempljem podobne prste pod plašč, ki je pokrival Rotgieru prsi, in se jih začel z njimi dotikati: iskal je povsod, v sredi in ob straneh, pod rebri in ob ključnicah, naposled je skozi sukno dotikal brazgotino, ki se je vlekla od vrha desne rame do pod pazduhe, poglobil prste, otipaval rano po vsej njeni dolžini in začel zopet govoriti z glasom, v katerem je drhtela nekaka obtožba:

»O, o!... Kako neusmiljen udarec!... Pa si pravil, da je onile — pravi otrok!... Celo roko! Celo roko! Kolikokrat si jo dvigal proti poganom v obrambo reda! A sedaj ti jo je odsekala poljska sekira!... In zdaj je konec! Konec vsega! Ni te blagoslovil On, ker mu morda ni za naš red! Zapustil je tudi mene, dasi sem mu služil dolga leta.«

Besede so mu zastale v ustih, ustnice so se začele tresti in v kapeli je vnovič nastalo gluho molčanje.

»Sin moj! Sin moj!«

V Zigfridovem glasu je bila sedaj prošnja, a obenem je začel še tiše klicati, kakor kličejo ljudje, ki povprašujejo po kaki važni in strašni skrivnosti:

»Ako si ti, ako me slišiš, daj znamenje: premakni roko ali odpri samo za hip oči — sicer mi otrpne srce v starih prsih... Daj znamenje, ker sem te ljubil — izpregovori!...«

In oprši roke na rob krste, je zapičil svoje jastrebje oči Rotgieru v zaprte veke in čakal.

»Ha! Kako naj izpregovoriš,« je rekel naposled, »saj se odbija od tebe mrz in smrad. Toda ker ti molčiš, ti povem jaz nekaj, a tvoja duša naj prileti sem med goreče sveče in poslušaj.«

Po teh besedah se je sklonil k mrtvečevemu obrazu.

»Ali se spominjaš, kako duhovnik ni pustil pobiti Juranda in kaj sva mu prisegla? No, dobro: izpolnim prisego, a tebe razveselim, pa bodi kjerkoli.«

To rekši se je umaknil od krste, pristavil zopet

nazaj svečnika, ki ju je bil prej odmaknil, pokril truplo s plaščem in šel iz kapele.

Pri vratih izbe je spal utrujeni deček v globokem snu, notri pa je po ukazu čakal na Zigfrida Diderih.

To je bil nizek, čokat človek zakrivljenih nog in četverooglatega obraza, ki ga je deloma pokrivala zobčasta oglavnica, padajoča na rame. Na sebi je imel neustrojeni bivolji kaftan, na bedrih ravno tako bivolji pas, za katerim je bil zataknjen šop ključev in kratek nož. V desni roki je držal železno, s kožicami zakrito svetilko, v drugi meden kotliček in plamenico.

»Ali si pripravljen?« je vprašal Zigfrid.

Diderih se je molče priklonil.

»Ukazal sem ti, da prinesi žerjavico v kotličku.«

Čokati človek zopet ni nič odgovoril, pokazal je le goreča polena v kaminu, prijel poleg kamina slonečo železno lopatico in jel izpod njih grebsti v kotliček žerjavico, potem je prižgal svetilko in čakal.

»A sedaj poslušaj, pes,« je rekel Zigfrid. »Nekdaj si izklepetal, kar ti je ukazal storiti komtur Danfeld, in komtur ti je dal iztrgati jezik. Toda ker lahko duhovniku s prsti pokažeš vse, kar hočeš, ti povem: ako mu le z enim migljajem pokažeš, kar boš storil na moj ukaz — te dam obesiti.«

Diderih se je vnovič molče priklonil, le obraz se mu je zlovešče spačil ob strašnem spominu, ker so mu jezik iztrgali iz čisto drugega vzroka, kakor je govoril Zigfrid.

»Sedaj pa naprej in pelji me v Jurandovo ječo!«

Krvnik je s svojo ogromno roko prijel ročaj kotliča, dvignil svetilko in odšla sta. Za vrati sta šla mimo spečega služabnika; ko sta prišla po stopnicah dol, nista krenila proti glavnemu izhodu, ampak zadaj za stopnicami, za katerimi se je nahajal ozek hodnik, ki se je vlekel po vsej širokosti poslopja in se nehal s težkimi vrati, skritimi v dolbini zidu.

Diderih jih je odprl in zopet sta bila pod milim nebom, na majhnem dvorišču, ki je bilo od vseh štirih strani obdano z zidanimi shrambami, kjer je bila shranjena zaloga žita, ako bi oblegali grad. Pod eno teh shramb na desni strani je bilo podzemlje za ujetnike. Tam ni stala nobena straža, zakaj ujetnik, ki bi se mu posrečilo udreti iz podzemlja, bi prišel na dvorišče, iz katerega je bil edini izhod ravno skozi ona vrata.

»Čakaj!« je rekel Zigfrid.

In oprši se z roko ob zid, je obstal, ker je čutil, da njegovo ravnanje ni dobro, in zmanjkalo mu je sape, kakor bi bile njegove prsi okovane s pretesnim oklepom. To, kar je pretrpel, je presegalo njegove stare moči. Čutil je tudi, da mu čelo pod oglavnico pokrivajo kaplje znoja — in sklenil je, da se oddahne.

Po mračnem dnevu je nastala nenavadno jasna noč. Na nebu je svetil mesec in malo dvorišče je bilo zalito z jasno svetlobo, ob kateri se je sneg zeleno lesketal. Zigfrid je željno potegnil vase rezki in nekoliko mrzli zrak. Toda obenem se je spomnil, da je v tako svetli noči odšel Rotgier v Čehanov, odkoder se je vrnil mrtev.

»A sedaj ležiš v kapeli,« je zamrmral tiho.

Diderih pa je, meneč, da govori komtur njemu, dvignil svetilko in osvetlil njegov strašno blede, skoro mrliški obraz, ki je bil obenem podoben glavi starega jastreba.

»Dalje!« je rekel Zigfrid.

Rumena svetloba svetilke je zopet zamigljala po snegu, ona dva pa sta šla dalje. V grobem zidu shrambe je bila dolbina, kjer je nekoliko stopnic vodilo k velikim durim. Diderih jih je odprl in začel hoditi po stopnicah v globino črnega oboka, visoko dvigajoč svetilko, da bi razsvetlil komturju pot. Na koncu stopnic je bil hodnik, a v njem na desno in na levo nenavadno nizka vrata jetniških celic.

»K Jurandu!« je rekel Zigfrid.

Čez hip so zaškripali zapahi in oba sta vstopila. V jami je bilo popolnoma temno, toda Zigfrid, ki ob medli svetlobi svetilke ni dobro videl, je ukazal prižgati plamenico in kmalu je v močnem blesku njenega plamena ugledal na slami ležečega Juranda. Ujetnik je imel noge uklenjene, na rokah nekoliko daljšo verigo, da je lahko nosil hrano v usta. Na sebi je imel isto spokorniško vrečo, ki je stal v njej pred komturji, toda sedaj je bila pokrita s temnimi sledovi krvi, ker so ga onega dne, v katerem je bilo konec bitke šele takrat, ko so od bolesi in jeze zbesnelega viteza pokrili z mrežo, vojščaki hoteli pobiti in so mu s helebardami zadali nekoliko ran. Da ga niso do smrti pobili, je preprečil domači, ščitenski duhovnik. Rane niso bile smrtne, a Jurand je izgubil toliko krvi, da so ga odnesli v ječo napol živega. V gradu so bili splošno mnenja, da umre vsak hip, toda njegova ogromna moč je premagala smrt; živel je, dasi mu ran niso zdravili in dasi so ga vrgli v strašno ječo, kjer je ob vlažnem vremenu kapalo z obokov, v mrazu pa so bile stene pokrite z debelo snežno plastjo in ledenimi kristali.

Ležal je torej na slami v verigah, brez moči, toda tako ogromen, da je zlasti ležeč delal vtis skale, ki so jo izklesali v človeški obliki. Zigfrid mu je ukazal svetiti naravnost v obličje in nekaj časa molče zrl vanj, potem se je obrnil k Diderihu in rekel:

»Vidiš, da ima samo eno zenico, izcedi mu jo!«

V njegovem glasu je bila nekaka starostna oslabeledost, toda ravno zaradi tega se je glasil ta ukaz še strašneje. Tudi plamenica je nekoliko zadrhtela v krvnikovi roki, vendar jo je sklonil in kmalu so začele kapati na Jurandovo oko velike, goreče kaplje smole, a naposled so ga popolnoma pokrile od obrvi do vzbočene lične kosti.

Jurandov obraz se je skrčil, njegovi plavi brki so se dvignili in odkrili stisnjene zobe, toda ni zinil

besede, ali od izčrpanosti, ali iz upornosti, prirojeni njegovi naravi; niti zastokal ni.

A Zigfrid je rekel:

»Obljubljeno ti je, da pojdeš prost odtod; da, pojdeš, toda ne boš mogel blatiti našega reda, ker ti bo odvzet jezik, ki si ga z njim preklinjal.«

In zopet je dal znamenje Diderihu, toda ta je dal iz sebe čuden, zamolkel glas in obenem z znamenji pokazal, da potrebuje obe roki, potem pa, naj mu komtur posveti.

Tedaj je starec vzel plamenico in jo držal z iztegnjeno, tresočo se roko; takrat pa, ko je Diderih pritiskal Juranda s koleno, je obrnil glavo v stran in gledal na steno, pokrito z ivjem.

Za hip se je zaslišal žvenket verig, potem pa zasoplo dihanje človeških prsi kot gluho, globoko stokanje in nastala je tišina.

Naposled se je zopet oglasil Zigfrid:

»Jurand, kazen, ki si jo pretrpel, bi te tako zadela, toda razen tega sem bratu Rotgieru, ki ga je ubil mož tvoje hčere, obljubil, da mu dam v krsto tvojo desno roko.«

Diderih, ki je bil že vstal, se je zopet sklonil nad Jurandom.

Čez nekaj časa sta bila stari komtur in Diderih zopet na onem dvorišču, zalitem od mesečine. Na koncu hodnika je vzel Zigfrid iz krvnikovih rok svetilko in temen, v cunjo zavit predmet in glasno rekel sam sebi:

»Sedaj nazaj v kapelo, potem pa v stolp.«

Diderih ga je bistro pogledal, toda komtur mu je velel iti spat, sam pa je krenil, mahaje s svetilko, proti razsvetljenim oknom kapelice. Po poti je pre-mišljeval o tem, kaj se je zgodilo. Čutil je neko gotovost, da tudi zanj že prihaja konec in da so to njegova zadnja dejanja na svetu. A vendar se je njegova po naravi bolj okrutna kakor lažniva križarska duša pod vplivom neizprosne nujnosti že

privadila, da je sleparsko odvrčala in prikrivala krvava križarska dela; zato je tudi sedaj nehoté mislil, kako bi mogel odvrniti sramoto in odgovornost za Jurandove muke od sebe in reda. Saj Diderih ne more govoriti, torej ne izda ničesar; a četudi se zna sporazumeti z duhovnikom, se iz samega strahu ne bo sporazumel. Kako torej? Kdo naj dokaže, da Jurand ni dobil vseh teh ran v boju? Jezik je lahko izgubil, ker se mu je zadrlo kopje v usta, meč ali sekira sta mu lahko oddrobila roko, a oko je imel samo eno, torej ni nič čudnega, da so mu ga izbili, ko se je v svoji blaznosti vrgel na vso ščitensko posadko. Ah, Jurand! Zadnja radost v življenju je za hip zaigrala v srcu starega križarja. Da, Jurand mora biti izpuščen, ako ostane živ! Tu se je Zigfrid spomnil, kako sta se nekdanj o tem posvetovala z Rotgierom in kako je mladi brat smejé se govoril: »Takrat naj gré, k a m o r g a o č i p o n e s ó, a če ne bo mogel najti pota v Spihov, naj v p r a š a po njem.« Zakaj to, kar se je zgodilo, je bilo že deloma dogovorjeno med njima. Toda sedaj, ko je Zigfrid zopet stopil v kapelo in, poklekivši pri krsti, položil k Rotgierovim nogam krvavo Jurandovo roko, se je ta poslednja radost, ki je pred hipom zadrgetala v njem, odbila tudi zadnjič na njegovem obrazu.

»Vidiš,« je dejal, »storil sem več, kakor sva bila sklenila: saj kralj Jan Luksenburški se je, dasi je bil slep, še bojeval in slavno padel, a Jurand se ne bo bojeval več in pogine kakor pes pod plotom.«

Tu je zopet začutil, da mu je zmanjkalo sape, kakor poprej, ko je šel k Jurandu, a na glavi ga je težilo, kakor bi imel železno čelado; toda to je trajalo le trenotek. Globoko se je oddahnil in rekel:

»Hej, čas je tudi zame. Edino tebe sem imel, a sedaj nimam nikogar. Toda ako mi je še usojeno živeti, ti obljubim, sin moj, da ti tudi ono roko, ki

te je ubila, položim na grob, ali pa sam poginem. Še živi tvoj ubijalec...«

Tu so se mu zobje stisnili, začelo ga je tako tresti, da so mu zastale besede v ustih, in šele čez čas je jel zopet govoriti s pretrganim glasom:

»Da... še živi tvoj ubijalec, toda jaz ga dosežem, a preden ga dosežem, mu zadam še drugo muko, hujšo od same smrti...«

In obmolknil je.

Čez hip je vstal, se približal krsti in začel govoriti z mirnim glasom:

»Torej, sedaj se poslovim... Pogledam ti zadnjikrat v obraz, morda spoznam, ali si vesel oblube. Zadnjikrat!«

In odkril je Rotgieru obličje, toda naglo se je umaknil.

Truplo se je otajalo pod plaščem, morda tudi od toplote sveč, vsled česar se je začelo razkrajati z nenavadno hitrostjo — in obraz mladega komturja je bil resnično strašen. Zabuhla in počrnela ušesa so imela na sebi nekaj pošastnega, a sinje, napete ustnice so bile skrivljene, kakor bi se smejale.

Zigfrid je kar najhitreje zakril to grozno človeško masko.

Potem je vzel svetilko in odšel. Na poti mu je tretjič zmanjkalo sape. Vrnivši se v izbo, se je vrgel na svojo trdo redovniško posteljo in je nekaj časa nepremično ležal. Mislil je, da zaspi, ko se ga je naglo polastilo čudovito občutje. Zdelo se mu je, da se mu spanec nikdar več ne približa, a če ostane v tej sobi, pride takoj smrt.

Zigfrid se je ni bal. V neizmerni izmučenosti in brez upanja, da zaspi, je videl v njej nekaj ogromen počitek; vendar si je še ni želel v tej noči, zato je sedel na postelji in začel govoriti:

»Daj mi čas do jutri.«

A v tem je zaslišal, kako mu je neki glas razločno šepetal na uho:

»Pojdi iz te sobe. Jutri bo prepozno, ne izpolniš, kar si obljubil: pojdi iz te sobe!«

Komtur se je s težavo dvignil in odšel. Na obzidju so si pri srečanju vzklikale straže. Pri kapeli je padal na sneg žolti blesk z oken. V sredini pri kamenitem vodnjaku sta se igrala dva črna psa in trgala neko cunjo; sicer pa je bilo na dvorišču prazno in tiho.

»Torej vsekakor še to noč?« je govoril Zigfrid. »Utrujen sem do smrti, a grem ... Vsi spijo: morda spi tudi Jurand, izmučen od bolečin, samo jaz ne spim. Grem, grem, ker v izbi je smrt, a jaz sem ti obljubil ... Toda potem naj pride smrt, ker noče priti sen. Ti tam se smeješ, a meni manjka moči. Smeješ se, torej ti je prav. Samo glej, prsti so odreveneli, moč je zapustila dlan, sam tega ne dokončam več ... Dokonča pa služabnica, ki spi z njo ...«

Tako govoreč je šel s težkim korakom k stolpu pri vratih. Medtem sta psa, ki sta se igrala pri vodnjaku, pritekla k njemu in se začela dobrikati. V enem je Zigfrid spoznal britanca, ki je bil neločljiv tovariš Diderihov, da so v gradu govorili, da mu ponoči rabi za blazino.

Pes je zalajal enkrat ali dvakrat, potem se je obrnil k vratom in šel proti njim, kakor bi uganil človeške misli.

Zigfrid je bil čez nekaj časa pred ozkimi vratci stolpa, ki so jih ponoči zapirali od zunaj. Odpahnivši zapah, je otipal držaj pri stopnicah, ki so se začelnjale takoj za vratci, in se začel vzpenjati kvišku. Ker je v svoji razburjenosti pozabil svetilko, je šel tipaje, stopajoč oprezno in išoč z nogami stopnice.

Po nekoliko korakov se je ustavil, ker je više nad seboj zaslišal nekako sopenje človeka ali živali.

»Kdo je?«

Nobenega odgovora, samo sopenje je bilo hitrejše.

Zigfrid je bil neustrašen človek: ni se bal smrti,

toda tudi njegov pogum in samozavest sta bila v tej noči izčrpana do dna. Spreletela ga je misel, da mu pot zastavlja Rotgier, in lasje so se mu zježili na glavi, a čelo se mu je pokrilo z mrzlim potom.

In umaknil se je skoraj do izhoda.

»Kdo je?« je vprašal s pridušenim glasom.

Toda v tem hipu ga je nekaj sunilo v prsi s tako strašno močjo, da je starec omedlel in padel vznak skozi odprta vrata, ne da bi zastokal.

Nastala je tišina. Potem je planila iz stolpa neka temna postava in se naglo začela pomikati k hlevom, ki so bili poleg orožarne na levi strani dvorišča. Veliki Diderihov britanec je zdirjal molče za njo. Drugi pes je ravno tako skočil za njima in izginil v senci zidu, toda kmalu se je vnovič pojavil s povešeno glavo, bežeč počasi nazaj, kakor bi šel po sledu onih. Tako se je približal nepremično na zemlji ležečemu Zigfridu, ga natanko ovohal, naposled pa sedel k njegovi glavi, dvignil gobec in začel tuliti.

Tuljenje se je razlegalo dolgo časa ter napolnjevalo z neko novo žalostjo in grozo to turopno noč. Naposled so zaškripale duri, skrite v globini vrat, in na dvorišču se je pojavil vratar s helebardo.

»Kuga na tega psa!« je rekel. »Ti že pokažem tuliti ponoči.«

In nastavivši ostrino je hotel z njo prebosti žival, toda v istem hipu je zagledal, da leži nekdo v bližini odprtih stolpnih vratc.

»Herr Jezus! Kdo je? ...«

Pripognivši glavo je pogledal ležečemu v obraz in začel kričati:

»Semkaj! Semkaj! Na pomoč!«

Potem je skočil k vratom in začel vleči iz vseh sil za vrvico zvona.

VIII

Dasi se je Glovaču mudilo v Zgoželice, vendar ni mogel potovati tako hitro, kakor bi hotel, ker so bila pota neizmerno slaba. Po ostri zimi, po trajnem mrazu in tako obilnem snegu, da so se pod njim skrivale cele vasi, je nastopilo vlažno vreme. Mesec februar nikakor ni bil oster. Najprej so se dvigale goste in nepredirne megle, potem so sledili pravi nalivi, da se je od njih kar pred očmi topila snežna odeja; med prvimi nalivi je pihal tak veter, kakršen navadno piha v marcu, v presledkih in nagel, ter je zgrinjal in razganjal goste oblake po nebu, a na zemlji vil po grmovju, tulil po gozdovih in požiral sneg, pod katerim so še pred kratkim dremale veje in vejice v tistem zimskem snu.

Gozdi so tudi kmalu počrneli. Na lokah je valovila široko razlita voda, narasle so reke in potoke. Te obilnosti mokrega elementa so bili veseli le ribiči, zato pa se je vse drugo ljudstvo dolgočasilo po domovih in kočah, kakor bi ga kdo držal na vrvi. Na mnogih krajih si mogel dospeti od vasi do vasi le z ladjo. Sicer ni nikjer manjkalo nasipov in cest, napravljenih skozi močvirje in gozdove iz kolov in brun, toda nasipi so bili sedaj zmehčani, koli so se na plitvejših mestih pogreznili v zmehčane mlake, in prehod čeznje je bil nevaren ali pa popolnoma nemogoč. Zlasti težko je bilo za Čeha potovati po močvirni Velikopoljski, kjer so bile vsako pomlad povodnji večje kakor v drugih krajih; zato je bila tudi pot, zlasti na konjih, težavnejša.

Tudi je moral često zaostajati in čakati po cele tedne bodisi po mestecih, bodisi po vaseh pri graščakih, ki so njega in njegove ljudi po običaju gostoljubno sprejemali, radi poslušali pripovedovanja o križarjih in plačevali novice s kruhom in soljo.

Torej se je pomlad že dobro javljala na svetu in je minil že večji del marca, preden se je približal Zgozelicam in Bogdanjcu.

Srce mu je bilo ob misli, da kmalu zagleda svojo gospó, zakaj dasi je vedel, da je nikdar ne doseže, kakor ne doseže tudi zvezde na nebu, jo je vendar oboževal in ljubil z vso dušo. Vendar je sklenil, da se oglasi najprej pri Matku, prvič zaradi tega, ker je bil poslan k njemu, a drugič, ker je imel s seboj ljudi, ki so imeli ostati v Bogdanjcu. Zbiško je po dvoboju z Rotgierom vzel njegovo spremstvo, ki je štel po križarskih predpisih deset konj in ravno toliko ljudi. Dva izmed njih sta odpeljala truplo ubitega brata v Ščitno, ostale pa je Zbiško poslal z Glovačem v dar stricu, ker je vedel, kako željno išče stari Matko naseljencev.

Ko je Čeh došel v Bogdanjec, ni našel Matka doma; povedali so mu, da je šel s psi in s samostrelom v gozd, toda vrnil se je še podnevi in ko je zvedel, da je pri njem neka znatna družba, je pospešil korak, da bi lahko pozdravil prišlece in jim ponudil svoje gostoljubje. Tudi ni takoj spoznal Glovača; a ko se mu je ta predstavil, se je v prvem hipu zelo prestrašil, vrgel samostrel in kapo na tla in zaklical:

»Pri Bogu! Ali so ga pobili? Povej, kar veš!«

»Ni ubit!« je odgovoril Čeh, »ampak pri dobrem zdravju!«

Ko je Matko to zaslišal, ga je bilo nekoliko sram in je začel sopsti, naposled se je globoko od-dahnil.

»Slava Kristusu Gospodu!« je dejal; »kje je?«

»Odpotoval je v Malborg, mene pa je poslal semkaj z novicami.«

»Po kaj pa je šel v Malborg?«

»Po ženo.«

»Dečko, boj se ran božjih! Po kakšno ženo?«

»Po Jurandovo hčer. Bo dosti pripovedovanja,

če treba vso noč, samo dovolite, častiti gospod, da se tudi jaz oddahnem, ker sem se po poti grozno utrudil in sem od polnoči neprenehoma jezdil.«

Matko je torej za hip nehal izpraševati, a posebno zato, ker od osuplosti ni mogel govoriti. Ko se je nekoliko oddahnil, je zavpil na služabnika, naj doloži drv na ogenj in prinese Čehu jesti, potem pa začel hoditi po sobi, mahal z rokami in govoril sam sebi:

»Lastnim ušesom ne morem verjeti... Juran-dova hči... Zbiško oženjen...«

»Oženjen in ne oženjen,« je rekel Čeh.

Šele takrat je začel počasi pripovedovati, kaj in kako je bilo, oni pa je željno poslušal, prekinjajoč ga tuptam z vprašanji, ker mu v Čehovem pripovedovanju ni bilo vse jasno. Glovač na primer ni vedel natanko, kdaj se je Zbiško oženil, ker ni bilo nobenega ženitovanja, vendar je odločno trdil, da je bila poroka, in sicer po želji same kneginje Ane Danute, a ljudje so zvedeli šele po prihodu križarja Rotgiera, ki se je Zbiško dvobojeval z njim pred vsem mazovskim dvorom, pozvavši ga na sodbo božjo.

»Aa! Dvobojeval se je?« je zaklical Matko z velikansko radovednostjo in oči so se mu zaiskrile. »No, in kaj?«

»Nemca je razsekal na dvoje, a tudi meni je Bog dal srečo z oprodo.«

Matko je zopet začel sopsti, a sedaj od zadovoljnosti.

»No!« je rekel, »to ti je res vrl dečko. Zadnji izmed Točarjev, toda ne poslednji, ako Bog da. Saj se je že takrat pokazal pri onih dveh Frizih!... Pa je bil še pravi otrok...«

Tu je nekajkrat resneje pogledal Čeha in rekel:

»Toda tudi ti mi ugajaš. In videti je, da ne lažeš. Jaz ti lažnivca spoznam tudi skozi desko. No, tisti oproda ni nič, saj praviš, da nisi imel dosti

posla z njim, toda da si onemu pasjemu bratu strl roko, a še prej ubil tura, to so častivredna dejanja.«

Potem je naglo vprašal:

»Kaj pa plen? Ali je tudi bogat?«

»Pobrali smo orožje, konje in deset mož, a osem vam jih pošilja mladi gospod.«

»Kaj je napravil z dvema?«

»Odposlal ju je s truplom.«

»Ali ni mogel knez opraviti tega s svojimi služabniki? Ona dva se ne vrneti.«

Čeh se je nasmehnil tej pohlepnosti, s katero se je Matko sicer često izdajal.

»Mlademu gospodu se sedaj ni treba več ozirati na to,« je rekel. »Spihov je velika graščina.«

»Velika! Toda kaj, ko še ni njegova.«

»Čigava pa?«

Matko je vstal.

»Pripoveduj! Saj je vendar še Jurand!«

»Jurand je pri križarjih v ječi in smrt je nad njim. Bog ve, ali ostane živ, a če ostane, ali se vrne; pa tudi če ostane živ in se vrne, je vendar oče Kaleb čital njegov testament in povedal, da bo graščak mladi gospod.«

Na Matka so te novice očitno napravile ogromen vtis, ker so bile tako ugodne in neugodne, da se ni mogel vživeti vanje, pa tudi ni mogel urediti svojih čuvstev, ki so se vsak hip menjala. Vest, da se je Zbiško oženil, ga je v prvem hipu bolešno zbodla, ker je Jagienko ljubil kakor lastni oče in z vsemi svojimi silami želel, da bi ju združil. Toda na drugi strani pa se je že privadil, da je smatral to stvar za izgubljeno, a Jurandova hči je zopet prinesla to, česar ni mogla Jagienka, in sicer knezovo naklonjenost in kot edinka mnogo večjo doto. Matko je v svoji duši že videl Zbiška kot knežjega svetovalca, gospoda v Bogdanjcu in Spihovu, da, v prihodnosti tudi kaštelana. Stvar ni bila nemogoča, saj se je v takratnih časih govorilo o ubogem ple-

miču: »Imel je dvanajst sinov, šest jih je padlo v bojih, šest je postalo kaštelanov.« Veliko imetje je moglo Zbišku le pomagati na tej poti; torej sta se Matkova prirojena pohlepnost in ošabnost imeli česa veseliti. Vendar starcu tudi vzrokov za nemir ni manjkalo. Sam je nekoč potoval h križarjem, da reši Zbiška, in je prinesel s tega potovanja železno konico pod rebrom, sedaj pa je odšel Zbiško v Malborg kakor volku v žrelo. Ali najde tam ženo ali smrt? »Ne bodo ga tam prijazno sprejeli,« je mislil Matko, »zato ker jim je ravnokar pobil znamenitega viteza, a prej je bil napadel Lichtensteina, oni pasji bratje pa se radi maščujejo.« Pri tem je starega viteza obšla velika skrb. Prišlo mu je tudi v glavo, da ni izključeno, da se ne bi Zbiško, ki je »nagel dečko«, dvo-bojeval tam s kakim Nemcem. Toda to mu je bila manjša skrb. Najhuje se je Matko bal, da ga utegnejo ujeti. »Ujeli so starega Juranda in hčerko, tudi jih svoj čas ni bilo strah, da so ujeli v Zlotorji samega kneza, čemu naj bi prizanesli Zbišku?«

Tedaj mu je padlo v glavo vprašanje: kaj bo, ako mladenič sploh ne najde žene, četudi bi sam ušel iz križarskih rok? Za enkrat se je Matko potolažil z mislijo, da mu ostane po njej Spihov, pa to je bilo kratko upanje. Staremu je šlo močno za imetje, toda nič manj se ni brigal za rod, za Zbiškove otroke. »Ako Danuška pade kakor kamen v vodo in ne bo nihče vedel, ali je živa ali mrtva, se Zbiško ne bo mogel oženiti z drugo — in takrat ne bo več Točarjev z Bogdanjca na svetu. Hej! Z Jagienko bi bilo drugače!... Tudi Močidolov ne pokrije ne koklja s perutmi ne pes z repom, a tako dekletu bi brezdvomno rodilo vsako leto kakor jablan v sadovnjaku.« Torej je bila Matkova žalost večja kakor radost zaradi novega posestva — in v tej žalosti in nemiru je vnovič začel izpraševati Čeha, kako je bilo s to poroko in kdaj se je izvršila.

A Čeh na to:

»Že sem vam, častiti gospod, povedal, da ne vem, kdaj je bila; a kar samo domnevam, na to ne prisežem.«

»Kaj domnevaš?«

»Saj mladega gospoda nisem med boleznijo nikdar pustil samega in sem tudi spal skupaj z njim v izbi. Samo enkrat so mi zvečer ukazali, naj grem proč, a potem sem videl, kako so šli h gospodu: sama milostljiva, a z njo gospodična Jurandova, gospod de Lorš in duhovnik Višonjek. Še čudil sem se, ker je imela gospodična na glavi venček, a sem mislil, da bodo dali gospodu svete zakramente... Morda je bilo to takrat... Spominjam se, da je gospod ukazal, naj ga oblečem lepo kakor za svatbo, a sem tudi mislil, da se je vse to zgodilo, da sprejme Telo Gospodovo...«

»Kako pa je bilo potem? Ali sta ostala sama?«

»I! — nista ostala sama, a četudi bi bila ostala, takrat gospod niti jesti ni mogel sam. Pa so bili tudi že ljudje prišli po gospodično, ki so baje prišli od Juranda, in je zjutraj odpotovala z njimi...«

»Ali je Zbiško ni videl od tega časa?«

»Človeško oko je ni videlo.«

Nastal je trenotek molčanja.

»Kaj misliš,« je vprašal čez čas Matko, »ali jo križarji izročé ali ne?«

Čeh je začel kimati z glavo, potem pa je nejevoljno zamahnil z roko.

»Po moji pameti,« je rekel polagoma, »je ona na veke izginila.«

»Zakaj?« je s strahom vprašal Matko.

»Zakaj ako bi govorili, da jo imajo, bi bilo upanje. Lahko bi se pritožili ali plačali odkupnino ali jo iztrgali s silo. Toda oni govoré takole: Imeli smo neko dekle, ki smo ga odvzeli, in naznanili Jurandu, on pa je ni priznal za svojo, a za našo dobro voljo nam je toliko ljudi pobil, da jih v dobri praski ne pade toliko.«

»Torej so Jurandu pokazali neko deklè?«

»Pravijo, da so mu jo pokazali. Bog si ga vedi! Morda ni res, a morda so mu pokazali drugo. Torej je edino res, da je ljudi pobil in da so oni pripravljene, da prisežejo, da niso Jurandove hčere nikdar ugrabili. In to je grozno težka stvar. Četudi bi veliki mojster dal povelje, mu vendar odgovorijo, da je nimajo. In kdo jim dokaže? Še tem manj, ker so dvorjani v Čehanovu pravili o Jurandovem pismu, kjer stoji, da ona ni pri križarjih.«

»A morda je ni pri križarjih?«

»Prosim vas, vaša milost... Ako bi jo bili že ugrabili razbojniki, je vendar niso zaradi nobene druge stvari kakor zaradi odkupnine. A pri tem bi razbojniki niti ne znali napisati pisma in ponarediti pečata gospoda iz Spihova, niti ne bi mogli poslati dobrih odposlancev.«

»Res je. Toda kaj je križarjem zanjo?«

»A maščevanje nad Jurandovo krvjó? Ljubše jim je maščevanje kakor med in vino; a vzroke imajo. Strašen je bil zanje gospod iz Spihova vedno, a kar je napravil na koncu, jih je do skrajnosti razjezilo... Moj gospod je, kakor sem slišal, tudi dvignil roko na Lichtensteina, pobil Rotgiera... Meni je tudi Bog pomagal, da sem pasjemu bratu strl roko. Hej!... prosim lepo...: štirje so bili — prekleto jim mati — a sedaj komaj eden živi, in to oni stari. Mi imamo tudi zobe, vaša milost.«

Nastal je zopet hip molčanja.

»Ti si razumen dečko,« je rekel naposled Matko.
»Kaj misliš, da storé z njo?«

»Knez Vitold je mogočen, pravijo, da se celo nemški cesar klanja pred njim, a kaj so napravili z njegovimi otroki? Ali imajo malo gradov? Malo ječ? Malo vodnjakov? Malo vrvi in zanjč za okoli vratu?«

»Za Boga živega!« je zaklical Matko.

»Bog daj, da ne ugrabijo mladega gospoda,

četudi potuje s knežjim pismom in z gospodom de Loršem, ki je mogočen gospod in knezov sorodnik. Hej, nisem hotel potovati sem, ker tam bi se bilo laže dvobojevati. Toda on je ukazal drugače. Slišal sem, kako je nekoč govoril gospodu iz Spihova: „Ali ste vi prebrisani,“ je rekel, „ker jaz s prebrisanostjo ne dosežem nič, a z njimi je to potrebno! Oj!“ pravi, „stric Matko, tega bi tu potrebovali!“ In zategadelj me je poslal. Toda Jurandove hčere tudi vi, gospod, ne najdete, zakaj ona je morda že na onem svetu — a proti smrti ne pomaga niti največja prebrisanost...«

Matko se je zamislil in šele po dolgem molčanju je rekel:

»Ha! Tu ni pomoči! Proti smrti prebrisanost ne pomaga. Toda ako bi potoval tja in zvedel vsaj to, da so óno umorili, bi Spihov vendar ostal Zbišku, a sam bi se mogel vrniti semkaj in vzeti drugo deklè...«

Tu se je Matko oddahnil, kakor bi se mu kamen odvalil od srca, a Glovač je vprašal z boječim, tihim glasom:

»Gospodično iz Zgoželic? ...«

»No, da!« je odgovoril Matko, »tembolj, ker je sirota, a Čtan iz Rogova in Volk iz Bžozove vse bolj silita za njo.«

Toda Čeh je planil pokonci:

»Gospodična je sirota? Vitez Zih? ...«

»Torej nič ne veš?«

»Pri ljubem Bogu! Kaj se je zgodilo?«

»Da, res je, kako naj bi vedel, ker si prispel naravnost sem, a govorila sva le o Zbišku! Ona je sirota! Zih iz Zgoželic res ni nikdar ogrel prostora v domu, razen ako je imel goste. Sicer pa mu je bilo v Zgoželicah takoj dolgčas. Takrat mu je pisal opat, da gre v goste h knezu Pšemku ošvenčinskemu in ga vabi s seboj. A Zihu je bilo to po volji, ker je kneza poznal in se marsikdaj z njim veselil. Pa

pride potem Zih k meni in mi pravi takole: ‚Potujem v Ošvenčim, a potem v Glevice, vi pa pazite na Zgoželice.‘ Mene pa je takoj nekaj zbadlo in sem rekel: ‚Ne hodite! Skrbite za dom in Jagienko, ker vem, da kujeta Čtan in Volk nekaj hudega.‘ Vedeti moraš, da je opat iz jeze na Zbiška hotel, da dekle vzame Čtana ali Volka, toda pozneje, ko ju je bolje spoznal, je oba pošteno nabunkal in vrgel iz Zgoželic. Dobro, a ne posebno, ker sta se oba grozno razsrdila. Sedaj je nekaj časa mir, ker sta se med seboj pobila in ležita, toda prej ni bilo niti trenotek miru. Vse je na moji glavi, i obramba i varstvo. A sedaj zopet Zbiško hoče, naj grem... Kako bo tu z Jagienko, ne vem, a medtem ti povem do konca vse o Zihu. Ni se oziral na moje besede — in je odšel. No, pa so se gostili in veselili! Iz Glevic sta potovala k očetu kneza Pšemka, k staremu Nosaku, ki vlada v Češinu. Tu pa je Jaško, knez ratiborski, iz sovraštva do kneza Pšemka najel proti njim razbojnike pod vodstvom Čeha Hšana. In knez Pšemko je padel, a z njim tudi Zih iz Zgoželic; zadela ga je puščica v grlo. Opata so oglušili z železnim cepcem, tako, da še sedaj trese z glavo, o svetu nič ne ve in govor je najbrž izgubil za vedno. No, Hšana je stari knez Nosak kupil od gospoda na Zampahu in ga tako mučil, da niti najstarejši ljudje ne pomnijo take muke, toda s to muko ni niti sebi zmanjšal žalosti po sinu niti oživil Ziha, niti otrl solza Jagienki. To jim je bila zabava... Pred šestimi tedni so Ziha pripeljali semkaj in ga pokopali.«

»Tako močan gospod!...« je govoril žalostno Čeh. »Pod Boleslavcem nisem bil več otrok, ali oni se ni dolgo boril z menoj in me je ujel. Toda to ujetništvo je bilo tako, da bi ga niti za svobodo ne zamenjal... Dobri, plemeniti gospod! Bog mu daj večni mir! Hej, težko mi je po njem, a najhuje je gospodični, siroti!«

»Saj je tudi uboga sirota. Marsikatera niti ma-

tere tako ne ljubi, kakor je ona ljubila očeta. In poleg tega je zanjo nevarno bivati v Zgoželicah. Po pogrebu — še sneg ni bil pobelil Zihove gomile — sta Čtan in Volk napadla zgoželiški dvor. K sreči so moji ljudje že prej izvedeli, zato sem s svojimi dečki priskočil na pomoč, in Bog je dal, da smo jih pošteno naklestili. A po bitki mi je deklè objela kolena in rekla: „Ne morem biti Zbiškova, zato ne bom nobenega, samo rešite me teh vetrnjakov, zakaj ljubša mi je smrt kakor ona dva...“ Pravim ti, da bi sedaj niti ne spoznal Zgoželic, ker sem iz njih napravil pravi grad. Napadla sta potem še dvakrat, toda nista si vedela pomagati. Sedaj je za nekaj časa mir, ker kakor sem rekel, sta se med seboj tako pobila, da nobeden ne more ne roke ne noge premakniti.«

Glovač ni na to nič odgovoril, le ko je poslušal stvari o Čtanu in Volku, je začel tako škrtati z zobmi, kakor če bi kdo odpiral in zapiral škripajoča vrata, a potem si je začel ob boke drgniti svoje mogočne roke, ki so ga očitvidno začele srbeti. Naпослед mu je z muko ušla le ena beseda:

»Zatraceni...«¹

Toda v tem hipu so se v veži začuli nekaki glasovi, vrata so se naglo odprla, in v izbo je planila Jagienka, a z njo njen najstarejši brat, štirinajstletni Jaško, ki ji je bil tako podoben, kakor da bi bila dvojčka.

Ko je izvedela od zgoželiških kmetov, ki so po poti videli spremstvo, da so nekakšni ljudje pod vodstvom Čeha Hlave potovali v Bogdanjec, se je ravno tako prestrašila kakor Matko; a ko so ji še povedali, da niso med njimi videli Zbiška, je bila skoraj prepričana, da se je zgodila nesreča, zato je v eni sapi prijezdila v Bogdanjec, da izve resnico.

¹ Prekleta.

»Kaj se je zgodilo? ... Pri milem Bogu!« je začela klicati s praga.

»Kaj naj bi se bilo zgodilo?« je odgovoril Matko.
»Zbiško je živ in zdrav.«

Čeh je skočil h gospodični, pokleknil na eno koleno in ji začel poljubovati rob obleke, toda ona tega sploh ni opazila; šele ko je zaslišala odgovor starega viteza, je obrnila glavo od ognja v senco, in šele čez hip, kakor bi se spomnila, da je treba pozdraviti, je dejala:

»Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

»Na vekov veke,« je odgovoril Matko.

Ona pa je sedaj opazila Čeha pri svojih kolenih in se sklonila k njemu:

»Iz vse duše se te veselim, Hlava, a zakaj si zapustil gospoda?«

»Ker me je poslal, milostljiva gospodična.«

»Kaj je ukazal?«

»Ukazal mi je potovati v Bogdanjec.«

»V Bogdanjec? ... In kaj še?«

»Poslal je po nasvet ... in s poklonom, s pozdravom.«

»Samo v Bogdanjec? No — dobro. A kje je sam?«

»Šel je med križarje, v Malborg.«

Na Jagienkinem obrazu se je vnovič pojavil nemir.

»Ali mu je življenje neljubo? Čemu?«

»Iskat, milostljiva gospodična, to, česar ne najde.«

»Res je, da ne najde!« se je vmešal Matko.
»Kakor ne moreš zabiti žeblja brez kladiva, tako tudi ni človeške volje brez božje.«

»Kaj pravite?« je vprašala Jagienka.

Toda Matko je na vprašanje odgovoril takisto z vprašanjem:

»Ali ti Zbiško ni pravil o Jurandovi hčeri, kakor sem slišal, ti je pravil?«

Jagienka ni takoj odgovorila; šele čez hip, ko je potlačila vzdih, je odvrnila:

»Ej! Govoril! A čemu ne bi govoril?«

»Torej dobro, zakaj laže mi bo povedati,« je odgovoril starec.

In začel ji je pripovedovati, kaj je slišal od Čeha, čudeč se sam sebi, da mu je to pripovedovanje nekako neprijetno in težavno. Ker pa je bil vendar zviti človek in mu je šlo za to, da nikakor ne oplaši Jagienke, je torej močno poudarjal to, kar je sam verjel, da Zbiško v resnici ni bil Danušin mož in je ona že na veke izginila.

Čeh mu je tuptatam pritrjeval, sedaj kimajoč z glavo, sedaj ponavljajoč: »Pri Bogu, da je res!« ali pa: »Tako je in ne drugače!« Dekle pa je poslušalo s povešenimi očmi, ne da bi kaj povpraševala, in tako tiho, da je njen molk vznemiril Matka.

»No, in ti?« je vprašal, ko je prenehal pripovedovati.

A ona ni nič odgovorila, le dve solzi sta ji zableščali pod spuščenimi trepalnicami in zdrknili po licih.

Čiz hip se je približala Matku, mu poljubila roko in rekla:

»Hvaljen bodi!«

»Na vekov veke,« je odgovoril stari. »Ali se ti tako mudi domov? Ostani pri nas.«

Toda dekle ni hotelo ostati, izgovarjajoč se, da doma ni pripravila za večerjo. Dasi je Matko vedel, da je v Zgoželicah stara plemkinja, ki bi jo lahko nadomestovala, je ni preveč zadrževal, ker je razumel, da žalost ne sveti rada ljudem s solzami in da je človek kakor riba, ki se skriva kolikor mogoče najgloblje na dnu, ako čuti v sebi ostrino ostve.

Zato je le pogladil dekle po glavi, a potem je spremil njo in Čeha na dvorišče. Čeh pa je privedel konja iz hleva, sedel nanj in pojezdil za gospodično.

Vrnivši se je Matko vzdihnil in kimajoč z glavo začel mrmrati:

»Ta Zbiško je tepec, pravi tepec! ... Kar diši po tem dekletu v izbi!«

In starec se je razžalostil. Mislil je, ako bi jo bil Zbiško vzel koj po vrnitvi, bi bila že do sedaj radost in tolažba! A sedaj? »Da ga le omeniš, takoj ji kane solza iz oči, a dečko hodi po svetu in bo tam kje ob malborško zidovje butal z glavo, dokler si je ne razbije, a v hiši je prazno, le orožje gleda s sten. Brez koristi je gospodarstvo, kaj pomaga marljivost, kaj Spihov in Bogdanjec, ker jih ne bo imel komu zapustiti.«

Tu se je Matko začel v svoji duši jeziti in razburjati.

»Le počakaj, potepin,« je rekel glasno, »ne pojdem za teboj, delaj, kar hočeš!«

Toda v istem hipu se ga je kakor nalašč lotilo tako grozno hrepenenje po Zbišku: »Da, ne pojdem; ali naj se doma zasedim? Kazen božja! Pa da bi tega paglavca nikdar več ne zagledal v svojem življenju — to vendar ne more biti! Zopet je tam razčesnil enega pasjega brata — in je vzel plen ... Drugi osive, preden si pridobe pas, a njega je knez že opasal ... In po pravici, saj takega dečka ni na svetu, dasi je sila mnogo sijajnih dečkov med plemstvom!«

In do dna ginjen je začel najprej gledati po bojni opravi, po mečih in sekirah, ki so se črnile v dimu, kakor bi ugibal, kaj naj vzame s seboj, kaj naj pusti doma; potem je šel iz izbe, prvič zaradi tega, ker ni mogel zdržati v njej, drugič, da je ukazal namazati vozove in podati konjem dvojni obrok.

Na dvorišču, na katerem se je že mračilo, se je spomnil Jagienke, ki je pred trenutkom zasedla konja, in iznova ga je zaskrbelo.

»Odit, no da, oditi,« je rekel sam pri sebi, »kdo

bo pa tu branil dekle pred Čtanom in Volkom! Da bi ju strela!...«

Jagienka je medtem jahala z malim Jaškom skozi gozd proti Zgoželicam, a Čeh jima je sledil molče, s srcem prepolnim ljubezni in žalosti. Prej je videl dekletove solze, sedaj pa je zrl na njeno temno postavo, ki se je v gozdnem mraku komaj videla, in ugibal njeno žalost in bolečino. Zdela se mu je tudi, da se vsak hip stegnejo iz teme in gošče po njej grabežljive Čtanove ali Volkove roké — in ob tej misli ga je pograbila divja bojna strast. Ta strast je trenutkoma postajala tako nepremagljiva, da ga je mikalo, da zgrabi sekiro ali meč in poseka vsaj smreke ob poti. Čutil je, da bi mu odleglo, ako bi se dobro razgibal. Naposled bi mu bilo ljubo, če bo spodbodel konja, toda ona dva spredaj sta ravno jezdila polagoma, v koraku, skoraj brez besede, ker se je tudi mali Jaško, dasi je bil nenavadno zgovoren, pogreznil v globok molk, videč po nekoliko poskusih, da se sestra noče razgovarjati.

Toda ko so bili že blizu Zgoželic, je žalost v Čehovem srcu premagala jezo na Čtana in Volka: »Tudi meni ne bi bilo žal krvi,« je govoril sam sebi, »samo da bi te potolažil, toda kaj naj storim, nesrečnež? Kaj naj ti povem? Povem ti vsaj, da mi je ukazal, naj se ti poklonim v njegovem imenu, in Bog daj, da bi te to potolažilo.«

In s temi mislili je pognal konja vstric Jagienkinega konja.

»Milostljiva gospodična...«

»Kaj ti jezdiš z nami?« je vprašala dekle, kakor bi se zbudila iz sna. »Kaj mi boš povedal?«

»Ker sem pozabil, kaj mi je ukazal povedati gospod. Pred odhodom iz Spihova me je poklical in povedal: ‚Objemi gospodični iz Zgoželic noge, ker ji v nesreči in sreči nikdar ne pozabim tega,‘ je rekel, ‚kar je storila dobrega za strica in zame, in Bog naj jo poplača in ohrani pri zdravju.‘«

»Bog naj poplača tudi njemu za dobro besedo,« je odgovorila Jagienka.

Potem je dodala z nekim čudnim glasom, da se je v Čehu do konca otajalo srce:

»In tebi, Hlava.«

Razgovor se je za hip pretrgal, toda dečko je bil sam sebe vesel zaradi tega, ker je povedal gospodični, zakaj v duši si je govoril: »Vsaj tega ne bo mislila, da ji dobroto plačuje z nehvaležnostjo.« Začel je tudi takoj iskati po svoji pošteni glavi, kaj naj zopet pové, in čez čas je vnovič začel:

»Gospodična ...«

»Kaj?«

»Da ... hotel sem reči, kakor sem tudi staremu gospodu iz Bogdanjca pravil, da je ona že na veke izginila in da je on nikdar ne najde, četudi bi mu sam veliki mojster pomagal.«

»To je njegova žena,« je odgovorila Jagienka. A Čeh je začel majati z glavo.

»Taka žena ...«

Jagienka ni nič več odgovorila na to, toda doma je po večerji, ko so šli Jaško in mlajši bratje spat, ukazala prinesti vrč medicine in, obrnivši se k Čehu, vprašala:

»A morda bi šel rajši spat, kajti hotela sem še malce poklepetati.«

In dasi je bil Čeh utrujen, je bil vendar pripravljen klepetati do jutra, zato sta se začela razgovarjati, ali boljše on je iznova natančno pripovedoval vse o Zbišku, Jurandu, Danuši in sebi.

IX

Matko se je pripravljala na pot, a Jagienka se ni dva dni pokazala v Bogdanjcu, ker se je posvetovala s Čehom. Stari vitez jo je srečal šele tretji dan v nedeljo na poti v cerkev. Jezdila je v Kšešno z bratom Jaškom in z velikim spremstvom oboroženih hlapcev, ker ni bila gotova, ali Čtan in Volk še ležita in je morda ne napadeta.

»Hotela sem tako po maši stopiti v Bogdanjec,« je rekla, pozdravivši Matka, »ker imam z vami nujno zadevo, toda saj lahko govorim takoj o tem.«

Po teh besedah je zdirjala na čelo spremstva, ker očitvidno ni hotela, da bi spremljevalci slišali njun razgovor; ko pa je bil Matko vstric nje, je vprašala:

»Torej mislite res že odpotovati?«

»Ako Bog da, jutri zjutraj, ne pozneje.«

»In v Malborg?«

»Da, ali pa tudi ne. Kamor bo pač treba.«

»Torej poslušajte sedaj tudi mene. Dolgo sem premišljevala, kaj naj storim, a sedaj hočem še vas vprašati za svet. Poprej, veste, ko je še atek živel in je opat imel moč v sebi, je bilo drugače. Čtan in Volk sta tudi mislila, da izberem enega izmed njiju, in sta se med seboj ravsala. A sedaj ostanem brez vsake obrambe in bom sedela v Zgoželicah za ograjo kakor v ječi ali pa mi ona dva brezdvomno storita krivico. Povejte, mar ni tako?«

»Da,« je rekel Matko, »tudi jaz sem mislil na to.«

»In kaj ste si izmislili?«

»Nič, toda to ti le moram povedati, da živimo v poljski deželi in da so v statutih velikanske kazni za nasilje, storjeno dekletu.«

»Dobro, toda meje prekoračiti ni težavno. Saj

vem, da je tudi Šlezija poljska dežela, pa se vendar knezi med seboj prepirajo in drug drugega napadajo. Če bi tega ne bilo, bi moj ljubljeni atek še živel. Tja so prišli tudi že Nemci in ščuvajo in delajo krivice, torej kdor se hoče med njimi skriti, ta se bo tudi skril. Naravno, da bi se Čtanu in Volku kar tako ne dala, toda gre mi tudi za brate. Ako me ne bo tu, bo mir, a če ostanem v Zgoželicah, Bog vé, kaj se utegne pripetiti. Pride do napadov, boja, a Jaško ima že štirinajst let, in nobena moč, kaj šele moja, ga ne zadrži. Zadnjič ko ste nam prišli na pomoč, se je tudi on iztrgal v ospredje, in ko je Čtan tresčil v gnečo kij, ga je skoraj zadel v glavo. Hej! Saj je Jaško že pripovedoval služinčadi, da pozove ona dva na steptano zemljo. Povem vam, da ne bo niti en dan miru, zakaj tudi mlajše lahko zadene kako zlo.«

»Resnica! Pasja brata sta oba, Čtan in Volk,« je živo rekel Matko, »vendar otrok se ne dotakneta. Fej! Kaj takšnega utegne storiti kvečjemu križar.«

»Otrok se ne dotakneta, toda v trušču ali pa, česar nas Bog obvaruj, v ognju ni težavno najti pri-liko. Kaj bi govorila! Stara Sječehova ima brate rada kakor lastne otroke in varstva in nege jim ne zmanjka, četudi brez mene, da, še varneje bi bilo zanje kakor z menoj.«

»Mogoče,« je odgovoril Matko.

Potem je bistro pogledal na dekle:

»Kaj hočeš torej?«

A ona je rekla s prikritim glasom:

»Vzemite me s seboj!«

Dasi Matku ni bilo težavno uganiti konec razgovora, je vendar zelo osupnil, zadržal konja in zaklical:

»Boj se Boga, Jagienka!«

Dekle pa je povabila glavo in odgovorila nekako neodločno in obenem žalostno:

»Priatelj ste mi! A o svojih zadevah rajši go-

vorim odkrito, kakor da bi tajila. I Hlava i vi pravite, da Zbiško one tam nikdar ne najde, a Čeh pričakuje še hujših stvari. Bog mi je priča, da ji ne želim nič slabega. Naj ono revico tam Mati božja varuje in reši! Ljubša je bila Zbišku kakor jaz, no, nič ne pomaga, taka je pač moja usoda. Toda saj vidite, dokler je Zbiško ne najde ali, kakor sami verjamete, ako je nikdar ne najde, jaz, jaz ...»

»No, kaj?« je vprašal Matko, videč, da se dekle vedno bolj meša in zapleta.

»Jaz nočem biti ne Čtanova, ne Volkova, sploh nobenega.«

Matko se je zadovoljno oddahnil.

»Mislil sem, da si ga že pozabila,« je rekel.

A ona je še žalostneje vzdihnila:

»Ej! ...«

»Torej kaj hočeš? Kako naj te vzamem med križarje?«

»Saj ni treba med križarje. Sedaj bi hotela vsaj k opatu, ki je v Šeradžu bolan. Tam nima prijateljske duše pri sebi, ker špilmani skrbé bolj za vrčke kakor zanj, on pa je vendar moj krstni boter in dobrotnik. In ako bi bil zdrav, bi iskala njegovega varstva, ker se ga ljudje bojé.«

»Ne bom ti ugovarjal,« je rekel Matko, ki se je v bistvu veselil Jagienkine odločitve. Ker je dobro poznal križarje, je globoko verjel, da Danuša ne odide živa iz njihovih rok. »Toda samo to ti povem, da je z dekletom na potovanju neprijetna sitnost.«

»Morda s kako drugo, a ne z menoj. Res, da se doslej nisem nikdar bojevala, ali streljati iz samostrela in prenašati težave na lovih ni zame nič novega. Ako bo treba, ne bojte se. Vzamem Jaškovo obleko, vrvico za lase, opašem si meček in pojdem. Jaško ni za las manjši, dasi je mlajši, a po obrazu mi je tako podoben; ko sva se o pustu preoblekla, se je dogajalo, da niti rajnki atek niti opat nista

mogla reči, kdo sem jaz, kdo on. Videli boste, da me ne spozna ne opat, ne — kdo drugi.«

»Zbiško?«

»Če ga bom videla...«

Matko se je za hip zamislil, potem se ji nasmehnul in rekel:

»A Volk iz Bžozova in Čtan iz Rogova najbrž počita od jeze.«

»Naj! Huje bi bilo, ako bi krenila za nami.«

»No! Ne bojim se. Sicer sem star, toda bolje je, da mi kateri ne pride pod pest. In vsem Točarjem tudi!... Zbiška sta vendar že preizkusila.«

Tako se razgovarjajoč sta prišla v Kšešno. V cerkvi je bil tudi stari Volk iz Bžozove, ki je tupa-tam vrgel temen pogled na Matka, toda ta se za to ni brigal. In z lahkim srcem se je po maši vračal z Jagienko domov. Toda ko sta se na razpotju poslovila in ko je bil sam v Bogdanjcu, so mu začele rojiti manj vesele misli po glavi. Razumel je, da niti Zgoželicam niti Jagienkinemu sorodstvu resnično ne grozi nobena nevarnost, ako dekle odpotuje. »Po dekletu bi segali«, je govoril sam pri sebi, »ker to je druga stvar, toda sirot ali njih imetja se ne dotaknejo, ker bi jih zadela grozna sramota in bi vsakdo planil po njih kakor po pravih volkovih. Toda Bogdanjec je prepuščen milosti božji!... Mejnike prestavijo, črede pokradejo, kmete pregovoré!... Ako Bog da, da se vrnem, si vse pridobim nazaj, pošljem pozive in jih pozovem pred sodišče, zakaj pri nas ne vlada samo pest, ampak tudi pravica... Samo če se vrnem in kdaj se vrnem?... Ona dva sta se strašno razhudila name, ker ju oviram pri dekletu; ako pa pojde ona z menoj, me bosta še bolj sovražila...«

In obšla ga je žalost, ker si je bil že uredil gospodarstvo v Bogdanjcu, kakor je bilo potreba, a sedaj je bil prepričan, da najde zopet vse opustošeno in uničeno, ko se vrne.

»I, no! Treba je vse preudariti,« je pomislil.

Po kosilu si je dal osedlati konja, sedel nanj in odjezdil naravnost proti Bžozovi.

Dospel je že v mraku. Stari Volk je sedel v prednji sobi pri vrču medice, a mladi Volk, ki ga je potolkel Čtan, je sedel na klopi, pogrnjen s kožami, in tudi pil. Matko je nepričakovano stopil v sobo in obstal na pragu z resnim obrazom, visok, koščen, brez oklepa, a z velikim mečem ob stegnu; ona dva sta ga takoj spoznala, ker mu je padal na obličje jasen svit plamena, in v prvem hipu sta oče in sin kakor strela planila pokonci, skočila k stenam in zgrabila za orožje, kakršno jima je padlo pod roke.

Toda stari izkušeni mož, ki je predobro poznal ljudi in običaje, ni bil niti v najmanjši zadregi, še po meču ni segel, le oprl se je ob boke in rekel z mirnim glasom, iz katerega je zvenelo neko preziranje:

»Kako to? Tako sprejemajo v Bžozovi žlahtnega gosta?«

Na te besede so onima dvema takoj omahnile roke, a čez hip je stari rožljaje spustil meč na tla, mladi pa kopje; oba sta stala z iztegnjenima vrato-voma, oba sta imela še zlovešče izraze na obrazu, toda opazil si na njih tudi že presenečenje in sram.

Matko pa se je nasmehnil in rekel:

»Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

»Na vekov veke.«

»In sveti Jurij.«

»Ki mu služiva.«

»Prišel sem kot sosed — z dobro voljo.«

»Z dobro voljo pozdravljava. Sveta oseba je gost.«

Sedaj je skočil stari Volk k Matku, a za starim mladi in oba sta mu začela stiskati desnico, potem pa sta ga posadila na častno mesto za mizo. Takoj so določili polena v kamin, pokrili mizo s prtom, postavili polne sklede jedi, posodo piva, vrč medice

in začeli jesti in piti. Mladi Volk je včasih vrgel na Matka poseben pogled, v katerem je spoštovanje do gosta skušalo prevladati sovraštvo do človeka, vendar mu je stregel tako marljivo, da je kar pobledel od utrujenosti, ker je bil ranjen in brez navadne moči. I očeta i sina je pekla radovednost, čemu je prišel Matko, vendar ga ni nobeden nič vprašal, dokler sam ne bi začel govoriti.

On pa je kot človek, ki je poznal običaj, hvalil jed, pijačo in gostoljubnost in šele, ko se je dobro nasitil, je pogledal resno predse in rekel:

»Marsikdaj se pripeti, da se ljudje prepirajo, da, in celo dvobojujejo, toda nad vse je mir med sosedi!«

»Ni je stvari nad mirom,« je z enako resnobo odgovoril stari Volk.

»Ako mora človek,« je zopet rekel Matko, »iti na daljno pot, se dogaja, da ti je težko za človeka, četudi si živel z njim v sovraštvu, in nočeš odpotovati brez slovesa.«

»Bog poplašaj odkritosrčno besedo.«

»Ne le besedo, ampak tudi dejanje, ker sem prišel.«

»Iz vse duše se veseliva. Pridite, če hočete, magari vsak dan!«

»Da bi mogel tudi vaju pogostiti v Bogdanjcu, kakor se spodobi ljudem, ki poznajo viteško navado, toda meni se mudi na pot.«

»Na vojno, ali pa morda v kak sveti kraj?«

»Rajši bi imel to ali ono, ali je huje, ker moram med križarje.«

»Med križarje?« sta hkrati vzkliknila oče in sin.

»Da!« je odgovoril Matko. »A kdor potuje k njim, pa ni njihov prijatelj, stori bolje, da se spravi z Bogom in z ljudmi, da ne zgubi poleg življenja tudi večno zveličanje.«

»To je čudno,« je rekel stari Volk. »Še nisem

videl človeka, ki je naletel nanje, a bi mu oni ne storili krivice in ga ne stiskali.«

»Da, kakor tudi vso našo kraljevino!« je dodal Matko. »Niti Litva pred svetim krstom niti Tataři ji niso bili bolj nevarni kakor ti hudičevi menihi.«

»Čista resnica, toda saj tudi veste: zbiralo se je in zbiralo, dokler se ni nabralo, a sedaj bi že bil čas, da bi se končalo, hej, takole!«

Rekši je stari lahko pljunil v obe dlani, mladi pa je dodal:

»Ni mogoče več drugače.«

»Vsekakor tudi bo, toda kdaj — pa to ni naša stvar, ampak kraljeva. Morda kmalu, morda ne kmalu... Bog ve, a medtem moram potovati k njim.«

»Pa ne morda z odkupnino za Zbiška?«

Na opazko, ki jo je napravil oče o Zbišku, je obraz mladega Volka namah pobledel od samega sovraštva in začel je zlovešče gledati.

Toda Matko je mirno odgovoril:

»Morda tudi z odkupnino, a ne za Zbiška.«

Te besede so še povečale radovednost obeh bžozovskih graščakov, zato se stari ni mogel vzdržati in je rekel:

»Vaša volja je, da poveste ali ne poveste, čemu potujete tja?«

»Saj vama povem!« je rekel Matko kimaje z glavo. »Toda prej vama povem nekaj drugega. Torej, pazita, po mojem odhodu ostane Bogdanjec v božjem varstvu... Svoj čas, ko sva se z Zbiškom bojevala pod knezom Vitoldom, je varoval našo revščino opat, da, malo tudi Zih iz Zgoželic, a tega sedaj ne bo. Zelo težko je človeku, če pomisli, da se je zaman trudil in delal... Pa saj veste, kako je to: ljudi mi odvrnejo, meje preorjejo, od čred mi vsakdo sune, kar bo mogel, in ako mi Gospod Jezus da, da se srečno vrnem, se vrnem vnovič na prazno... Edini način in edina rešitev pri tem je: dober sosed. Zato sem prišel sem, da vaju kot sosed prosim, da se za-

vzameta za Bogdanjec in da ne pustita, da bi se mi delala krivica ...»

Ko je stari Volk slišal to prošnjo, je pogledal na mladega, a mladi na starega, in oba sta se neizmerno začudila. Nastal je trenotek molčanja, ker nobeden ni hotel odgovoriti. Matko pa je dvignil k ustom čašo medice, jo izpil, potem pa govoril dalje tako mirno in zaupno, kakor bi mu bila ta dva že od najmlajših let najbližja prijatelja.

»Povem vama odkritosrčno, kdo mi utegne napraviti največjo škodo. To ni nihče drugi kakor Čtan iz Rogova. Od vajine strani, tudi če bi se ločili v sovraštvu, bi se ne bal, a to zato, ker sta viteška moža, ki se upata pogledati sovražniku v oči, a se ne maščujeta nečastno za njegovim hrbtom. Hej! Z vama je druga stvar ... Vitez je vitez! Toda Čtan je prostak, a od prostaka se lahko nadejaš vsega, tembolj, ker vesta, da me gleda zelo po strani, ker mu nasprotujem pri Zihovi Jagienki.«

»Katero hranite za svojega nečaka!« je bruhnil mladi Volk.

A Matko ga je srepo pogledal, potem pa se je obrnil k staremu in mirno rekel:

»Veste, moj nečak se je oženil z neko mazursko plemkinjo in dobil znatno doto.«

Nastalo je ponovno, še globlje molčanje: oče in sin sta nekaj časa zrla z odprtimi usti na Matka, naposled se je oglasil starejši:

»He! Kako to? Pravili so ... Povejte!«

A Matko je nadaljeval, kakor da je preslišal vprašanje:

»Zaradi tega namreč moram potovati in zaradi tega vaju prosim: poglejta zdaj pa zdaj tudi na Bogdanjec in ne dajta, da bi mi kdo storil kako krivico, zlasti pa me kot poštena soseda branita pred Čtanovimi napadi! ...«

Mladi Volk, ki je imel precej bister razum, je takoj razumel: če se je Zbiško oženil, je bolje, da

ima Matka za prijatelja, ker ima tudi Jagienka zaupanje vanj in se v vsem ravna po njegovem nasvetu. Namah je pred očmi mladega vročeglavca zasijala popolnoma nova nada. »Ni zadosti, da ne nasprotujem Matku, nasprotno, treba ga je še pridobiti!« je rekel sam sebi. Dasi je bil malo pijan, je naglo iztegnil pod mizo roko, zgrabil očeta za koleno, ga močno stisnil v znamenje, naj ne izreče kake nepotrebne besede, sam pa je rekel:

»Čtana se nikar ne bojte! Oho! Naj le poizkusite! Malo me je opraskal — res je! — toda jaz sem ga zato pobožal po njegovem kosmatem gobcu, da ga lastna mati ni spoznala. Nič se ne bojte in potujte brez skrbi. Ne izgine vam niti ena vrana iz Bogdanjca!«

»Že vidim, da sta poštena človeka. Obljubita?«

»Obljubiva!« sta vzkliknila oba.

»Na viteško čast?«

»Na viteško čast.«

»In na grb?«

»I na grb i na sv. križ! Tako nam Bog pomagaj!«

Matko se je zadovoljno nasmehnil, potem pa je rekel:

»No, to sem od vaju pričakoval. A ker je že tako, vama še nekaj povem . . . Zih, kakor veste, mi je izročil varuštvo nad otroki. Zato sem Čtanu in tebi, dečko, nasprotoval, ko sta s silo hotela vdreti v Zgoželice. A sedaj, ko bom v Malborgu ali Bog ve kje, kakšno bo to varstvo? . . . Res je, da nad sirotami bedi Bog in da bi takemu, ki bi jim hotel storiti krivico, ne le s sekiro odsekali glavo, temveč bi ga tudi razglasili za brezčastneža. Vendar mi je neprijetno, da potujem. Zelo neprijetno. Obljubita mi, da ne le sama ne storita Zihovim sirotam nobene krivice, ampak da tudi ne dopustita, da bi jim kdo drugi delal krivico.«

»Prisegava! Prisegava!«

»Na viteško čast in na grb?«

»Na viteško čast in na grb.«

»In na sv. križ tudi?«

»In na sv. križ!«

»Bog je slišal. Amen!« je končal Matko.

In oddahnil se je globoko, ker je vedel, da bosta to prisego držala, četudi bi si hotel vsak odgrizniti pesti od jeze in zlobe.

In začel se je takoj poslavlјati, ona dva pa sta ga kar siloma zadržala. Moral je piti in se je pobratil s starim Volkom, mladi pa je sedaj, dasi je v pijanosti navadno iskal prepirov, grozil le Čtanu, a okoli Matka se je tako vneto sukal, kakor bi imel takoj drugi dan dobiti od njega Jagienko. Vendar je pred polnočjo od utrujenosti omedlel, a ko so ga zbudili, je zaspal kakor kamen. Starejši se je kmalu zvalil za sinom, tako da je Matko oba pustil kakor mrtva za mizo.

Sam pa ni bil pijan, ker je imel nad mero utrjeno glavo, bil je le nekoliko dobre volje, zato je na potu s pravim veseljem razmišlјeval o tem, kar je dosegel.

»No!« je govoril sam sebi. »Bogdanjec je varen in Zgoželice so varne. Besnela bosta zaradi Jagienkinega odhoda, a varovala bosta moje in njeno imetje, ker morata. Gospod Jezus je dal človeku pretkanost... Ako ne moreš s pestjo, pa z razumom... Ako se vrnem, me stari nedvomno pozove na dvoboj, a nič zato... Bog daj, da bi tudi križarje tako pretental... Toda z njimi bo težavnejše... Tudi pri nas se najde kak pasji brat, toda ako naš človek priseže na viteško čast in grb, to tudi drži, a zanje je prisega toliko, kolikor pljunek v vodo. Toda morda mi Mati Gospoda Kristusa pomore, da bom Zbišku kako koristil, kakor sem koristil sedaj Zihovim otrokom in Bogdanjcu...«

Tu mu je padlo v glavo, da bi dekletu v resnici ne bilo treba potovati, ker bosta oba Volka pazila

nanjo kakor na zenico v lastnem očesu. Čez hip pa je zavrgel to misel: »Volka jo bosta varovala, a zato bo Čtan tem nasilnejši. Bog ve, kdo koga premore, a gotovo pride do bitk in napadov, pri tem pa lahko trpé Zgoželice, Zihove sirote in celo dekle samo. Volka bosta laže varovala sam Bogdanjec, a za dekle bo v vsakem oziru bolje, ako je daleč od teh pretepačev in obenem blizu bogatega opata.« Matko ni verjel, da bi mogla priti Danuša živa iz križarskih rok, zato ni še izgubil upanja, da se Zbiško sčasoma vrne kot vdovec in da takrat nedvomno spozna voljo božjo v združitvi z Jagienko.

»Hej, mogočni Bog!« je govoril sam sebi: »Ako bi takole imel Spihov in vzel potem še Jagienko z Močidoli in s tem, kar ji zapusti opat, bi mi tudi cele gore voska ne bilo žal za sveče!«

V takih in podobnih mislih mu je naglo minila pot iz Bžozove, vendar je došel v Bogdanjec že v pozni noči in se je začudil, ko je zagledal močno razsvetljena opna v oknih. Hlapci tudi niso spali, zakaj komaj je prijezdil na dvorišče, je pritekel k njemu hlevar.

»Ali imamo goste, ali kaj?« je vprašal Matko, stopajoč s konja.

»Gospodič iz Zgoželic s Čehom,« je odgovoril hlevar.

Matko se je čudil temu odgovoru. Jagienka je obljubila, da pride jutri zgodaj ob svitu, nakar bi takoj odpotovala. Čemu je torej prišel Jaško in tako pozno? Stari vitez je mislil, da se je v Zgoželicah kaj pripetilo in je z nekim nemirom v duši šel proti hiši.

Toda v izbi so v velikem glinastem kaminu, ki je v dvoru navadno nadomeščal sredi izbe postavljeno ognjišče, jasno in veselo gorela smolnata polena, a nad mizo sta se svetili dve plamenici v železnih kleščah; ob njih svetlobi je Matko zagledal Jaška,

Čeha Hlavo in še enega mladega dečka z obrazom, rdečim kakor jabolko.

»Kako se imaš, Jaško? Kaj dela Jagienka?« je vprašal stari plemič.

»Jagienka je naročila, naj vam povem,« je rekel fant, poljubovaje mu roko, »da se je premislila in rajši ostane doma.«

»Bojte se Boga! Kaj naj to pomeni? Kako? — Kaj ji je neki šinilo v glavo?«

A fant je dvignil proti njemu svoje modre oči in se začel smejati.

»Čemu se krohočeš?«

Toda v tem hipu sta Čeh in drugi fant prasnila v vesel smeh.

»Vidite!« je zaklical navidezni fant, »kdo me spozna, saj me še vi niste spoznali?«

Šele sedaj si je Matko natančneje ogledal ljubko postavico in vzkliknil:

»V imenu Očeta in Sina! Pravi pust! A čemu si tukaj ti, škrat, čemu?«

»Hm! Čemu... Kdor potuje, temu je čas drag!«

»Saj bi morala priti jutri ob svitanju?«

»Kakopak! Jutri ob svitanju, da bi me vsi videli! Jutri bodo v Zgoželicah mislili, da sem pri vas v gosteh, in me pogreše šele pojutrišnjem. Sječehova in Jaško vesta, a Jaško mi je obljubil na viteško čast, da pové šele takrat, ko se začno vznemirjati. Spoznali me pa niste — kaj?«

Tedaj se je tudi Matko zasmeljal:

»A naj si te še bolj ogledam... Hej! Neverjetno zal deček!... in posebne vrste, ker od takega lahko dočakaš tudi potomcev... Resnično ti povem! Ako bi ne bil star — no! Toda tudi tako ti pravim: varuj se, otrok, da mi ne boš prihajala pred oči! Varuj se!...«

In začel ji je groziti s prstom, smehljaje se, a gledal je nanjo z velikim občudovanjem, ker takega dečka ni še nikdar v življenju videl. Na glavi je imela

svileno rdečo mrežico, na sebi zeleno sukнено suk-njo, a hlače široke ob bedrih, a spodaj ozke; ena no-gavica je bila iste barve kakor mrežica, a druga je imela podolžne proge. Ob strani je imela bogat kra-tek meč, s svojim smehljajočim se in kakor zora jas-nim obrazom je bila tako lepa, da nisi mogel odtrgati pogleda od nje.

»Za Boga!« je govoril razigrani Matko. »Ali je to kak čudovit gospodič ali kaka cvetka, ali kaj?«

Potem se je obrnil k drugemu dečku in vprašal:

»A ta tu? ... Gotovo tudi kak preoblečenec?«

»To pa je hči Sječehove,« je odgovorila Jagien-ka. »Nerodno bi mi bilo sami med vami, kajne? Zato sem vzela s seboj Anulko, ker je v dveh prijetneje in je pomoč in postrežba. Nje tudi nihče ne pozna.«

»Zdaj pa imamo zabavo! Ker je bila ena pre-malo, imamo zdaj dve.«

»Nikar ne sitnarite.«

»Saj ne sitnarim, toda podnevi vsakdo spozna njo in tebe.«

»No! Po čem?«

»Ker stiskaš koleni skupaj — a ona tudi.«

»Dajte mir! ...«

»Jaz že, ker ni več čas za to; a če ti bosta dala mir Čtan in Volk, Bog ve. Veš ti, čmrlj, odkod pri-hajam? Iz Bžozove.«

»Pri milem Bogu! Kaj pravite?«

»Resnico, kakor je resnica tudi to, da bosta Vol-ka branila pred Čtanom i Bogdanjec i Zgoželice. No! Sovražnika pozvati in se ž njim bojevati, to je lahko, toda napraviti sovražnika za varuha lastnega premoženja, tega ne zna zlepa kdo.«

Tedaj je Matko začel pripovedovati o svojem obisku pri Volkih, kako si ju je pridobil in preslepil, ona pa je poslušala z velikim začudenjem; ko je nehal, je rekla:

»V prebrisanosti vas Gospod Jezus ni prikrajšal in že vidim, da bo vedno vse tako, kakor vi hočete.«

Toda Matko je začel žalostno kimati z glavo.

»Ej, dekle, ako bi bilo vse tako, kakor jaz hočem, bi bila ti že davno gospodinja v Bogdanjcu!«

Na to se je Jagienka s svojimi sinjimi očmi za hip ozrla vanj, potem se mu je približala in mu poljubila roko.

»Čemu me cmokaš?« je vprašal stari.

»Nič!... Hotela sem vam reči samo lahko noč, ker je pozno, a jutri bo treba pred dnem odriniti.«

Vzela je s seboj Sječehovno in odšla, Matko pa je spremil Čeha v sprednjo sobo, kjer sta legla na zobrove kože in ju je objel trden in kreplen sen.

X

Leta 1331. so križarji razdejali in požgali Šeradz in pomorili njegove prebivalce. Dasi je Kazimir Veliki do tal zrušeno mesto nanovo sezidal, vendar ni bilo tako sijajno in se ni moglo primerjati z drugimi mesti v kraljevini. Toda Jagienka, ki ji je življenje dotlej minevalo med Zgoželicami in Kšešno, je kar strmela od začudenja, ko je ugledala obzidje, stolpe, rotovž, zlasti pa cerkve, o katerih ji lesena kšešnjenska cerkev ni mogla dati najmanjšega pojma. V prvem hipu je izgubila svojo navadno odločnost do take mere, da si ni upala glasno govoriti in je le šepetaje izpraševala Matka o vseh teh čudežih, ki so slepili njene oči; a ko ji je stari vitez zagotavljal, da je Šeradz v primeri s Krakovom kakor navadna plamenica v primeri s solncem, ni hotela verjeti svojim ušesom, ker se ji je zdelo kar nemogoče, da bi bilo še kako drugo enako sijajno mesto na svetu.

V samostanu jih je sprejel isti stari priyor, ki se je še iz svojih otroških let spominjal križarskega klanja in ki je nekdam sprejemal tudi Zbiška. Vest o opatu jih je navdala z žalostjo in skrbjo. Stanoval je dolgo v samostanu, toda pred dvema tednoma je odpotoval k svojemu prijatelju, plockemu škofu. Bolehal je vsevdilj. Zgodaj zjutraj je bil navadno pri zavesti, toda proti večeru se mu je mešalo; takrat je vstajal, se dajal oboroževati in pozival na dvoboj kneza Jana iz Ratibora. Potujoči kleriki so ga morali s silo zadrževati v postelji, kar ni bilo brez velikih težav in tudi ne brez nevarnosti. Šele pred dvema tednoma je prišel k popolni zavesti in vkljub temu, da je še bolj oslabel, je ukazal, naj ga odpeljejo v Plock.

»Pravil je, da nikomur ne zaupa tako kakor

plockemu škofu,« je končal priyor, »in da hoče sprejeti svete zakramente iz njegovih rok, obenem pa pustiti pri njem oporoko. Upirali smo se temu potovanju, kolikor smo mogli, ker je bil zelo oslabil in smo se bali, da ne prispe živ tja. Toda njemu ni bilo lahko nasprotovati, zato so špilmani postlali voz in ga odpeljali, Bog daj srečno.«

»Ako bi bil umrl kje v bližini Šeradza, bi bili že slišali,« je rekel na to Matko.

»Seveda bi bili slišali,« je odvrnil starček, »torej si tudi jaz mislim, da ni umrl in da vsaj do Lenčice ni izdihnil, toda kaj se je utegnilo zgoditi dalje, ne vemo. Ako pojdete za njim, izveste itak po poti.«

Matka so te novice vznemirile in napotil se je k Jagienki, da se posvetuje z njo; sicer pa ji je že Čeh povedal, kam je potoval opat.

»Kaj naj počneva?« jo je vprašal. »Kaj name-ravaš ti?«

»Vi pojdete v Plock, a jaz z vami,« je kratko odgovorila.

»V Plock!« se ji je pridružila s tenkim glasom Sječehovna.

»Glejte no, kako ti svetujeta! Misliš, da se kar tako pride v Plock, kakor bi zamahnil s srpom?«

»Kako pa naj se sama vrnem s Sječehovno? Ako ne morem nadaljevati potovanja z vami, bi bilo bolje, da sploh nisem šla. Menda ne mislite, da se oni tam niso še huje razsrdili in raztogotili?«

»Volkova te ubranita pred Čtanom.«

»Jaz se bojim ravno tako obrambe Volkov kakor Čtanovih napadov; sicer pa vidim, da se vi upirate, samo da se upirate, toda ne iskreno.«

Matko se res ni iskreno upiral. Nasprotno, ljubše mu je bilo, da potuje Jagienka z njim, kakor da se vrne, zato se je na njene besede nasmehnil in rekel:

»Znebila se je krila, pa ji pamet raste.«

»Pameti ni nikjer drugje kakor v glavi.«

»Toda meni je Plock preveč s poti.«

»Čeh je pravil, da ni vstran, a v Malborg je še bliže.«

»Torej sta se s Čehom že posvetovala?«

»Seveda, pa je še tole povedal: ako je mladi gospod padel v Malborgu v kako nesrečo, se lahko s pomočjo kneginje Aleksandre zelo mnogo doseže, ker je ona kraljevskega rodu, a poleg tega je posebna prijateljica križarjev in ima med njimi velik ugled.«

»Res je, kakor je Bog mil!« je zaklical Matko. »Vsi vedo o tem, in ako bi nam hotela dati pismo za velikega mojstra, bi popolnoma varno potovali po vseh križarskih krajih. Radi jo imajo, ker jih ima tudi ona rada... Ta svet je dober in ni neumen fant — ta Čeh.«

»Pa še kako!« je navdušeno zaklicala Sječehovna, dvignivši kvišku svoje sinje oči.

Matko pa se je naglo obrnil proti njej:

»Kaj pa naj to pomeni?«

Dekle se je grozno zmedlo, povесilo dolge trepalnice in zardelo kakor roža.

Tako je Matko videl, da ni drugega izhoda, kakor da vzame obe dekleti s seboj, česar si je tudi v svoji duši želel. Drugo jutro so se torej poslovili od starega priorja in krenili dalje na pot. Ker so zaradi raztajanega snega narasle reke, so potovali z večjim naporom kakor prej. Spotoma so povpraševali po opatu in naleteli na mnogo dvorov in župnij, a kjer jih ni bilo, celo na krčme, ki se je v njih ustavljal in prenočeval. Lahko je bilo iti po njegovi sledi, ker je razdeljeval bogata darila, dajal za maše, daroval za zvonove, podpiral obubožane cerkve, in se ga je marsikateri berač, marsikateri ubog duhovnik, da, celo marsikateri župnik s hvaležnostjo spominjal. Splošno so govorili, da »je potoval kakor angel« — in molili so za njegovo zdravje, dasi so tu pa tam slišali izraze bojazni, da je že bliže večnemu odrešenju kakor skorajšnjemu zdravju. Na nekaterih

mestih je počival zaradi prevelike slabosti po dva do tri dni. Matku se je zdelo kar verjetno, da ga dohité.

Vendar se je zmotil v svojem računu, ker so jih zadržale narasle vode Nera in Bzure. Niso dospeli niti do Lenčice, ko so se morali ustaviti v prazni krčmi, ki jo je bil krčmar zapustil očividno iz bojazni pred povodnijo. Cesta, ki je držala od krčme proti mestu, je bila sicer položena z debli, a se je na široko pogreznila in vdrla v močvirna tla. Matkov sluga Vit, ki je bil doma v teh krajih, je res slišal o prehodu skozi gozdove, pa si ni upal prevzeti vodstva, ker je ravno tako vedel, da imajo v lenčiskih močvirjih svoja bivališča nečisti duhovi, a zlasti mogočni Boruta, ki je rad zapeljeval ljudi na brezdanja močvirja in jih potem reševal le za ceno duše. Tudi krčma je bila na slabem glasu, in dasi so popotniki v onih časih vozili s seboj živež in se jim torej ni bilo treba bati lakote, je vendar bivanje na takem kraju vznemirjalo celo starega Matka.

Ponoči so slišali na strehi krčme nekako tekanje, a včasih je nekaj trkalo po vratih. Jagienka in Sječehovna, ki sta spali v sobi poleg velike izbe, sta slišali v temi šelest drobnih stopinj po stropu in celo po stenah. To ju ni posebno strašilo, ker sta se bili obe v Zgoželicah navadili škratov, ki jih je svoj čas Zih dal krmiti in ki po splošnem mnenju tistih časov niso bili zlobni, ako si jim le privoščil drobtinice. Toda neko noč se je zaslišalo v bližnji goščavi zamolklo in zlovešče rjojenje, a zjutraj so odkrili v blatu sledove ogromnih parkljev. Morda je bil to tur ali zober, toda Vit je trdil, da ima tudi Boruta, dasi nosi človeško postavo, da, še celo plemenitaško, parklje namesto nog; škornje, ki se prikazuje v njih med ljudmi, pa iz varčnosti v močvirju sezuje. Ko je Matko slišal, da si ga lahko pridobi s pijačo, je ves dan premišljeval, ali bi ne bil greh, ako bi si napravil

hudobnega duha za prijatelja, in se je o tem celo posvetoval z Jagienko.

»Obesil bi čez noč na plotu volovski mehur, poln vina ali medicine,« je dejal, »in ako bi ga v noči kaj izpilo, bi vsaj vedeli, da nekaj skače okrog.«

»Da bi s tem le ne užalili božje vsemogočnosti,« je odgovorilo dekle, »ker nam je potreben blagoslov, da lahko srečno pomoremo Zbišku.«

»Saj tega se tudi jaz bojim, toda mislim si, med je med, to vendar ni duša. Duše ne dam, a kaj naj pomeni za nebeško moč mehur medicine!«

Potem je znižal glas in dodal:

»Da plemič pogosti plemiča, četudi je največji robavs, je navadna stvar, a ljudje pravijo, da ti je on plemič.«

»Kdo?« je vprašala Jagienka.

»Nočem imenovati nečistega imena.«

In res je ta večer Matko lastnoročno obesil na plotu velik volovski meh, ki so v njih navadno vozili pijačo — in zjutraj se je pokazalo, da je bil mehur izpit do dna.

Res se je Čeh, ko so pripovedovali o tem, nekako čudno nasmehnil, toda tega ni nihče opazil, Matko pa se je veselil v svoji duši, ker je pričakoval, da ne naleté na nobeno nepričakovano oviro ali nezgodo, ako bodo morali iti čez močvirje.

»Razen če govore neresnico, da pozna tudi on nekako čast,« je govoril sam sebi.

Vendar pa je bilo predvsem treba poizvedeti, ali je kak prehod skozi gozd. To je bilo mogoče, ker se zemlja tam, kjer je bil svet utrjen s koreninami dreves in grmičevja, ni lahko zmehčala zaradi deževja. Toda Vit, ki bi bil kot domačin najboljše izvršil to nalogo, je takoj, kakor hitro je to slišal, začel kričati: »Ubijte me, gospod, a jaz ne pojdem!« Zaman so mu prigovarjali, da podnevi nečisti duhovi nimajo nobene moči. Matko je hotel iti sam, toda končno je obveljalo, da je Hlava, ki je bil drzen dečko in se

je s svojo drznostjo rad pobahal pred ljudmi, zlasti pred dekleti, vzel za pas sekuro, v roke kopje in odšel.

Odšel je zgodaj in pričakovali so, da se vrne okoli poldneva, a ker ga ni bilo videti, so se začeli vznemirjati. Zaman se je služinčad ozirala proti gozdu tudi popoldne. Vit je le mahal z roko: »Ne vrne se, a če se vrne, gorje nam, Bog ve, če ne z volčjim obrazom, izpremenjen v volkodlaka!« Ko so to slišali, so se vsi zbali; Matko sam ni bil trden, Jagienka se je ozirala proti gozdu in se križala, Anulka Sječehovna je zaman vsak hip iskala predpasnik po svojih kolenih, oblečenih v hlače, in ker ni našla ničesar, s čimer bi si mogla pokriti oči, si jih je pokrivala s prsti, mokrimi od solz, ki so kapale druga za drugo.

Vendar se je proti večeru, ravno ko je solnce zahajalo, Čeh vrnil — a ne sam, temveč z nekim človeškim bitjem, ki ga je gnal na vrvi pred seboj. Takoj so vsi planili proti njemu z vzkliki in radostjo, toda umolknili so, uzrši ono bitje, ki je bilo majhno, skuštrano, kosmato, črno in odeto v volčje kože.

»V imenu Očeta in Sina, kakšno strašilo si pripeljal s seboj?« je zaklical Matko in se oddahnil.

»I, kaj,« je odvrnil fant, »pravi, da je človek in smolar, a če je res, ne vem.«

»Oj, to ni človek, to ni človek!« se je oglasil Vit.

Toda Matko mu je ukazal, naj molči, potem pa je začel ujetnika pazljivo ogledovati in je naglo rekel:

»Prekrižaj se! Pri priči se prekrižaj!...«

»Hvaljen Jezus Kristus!« je zaklical ujetnik; ko se je v naglici prekrižal, se je globoko oddahnil, pogledal z večjim zaupanjem na navzoče in ponovil:

»Hvaljen Jezus Kristus! — Saj tudi jaz nisem vedel, ali sem v krščanskih ali v hudičevih rokah. O Jezus!...«

»Ne boj se! Saj si med kristjani, ki radi hodijo k sveti maši. Kaj pa si?«

»Smolar, gospod, kočar. Sedem nas je v kočah z babami in otroki.«

»Kako daleč je odtod?«

»Ne polnih deset postaj.«

»Kod hodite v mesto?«

»Imamo svojo pot za Vražjo sotesko.«

»Za Vražjo? Prekrižaj se še enkrat!«

»V imenu Očeta in Sina in svetega Duha, amen.«

»Dobro. A z vozom se more skozi?«

»Sedaj je povsod blatno, četudi tam ne tako kakor na cesti, ker po soteski piha veter in suši blato. Samo do Bud je težavno, toda tudi v Bude vas polagoma pripeljem, ker poznam gozd.«

»Ali nas spremiš za groš? No, naj bo za dva!«

Smolar je bil zadovoljen. Izprosil si je še pol hlebca kruha, ker v gozdu že dolgo niso videli kruha, dasi niso umirali od lakote. Sklenili so, da odrinejo rano zjutraj, ker proti večeru »ni dobro«. O Borutu je pravil smolar, da včasih grozno »razsaja« v gozdu, toda navadnim ljudem ne dela krivice, in ker je ljubosumen zaradi lenčiške kneževine, preganja druge hudiče po goščavi. Hudo je le, če ga srečaš ponoči, zlasti kadar si pijan. Podnevi in kadar si trezen, nimaš vzroka, da bi se ga bal.

»Pa si se vendar bal?« je rekel Matko.

»Ker so me ta vitez nepričakovano zgrabili s tako silo, da sem mislil, da ni človek.«

Jagienka se je začela smejati, ker so vsi imeli smolarja za nekaj »nečistega«, a smolar nje. Smejala se je z njo vred tudi Anula Sječehovna, Matko pa je rekel:

»Niso se ti še posušile oči od joka za Hlavo, a sedaj se že režiš?«

Čeh pa je pogledal na njen rožnati obraz in videč, da ima še mokre oči, je vprašal:

»Ali ste se jokali za menoj?«

»Ej, ne!« je odgovorila deklica; »le bala sem se toliko.«

»Saj ste vendar plemkinja, a plemkinjo je sram. Vaša gospa ni tako boječa. Kaj se vam je moglo hudega pripetiti podnevi in med ljudmi?«

»Meni ne, toda vam.«

»Saj vendar pravite, da niste jokali za menoj?«

»Ne.«

»Čemu torej?«

»Iz strahu.«

»A sedaj se ne bojite več?«

»Ne.«

»A zakaj?«

»Ker ste se vrnili.«

Nato jo je Čeh hvaležno pogledal, se nasmehnil in rekel:

»Da, tako bi se dalo klepetati do ranega jutra. Strašno ste prebrisani.«

Toda o njej bi lahko sodil vse prej, samo ne, da je prebrisana, in tudi Hlava, ki je bil sam prebrisan fant, je to dobro razumel. Tudi je razumel, da mu je dekle z vsakim dnem bolj vdano. On je ljubil Jagienko, toda tako, kakor podanik ljubi kraljevo hčer, torej ponižno in z največjim češčenjem, a brez vsakega upanja. Medtem pa ga je pot zbližala s Sječehovno. Na potovanju je stari Matko navadno jahal v prvi vrsti z Jagienko, a on z Anulo; ker pa je bil fant kakor tur, a je imel kri kakor krop, mu je zagomazelo od pete do glave, če je medpotoma pogledal v njeni jasni očesci, na plave kodre las, ki niso hoteli obstati skupaj pod mrežico, na vso njeno vitko in krasno postavo, a zlasti na njene čudovite, kakor izklesane noge, objemajoče vranjega konja. Tudi se ni mogel vzdržati, da ne bi vse pogosteje in vse poželjiveje gledal na vse te dovršene dražesti, in mislil je, da bi ga hudič kaj lahko zapeljal v izkušnjo, ako bi se izpremenil v takega dečka. Vrh tega je bil ta deček sladek kakor med, obenem pa tako poslušen, da je le v oči gledal, in vesel kakor vrabec na strehi. Včasih so prihajale Čehu čudne misli v

glavo in некоč, ko sta z Anulo zaostala nekoliko zadaj pri tovornih konjih, se je naglo obrnil k njej in rekel:

»Veste kaj? Jezdeč poleg vas sem videti kakor volk poleg jagnjeta.«

A njej so se beli zobki takoj zableščali od odkritosrčnega smeha.

»Ali bi me radi pojedli?« je vprašala.

»Da, s koščicami!«

In pogledal jo je s takim pogledom, da je zardela pod njim, potem pa sta oba umolknila in le srca sta jima močno tolkli, njemu od hrepenenja, a njej od neke sladke opajajoče bojazni.

Toda začetkom je bilo v Čehu hrepenenje večje od ginjenosti, in če je govoril, da gleda na Anulko kakor volk na jagnje, je govoril resnico. Toda šele oni večer, ko je ugledal njeni mokri ličeci in trepalnice, se je v njem omehčalo srce. Zazdela se mu je dobra in nekako blizu in posebna, in ker je bil tudi sam poštene in obenem viteške narave, ne le da se ni zmagoslavno rogal njenim sladkim solzam, marveč je postal zgovornejši in se je bolj brigal zanjo. Zapustila ga je prejšnja nerodnost v govorjenju, in dasi je pri večerji deklici še nekoliko bojazljivo dvoril, vendar je bilo že drugače, in pri tem ji je služil tako, kakor mora služiti viteški oproda plemkinji. Stari Matko je to zapazil vkljub temu, da je mislil samo na jutrišnji prehod in na daljno pot, toda pohvalil ga je le zaradi lepih običajev, ki se jih je, kakor je dejal, moral naučiti pri Zbišku na mazovskem dvoru.

Potem se je obrnil k Jagienki in dodal:

»Hej! Zbiško!... Ta ni v zadregi niti pred kraljem!«

Toda po tej službi pri večerji, ko so odhajali k počitku, je Hlava poljubil roko Jagienki, potem je dvignil k ustom tudi roko Sječehovne in rekel:

»Vi se ne le ne bojte zame, ampak se tudi pri meni ničesar ne bojte, ker vas ne dam nikomur.«

Potem so možje legli v sprednji sobi, Jagienka in Anula pa v čumnati na eni, a široki in dobro postlani postelji. Nobena ni mogla takoj zaspiti, a zlasti Sječehovna se je vsak trenotek obrnila; čez čas pa je Jagienka primaknila svojo glavo in ji začela šepetati:

»Anula!«

»Kaj?«

»Meni... meni se zdi, da imaš zelo rada tega Čeha... Kajne?«

Toda vprašanje je ostalo brez odgovora; zato je Jagienka iznova začela šepetati:

»Saj jaz razumem to... Povej...«

Sječehovna tudi sedaj ni odgovorila, le z usti se je približala k licu svoje gospé in jo začela zaporedoma poljubovati.

A ubogi Jagienki so se jele od vzdihov dvigati deviške prsi.

»Oj, razumem, razumem!« je zašepetala tako tiho, da je Anula komaj mogla ujeti njene besede.

XI

Po megleni in vlažni noči je nastopil vetroven dan, zdaj jasen, zdaj mračen zaradi oblakov, ki jih je veter kopičil po nebu. Matko je ukazal, naj bi s svitom odrinili na pot. Smolar, ki se je ponudil, da jih popelje do Bud, je trdil, da konji pridejo povsod skozi, vozé pa bo treba ponekod razložiti in jih deloma prenesti, tako tudi skrinje z obleko in živem. To ni moglo biti brez truda in napora, toda utrjenim in navajenim ljudem je bil ljubši največji trud kakor gnusni počitek v prazni krčmi; zato so šli radi na pot. Celo bojazljivi Vit, ki so mu dale pogum besede in navzočnost smolarja, ni kazal strahu.

Takoj za krčmo so stopili v visok in svetel gozd, kjer ni bilo treba, ako so konje previdno vodili, niti razložiti voz, ampak so se prerili med smrekami. Veter je včasih prenehal, včasih pa se je zaganjal s tako nezaslišano močjo, kakor bi udarjal z ogromnimi perutnicami ob veje vitkih smrek, jih upogibal, zvijal kakor krila vetrnega mlina, lomil. Gozd se je upogibal pod to razbesnelo sapo in ni niti v presledkih med enim in drugim udarcem prenehal šumeti in bučati, kakor bi se srdil zaradi teh napadov in sile. Tuptam so oblaki popolnoma zakrili dnevno svetlobo; začel je padati dež, pomešan s sneženimi krpami, in stemnilo se je tako, kakor bi legal večerni mrak. Vit je takrat zopet izgubil pogum in vpil, da »se je hudobni duh razjezil in nagaja«, toda nihče ga ni poslušal, še celo bojazljiva Anula ni vzela resno njegovih besed, ker je bil Čeh tako blizu, da se je s svojim stremenom lahko dotaknila njegovega, a gledal je predse tako ošabno, kakor bi hotel izzvati samega hudiča.

Za visokim gozdom se je začela hosta, potem pa goščava, skozi katero ni bilo mogoče voziti. Morali

so razložiti voze, a storili so to spretno in naglo. Kolesa, ojesa in sprednje dele so prenesli krepki hlapci na ramah, a tudi skrinje in živež. Ta pot je trajala kake tri postaje, tako so se komaj proti večeru ustavili v Budah, kjer so jih smolarji gostoljubno sprejeli in zagotovili, da po Vražji soteski ali bolje vzdolž nje lahko dospejo v mesto. Ti ljudje, ki so živeli v puščavi, so redko videli kruh in moko, a vendar niso umirali od lakote, ker so imeli vsakovrstnega prekajenega mesa, a zlasti prekajenih piškurjev, ki so jih bila jezera polna, so imeli cele zaloge. Gostili so tudi nje z njimi, a nasprotno so poželjivo stegovali roke po kolačkih. Bile so med njimi žene in otroci, vse črne od smolnatega dima, a bil je tudi star kmet, ki je imel nad sto let in se je še spominjal lenčiškega pokolja iz l. 1331., kako so križarji mesto popolnoma uničili. Dasi so Matko, Čeh in obe deklici slišali skoraj isto pripovedovanje od priorja v Šeradžu, so radovedno poslušali tudi tega deda, ki je sedel pri ognju in brskal po njem ter obenem izkopaval strašne spomine svoje mladosti. Da! Da! Kakor v Šeradžu tako tudi v Lenčici niso prizanesli niti cerkvam in duhovnikom, a kri starcev, žensk in deklet je tekla pod noži zmagovalcev. Križarji, večno ti križarji! Matku in Jagienki so misli neprestano uhajale k Zbišku, ki se je nahajal ravno kakor v volčjih krempljih sredi sovražnega plemena, ki ni poznalo ne usmiljenja, ne gostoljubja. V Sječehovni je tudi omedlevalo srce, ker ni bila gotova, če jim na poti za opatom ne bo treba potovati celo med te krute ljudi...

Toda starec je jel nato pripovedovati o bitki pod Plovci, ki je zaustavila križarski pohod in ki se je je tudi sam udeležil z železnim cepcem v rokah kot borilec v pehoti, katero je postavila kmetiška občina. V tej bitki je poginil skoraj ves rod Točarjev, zato je Matko dobro poznal vse posameznosti, a je vendar tudi sedaj kakor nekaj novega poslušal pri-

povedovanje o strašnem porazu nemških vitezov, ki so kakor lan pod vetrom padli pod meči poljskih vitezov in pod silo kralja Lokietka...

»Ha! Še se spominjam,« je govoril ded. »Napadli so to deželo, zažgali gradove in mesta, da, otroke v zibelkah so klali, toda prišel je zanje črni konec. Hej! Sijajna je bila ta bitka! Oh! Da le zamížim, vidim tisto polje...«

In zaprl je oči in umolknil, le nalahko je porbrskal žerjavico na ognjišču, dokler ni Jagienka, ki ni mogla pričakati nadaljevanja, vprašala:

»Kako je to bilo?«

»Kako je to bilo?« je ponovil ded. »Polja se spominjam, kakor bi ga sedaj gledal: bilo je grmovje, a na desno mlaka in ne posebno velik kos z ržjo posejanega polja. Toda po bitki ni bilo ne grmovja, ne mlake, ne rži, marveč povsod le železo, meči, sekire, kopja in krasni oklepi, vse drugo na drugem, kakor bi pokrilo vso to sveto zemljo... Nikjer nisem videl toliko pobitih ljudi na enem kupu in toliko prelite človeške krvi...«

In iznova se je okrepilo Matku srce ob tem spominu, zato je rekel:

»Resnica! Gospod Jezus je usmiljen! Padli so takrat na to kraljestvo kakor požar ali kuga. Ne le Šeradž in Lenčico, ampak tudi mnogo drugih mest so uničili! In kaj? Naš narod je trdoživ in ima v sebi tudi nezlomljivo moč. Ako ga tudi, pasji brat križarski, zgrabiš za grlo, ga ne moreš zadaviti, še zobe ti izbije... Zakaj zapomnite si samo eno: kralj Kazimir je krasno obnovil i Šeradž i Lenčico, tako da sta boljša kakor sta bila, in semnji se po starem vrše v njih, a križarji, ki so jih pobili pod Plovci, leže in gnijejo tam. Bog daj vedno tak konec!«

Ko je stari kmet slišal te besede, je izpočetka kimal z glavo v znamenje pritrdjevanja, toda naposled je rekel:

»Bajè ne leže in ne gnijejo. Kralj nam je ukazal

po bitki izkopati jarke in prišli so pomagat tudi okoliški kmetje, da so lopate kar pele. Nemce smo potem položili v rove in jih pošteno zasuli, da ne bi nastala kaka bolezen, toda oni niso ostali tam.«

»Kako ne? Kaj se je zgodilo z njimi?«

»Jaz tega nisem videl, povem le, kakor so pravili ljudje potem. Po bitki je nastal velik vihar, ki je trajal kakih dvanajst tednov, toda le ponoči. Ponednevi je solnčece svetilo, kakor treba, a ponoči bi ti veter skoraj odpihal lase z glave. Hudiči so se namreč v celih tolpah podili po viharju, vsak z vilami, in kadar je kdo priletel, je zasadel vile v zemljo, nataknil križarja nanje in ga odnesel v pekel. V Plovcih so slišali ljudje tak hrušč, kakor bi psi v celih jatah tulili, toda tega niso mogli razumeti, ali so tulili Nemci od strahu ali iz žalosti, ali tudi hudiči od veselja. To je trajalo tako dolgo, dokler niso duhovniki blagoslovili jarkov in dokler ni zemlja ob novem letu tako zamrzla, da ni bilo mogoče zasaditi vil vanjo.«

Tu je umolknil in čez hip dodal:

»Toda Bog daj, gospod vitez, tak konec, kakršnega ste omenili, zakaj četudi ga jaz ne doživim, ga doživé taki dečki, kakršna sta ta dva, in ne bodo videli tega, kar so zrle moje oči.«

Po teh besedah je začel gledati zdaj na Jagienko zdaj na Sječehovno in se je čudil njih prelepim obrazom in kimal z glavo.

»Kakor mak v žitu!« je rekel. »Takih dečkov še nisem videl.«

Na podoben način so se razgovarjali velik del noči. Potem so v kočah legli spat na mah, ki je bil mehek kakor puh, in se pokrili s toplimi kožami. Ko pa jim je krepki sen okrepil ude, so odrinili drugi dan že zgodaj zjutraj dalje. Pot vzdolž soteske sicer ni bila preveč težka, a tudi ne pretežavna, da so že pred solnčnim zahodom ugledali lenčiski grad. Mesto je bilo iz pepela nanovo vzraslo, deloma je

bilo sezidano iz rdeče opeke, deloma iz kamenja. Obzidje je bilo visoko, imelo je stolpe, cerkve so bile še sijajnejše kakor šeradzke. Pri dominikancih so lahko zvedeli o opatu. Bil je pri njih in pravil, da mu je bolje, in se je veselil v nadi, da popolnoma ozdravi, a pred nekoliko dnevi je krenil dalje. Matku že ni šlo več toliko za to, da ga na poti dohiti, ker se je že bil odločil, da odpelje obe dekleti v Plock, kamor bi ju bil tako odpeljal opat, toda ker se mu je mudilo k Zbišku, ga je vznemirila druga novica: že po opatovem odhodu so reke tako narasle, da nikakor ni bilo mogoče potovati dalje. Ko so dominikanci videli viteza z velikim spremstvom, ki je, kakor je pravil, potoval h knezu Ziemovitu, so ga gostoljubno sprejeli in mu dali na pot oljčno tablico, na kateri je bila po latinsko napisana molitev k angelu Rafaelu, patronu popotnikov.

Dva tedna so morali ostati v Lenčici. Medtem pa je eden izmed oprod grajskega staroste odkril, da sta dečka potujočega viteza dekleti in se takoj smrtno zaljubil v Jagienko. Čeh ga je takoj hotel pozvati na steptano zemljo, a ker se je to zgodilo dan pred odhodom, mu je Matko odsvetoval.

Ko so krenili proti Plocku, je veter nekoliko osušil cesto; sicer je pogosto deževalo, vendar je deževno vreme, kakor navadno spomladi, trajalo le kratko. Bilo pa je tudi toplo, ker je nastopila že prava pomlad. Na poljih so se svetile v brazdah jasne proge vode, z njiv je prihajal z vetrom močan vonj po mokri zemlji. Močvirja so se pokrila z zlatkami, v gozdih je vzcvetel spomladanski žafran — in penice so veselo žvrgolele med vejami. V srca popotnikov je stopila tudi nova volja in nada, zlasti ker so potovali dobro in po šestnajstih dneh prišli pred vrata Plocka.

Toda prišli so ponoči; ker so bila vrata že zaprta, so morali prenočiti pri tkalcu pred obzidjem. Dekleti, ki sta šli pozno spat, je po trudnem in ne-

ugodnem potovanju objelo trdno spanje. Matko, ki ga ni mogel zlomiti noben trud, ju ni hotel buditi, temveč je takoj, ko so odprli mestna vrata, odšel v mesto, lahko našel stolnico in škofovo palačo, kjer je kot prvo novico izvedel, da je opat umrl pred tednom dni.

Umrli je pred tednom dni, a po takratnem običaju so se brale sv. maše ob krsti in so se vršile pogrebščine šest dni, a pogreb bi moral biti šele danes, po pogrebu pa zadnja pogrebščina v čast pokojnikovemu spominu.

Od velike žalosti se Matko ni niti ogledal po mestu, ki ga je sicer nekoliko poznal iz onih časov, ko je s pismom kneginje Aleksandre potoval k velikemu mojstru, temveč se je čim hitreje vrnil v tkalčevo hišo in govoril medpotoma sam s seboj:

»Ha! Umrli je in večni mu mir! Proti temu ni pomoči na svetu, toda kaj naj storim s tema dvema dekletoma?«

In začel je razmišljati, kaj bi bilo boljše, da ju pusti pri kneginji Aleksandri, pri kneginji Ani Danuti, ali pa da ju vzame s seboj v Spihov. Zakaj marsikdaj mu je med potovanjem prišlo na misel, da ne bi bilo napačno, če bi bila Jagienka v bližini Zbiška, ako bi se pokazalo, da Danuška ne živi več. Ni dvomil, da bo Zbiško dolgo žaloval in jokal po tej nad vse ljubljeni ženi, a tudi ni dvomil, da taka deklica v bližini stori tudi svoje. Spomnil se je, da ga je kljub temu, da mu je srce hrepenelo preko obširnih gozdov na Mazovje, mikalo v bližino Jagienke. Zategadelj, posebno ker je bil globoko prepričan, da je Danuška izginila, je večkrat mislil, da bi Jagienke nikamor ne pošiljal, ako bi opat umrl. Toda ker je bil nekoliko pohlepen po zemlji, mu je šlo tudi za opatovo posestvo. Opat se je res jezil nanju in povedal, da jima nič ne zapusti, toda morda se je pred smrtjo skesal? Da je nekaj zapisal Jagienki, je bilo gotovo, ker je o tem marsikdaj govoril

v Zgoželicah, a z Jagienko bi to tako ne ušlo Zbišku. Včasih ga je tudi zamikalo ostati v Plocku, da bi izvedel, kako je s stvarjo, zanimala ga je, toda takoj je zadušil v sebi take misli. »Jaz naj se tu,« je premišljal, »lovim za bogastvom, a moj dečko morda iz kakega križarskega podzemlja izteza roke k meni in čaka rešitve od mene.« Bila je res edina rešitev, da pusti Jagienko pod zaščito kneginje in škofa s prošnjo, naj se ji ne stori krivica, ako ji je opat kaj zapustil. Toda ta misel tudi ni popolnoma zadovoljila Matka. »Dekle ima itak,« je govoril sam sebi, »bogato doto, a če podeduje še po opatu kaj, jo vzame kak Mazur, kakor je Bog v nebesih, a ona tudi dolgo ne zdrži, ker je še rajnki Zih pravil, da je že tedaj hodila kakor po žerjavici.« In stari vitez se je prestrašil pri tej misli, ko je pomislil, da bi na ta način Zbiško utegnil izgubiti i Danuško i Jagienko, česar ni hotel za nič na svetu.

»Katero mu je Bog namenil, tisto naj ima, a eno mora imeti!«

Naposled je sklenil, da predvsem reši Zbiška, Jagienko pa pusti, ako se bo moral ločiti od nje, ali v Spihovu ali pri kneginji Danuti, samo ne tu v Plocku, kjer je bil dvor neprimerno sijajnejši in je imel nemalo lepih vitezov.

V teh mislih je z urnim korakom šel proti tkalčevemu domu, da naznani Jagienki opatovo smrt, v duhu pa si je obetal, da ji tega ne pové takoj, ker bi nenadna in slaba novica dekcle lahko prestrašila in jo napravila neplodno. Ko je prišel v hišo, je našel obe oblečeni, celo nališpani in veseli kakor dve pevki; sedel je torej na stol, poklical tkalčeve hlapce, naj mu prinesó skledo zgretega piva, potem zamračil že tako mračno obličje in rekel:

»Slišiš, kako zvoné v mestu? Ugani, zakaj zvoné, saj vendar ni nedelja, a jutro si prespala. Ali bi hotela videti opata?«

»Seveda bi ga hotela,« je odgovorila Jagienka.
»No, saj ga tudi zagledaš kakor kralja Cveka.«
»Ali je potoval kam dalje?«
»Seveda je potoval. Ali ne slišiš, da zvoné?«
»Ali je umrl?« je zaklicala Jagienka.
»Moli za njegov večni mir in pokoj!«

Obe s Sječehovno sta takoj padli na kolena in začeli z zvonkimi glasovi kakor zvonček moliti za večni počitek njegovi duši. Potem so se Jagienki ulile solze po obrazu, ker je zelo ljubila opata, ki je bil sicer vročekrven z ljudmi, a krivice ni storil nikomur, temveč delil dobrote z obema rokama, njo, ki mu je bila krstni otrok, je pa ljubil kakor lastnega otroka. Matko se je spomnil, da je bil tudi njegov in Zbiškov sorodnik, pa je bil tudi ganjen in se je nekoliko zjokal; a šele ko je vsem del bolesti splaval s solzami, se je s Čehom in obema deklicama odpravil v cerkev na pogreb.

Pogreb je bil veličasten. Sprevod je vodil sam škof Jakob iz Kurdvanova, bili so vsi duhovniki in vsi menihi, ki so imeli v Plocku svoje samostane, zvonili so z vsemi zvonovi, imeli so govore, ki jih ni nihče razumel razen duhovnikov, ker so jih govorili po latinsko, potem pa so se vrnil duhovniki in posvetni gospodje na bogato gostijo k škofu.

Šel je tudi Matko, vzešši s seboj dva dečka, ker je kot sorodnik rajnkega opata in škofov znanec imel vso pravico. Škof ga je kot sorodnika rajnkega tudi z veseljem in odlikovanjem sprejel, toda takoj po pozdravu mu je rekel:

»Zapustil je Točarjem iz Bogdanjca nekaj gozdov, a ostalo, česar ne dobé samostani in opatija, dobi njegova hči po krstu, neka Jagienka iz Zgoželic.«

Matko, ki ni dosti pričakoval, je bil zadovoljen tudi s temi gozdovi, škof pa ni opazil, da je eden izmed dečkov starega viteza, ko je omenil Jagienko iz Zgoželic, dvignil svoje kakor plavica rosne oči kvišku in rekel:

»Bog mu povrni, toda ljubše bi mi bilo, da bi še živel.«

Matko pa se je obrnil in ježno rekel:

»Tiho, da si ne napraviš sramote.«

Nato pa je naglo obstal, v očeh se mu je za-
bliskala osuplost, obraz mu je bil divji in volčji,
kajti ne daleč od sebe poleg vrat, ki je skozi nje
ravno vstopila kneginja Aleksandra, je uzrl sklonje-
nega v sijajni dvorski opravi Kunona Lichtensteina,
onega, zaradi katerega bi bil Zbiško skoraj poginil
v Krakovu.

Jagienka še ni nikdar v svojem življenju videla
Matka takega: obličje je imel spačeno, izpod brkov
so mu zableščali zobje, v hipu je zaobrnil pas in
planil k osovraženemu križarju.

Toda na pol poti se je ustavil in si začel s
široko dlanjo gladiti lase. Pravočasno se je spomnil,
da utegne biti Lichtenstein na plockem dvoru edino
gost ali, kar je bilo verjetnejše, poslanec in da bi
ravnal kakor Zbiško na poti iz Tinjca, ako bi meni
nič tebi nič hotel navaliti nanj.

Ker pa je imel več pameti in izkušenj kakor
Zbiško, se je pomiril, zopet zaobrnil pas, ublažil
obraz, počakal, a potem, ko je kneginja odslovila
Lichtensteina in se začela razgovarjati s škofom
Jakobom iz Kurdvanova, se ji je približal, se globoko
priklonil, ji povedal, kdo je in da jo šteje med svoje
dobrotnice zaradi onega pisma, ki mu ga je nekoč
dala.

Kneginja se je komaj spomnila njegovega obraza,
a se je kaj lahko spomnila pisma in tiste zadeve.
Vedela je tudi, kaj se je bilo zgodilo na sosednem
mazovskem dvoru: slišala je o Jurandu, o ugrabitvi
njegove hčerke, o Zbiškovi poroki in o njegovem
uspešnem dvoboju z Rotgierom. Vse to jo je ne-
izmerno zanimalo kakor vsaka viteška povest ali pa
pesem, kakršne so pri Nemcih prepevali minstrelji
ali na Mazovju narodni pevci. Križarjev ona nikakor

ni tako sovražila kakor Januševa žena Ana Danuta, zlasti ne, ker so si jo hoteli pridobiti, tekmovali v češčenju in laskanju in jo obsipali z bogatimi darovi; toda sedaj je bilo njeno srce na strani obeh ljubečih. Bila je pripravljena, da jima pomore — in pri tem jo je veselilo, da je imela pred seboj človeka, ki bi ji mogel najbolj natančno pripovedovati, kako se je vse dogodilo.

A Matko, ki se je bil že prej odločil, da si na kak način pridobi pomoč in pokroviteljstvo vplivne kneginje, je, videč, s kakšnim zanimanjem poslušala vse, drage volje pravil o nesrečni Zbiškovi in Danušini usodi in jo je do solz ganil, a to tembolj, ker je nečakovo nesrečo občutil bolj kakor vsak drugi in jo iz dna duše pomiloval.

»Nikoli v življenju nisem slišala bolj ginljive zgodbe,« je rekla naposled kneginja. »A največja žalost me objema, ako pomislim, da se je on že poročil s tem dekletom, da je bila že njegova, a še ni okusil z njo nobene sreče. Vendar, ali ste prepričani, da je ni okusil?«

»Hej! Mogočni Bog!« je odgovoril Matko, »kako bi jo bil okusil, ko se je bil poročil z njo v hudi boleznici zvečer, a ob svitanju so mu jo že vzeli!«

»In mislite, da so jo križarji? Pri nas so namreč pravili o razbojnikih, ki so prevarali križarje s tem, da so jim oddali drugo deklico. Govorili so tudi o Jurandovem pismu . . .«

»O tem ni razsodila človeška, ampak božja sodba. Pravijo, da je bil oni Rotgier velik vitez, ki je premagal največje viteze, pa je vendar padel pod dečkovo roko.«

»No, to je tak deček,« je rekla kneginja in se nasmehnila, »da je varneje, da se mu izogneš s pota. Krivica je — res je, in po pravici se pritožujete, a vendar od onih štirih trije ne živijo več, a oni starec, ki je še ostal, se je, kakor sem slišala, tudi komaj iztrgal smrti.«

»A Danuška? A Jurand?« je odgovoril Matko. »Kje sta ona dva? Bog ve, če se ni pripetilo kako zlo tudi Zbišku, ki je potoval v Malborg?«

»Vem, toda križarji nikakor niso taki pasji bratje, kakor vi mislite. V Malborgu ob strani velikega mojstra in njegovega brata Ulrika, ki je pravi vitez, se ni moglo vašemu nečaku, ki je imel gotovo tudi pismo kneza Januša, zgoditi nič hudega. Kvečjemu, da je tam pozval kakega viteza in padel, zakaj v Malborgu je vedno mnogo najslavnejših vitezov od vseh strani sveta.«

»Ej, zaradi tega se ne bojim preveč,« je rekel stari vitez. »Da ga le niso vrgli v ječo, da ga le niso izdajalsko ubili; ako je le imel kako železo v roki, se ne bojim preveč zanj. Le enkrat se je našel mož, ki je bil močnejši od njega in ga je za ograjo premagal, a to ravno mazovski knez Henrik, tisti, namreč, ki je bil tu škof in se je bil zaljubil v lepo Ringalo. Toda Zbiško je bil takrat res še otrok. Pri tem pa bi bil on, kakor amen v očenašu, samo enega pozval, namreč onega, ki sem se mu tudi jaz zaobljubil in se tudi nahaja tu.«

Rekši, je pokazal z očmi na Lichtensteina, ki se je razgovarjal s plockim vojvodom.

Toda mazovska kneginja je namrščila obrvi in rekla s strogim, presekanim glasom, s katerim je govorila vedno, kadar jo je začela grabiti jeza:

»Ali ste se mu zaobljubili ali ne, to si zapomnite, da je on tu naš gost; kdor pa hoče biti naš gost, se mora ravnati po običajih.«

»Vem, milostljiva gospa,« je odgovoril Matko. »Saj sem bil že zasukal pas in šel proti njemu, pa sem se pomiril, ker sem pomislil, da je morda poslanec.«

»Saj tudi je. A je tudi med svojimi znamenit mož, ki še sam veliki mojster mnogo da na njegove nasvete in mu tudi nobene prošnje ne odreče. Morda je sam Bog uredil, da ga ni bilo v Malborgu, ko je

bil vaš nečak tam, ker pravijo, da je Lichtenstein, četudi izvira iz znamenitega rodu, sovražen in maščevalen. Ali vas je spoznal?»

»Ni mogoče, da bi me bil spoznal, ker me je malo videl. Na tinjski cesti sva imela čelade, a potem sem bil le enkrat pri njem v Zbiškovi zadevi, toda zvečer, ker se je mudilo, in enkrat sva se videla na sodbi. Od tistega časa sem se po obrazu izpremenil in brada mi je znatno osivela. Opazil sem tudi, da je gledal name, a zdi se, da le zaradi tega, ker se dolgo razgovarjam z milostljivo gospo; saj potem je popolnoma mirno obrnil oči v drugo stran. Zbiška bi bil spoznal, a mene je pozabil, in o moji zaobljubi morda tudi ni slišal, ker misli na boljše.«

»Kako to?»

»Ker so se enako zaobljubili Zaviša iz Garbova, Povala iz Tačeva, Martin iz Vročimovic, Paško Zlodžej in Lis iz Targoviska. Vsak izmed njih, milostljiva gospa, bi premagal deset takih, a kaj šele, če jih je toliko! Bolje bi bilo zanj, da se ni rodil, kakor da bi imel tak meč nad svojo glavo. Jaz mu nikakor ne omenim zaobljube, nasprotno se še mislim potruditi, da si pridobim njegovo zaupanje.«

»Čemu to?»

A Matkov obraz je postal takoj lokav, podoben je bil glavi starega lisjaka.

»Da bi mi dal kako pismo, ki bi z njim mogel varno potovati po križarskih deželah in v sili pomagati Zbišku.«

»Ali pa se to strinja z viteško častjo?» je vprašala kneginja z nasmehom.

»Seveda,« je z odločnim glasom odgovoril Matko. »Ako bi ga na primer v boju napadel od zadaj, ne da bi zaklical, naj se obrne, bi si nakopal sramoto, toda ako v mirnem času z razumom premotiš nasprotnika, se tega noben pravi vitez ne sramuje.«

»Torej vaju seznanim,« je odgovorila kneginja. Pomignila je Lichtensteinu in ga seznanila z

Matkom, misleč, da se ne more zgoditi nič posebnega, tudi če bi ga Lichtenstein spoznal.

Toda Lichtenstein ga ni spoznal, ker ga je na tinjski cesti res videl v čeladi, a potem se je le enkrat z njim razgovarjal, in sicer zvečer, ko ga je Matko prišel prosit, naj odpusti Zbišku.

Vendar se je priklonil precej ošabno; ko pa je ugledal za vitezom dva lepa, bogato oblečena paža, si je mislil, da ne more biti kdorsibodi, in obraz se mu je nekoliko razjasnil, dasi se je še vidno ošabno napihoval, kar je delal vedno, ako je imel opravka z nevladajočo osebo.

Kazuje na Matka, je rekla kneginja:

»Ta vitez potuje v Malborg in jaz sama ga priporočam milosti velikega mojstra; ker pa je izvedel o ugledu, ki ga imate v redu, bi želel imeti od vas pismo.«

Po teh besedah je odšla k škofu, Lichtenstein pa je zapičil v Matka svoje mrzle, jeklene oči in vprašal:

»Iz kakšnega vzroka hočete, gospod, obiskati našo pobožno in skromno prestolnico?«

»Moj nagib je pošten in pobožen,« je odgovoril Matko in dvignil oči. »Ako bi ne bil, bi se milostljiva gospa ne zavzela zame. Toda razen pobožne zaobljube bi hotel spoznati tudi vašega velikega mojstra, ki vzdržuje mir na zemlji, a je tudi najslavnejši vitez na svetu.«

»Za kogar se zavzema milostljiva kneginja, naša gospa in dobrotnica, ta se ne bo pritoževal o naši ubogi gostoljubnosti. Vendar velikega mojstra boste težko dobili, ker je že pred enim mesecem odšel v Gdansk, a odtam je nameraval kreniti proti Kraljevcu in dalje proti meji, zakaj dasi je prijatelj miru, mora vendar braniti posest križarskega reda pred izdajalskim Vitoldovim pohlepom.«

Ko je Matko to slišal, je očividno tako osupnil,

da je Lichtenstein, ki se ni moglo pred njegovimi očmi nič skriti, izpregovoril:

»Vidim, da ste imeli ravno tako željo spoznati velikega mojstra, kakor spolniti svojo zaobljubo.«

»Da, da!« je naglo odgovoril Matko. »Torej je vojna z Vitoldom za Žmujdz gotova stvar?«

»Sam jo je začel, ker je kljub prisegi dajal pomoč puntarjem.«

Nastal je kratek molk.

»Ha! Bog daj redu srečo, kakršno zasluži!« je rekel naposled Matko. »Ako ne morem spoznati velikega mojstra, izpolnim vsaj svojo zaobljubo.«

Toda vkljub tem besedam sam ni vedel, kaj naj sedaj počne in z občutkom ogromne skrbi se je v duši vprašal:

»Kje naj sedaj iščem Zbiška in kje naj ga najdem?«

Lahko mu je bilo presoditi: ako je veliki mojster zapustil Malborg in odšel na vojno, nima v Malborgu ničesar iskati — a vsekakor mora dobiti o njem natančnejših vesti. Starega Matka je zelo zaskrbelo; a ker je bil prebrisan in nagel človek, je sklenil, da ne bo izgubljal časa in se takoj jutri odpravil dalje na pot. Po priporočilu kneginje Aleksandre, ki ji je komtur neomejeno zaupal, je kaj lahko dobil od Lichtensteina pismo. Dobil je torej priporočilno pismo za starosto v Brodnici in za velikega bolničarja v Malborgu, za kar je vendarle daroval Lichtensteinu dragocen srebrn vrč, umetno izdelan v Vroclavu, tak, kakršnega so imeli vitezi navado napolniti z vinom in ga postaviti ponoči poleg postelje, da so imeli, ako niso mogli spati, pri roki i zdravilo za spanje i tolažilo. Ta Matkova darežljivost je nekoliko osupnila Čeha, ki je vedel, da stari vitez ni bil posebno radodaren in ni nikogar, a zlasti ne Nemcev obsipal z darovi, toda vitez mu je odgovoril:

»To sem storil, ker sem se mu zaobljubil in se moram z njim dvobojevati; a nikakor ne morem

napadati človeka, ki mi je storil uslugo. Saj ni naša navada, da bijemo dobrotnika...»

»Toda sijajnega vrča je škoda!« je odgovoril Čeh s prikritim očitkom.

Na to Matko:

»Ne delam nič brez premisleka, ne boj se! Zakaj ako mi usmiljeni Gospod Jezus dovoli, da Nemca premagam, si že poiščem vrč in si pridobim še mnogo drugih dragocenih stvari z njim.«

Potem sta se začela oba posvetovati, kaj jim je storiti, a z njima je bila tudi Jagienka. Matku je prišlo na misel, da bi njo in Sječehovno pustil v Plocku v varstvu kneginje Aleksandre, a to zaradi opatove oporoke, ki je bila spravljenjena pri škofu. Toda dekle se je temu upiralo z vso močjo svoje neupogljive volje. Res je, da bi hitreje potovali brez njih, ker bi jim ne bilo treba po prenočiščih iskati posebnih izb in se tudi ne ozirati na spodobnost, na varnost in druge take okolnosti. Toda saj oni dve nista odšli iz Zgoželic, da bi sedeli v Plocku. Testament je pri škofu in ne izgine, a če bi pač morali med potjo kje ostati, bi bilo bolje, da ostaneta v varstvu kneginje Ane kakor Aleksandre, ker na onem dvoru imajo križarje manj radi, a ljubijo bolj Zbiška. Res je Matko na to rekel, da razum ni ženska stvar in da se ne spodobi, da se dekle vede tako, kakor bi zares imelo razum — vendar se ni odločno upiral, a kmalu je popolnoma odnehal, ko ga je Jagienka vzela na stran in začela govoriti s solzami v očeh:

»Vedite!... Bog gleda na moje srce, da ga vsako jutro in vsak večer prosim za ono Danuško, saj ga prosim tudi za Zbiškovo srečo! Bog v nebesih ve to najbolje! Toda i Hlava i vi pravite, da je ona že izginila in ne pride živa iz križarskih rok; če je to res tako, tedaj hočem...«

Tu se je nekoliko ustavila, nabrane solze pa so ji počasi zdrknile po licih in skončala je tiho:

»Tedaj hočem biti blizu Zbiška...«

Matka so ganile te solze in besede, vendar je odgovoril:

»Ako ona umre, se Zbiško od žalosti niti ne ozre nate.«

»Saj tudi nočem, da bi me pogledal, hočem samo biti pri njem.«

»Saj veš, da hočem jaz isto, kar ti; toda on bi te utegnil v prvem navalu svoje žalosti še žaliti...«

»Naj me tudi žali,« je odgovorila z bridkim nasmehom. »Toda tega ne bo storil, ker ne bo vedel, da sem jaz.«

»Spozna te.«

»Ne spozna me. Vi me tudi niste spoznali. Povejte mu, da nisem jaz, ampak Jaško, a Jaško mi je vendar popolnoma podoben. Povejte mu, da je toliko zrasel, a njemu niti na misel ne pride, da to ni Jaško...«

Na to je stari vitez še nekaj pripomnil o stisnjenih kolenih, toda taka kolena so imeli včasih tudi dečaki, torej to ni mogla biti nobena ovira, ker je Jaško res imel popolnoma podoben obraz, a lasje so mu po zadnjem striženju zopet dolgo zrasli — in jih je nosil v mrežici kakor drugi plemiški dečki in sami vitezi. Zategadelj se je Matko vdal in začeli so se razgovarjati o potovanju. Odpotovati so nameravali drugi dan. Matko je sklenil, da se napoti v križarske kraje, da doseže Brodnico, tam bi poskušal natančneje poizvedeti; ako bi bil veliki mojster vkljub Lichtensteinovim domnevam še vedno v Malborgu, bi potoval v Malborg, v nasprotnem primeru pa bi se pomikal ob križarski meji proti Spihovu, izprašujoč po poti o mladem poljskem vitezu in njegovem spremstvu. Stari vitez je namreč upal, da mu bo lažje kaj zvedeti o Zbišku v Spihovu ali na dvoru kneza Januša varšavskega kakor kje drugje.

In res, drugo jutro so se odpravili na pot. Nastala je že prava pomlad. Narasle vode, zlasti Skrve

in Drvence, so ovirale potovanje, da so šele deseti dan po odhodu iz Plocka prestopili mejo in prišli v Brodnico. Mestece je bilo čisto in urejeno, a takoj pri vstopu si lahko spoznal trdo nemško roko, zakaj na ogromnih zidanih vislicah,¹ ki so se dvigale za mestom ob poti proti Gorčenici, so visela bela trupla obešencev, a eno je bilo žensko. Na stražnem stolpu in na gradu je vihrala zastava z rdečo roko na belem polju. Samega komturja popotniki niso našli v mestu, ker je z delom posadke in na čelu okoliškega plemstva odšel v Malborg. To je povedal Matku star, na obe oči slep križar, ki je bil nekdam komtur Brodnice, pozneje pa je, ker se je bil navezal na kraj in grad, preživel tu zadnje dni svojega življenja. Ko mu je domači duhovnik prečital Lichtensteinovo pismo, je Matka gostoljubno sprejel, a ker je živel med poljskim prebivalstvom in izbornu razumel poljsko, se je bilo lahko razgovarjati z njim. Zgodilo se je tudi, da je pred šestimi tedni potoval v Malborg, kamor so ga bili poklicali kot izkušenega viteza na vojno posvetovanje; zato je vedel, kaj se je godilo v prestolnici. Ko ga je vprašal po mladem poljskem vitezu, je pravil, da se ne spominja imena, a je slišal o nekom, ki je prvič vzbujal občudovanje, da je kljub mladim letom prišel že kot opasan vitez, a drugič, ker se je srečno dvobojeval na turnirju, ki ga je priredil veliki mojster po običaju za inostranske goste pred odhodom na vojni pohod. Počasi se je celo spominjal, da je onega viteza vzljudil in ga sprejel pod svoje posebno varstvo junaški in žlahtni brat velikega mojstra Ulrih von Jungin-gen in da mu je dal železni list, s katerim je mladi mož pozneje odšel bajè proti vzhodni strani. Matko se je teh novic zelo razveselil, ker ni niti najmanj dvomil, da je bil mladi vitez Zbiško. Spričo tega jim za sedaj ni bilo kaj iskati v Malborgu,

¹ Ostanke teh vislic so se ohranili do leta 1818.

zakaj dasi bi mogel veliki bolničar ali kak drugi dostojanstvenik ali vitez dati še natančnejša poročila, vendar bi nikakor ne mogli povedati, kje se v tem hipu nahaja Zbiško. Sicer pa je Matko sam najbolje vedel, kje naj ga išče, ker ni bilo težko uganiti, da kroži okoli Ščitna ali pa išče Danušo, ako je ni našel tam, po oddaljenih vzhodnih gradovih in komturijah.

Da niso torej gubili časa, so se tudi sami napotili po križarskem ozemlju proti vzhodu in Ščitnu. Pot je šla hitro izpod nog, ker so bila gosta mesta in mesteca zvezana s cestami, ki so jih križarji, ali bolje v mestih naseljeni trgovci vzdrževali v dobrem stanju, a gotovo ne v slabšem kakor poljske, ki so nastale pod varstvom gospodarske in krepke roke kralja Kazimirja. Vrh tega je nastalo silno lepo vreme. Noči so bile zvezdnate, dnevi jasni, a ob opoldanskem času je pihal topel, suh vetrec, ki je napolnjeval človeška prsa s svežostjo in zdravjem. Ozelenelo je žito na poljih, loke so se pokrile z bogatim cvetjem, a smrekovi gozdi so začeli širiti vonj po smoli. Na vsej poti do Lidzbarka, a odtod do Džaldova in dalje do Niedzboža popotniki niso videli niti oblacka na nebu. Šele v Niedzbožu so dobili ponoči naliv z gromom, ki se je to pomlad prvič slišal, toda nevihta je trajala kratko in zjutraj je nastopilo zopet jasno vreme. Dan je bil rožnat, zlat in tako svetel, da se je, kamorkoli je seglo oko, vse lesketalo, kakor bi bilo vse posuto z briljanti in biseri; zdelo se je, da se vsa pokrajina smehlja nebu in se raduje bujnega življenja.

V takem jutru so se obrnili od Niedzboža proti Ščitnu. Mazovska meja ni bila daleč in lahko jim je bilo kreniti proti Spihovu. Bil je celo trenotek, ko je Matko hotel to storiti, toda ko je vse premislil, je hotel rajši dospeti do strašnega križarskega gnezda, v katerem se je tako bridko odločil del Zbiškove usode. Vzel si je kmeta vodnika in mu velel,

naj ga odvede s spremstvom v Ščitno, dasi mu vodnik ni bil neobhodno potreben, ker je iz Niedzboža držala ravna pot, na kateri so bile nemške milje zaznamovane z belimi kameni.

Vodnik je jezdil nekoliko korakov naprej, za njim sta jezdila Matko in Jagienka, potem precej daleč za njima Čeh z lepo Sječehovno, potem so sledili vozovi, ki so jih spremljali oboroženi hlapci. Bilo je zgodaj zjutraj. Rožnata barva še ni šla z vzhodne strani neba, dasi je že svetilo solnce, spreminjajoč v opale kapljice rose na drevju in po travi.

»Ali se ne bojiš iti v Ščitno?« je vprašal Matko.

»Ne bojim se,« je rekla Jagienka. »Bog je nad mano, ker sem sirota.«

»Saj tam ne drže nobene besede. Najstrašnejši pes je bil res oni Danfeld, katerega je Jurand pobil z Gotfridom vred... Tako je pravil Čeh. Drugi po Danfeldu je bil Rotgier, ki je padel pod Zbiškovo sekiro, toda tudi ta starec je okrutnik, zapisan hudici... Ljudje ne vedo nič dobrega, jaz pa mislim, ako je Danuška poginila, je od njegove roke. Pravijo, da ga je doletela čudna prigoda — toda kneginja v Plocku mi je pravila, da se je izmazal. Z njim bomo torej imeli v Ščitno opraviti. Dobro, da imamo pismo od Lichtensteina, ker njega se bajè ti pasji bratje bolj bojé kakor samega mojstra... Pravijo, da ima ogromno moč in velik vpliv, a vrh tega je zelo maščevalen. Ne odpusti najmanjše krivice... Brez tega pisma bi si ne upal mirno potovati v Ščitno.«

»Kako je ime temu starcu?«

»Zigfrid von Löwe.«

»Bog daj, da dobro opravimo ž njim.«

»Bog daj!«

Tu se je Matko nasmehnil in začel čez hip govoriti:

»Kneginja v Plocku mi je dejala: ,Pritožujete se, pritožujete kakor jagnjeta nad volkovi, a od teh

volkov so trije že mrtvi, ker so jih nedolžna jagnjeta zadušila.' In res je tako ...»

»A Danuška? A njen oče?»

»Isto sem povedal kneginji. A v duši se veselim, ker se kaže, kako nevarno je, ako se nam dela krivica. Že vemo, kako je treba zgrabit s pestjo toporišče in pošteno zamahniti z njim! Kaj naj povem o Danuški in Jurandu? Jaz menim kakor Čeh, da nista več na svetu, toda pravega nihče dobro ne vé ... Tega Juranda mi je tudi žal, ker je že v življenju trpel zaradi dekleta in, če je umrl, je bila smrt težka.«

»Ako ga kdo spomni, takoj mislim na atka, ki ga tudi ni več na svetu,« je odgovorila Jagienka.

In s temi besedami je dvignila svoje vlažne oči kvišku. Matko pa je pokimal z glavo in rekel:

»Ta je gotovo v nebeškem zboru in v večni svetlobi, ker boljšega človeka, kakor je bil on, najbrž ni bilo v vsem našem kraljestvu ...

»O, ni ga bilo, ni ga bilo!« je vzdihnila Jagienka.

Toda nadaljnji razgovor jima je pretrgal vodnik, ki je naglo zadržal žrebca, ga obrnil, zdirjal k Matku in zaklical s čudnim, prestrašenim glasom:

»O za Boga! Poglejte, gospod vitez, kdo prihaja k nam z griča.«

»Kdo, kje?« je zaklical Matko.

»I, tu! Velikan ali kaj ...«

Matko in Jagienka sta zadržala konja, se obrnila proti strani, ki jo je pokazal vodnik, in sta res ugledala na griču v daljavi kake pol postaje ali več neko postavo, ki se je zdelo, da znatno prekaša navadne človeške postave.

»Resnico govori, da je velik človek,« je zamrmral Matko.

Potem se je namrščil, pljunil naglo v stran in rekel:

»Za vraga!«

»Čemu kolnete?« je vprašala Jagienka.

»Ker sem se spomnil, kako sva z Zbiškom na poti iz Tinjca proti Krakovu ob prav takem jutru opazila podobnega velikana. Takrat so pravili, da je bil Valger Lepi. Ba! Pokazalo se je, da je bil gošpod s Tačeva, a tudi iz tega ni nastalo nič dobrega. Za vraga!«

»To ni vitez, ker gre peš,« je rekla Jagienka in zrla v daljavo. »Vidim celó, da nima orožja in drži le palico v levi roki...«

»In tipa z njo pred seboj, kakor bi bila tema,« je dodal Matko.

»In komaj se premika. Morda je slep ali kaj?«

»Slep je, slep! Gotovo je slep!«

Pognali so konje in čez nekaj časa so se ustavili nasproti starcu, ki je stopal z griča neizmerno počasi in iskal s palico poti pred seboj.

Bil je to resnično ogromen starec, dasi se jim v bližini ni zdel več velikan. Ugotovili so tudi, da je bil popolnoma slep. Namesto oči je imel dve rdeči jamici. Manjkala mu je tudi desna dlan, na njenem mestu je nosil vozel iz umazane cunjce. Beli lasje so mu padali na rame, a brada mu je segala do pasu.

»Siromak nima ne otroka ne psa in sam išče tipaje poti,« je rekla Jagienka. »Za Boga, ne smemo ga vendar pustiti brez pomoči. Ne vem, ali me bo razumel, a nagovorim ga po naše.«

Rekši je naglo skočila s konja; ustavila se je tik pred starcem in začela iskati denar v usnjeni torbi, ki ji je visela ob pasu.

Ko je ded zaslišal pred seboj konjski topot in šum, je iztegnil palico predse in dvignil glavo, kakor delajo slepi ljudje.

»Hvaljen Jezus Kristus!« je rekla deklica. »Ali razumete, dedek, po krščansko?«

Ko je zaslišal njen sladki, mladi glas, je zadrgetal, obraz mu je prešinil čudovit blesk kakor od

razburjenja in ganotja, pokril si je z vekami prazne očesne jamice, zagnal palico od sebe in se s povzdignjenimi rokami naglo zgrudil pred njo na kolena.

»Vstanite, saj vam tako pomorem. Kaj vam je?« je začudeno vprašala Jagienka.

Odgovoril ni nič, le dve solzi sta mu zdrknili po licih, a iz ust se mu je izvil stoku podoben glas:

»Aa! A!«

»Pri usmiljenju božjem, ali ste nemi ali kaj?«

»Aa! A!...«

Na to je dvignil desnico: najprej je napravil z njo znamenje križa, potem jo je vodil z levico vzdolž ust.

Jagienka ni razumela in zatorej pogledala Matka, ki je rekel:

»Najbrž hoče pokazati, da so mu iztrgali jezik.«

»Ali so vam iztrgali jezik?« je vprašalo dekle.

»A! A! A! A!« je večkrat ponovil starec in pri tem kimal z glavo.

Potem je pokazal s prsti na oči, nato iztegnil desno roko brez dlani, a z levico je napravil gib, podoben mahljaju.

Sedaj sta ga oba razumela.

»Kdo vam je to napravil?« je vprašala Jagienka.

Starec je zopet napravil nekolikokrat znamenje križa v zraku.

»Križarji!« je zakričal Matko.

Starec je v znamenje potrdila pobesil glavo na prsi.

Nastal je trenotek molčanja, le Matko in Jagienka sta se vznemirjeno pogledala, saj sta imela pred seboj očitni dokaz za pomanjkanje usmiljenja in pomanjkanje mere v kaznovanju, s čimer so se odlikovali redovni vitezi.

»Grozna sodba!« je rekel naposled Matko.

»Težko so ga kaznovali, a Bog ve, ako po pravici. Od njega tega ne izvemo. Da bi vsaj vedeli, kam naj ga odvedemo, ker mora biti iz teh krajev. Razume po naše, ker preprosto ljudstvo je tukaj tako, kakršno na Mazovju.«

»Ali razumete, kaj govoriva?« je vprašala Jagienka.

Starec je potrdil z glavo.

»Ali ste odtod?«

»Ne!« je s kretnjo odgovoril starec.

»Morda z Mazovja?«

»Da.«

»Izpod kneza Januša?«

»Da.«

»Kaj ste delali pri križarjih?«

Starec ni znal odgovoriti, le njegov obraz je v tem hipu zadobil izraz tako neizmerne žalosti, da je usmiljeno Jagienkino srce vzdrgetalo v še večjem sočutju, a Matko, ki ga ni moglo ganiti karsibodi, je dejal:

»Gotovo so mu storili krivico pasji bratje, morda celo brez njegove krivde.«

Jagienka pa je stisnila revežu nekaj drobnih novcev v dlan.

»Poslušajte!« je rekla. »Ne zapustimo vas. Pojdite z nami na Mazovje in v vsaki vasi vas povprašamo, ali ni vaša. Morda kako izvemo. Sedaj pa vstanite, saj mi nismo svetniki.«

Toda on ni vstal, nasprotno, sklonil se je in ji objel nogi, kakor bi se ji predajal v varstvo in se ji zahvaljeval, pri čemer mu je preko obličja šinilo neko začudenje, a celo neko razočaranje. Morda je po glasu sodil, da stoji pred dekletom, medtem pa je njegova dlan zadela na usnjene škornje, kakršne so nosili na potovanju vitezi in oprode.

Ona pa je rekla:

»Tako tudi bo. Kmalu dospejo naši vozovi, ta-

krat se odpočijete in okrepčate. Toda na Mazovje ne pojdete takoj, ker moramo prej še v Ščitno.»

Na te besede je starec planil pokonci. Groza in osupnjenje sta se odbila z njegovega obraza. Razširil je roke, kakor bi hotel zagraditi pot, a iz ust so se mu začeli izvijati divji in groze polni glasovi.

»Kaj vam je?« je zavpila prestrašena Jagienka.

Toda Čeh, ki je bil že prej prijezdil s Sječehovno in je že ves čas neprestano upiral oči v starca, se je naglo z izpremenjenim obrazom obrnil k Matku in z nekim čudnim glasom rekel:

»Pri ranah božjih! Dovolite, gospod, da jaz izpregovorim, ker niti ne veste, kdo bi utegnil biti!«

In ne da bi vprašal za dovoljenje, je skočil k starcu, mu položil roko na ramo in ga jel izpraševati:

»Ali prihajate iz Ščitna?«

Starec se je, kakor bi ga udaril njegov glas, pomiril in prikimal z glavo.

»Ali niste iskali svojega otroka?«

Gluh stok je bil edini odgovor na to vprašanje.

Tu je Hlava nekoliko prebledel, še za hip uprl svoj lokavi pogled v starčeve poteze, potem pa je rekel počasi in razločno:

»Vi ste Jurand iz Spihova!«

»Jurand!« je vzkliknil Matko.

Toda Jurand je v tem hipu omahnil in omedlel. Prestane muke, pomanjkanje hrane in težave potovanja so mu izpodnesle tla. Saj je mineval že deseti dan, da je hodil tako tipaje, blodeč in s palico išoč pot pred seboj, lačen, utrujen in negotov, kam gre. Ker ni mogel povprašati po poti, se je podnevi ravnal le po toplih solnčnih žarkih, ponoči pa je ležal v jarkih ob cesti. Kadar se mu je posrečilo, da je šel skozi kako vas ali naselbino, ali kadar je srečal nasproti prihajajoče ljudi, je z roko in glasom prosil miloščine, toda rekdokdaj mu je pomagala kaka usmiljena roka, ker so ga splošno

imeli za zločinca, ki ga je doseglo maščevanje pravice in pravičnosti. Dva dni se je hranil s skorjo dreves in z listjem in že dvomil, ali sploh pride kdaj na Mazovje — in tu so ga na mah obdala usmiljena srca in domači glasovi, od katerih ga je eden spomnil sladkega glasu hčerke — a ko so končno imenovali tudi njegovo ime, je naposled prekipela mera njegovega razburjenja, srce se mu je skrčilo v prsih, misli so se mu burno zavrtele v glavi, in bil bi se zvalil z obrazom v cestni jarek, da ga niso pridržale krepke Čehove roke.

Matko je skočil s konja, potem sta ga oba dvignila in ga odnesla k vozovom, a nato sta ga položila na voz, postlan s senom. Tam sta ga Jagienka in Sječehovna zdramili iz omedlevice, nahranili in napojili z vinom; pri tem mu je Jagienka, videč, da sam ne more držati čaše, sama podajala pijačo. Kmalu nato ga je objel trden spanec, iz katerega se je imel prebuditi šele tretji dan.

Oni pa so se medtem posvetovali, kaj naj storé.

»Kratko rečeno,« se je oglasila Jagienka. »Sedaj ne pojdemo v Ščitno, marveč v Spihov, da ga pustimo na varnem mestu med svojci v vsej oskrbi.«

»Glej, kako to odloča!« je odgovoril Matko. »V Spihov ga je treba poslati, toda ni neobhodno potrebno, da potujemo vsi, ker z njim gre lahko samo en voz.«

»S tem ne soglašam, vendar sem mnenja, da lahko od njega mnogo izvemo o Zbišku in Danuši.«

»Kako pa se boš pogovarjala z njim, ko nima jezika?«

»A kdo vam je povedal, da ga nima, ako ne on? Vidite, da smo tudi brez govorjenja izvedeli vse, česar nam je bilo treba, a kaj šele, ko se privadimo njegovim znamenjem z glavo in rokami! Vprašajte ga na ta način, ali se je Zbiško vrnil iz Malborga v Ščitno, pa kima ali odkima. In tako tudi o drugih stvareh.«

»Res je!« je vzkliknil Čeh.

»Ne ugovarjam, da to ni res,« je rekel Matko, »tudi sam sem imel tako misel, toda pri meni je prvo misel, a potem beseda.«

Po teh besedah je velel spremstvu, naj krene proti mazovski meji. Med potjo je Jagienka tupa-tam odjezdila k vozu, na katerem je ležal Jurand, boječ se, da ne bi v snu umrl.

»Nisem ga spoznal!« je govoril Matko, »a ni čuda. Bil je mož kakor tur, so pravili o njem Mazuri; on edini med njimi bi se bil mogel boriti s samim Zavišo — a sedaj je pravi okostnjak.«

»Pravili so,« je rekel Čeh, »da so ga mučili, a marsikdo ni hotel verjeti, da bi mogli kristjani tako ravnati z opasanim vitezom, ki ima tudi sv. Jurija za patrona.«

»Bog daj, da bi ga Zbiško vsaj deloma maščeval. No, a pogledjte, kakšna razlika je med nami in njim. Res je! Izmed štirih pasjih bratov so trije že umrli — toda v bitki, a nikomur niso v ujetništvu odrezali jezika, a tudi ne iztaknili oči.«

»Bog jih bo kaznoval,« je rekla Jagienka.

Toda Matko se je obrnil k Čehu:

»Kako si ga pa ti spoznal?«

»Tako j ga tudi nisem spoznal, dasi sem ga videl pozneje kakor vi, gospod. Toda nekaj mi je hodilo po glavi, čim bolj sem si ga ogledoval, tem bolj mi je hodilo ... Ba! Brade ni imel in ne belih las, bil je mogočen in močan gospod: kako bi ga bil spoznal v tem starcu! A ko je gospodična rekla, da potujemo v Ščitno, in se je on začel zvijati, so se mi oči takoj odprle.«

Matko se je zamislil.

»Iz Spihova ga bo treba peljati h knezu, ki vendar ne more odpustiti take krivice, storjene tako veljavnemu možu.«

»Operejo se, gospod; izdajalsko so mu ugrabili

otroka in so se izlizali, a o gospodu iz Spihova povedó, da je v bitki izgubil i jezik i roko i oči.«

»Res je,« je rekel Matko. »Saj so svojčas ugrabili celo samega kneza. On se z njimi ne more bojevati, ker bi jim ne bil kos, ako mu naš kralj ne pomore. Ljudje govore in govore o veliki vojni, a tu niti majhne ni.«

»Je — s knezom Vitoldom.«

»Hvala Bogu, da se jih ta ne boji... Hej! Knez Vitold, to je pravi knez! A z zvijačo ga tudi ne premagajo, ker je prebrisanejši kakor oni vsi skupaj. Zgodilo se je, da so ga ti pasji bratje tako pritiskali, da je že poguba visela nad njim kakor meč nad glavo, a on se jim je izmuznil kakor kača in jih ugriznil... Čuvati se ga je treba, kadar te bije, a še bolj, če te gladi.«

»Ali je z vsemi tak?«

»Ne z vsemi, ampak samo s križarji. Z drugimi je dober in darežljiv knez.«

Tu se je Matko zamislil, kakor bi se hotel Vitolda bolje spomniti.

»To je popolnoma drugačen človek kakor tukajšnji knezi,« je rekel naposled. »Zbiško bi moral iti k njemu, kajti pod njim in po njem bi mogel največ doseči proti križarjem.«

Čez hip je dodal:

»Kdo ve, ako se tam še oba ne najdeva, ker tam se bova lahko najuspešneje maščevala.«

Potem so zopet govorili o Jurandu, o njegovi nesrečni usodi in neizrečenih krivicah, ki so mu jih prizadejali križarji, kateri so mu najprej brez vsakega vzroka umorili ljubljeno ženo, a nato plačali maščevanje z maščevanjem in mu ugrabili otroka — in samega mučili na tako okruten način, ki bi si i Tatarji ne mogli boljšega izmisliti. Matko in Čeh sta škripala z zobmi ob misli, da so še celo s tem, da so ga izpustili na svobodo, preračunili novo okrutnost. Stari vitez si je tudi obetal v svoji duši, da poizkusi

natančno poizvedeti, kako je vse bilo, a potem vse dvojno poplačati.

V takih razgovorih in premišljevanjih jim je minevala pot v Spihov. Po lepem dnevu je nastala tiha, zvezdnata noč, torej se niso nikjer ustavili, da bi prenočevali, le trikrat so dobro nakrmili konje, še v mraku prekoračili mejo in zgodaj zjutraj bili pod vodstvom najetega vodnika na spihovski zemlji. Tam je stari Tolima očividno držal vse z železno roko; zakaj komaj so se spustili v gozd, sta jim prijezdila naproti dva oborožena hlapca; ko pa sta videla, da ni vojska, marveč majhno spremstvo, sta jih brez nadaljnjih vprašanj pustila dalje in jih vodila čez mlake in močvirja, nedostopna za ljudi, ki kraja niso poznali.

V gradiču sta sprejela goste Tolima in duhovnik Kaleb. Novica, da so dobri ljudje pripeljali gospoda, se je bliskoma raznesla med posadko. Ko pa so videli, kakšen je prišel iz križarskih rok, je izbruhnila taka burja groženj in jeze, da bi ga nobena človeška moč ne mogla rešiti strašne smrti, ako bi se v spihovskih ječah nahajal še kak križar.

Jezdecu so hoteli kar takoj zasesti konje, zdirjati proti meji, ujeti čim večje število Nemcev in njih glave vreči gospodu pred noge, toda to njihovo željo je ohladil Matko, ki je vedel, da sede Nemci po mestecih in gradičih, a vaščani so iste krvi, le da žive pod tujo oblastjo. Toda ne ta šum, ne kriki, ne škripanje žerjavov pri vodnjaku niso mogli zbuditi Juranda, ki so ga z voza prenesli na medvedji koži v njegovo sobo na posteljo. Ostal je pri njem o. Kaleb, prijatelj od davnih let, ki ga je ljubil kot lastnega brata; začel je iskreno moliti, naj Zveličar sveta vrne nesrečnemu Jurandu i oči i jezik i roko.

Težko utrujeni popotniki so odšli takoj po zajtrku počivat. Matko se je prebudil že pred poldnevom in ukazal hlapcu, naj pokliče Tolimo k njemu.

In ker je prej izvedel od Čeha, da je Jurand

pred odhodom vsem ukazal ubogati Zbiška in da mu je po duhovniku izročil Spihov, je rekel staremu z glasom gospodarja:

»Jaz sem stric vašega mladega gospoda, in dokler se ne vrne, bom ukazoval tukaj jaz.«

Tolima je pobesil svojo volčji podobno glavo, zaslonil z dlanjo uho in vprašal:

»Vi ste torej, gospod, žlahtni vitez iz Bogdanjca?«

»Da,« je odgovoril Matko. »Odkod veste zame?«

»Ker vas je pričakoval in povpraševal po vas mladi gospod Zbiško.«

Ko je Matko to slišal, je planil pokonci in, pozabivši svoje dostojanstvo, zakričal:

»Ali je Zbiško v Spihovu?«

»Bil je, gospod; a pred dvema dnevoma je odpotoval.«

»Pri ljubem Bogu! Odkod je prišel in kam je šel?«

»Prišel je iz Malborga, a med potjo je bil v Ščitnu; a kam je potoval, ni povedal.«

»Ni povedal?«

»Morda je povedal duhovniku Kalebu.«

»Hej, mogočni Bog! Torej sva se zgrešila!« je govoril Matko in se tolkel z dlanmi po udih.

Tolima pa si je z roko zaslonil še drugo uho:

»Kako pravite, gospod?«

»Kje je duhovnik Kaleb?«

»Pri starem gospodu ob postelji.«

»Pokličite ga! Ali pa ne... Sam pojdem k njemu.«

»Pokličem ga!« je rekel starec.

In šel je. Toda preden je pripeljal duhovnika, je vstopila Jagienka.

»Pojdi sem! Veš, kaj je? Pred dvema dnevoma je bil tu Zbiško.«

A ona je v hipu izpremenila obraz in noge,

obute v ozke pasaste nogavice, so očitno za-
drgetale.

»Bil in odšel?« je vprašala z utripajočim srcem.
»Kam?«

»Pred dvema dnevoma, a kam, ve morda du-
hovnik.«

»Moramo za njim!« je rekla z odločnim glasom.
Kmalu je vstopil duhovnik Kaleb; misleč, da
ga kliče Matko zato, da bi povprašal po Jurandu,
je rekel, ne da bi čakal na vprašanje:

»Še spi.«

»Slišal sem, da je bil Zbiško tu?« je zaklical
Matko.

»Da. Pred dvema dnevoma je odpotoval.«

»Kam?«

»Sam ni vedel ... Iskat ... Šel je proti žmujdzki
meji, kjer je sedaj vojna.«

»Pri milem Bogu, oče, pripovedujte, kaj veste
o njem!«

»Vem toliko, kolikor sem od njega slišal. Bil
je v Malborgu in si je tam pridobil veliko varstvo
v mojstrovem bratu, ki je pri njih med prvimi vite-
zi. Po njegovem povelju je Zbiško smel iskati po
vseh gradovih.«

»Juranda in Danuško?«

»Da, ali Juranda ni iskal, ker so mu povedali,
da ne živi več.«

»Pripovedujte od začetka.«

»Tako, samo da se oddahnem in zavem, ker
prihajam z drugega sveta.«

»Kako z drugega sveta?«

»Z onega, ki ne prideš vanj na konju, ampak
samo z molitvijo ... in od nog Gospoda Kristusa,
kjer sem prosil usmiljenja za Juranda.«

»Čudeža ste prosili? Imate tako moč?« je vpra-
šal Matko z veliko radovednostjo.

»Moči nimam nobene, toda ima jo Zveličar, ka-

teri, ako hoče, povrne Jurandu i oči i jezik i roko...«

»Da bi le hotel, pa bi že storil,« je odgovoril Matko, »sicer pa niste prosili karsibodi.«

Duhovnik Kaleb ni nič odgovoril, morda ni slišal, ker je imel še vedno oči nekako nezavestne, in res je bilo videti, da se je bil poprej popolnoma zatopil v molitev.

Sedaj si je pokrtil obraz z rokami in je nekaj časa molče sedel. Naposled se je stresel, si otrl z dlanmi oči, potem pa je rekel:

»Sedaj izprašujte!«

»Na kakšen način si je Zbiško pridobil sambinjskega starosta?«

»Saj on ni več sambinjski starosta...«

»Nič zato... Pazite, kaj vas vprašam, in pri-povedujte, kar veste.«

»Pridobil si ga je na turnirju. Ulrik se rad dvo-bojuje in se je boril tudi z Zbiškom, ker je bilo v Malborgu veliko viteških gostov, a mojster je pri-redil viteške igre. Ulriku je počil jermen na sedlu in Zbiško bi ga bil lahko prevrnil s konja, ko pa je to zapazil, je treščil sulico na tla in še ujel omahu-jočega viteza.«

»Hej! Ali vidiš!« je zaklical Matko, obrnivši se k Jagienki. »Zato ga je Ulrik vzljubil?«

»Da, zato. Ni se hotel več boriti z njim ne z ostrim, ne s topim kopjem in ga je vzljubil. Zbiško mu je tudi povedal svoje trpljenje, on pa, ki spo-štuje viteško čast, je vzplamtel v veliki jezi in poslal Zbiška k svojemu bratu, velikemu mojstru, da se pritoži pri njem. Bog mu podeli večno zveličanje, ker med njimi ni mnogo takih, ki spoštujejo pra-vičnost. Zbiško mi je tudi pravil, da mu je gospod de Lorš mnogo pomagal, ker ga tam zaradi njego-vega odličnega rodu in njegovega bogastva visoko cenijo; v vsem je pričal za Zbiška.«

»Kaj je nastalo iz one pritožbe in onega pričevanja?«

»Zgodilo se je, da je veliki mojster ščitenskemu komturju strogo zaukazal, naj izpusti vse ujetnike, ki se nahajajo v Ščitnu, in jih takoj odpošlje v Malborg, ne izvzemši Juranda. O Jurandu je odgovoril, da je umrl vsled ran in da je pokopan pri cerkvi. Druge ujetnike je odposlal, med njimi je bila tudi pohabljen deklica, naše Danuške pa ni bilo.«

»Vem od oprode Hlave,« je rekel Matko, »da je oni Rotgier, ki ga je pobil Zbiško na dvoru kneza Januša, tudi omenil tako pohabljeno deklico. Pravil je, da so jo imeli za Jurandovo hčer, a ko mu je kneginja odgovorila, da so vendar pravo Jurandovo hčer poznali in videli, da ni bila pohabljena, je rekel: ‚Res je, a smo mislili, da jo je kako zlo izpremenilo.‘«

»Isto je napisal komtur velikemu mojstru: da onega dekleta niso imeli v ječi, marveč samo pod varstvom, ko so jo odvzeli razbojnikom, ki so prisegali, da je to izpremenjena Jurandova hči.«

»In veliki mojster je verjel?«

»Sam ni vedel, ali naj verjame ali ne, toda Ulrik se je še bolj razsrdil in prisilil brata, da je poslal samostanskega uradnika z Zbiškom v Ščitno, kar se je tudi zgodilo. Ko so prišli v Ščitno, niso več našli starega komturja, ker je odrinil na vojno z Vitoldom proti vzhodnim gradovom, marveč le podstarosto, kateremu je uradnik ukazal odpreti vse kleti in ječe. Nekdo je Zbišku povedal, da lahko od duhovnika izve zelo mnogo, ker duhovnik razume nemega krvnika. Toda krvnika je vzel stari komtur s seboj, a duhovnik je bil odpotoval v Kraljevec na neko duhovniško zborovanje... Oni se tam čisto shajajo in pošiljajo papežu pritožbe o križarjih, kajti tudi ubogim duhovnikom je težko pod njimi...«

»To se mi vendar čudno zdi, da niso našli Juranda!« je pripomnil Matko.

»Ker ga je stari komtur očividno že prej izpustil. Da ga je izpustil, je bila večja zloba, kakor če bi ga bili umorili. Hoteli so, da bi pred smrtjo pretrpel toliko in še več, kakor more vzdržati človek njegovega stanu. Slep, nem in brez desnice, bojte se Boga! ... Ni mogel najti doma, ni mogel vprašati za pot in prositi za kruh ... Mislili so, da umre kje za plotom od gladu, ali pa utone v kaki vodi ... Kaj so mu pustili? Nič, samo spomin, kaj je bil, in spoznanje nesreče. A je vendar muka vseh muk! ... Morda je sedel kje ob cerkvi ali ob poti, a Zbiško je jezdil mimo in ga ni spoznal. Morda je tudi on slišal Zbiškov glas, a ga ni mogel poklicati ... Hej! ... Ne morem od solzá! ... Bog je storil čudež, da ste ga našli, in zato menim, da naredi še večjega, četudi Ga prosijo zanj moje nevredne in grešne ustnice.«

»Kaj je še povedal Zbiško in kam je šel?« je vprašal Matko.

»Govoril je takole: ,Vem, da je bila Danuška v Ščitnu, toda oni so jo ugrabili ali umorili ali odpeljali. To je storil stari von Löwe,‘ je dejal, in kakor mi Bog pomagaj, prej ne počijem, dokler ga ne dobim.‘«

»Tako je torej povedal? Gotovo je odšel k vzhodnim komturjem, ali tam je sedaj vojna.«

»Vedel je, da je vojna, in zato je krenil h knezu Vitoldu. Rekel je, da prej doseže kaj proti križarjem z njegovo, kakor s kraljevo pomočjo.«

»H knezu Vitoldu?« je zaklical Matko in vstal. Potem se je obrnil k Jagienki:

»Vidiš, kaj je razum! Nisem mar povedal tega? Prerokoval sem natanko, da nam bo treba iti k Vitoldu ...«

»Zbiško je imel upanje,« se je oglasil duhovnik

Kaleb, »da Vitold vpade v Prusijo in bo oblegal tamošnje gradove.«

»Ako mu dadó čas, tega ne opusti,« je odgovoril Matko. »No! Hvala Bogu, vsaj vemo, kje naj iščemo Zbiška.«

»Torej moramo takoj odriniti!« je rekla Jagienka.

»Tiho!« je zaklical Matko. »Ne spodobi se, da se otroci vmešavajo.«

Rekši jo je pomenljivo pogledal, kakor bi jo hotel spomniti, da je oproda, ona pa je razumela in umolknila.

Matko je za hip pomislil in dejal:

»Sedaj pa že najdemo Zbiška, gotovo ne bo drugje kakor ob strani kneza Vitolda, toda treba bi bilo enkrat vedeti, ali ima še na tem svetu kaj iskati razen onih križarskih buč, ki jih je obljubil?«

»A kako boste to zvedeli?« je vprašal duhovnik Kaleb.

»Ako bi vedel, da se je oni ščitenski duhovnik že vrnil s sinode, bi ga hotel videti,« je odgovoril Matko. »Imam Lichtensteinovo pismo in lahko varno grem v Ščitno.«

»Saj to ni bila sinoda, ampak samo svet,« je odgovoril duhovnik Kaleb, »in duhovnik se je moral že davno vrniti.«

»Dobro. Ostalo prepustite moji glavi... Vzamem s seboj Hlavo in dva dečka z bojnimi konji za vsak slučaj — in pojdem.«

»A potem k Zbišku?« je vprašala Jagienka.

»A potem k Zbišku, toda medtem ostaneš ti tu in boš čakal, dokler se ne vrnem iz Ščitna. Mislim, da se ne zamudim več kakor tri ali štiri dni. Trde so moje kosti in trud ni nič novega zame. Poprej pa vas, oče Kaleb, poprosim le še za pismo za ščitenskega duhovnika. Laže mi bo verjel, ako mu pokažem vaš list... saj je med duhovniki vedno večje zaupanje.«

»Ljudje govoré dobro o onem duhovniku,« je rekel oče Kaleb. »In če kdo kaj ve, ve on.«

In zvečer je pripravil pismo, a zjutraj, preden je solnce vzhlo, starega Matka ni bilo več v Spihovu.

XII

Jurand se je zbudil iz dolgega sna v navzočnosti duhovnika Kaleba. In pozabivši v spanju, kaj se je z njim zgodilo, in ne vedoč, kje je, je začel tipati po postelji in steni, ob kateri je stala postelja. Toda duhovnik Kaleb ga je objel in jokaje od ginjenja je začel govoriti:

»Saj sem jaz! Ti si v Spihovu! Brat Jurand! Bog te je skušal... toda sedaj si med svojimi... Dobri ljudje so te pripeljali... Brat Jurand! Brat!...«

In pritisnil ga je na prsi, mu začel poljubovati čelo, prazne oči in ga zopet pritiskal na prsi in zopet poljuboval, on pa je bil izpočetka kakor omamljen in se je zdelo, da ne razume nič; naposled si je začel tipati čelo in glavo, kakor bi hotel odgnati in razpršiti težke oblake sna in omamljenosti.

»Ali me slišiš in razumeš?« je vprašal duhovnik Kaleb.

Jurand je dal z glavo znamenje, da sliši, potem pa je segel po srebrnem križu, ki ga je svoj čas uplenil nekemu mogočnemu nemškemu vitezu, ga snel s stene, pritisnil k ustom in ga oddal duhovniku Kalebu.

Ta pa je rekel:

»Razumem te, brat! On ti ostane in, kakor te je izpeljal iz sužnosti, tako ti tudi lahko povrne vse, kar si izgubil.«

Jurand je pokazal z roko navzgor v znamenje, da mu bo vse povrnjeno šele tam, potem pa so se zopet zasolzile njegove oči in neizmerna boleost je pokrila njegov izmučeni obraz.

A duhovnik Kaleb je, uzrši ta gib in to boleost,

menil, da Danuška ne živi več, zato je pokleknil ob postelji in rekel:

»Gospod naj ji da večni mir in pokoj in večna luč naj ji sveti, naj počiva v večnem miru! Amen!«

Nato se je slepec dvignil, sedel na posteljo in začel obračati glavo in mahati z roko, kakor bi hotel ugovarjati in zadržati duhovnika Kaleba, toda nista se mogla razumeti, ker je tedaj vstopil stari Tolima, a za njim grajska posadka, pazniki — najuglednejši spihovski kmetje, lovci in ribiči, zakaj vest, da se je gospod vrnil, se je raznesla že po vsem Spihovu. Ti so mu objemali kolena, poljubovali roke in glasno jokali, ko so ugledali tega pohabljenca in starca, ki niti najmanj ni spominjal na nekdanjega groznega Juranda, zatiralca križarjev in zmagovalca v vseh bojih. Toda nekatere, zlasti one, ki so hodili z njim na vojne pohode, je grabila grozna jeza, obrazi so jim bledele in se razburjali. Čez hip so se začeli zbirati v gruč, šepetati, se suvati s komolci, sopsti, a naposled je stopil naprej eden izmed grajske posadke, a obenem spihovski kovač, neki Suhaž, pristopil je k Jurandu, mu objel noge in rekel:

»Ko so vas pripeljali sem, gospod, smo hoteli takoj udariti na Ščitno, ali oni vitez, ki vas je pripeljal, ni pustil. Vi, o gospod, dovolite sedaj, ker brez maščevanja ne moremo ostati. Naj bo tako, kakor je bilo nekdanj. Zastonj nas niso sramotili in nas tudi ne bodo... Hodili smo k njim pod vašim vodstvom, pojdemo tudi sedaj pod Tolimo ali pa tudi brez njega. Mi moramo dobiti Ščitno in preliti to pasjo kri — kakor nam Bog pomagaj!«

»Kakor nam Bog pomagaj!« je ponovilo nekoliko glasov.

»Na Ščitno!«

»Krv nam treba!«

In takoj je objel plamen vroča mazurska srca. Čela so se začela mrščiti, oči bliskati, tu pa tam se

je oglasilo škripanje zob. Toda čez hip so škripajoči glasovi potihnili in oči vseh so se uprle v Juranda.

Temu sta takoj vzcveteli lici, kakor bi zaigralo v njem nekdanje sovraštvo in nekdanja bojaželjnost. Dvignil se je in zopet začel iskati z roko po steni. Ljudem se je zdelo, da išče meč, a medtem so njegovi prsti zadeli na križ, ki ga je bil duhovnik Kaleb obesil na prejšnje mesto.

Snel ga je torej drugič s stene, potem mu je obraz pobledel; obrnil se je k ljudem, dvignil prazni očesni jamici in iztegnil križ predse.

Nastalo je molčanje. Na dvorišču se je že delal mrak. Skozi odprta okna je prihajalo cvrčanje ptičev, ki so polegali k spanju pod grajskimi napušči in po lipah, rastočih na dvorišču. Zadnji rdeči solnčni žarki so prodirali v izbo in padali na visoko dvignjeni križ in na bele Jurandove lase.

Kovač Suhaz je pogledal na Juranda, se ozrl na tovariše, pogledal drugič, naposled se je prekrizal in šel po prstih iz sobe. Za njim so tiho odšli tudi drugi in šele na dvorišču so se ustavili ter začeli šepetati med seboj:

»No, kaj?«

»Ne pojdemo ali kaj?«

»Ni dovolil!«

»Prepuštil je maščevanje Bogu! Vidi se, da se je duša v njem izpremenila.«

In tako je bilo v resnici.

A medtem je ostal v Jurandovi sobi le duhovnik Kaleb, stari Tolima, a z njima Jagienka s Sječehovno, ki sta tudi prišli gledat, kaj se godi, ko sta poprej zagledali celo gručo oboroženih ljudi, kako gredo čez dvorišče.

Jagienka, ki je bila pogumnejša in samozavestnejša od Sječehovne, je sedaj pristopila k Jurandu.

»Bog vam pomagaj, vitez Jurand,« je rekla. »To smo mi — mi, ki smo vas pripeljali semkaj iz Prusije.«

A njemu se je na zvok njenega mladega glasu razjasnil obraz. Očividno se je tudi še natančno spomnil vsega, kar se je zgodilo na ščitenski cesti, ker se je jel zahvaljevati, kimajoč z glavo in pokladajoč dlan na srce. Ona pa mu je začela pripovedovati, kako so ga našli in kako ga je spoznal Čeh Hlava, ki je oproda viteza Zbiška, in kako so ga na posled pripeljali v Spihov. Povedala mu je tudi o sebi, da nosi s tovarišem meč in ščit z grbom za vitezom Matkom iz Bogdanjca, Zbiškovim stricem, ki se je napotil iz Bogdanjca iskat nečaka, sedaj pa je odšel v Ščitno in se zopet čez tri ali štiri dni povrne v Spihov.

Ko je omenila Ščitno, se Jurand sicer ni tako razburil kakor prvič na cesti, toda na njegovem obrazu se je pojavil velik nemir, Jagienka pa ga je zagotovila, da je vitez Matko hraber in prebrisan in se ne da od nikogar ukaniti, vrh tega ima tudi Lichtensteinovo pismo, da lahko povsod varno potuje. Te besede so ga znatno pomirile; poznalo se je tudi, da je hotel marsikaj vprašati, ker pa ni mogel tega storiti, je trpel v svoji duši. To je bistra deklica opazila in rekla:

»Ako se bova pogosteje pogovarjala, si bova vse povedala.«

Nato se je on iznova nasmehnil, iztegnil proti njej roko, ji pogladil glavo in jo držal dolgo nad njo, kakor bi jo blagoslavljal. Saj ji je res mnogo dolgoval, ali vrh tega se mu je priljubila ta mladost in to njeno klepetanje, podobno ptičjemu žvrgolenju.

In od tega trenutka jo je iskal okoli sebe, kadar ni molil — kar je delal po cele dni — ali kadar je bil pogreznjen v sen; a če je ni bilo, je hrepenel po njenem glasu in se je na vse načine trudil, da bi dal razumeti duhovniku Kalebmu in Tolimu, da hoče imeti pri sebi tega ljubeznivega dečka.

Ona pa je prihajala, ker se je njenemu pošte-

nemu srcu iskreno smilil, a razen tega ji je ob njem hitreje mineval čas, ko je pričakovala Matka, ki se je nekako čudno dolgo mudil v Ščitnu.

Vrniti bi se bil moral v treh dneh, medtem pa je minil četrti in peti. Šestega dne proti večeru je hotela vznemirjena deklica že prositi Tolimo, naj bi poslal ljudi na poizvedovanje, ko so naglo s stražnega stolpa naznanili, da se neki jezdeci bližajo Spihovu.

Čez hip so res zatopotala kopita na spuščnem mostu in na dvorišče je prijezdil Hlava z drugim hlapcem. Jagienka, ki je že prej prišla z gorenje izbe in čakala na dvorišču, je skočila k njemu, preden je utegnil razjahati.

»Kje je Matko?« je vprašala z utripajočim srcem.

»Odšel je h knezu Vitoldu, a vam je naročil, da ostanete tu,« je odgovoril oproda.

XIII

Ko je Jagienka izvedela, da mora na Matkovo povelje ostati v Spihovu, za hip ni mogla iz osuplosti, žalosti in jeze izpregovoriti niti besede; le s široko odprtimi očmi je gledala na Čeha, ki je dobro razumel, kako nemilo novico ji prinaša, in je zatorej rekel:

»Hotel bi vam povedati vse, kar smo slišali v Ščitnu, ker je mnogo in silno važnih novic.«

»Ali tudi o Zbišku?«

»Ne, samo ščitenske — veste ...«

»Razumem! Dečko naj razsedla konje, vi pa pojdite z menoj.«

Dala je dečku ukaz in odvedla Čeha s seboj gor.

»Zakaj nas je Matko zapustil? Zakaj moramo ostati v Spihovu in zakaj ste se vi vrnili?« je vprašala v eni sapi.

»Jaz sem se vrnil,« je odgovoril Hlava, »ker so mi ukazali vitez Matko. Hotel sem na vojno, a ukaz je ukaz. Vitez Matko so povedali takole: ‚Vrni se, čuvaj zgoželiško gospodično in čakaj novice od mene. Morda jo boš moral spremiti v Zgoželice, ker sama se ne povrne.‘«

»Za Boga milega! Kaj se je zgodilo? Ali se je našla Jurandova hči? Ali ni odšel k Zbišku, marveč po Zbiška? Ali si jo videl? Ali si govoril z njo? Zakaj je nisi pripeljal s seboj in kje je ona sedaj?«

Ko je slišal ta naval vprašanj, se je sklonil k dekletovim kolenom in rekel:

»Ne jezite se, vaša milost, da ne povem vsega naenkrat, ker ni mogoče; pripovedoval bom vse po vrsti, ako me ne boste motili.«

»Dobro! Ali se je našla ali ne?«

»Ne, a gotovo je, da je bila v Ščitnu in da so jo najbrž odpeljali kam proti vzhodnim gradovom.«

»Čemu pa moramo mi sedeti v Spihovu?«

»Da, a če jo najdejo? ... Saj razume vaša milost ... Saj je tudi res, da bi potem ...«

Jagienka je umolknila, le ličeci sta ji zardeli. Čeh pa je rekel:

»Mislil sem in še vedno mislim, da je ne iztrgamo iz teh pasjih krempljev žive, toda vse je v božjih rokah. Treba je, da govorim od začetka. Prišli smo v Ščitno — in dobro. Vitez Matko je pokazal podstarosti Lichtensteinovo pismo, a podstarosta, ki je v svojih mladih letih nosil za Kunonom meč, je poljubil pečat pred našimi očmi, nas gostoljubno sprejel in ni nič sumil. Ako bi imeli kaj mož v bližini, bi bili lahko tudi grad zavzeli, tako nam je zaupal. Tudi z duhovnikom smo se lahko videli brez ovire; govorili smo dve noči in zvedeli čudovite stvari, ki jih je duhovnik vedel od krvnika.«

»Krvnik je vendar nem.«

»Da, ali duhovniku zna vse povedati s kretnjami, a on ga razume, kakor bi govoril z živo besedo. To so čudne stvari in je bil v tem najbrž prst božji. Ta krvnik je odsekal Jurandu roko, mu iztrgal jezik in izžgal oči. On je tak, da se ne ustraši nobene muke, kadar gre za moškega; in dasi bi mu ukazali, naj z zobmi zgrize človeka, tudi to stori. A dekleta se niti z nohtom ne dotakne in ne pomagajo nobene muke. To pa zaradi tega, ker je nekdaj sam imel edino hčer, ki jo je neizrečeno ljubil in ki so mu jo križarji ...«

Tu se je Hlava zataknil in ni vedel, kako naj nadaljuje; to je Jagienka opazila in rekla:

»Kaj mi pripovedujete o krvniku!«

»Ker je v zvezi s stvarjo,« je odgovoril Čeh. »Ko je naš mladi gospod pobil Rotgiera, je stari komtur Zigfrid skoraj zblaznel. V Ščitnu so pravili, da je bil Rotgier njegov sin, in duhovnik je potr dil, da ni noben oče bolj ljubil svojega sina. In iz maščevanja je prodal svojo dušo hudiču, kar je

krvnik videl! Z mrtvim je tako govoril kakor jaz z vami, a oni se mu je smejal iz krste, se grizel in se oblizoval s svojim črnim jezikom od veselja, ker mu je stari komtur obetal glavo gospoda Zbiška. A ker takrat ni mogel dobiti gospoda Zbiška, zato je medtem dal mučiti Juranda, a potem je njegov jezik in roko položil v krsto Rotgiera, ki je začel sirovo žreti...«

»Grozno. V imenu Očeta in Sina in sv. Duha, amen!« je rekla Jagienka.

In je vstala ter določila poleno v kamin, ker se je že popolnoma zvečerilo.

»Kaj še!« je nadaljeval Hlava. »Ne vem, kako bo to na sodni dan, zakaj kar je Jurandovega, se mora Jurandu vrniti. Toda tega človek ne razume. Krvnik je takrat vse to videl. Ko je nasitil pošast s človeškim mesom, je stari komtur šel, da mu prinese Jurandovega otroka, ker mu je onile zašepetal, da bi se rad napil nedolžne krvi... Toda krvnik, ki stori vse, kakor sem že pravil, ne prenese pa krivice, storjene nedolžnemu dekletu, je bil že prej na stopnicah... Duhovnik je povedal, da krvnik ni prave pameti in da je pravo govedo, toda če je treba, ga v zvijači nihče ne prekosi. Sedel je torej na stopnicah in čakal, ko je prišel komtur. Slišal je rabljevo dihanje, ugledal iskreče se oči in se prestrašil, misleč, da je privid. On pa s pestjo komturja po vratu! Mislil je, da mu je zlomil vrat, da niti znamenja ne bo, vendar ga ni ubil. Toda komtur je omedlel in zbolel od strahu; ko pa je ozdravel, se je bal dotakniti se Jurandove hčere.«

»Pa jo je odpeljal.«

»Da, a z njo je vzel tudi krvnika. Ni vedel, da je on branil Jurandovo, mislil je, da je bila kaka neznana sila, slaba ali dobra. A krvnika ni hotel pustiti v Ščitnu. Bal se je njegovega pričevanja, ali kaj... Res da je nem, toda pred sodiščem bi lahko

z duhovnikovo pomočjo povedal vse, kar je povedal... Duhovnik je torej na koncu rekel vitezu Matku: „Stari Zigfrid ne umori Jurandove hčere, ker se boji, a tudi če bi jo ukazal umoriti komu drugemu, tega ne dopusti Diderih, dokler je živ; tem manj, ker jo je že enkrat obvaroval.«

»Ali je duhovnik vedel, kam so jo odpeljali?«

»Dobro ni vedel, a je slišal, da so nekaj govorili o Ragneti, gradu nedaleč od litevske ali žmujdzke meje.«

»A kaj je ukrenil Matko na to?«

»Ko je vitez Matko to izvedel, mi je dejal drugi dan: „Če je tako, jo morda še najdem, a sedaj moram kar najhitreje k Zbišku, da ga zaradi Jurandove ne ukanijo tako, kakor so Juranda. Naj mu porekó, da jo oddajo, če pride sam ponjo, pa pojde, a takrat šele se bo stari Zigfrid maščeval za Rotgiera, kakor še ni videlo človeško oko.«

»Res je! Res je!« je nemirno vzkliknila Jagienka. »Ako se je zaradi tega tako podvizzal, je dobro.«

Čez hip pa se je obrnila k Hlavi:

»Edino v tem je pogršil, da vas je poslal sem. Kaj naju je treba varovati tu v Spihovu? Pazil bo na naju že stari Tolima, a tam bi Zbišku lahko koristili, ker ste močni in pametni.«

»A kdo vas, gospodična, ako bo treba, odpelje v Zgoželice?«

»V tem primeru pridete sem pred njimi. Ako pošljejo po kom novice, jih pošljejo po vas, in takrat naju odpeljeta v Zgoželice.«

Čeh ji je poljubil roko in jo vprašal z ginjenim glasom:

»Vi vendar ostanete tukaj?«

»Bog bedi nad siroto! Tu ostanem!«

»In vam ne bo dolgčas? Kaj boste počeli?«

»Prosila bom Gospoda Jezusa, naj vrne Zbišku srečo, a vas vse ohrani zdrave.«

Po teh besedah se je iskreno razjokala.

A dečko se je zopet sklonil k njenim kolenom in rekel:

»Prav taki ste kakor angeli v nebesih.«

XIV

Toda otrla si je solze, vzela oprodo s seboj in šla z njim k Jurandu, da mu naznani novico. Našla ga je v veliki sobani z udomačeno volkuljo pri nogah; sedel je z duhovnikom Kalebom, s Sječehovno in s starim Tolimo. Domači cerkovnik, ki je bil tudi pevec, jim je pel ob spremljevanju lutnje o nekem Jurandovem boju z »nesramnimi križarji«, a oni so ga s podprtimi glavami poslušali zamišljeno in žalostno. V sobani je bilo svetlo od mesečine. Po soparnem dnevu je nastal tih in zelo topel večer. Okna so bila odprta in v mesečnem blesku si videl krožiti po sobi hrošče, ki so rojili po lipah, rastočih na dvorišču. Vendar je v kaminu tlelo nekoliko polen, pri katerih je deček grel med, pomešan s kreplnim vinom in dišečimi rožami.

Pevec, ali bolje cerkovnik in sluga duhovnika Kaleba, je ravno začel novo pesem »o srečnem boju«. »Jezdi Jurand, jezdi, konj pod njim kosta-njev...« ko je vstopila Jagienka in rekla:

»Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

»Na vekov veke!« je odgovoril duhovnik Kaleb.

Jurand je sedel na klopi z naslonom, naslonjen s komolci na naslon; ko pa je zaslišal njen glas, se je takoj obrnil k njej in jo začel pozdravljati s svojo kakor mleko belo glavo.

»Dospel je Zbiškov dečko iz Ščitna,« se je oglasila deklica, »in je prinesel novic od duhovnika. Matko se ne vrne sem, ker se je napotil k Vitoldu.«

»Zakaj se ne vrne?« je vprašal oče Kaleb.

Začela je torej pripovedovati o vsem, kar je vedela od Čeha: o Zigfridu, kako se je maščeval za Rotgierovo smrt, o Danuši, kako jo je stari komtur hotel odnesti Rotgieru, da bi izpil njeno nedolžno kri, in o tem, kako jo je krvnik nepričakovano re-

šil. Tudi tega ni zatajila, da je imel Matko sedaj upanje, da najdeta z Zbiškom Danušo, jo rešita in pripeljeta v Spihov; ravno zato je namreč sam odšel naravnost k Zbišku, njim pa je ukazal, da ostanejo tu.

In na koncu ji je glas zadrgetal od žalosti ali bolečine, a ko je nehala, je nastala v sobani tišina. Le v lipah, rastočih na dvorišču, so se oglašali slavčki, in zdelo se je, da s svojimi glasovi napolnjujejo vso izbo. Pogledi vseh so se obrnili na Juranda, ki s svojimi razprtimi očmi in z nazaj sklonjeno glavo ni dajal niti najmanjšega znamenja življenja.

»Ali slišite?« ga je naposled vprašal duhovnik Kaleb.

A on je še bolj sklonil glavo, dvignil levo roko in pokazal s prstom na nebo.

Mesečev blesk mu je padal naravnost na obraz, na bele lase, na izžgane oči in s tega obraza je odsevala taka muka, a obenem neko neizmerno zaupanje v božjo voljo, da se je vsem zdelo, da vidijo le dušo, ki se je sprostila telesnih spon, ki se je za vedno ločila od pozemskega življenja in ne išče in ne najde v njem ničesar več.

Zato je nastalo zopet molčanje in zopet so se slišali le vali slavčjih glasov, zalivajočih dvorišče in izbo.

A Jagienko je naglo obšlo ogromno usmiljenje in nekaka otroška ljubezen do tega nesrečnega starca, nato je v tem prvem navalu skočila k njemu, prijela njegovo roko in jo začela poljubovati in obenem močiti s solzami.

»Tudi jaz sem sirota!« je vzkliknila iz globine svojega srca, »jaz nisem fant, marveč Jagienka iz Zgoželic. Matko me je vzel s seboj, da me obvaruje pred hudobnimi ljudmi, a sedaj ostanem z vami, dokler vam Bog ne vrne Danuše.«

Jurand ni bil nikakor osupel, kakor bi bil že prej vedel, da je dekle, le privil jo je k sebi in jo pritisnil na prsi, ona pa mu je venomer poljubovala roko in nadaljevala s pretrganim in ihtečim glasom:

»Ostanem z vami, a Danuša se vrne... Potem pa pojdem v Zgoželice... Bog je nad sirotami. Tudi meni so Nemci ubili atka, a vaša ljubljenska živi in se vrne. Daj to, usmiljeni Bog, daj, a Mati naj-svetejša, usmiljena...«

A duhovnik Kaleb se je vrgel na kolena in se oglasil s svečanim glasom:

»Kyrie elejson!«

»Chryste elejson!« sta se takoj odzvala Čeh in Tolima.

Vsi so pokleknili, ker so razumeli, da so to litanije, ki jih ne molijo le ob smrti uri, ampak tudi da rešijo iz smrtne nevarnosti bližnje in drage osebe. Pokleknila je Jagienka, Jurand je zdrknil s klopi na kolena in začeli so v zboru govoriti:

»Kyrie elejson! Chryste elejson!... Oče z nebes, o Bog, usmili se nas!... Sin, Odrešenik sveta, o Bog, usmili se nas!...«

Človeški glasovi in iskrene prošnje: »Usmili se nas!«... so se mešali s petjem slavcev.

Toda udomačena volkulja se je namah dvignila z medvedje kože, razprostrte pri Jurandovem stolu, se približala odprtemu oknu, se povzpela na okvir, obrnila svojo trikotno glavo proti mesecu in začela tuliti tiho in žalostno.

Dasi je Čeh spoštoval Jagienko in ga je srce vedno bolj vleklo k lepi Sječehovni, je vendar mla-da, a hrabra duša predvsem hrepenela po vojni. Res se je na Matkovo povelje vrnil v Spihov, ker je moral, a se je vrh tega nekako naslajal v misli, da bo obe gospodični stražil in varoval, toda ko mu je sama Jagienka rekla, kar je bilo končno res, da ji-ma v Spihovu ne grozi nobena nevarnost in da bi moral biti pri Zbišku, je z radostjo pristal na to.

Matko ni bil njegov neposredni gospodar, zato bi se kaj lahko opravičil pred njim, da ni ostal v Spihovu zaradi ukaza svoje prave gospé, ki mu je ukazala iti h gospodu Zbišku.

Jagienka pa je storila to v misli, da utegne oproda take moči in spretnosti vedno koristiti Zbišku in ga rešiti iz marsikateri nevarnosti. Saj je to dokazal že pri onem knežjem lovu, ko je bil Zbiško skoraj izgubil življenje v boju s turom. Tem večje koristi bi mogel biti v vojni, zlasti v taki, ki se je bila na žmujdzki meji. Glovaču se je tako mudilo na bojišče, da ji je takoj, ko sta se z Jagienko vrnila od Juranda, objel kolena in rekel:

»Rajši se takoj poklonim vaši milosti in prosim dobre besede za na pot.«

»Kako?« je vprašala Jagienka, »še danes hočeš iti?«

»Jutri ob svitanju, da se konji odpočijejo čez noč. Zelo daleč je tja na Žmujdz.«

»Torej pojdi, ker laže dohitiš viteza Matka.«

»Težko bo. Stari gospod je utrjen za vsakovrstne napore in me je že za nekoliko dni prehitel. Vrh tega pojde skozi Prusko, da si skrajša pot, jaz pa moram skozi pušče. Gospod ima Lichtensteinovo pismo, katero lahko po poti pokaže, jaz pa bi moral pokazati tole — in si s tem napraviti prost prehod.«

Pri teh besedah je položil roko na ročaj meča, ki ga je nosil ob boku; ko je Jagienka to videla, je vzkliknila:

»Le oprezno! Ako že greš, je treba, da tudi dospeš, a ne, da bi ostal v kakem križarskem podzemlju. Toda v pušчах pazi nase, ker tam sedaj bivajo različni zli duhovi, ki jih je častilo tamkajšnje ljudstvo, preden je sprejelo krščanstvo. Spominjam se, kako sta v Zgoželicah pripovedovala o tem Matko in Zbiško.«

»Spominjam se, a se jih ne bojim, ker to so reveži, a ne bogovi in nimajo nobene moči. Z njimi

in z Nemci si bom že znal pomagati; tem že poplačam, samo da se vojna dobro razvname.«

»Ali se še ni razvnela? Povej, kaj sta slišala o njej med Nemci!«

Nato je bistri dečko namrščil obrvi, se za hip zamislil in rekel:

»Razvnela se je in ne razvnela. Natančno smo o vsem izpraševali, a zlasti vitez Matko, ki je prebrisan mož in zna vsakega Nemca premotiti. Navidezno vpraša nekaj drugega, dela se uslužnega, ničesar ne izda, a zadene pravo in iztisne iz vsakega novico, kakor bi ujel ribo na trnek. Ako hoče vaša milost potrpežljivo poslušati, povem tole: Knez Vitold je pred nekoliko leti, ko je imel namene proti Tatarom in si je hotel zavarovati hrbet, odstopil Nemcem Žmujdž. Bilo je veliko prijateljstvo in sloga. Dovolil jim je zgraditi gradove, da, še sam je pomagal. Sestala sta se tudi z velikim mojstrom na nekem otoku, tu so jedli, pili in si izkazovali medsebojno prijateljstvo. Še celo lovi niso bili v ondišnjih puščah zabranjeni križarjem, a ko so se poganski Žmujdžini dvignili proti redovnemu gospodovanju, je knez Vitold pomagal Nemcem in jim poslal svojo vojsko na pomoč, nad čemer so godrnjali po vsej Litvi, češ, da nastopa proti lastni krvi. Vse to nam je pravil podstarosta v Ščitnu in je hvalil križarsko upravo na Žmujdži, da so pošiljali Žmujdžinom duhovnike, ki naj bi jih krstili, in žito ob času lakote. In res so pošiljali, ker je ukazal veliki mojster, ki ima več strahu božjega kakor drugi, a zato so jim jemali otroke na Prusko in onečlašali ženske pred očmi mož in bratov; kdor pa se je upiral, tega so obesili — in zaradi tega je nastala vojna.«

»A knez Vitold?«

»Knez je dolgo zapiral oči zaradi žmujdzkih krivic in je ljubil križarje. Ni še dolgo, ko je bila kneginja, njegova žena, na Pruskem na obisku v samem Malborgu. Tam so jo sprejeli, kakor bi bila

sama poljska kraljica. Pa to še pred kratkim! Ob-
sipali so jo z darili, a koliko je bilo turnirjev, gostij
in raznih čudovitih zabav v vsakem mestu, tega ne
bi mogel nihče prešteti. Ljudje so mislili, da bo ta
ljubezen med križarji in knezom Vitoldom trajala
večno, ko se je nepričakovano izpremenilo njegovo
srce ...»

»Kolikor se spominjam, sta pokojni atek in
Matko marsikdaj pravila, da se njegovo srce večkrat
izpreminja.«

»Proti poštenjakom ne, toda proti križarjem
često, ker tudi oni sami v ničemer ne držé besede.
Sedaj so zahtevali od njega, naj jim izroči begunce,
a jim je povedal, da izroči nesvobodne ljudi, a svo-
bodnih ne misli, ker ti imajo pravico, da živé, kjer
hočejo. Sedaj so se začeli drug na drugega jeziti, si
pisariti pisma s pritožbami in si groziti. Ko so Žmujd-
žini slišali o tem, so takoj udarili po Nemcih! Pobili
so posadke, zažgali gradove, a sedaj vpadajo prav v
Prusijo, a knez Vitold jih nikakor ne miri, nasprotno
se še norčuje iz nemškega strahu in natihoma po-
šilja Žmujdžinom pomoč.«

»Razumem,« je rekla Jagienka. »Toda ako jih
natihoma podpira, še ni vojne.«

»Z Žmujdžini je, a v resnici tudi z Vitoldom.
Nemci prihajajo od vseh strani branit obmejne gra-
dove in bi radi odpravili veliko vojsko na Žmujdž,
toda s tem morajo dolgo čakati, tja do zime, ker je
sedaj kraj poplavljen in se vitezi nikakor ne morejo
bojevatí v njem. Kjer Žmujdžin lahko pride skozi,
tam Nemec potone, zaradi tega je zima Nemcem
prijateljica. Ko pa nastopi mraz, se pomakne vsa
križarska sila, a knez Vitold pojde Žmujdžinom na
pomoč — in pojde z dovoljenjem poljskega kralja,
ker je pač vladar i nad velikim knezom i nad vso
Poljsko.«

»Torej bo morda vojna tudi s kraljem?«

»O tem govoré ljudje i tu pri nas i pri Nemcih.

Križarji moledujejo baje za pomoč po vseh dvorih in na glavah jim goré čepice kakor navadno na zločincih, saj kraljevska sila ni šala, a poljski vitez baje takoj v roko pljune, kadar kdo omeni križarja.«

Na to je Jagienka vzdihnila in rekla:

»Vedno je za fanta veselejše na svetu kakor za dekle, ker ti na primer pojdeš na vojno, kakor sta odšla Zbiško in Matko, midve pa ostaneva v Spihovu.«

»Kako pa naj bo drugače, gospodična. Ostaneta, a v popolni varnosti. Še sedaj je Nemcem strašno Jurandovo ime, kar sem sam videl v Ščitnu, zakaj ko so izvedeli, da je v Spihovu, jih je takoj prevzel strah.«

»Saj vemo, da jih ne bo sem, ker jim branita močvirje in stari Tolima, le težko bo sedeti tu brez novic.«

»Brž ko se kaj pripeti, vas obvestim. Vem, da sta se še pred najinim odhodom v Ščitno odpravljala odtod na vojno iz lastne volje dva dobra dečka, ki jima Tolima ne more ubraniti, ker sta plemiča iz Lenkavice. Sedaj pojdeteta z menoj, a če bo potreba, takoj poženem koga sem z novico.«

»Bog ti povrni. Vedela sem vedno, da imaš razum v vsaki prigodi, a za tvoje srce in vdanost ti bom hvaležna do smrti.«

Nato je Čeh pokleknil na eno koleno in rekel:

»Pri vas sem užil samo dobrote, a nobene krivice. Majhnega dečka me je vitez Zih ujel pod Boleslavom in mi je brez odkupa daroval svobodo, toda milejša mi je bila pri vas služba kakor svoboda. Bog daj, da bi mogel za vas, gospodična moja, preliti kri!«

»Bog te spremljaj in privedi nazaj,« je odgovorila Jagienka, prožeč mu roko.

Toda on se je rajši sklonil k njenim nogam in poljuboval njene čevlje, da bi ji izkazal večjo čast, potem pa je dvignil glavo in še vedno kleče je začel govoriti odkrito in vdano:

»Jaz sem preprost fant, a plemič in vaš zvesti

sluga ... dajte mi kak spomin za na pot. Ne odrecite mi tega! Saj pride čas vojne košnje, a sv. Jurij mi bodi priča, da bom v prvih vrstah, ne v ozadju.«

»Za kakšen spominek me prosiš?« je vprašala nekoliko osupla Jagienka.

»Opasajte me s kakršnokoli vrstico za na pot, zakaj če bi moral pasti, bi mi bilo lažje umirati z vašim trakom.«

In zopet se je sklonil k njenim nogam, potem pa je sklenil roke in jo tako prosil, zroč ji v oči, toda na Jagienkinem obrazu se je prikazala težka skrb — in čez hip je odgovorila z izbruhom nehotene trpkosti:

»Ah, moj dragi! Ne prosi me tega, ker ti moj trak ne bo koristil. Kdor je sam srečen, naj te prepashe, ker ta ti prinese srečo. A kaj je po pravici v meni? — Nič kakor žalost! A pred menoj — nič kakor beda! Oj! Ne izprosim sreče ne tebi ne komu drugemu, ker česar nimam, tega ti tudi dati ne morem. Tako me, Hlava, zlo preganja na svetu, ker, ker ...«

Tu je naglo umolknila, ker je čutila, ako pové še eno besedo, se spusti v jok, a že tako se ji je zameglilo pred očmi. Čeha je to silno ganilo, ker je razumel, ker je bilo zanjo hudo, ako se vrne v Zgoželice v bližino grabežljivih sosedov, Čtana in Volka, in ako ostane v Spihovu, kamor je mogel prej ali slej priti Zbiško z Danušo. Hlava je torej popolnoma razumel, kaj se godi v dekletovem srcu; ker ni videl nobene pomoči za njeno nesrečo, je le objel njene noge in ponavljal:

»Hej! Za vas bi umrl!«

A ona mu je rekla:

»Vstani! A na vojno naj te prepasa Sječehovna, ali pa naj ti da kak drug spomin, ker te že dolgo rada vidi.«

In začela jo je klicati. Ta pa je neutegoma prišla iz sosedne sobe, saj je poprej poslušala pred vrati

in se samo zato ni prikazala, ker se ni upala, dasi je kipela v njej želja, da bi se poslovila od lepega fanta. Vstopila je torej zmešana, splašena, z utripajočim srcem, z očmi, ki so se svetile od solz in zaspanosti; povabila je trepalnice in tako stala pred njim kakor jablanov cvet, ne da bi mogla izpregovoriti besedo.

Hlava je Jagienko v svoji najgloblji vdanosti častil in oboževal, a se niti v mislih ni upal seči po njej, zato pa je često mislil na Sječehovno, zakaj v žilah je čutil vročo kri in se ni mogel ubraniti njenim čarom. Sedaj ga je zgrabila še toliko bolj s svojo lepoto, a zlasti s svojo zadrego in solzami, ki je skozi nje gledala ljubezen, kakor se vidi skozi jasno vodo studenca zlato dno.

Obrnil se je k njej in rekel:

»Veste! Grem na vojno in morda padem. A vam ni žal zame?«

»Žal mi je zate!« je s tenkim glaskom odgovorilo dekle.

In takoj so se ji udrle solze, ki jih je imela vedno pripravljene. Čeh je bil ganjen do kraja in ji je začel poljubovati roke, kroteč v sebi vpričo Jagienke željo po še zaupljivejših poljubih.

»Opasaj ga ali pa mu daj spomin za na pot, da se bo bojeval pod tvojim znamenjem,« je rekla Jagienka.

Toda Sječehovni je bilo težko kaj izročiti, ker je imela na sebi moško obleko. Začela je iskati: ne traku ne kakršnekoli obveze! Kajti ženske obleke so bile še v kovčegih, nedotaknjene še od odhoda iz Zgoželic; zato je bila v največji zadregi. Iz te jo je rešila Jagienka, ki ji je svetovala, naj mu da mrežico, ki jo je nosila na glavi.

»Za Boga! Naj bo torej mrežica!« je vzkliknil nekoliko veselo Hlava. »Obesim si jo na čelado — in nesrečna mati onega Nemca, ki bi iztegnil roko po njej.«

Sječehovna je segla z obema rokama proti glavi in čez hip so se usuli jasni trakovi las po plečih in po ramah, a Hlavi, videčemu jo tako bujnolaso in krasno, se je izpremenilo obličje. Lici sta mu zardeli, a potem takoj obledeli: vzel je mrežico, jo poljubil, jo spravil v nedrije, še enkrat objel Jagienki kolena, a potem močnejše, kakor je bilo treba, Sječehovni in z besedami: »Naj bo tako!« odšel iz sobe, ne da bi rekel še kaj drugega.

A dasi je bil truden in nespočit, ni legel spat. Pil je na smrt vso noč z obema mladima plemičema iz Lenkavice, ki sta hotela iti z njim na Žmujdž. Vendar se ni napil — in ob prvem svitu je bil že na dvorišču v hlevu, kjer so že čakali za pot pripravljeni konji.

V steni nad shrambo za vozove se je takoj odslonilo opnasto okno in skozi špranjo so pogledale sinje oči. Čeh jih je zagledal in hotel iti k njim, da bi pokazal mrežico, pripeto na čeladi, in se še enkrat poslovil, toda v tem sta ga zmotila duhovnik Kaleb in stari Tolima, ki sta nalašč prišla, da bi mu dala nasvete za na pot.

»Pojdi na dvor kneza Januša,« je rekel duhovnik Kaleb. »Morda se je tudi vitez Matko oglasil tam. Na vsak način dobiš zanesljive vesti, ker znancev ti tam ne bo manjkalo. Poti odtod na Litvo so tudi znane in za vodnika skozi pušče bo lahko. Ako hočeš gotovo priti do gospoda Zbiška, ne hodi naravnost na Žmujdž, ker tam je pruska pregraja, marveč potuj skozi Litvo. Pazi, saj te tudi Žmujdžini lahko ubijejo, preden zakričiš, kdo si, a drugače bo, ako prideš od strani kneza Vitolda. Končno pa blagoslovi Bog tebe in oba ona viteza, da se zdravi vrnete in pripeljete otroka; v ta namen bom jaz vsak dan po večernicah do prve zvezde klečal in molil.«

»Hvala vam, oče, za blagoslov,« je odgovoril Hlava. »Ne bo lahko to žrtev dobiti živo iz onih

hudičevih rok, toda saj je vse v rokah Gospoda Jezusa in je nada boljša kakor žalost.«

»Seveda, zato je tudi nočem izgubiti. Da ... naj živi nada, dasi srce ni prazno skrbi ... Najhujše je to, da sam Jurand, da le omeniš njeno ime, takoj pokaže s prstom proti nebu, kakor bi jo že tam videl.«

»Kako jo more videti, ko je izgubil oči?«

A duhovnik je začel govoriti napol k Čehu napol k sebi:

»Dogaja se, da ravno tisti, komur so ugasnile pozemeljske oči, vidi to, česar ne morejo uzreti drugi. Da, dogaja se tako! Toda tudi to se zdi neverjetno, da bi Bog dopustil krivico takemu jagnjetu. Saj kaj je ona zakrivila križarjem? Nič! A nedolžna je bila kakor božja lilijska, ljubezniva ljudem in polna petja kakor te ptice! Bog ljubi otroke in ima usmiljenje s človeškim trpljenjem! ... Da, ako so jo ubili, jo lahko tudi oživi kakor Piotrovina, ki je vstal iz groba in potem še dolgo gospodaril ... Potuj v zdravju in roka božja naj varuje vas in njo!«

Po teh besedah se je vrnil v kapelo, da bi odslužil zgodnjo mašo, a Čeh je zasedel konja, se še enkrat poklonil pred priprtim oknom — in odšel, ker se je bilo že popolnoma zdanilo.

XV

Knez Januš in kneginja sta z delom dvora odšla na pomladanski ribji lov v Čersk, ker sta neizmerno ljubila ta lov in ga imela za najprijetnejšo zabavo. Vendar je Čeh izvedel od Nikolaja iz Dlugolasa precej važnih stvari, tičočih se privatne kakor tudi vojne zadeve. Zvedel je torej najprej, da je vitez Matko očitvidno opustil namero, da bi potoval na Žmujdž naravnost skozi »prusko pregrajo«, ker je bil pred nekoliko dnevi v Varšavi, kjer je našel še kneza in kneginjo. O vojni mu je stari Nikolaj potrdil vse one vesti, ki jih je Hlava slišal v Ščitnu. Vsa Žmujdž se je dvignila kakor en mož proti Nemcem, a knez Vitold ni več pomagal križarskemu redu proti nesrečnim Žmujdžinom, ampak je zalagal Žmujdž z denarjem, ljudmi, konji in žitom; vrh tega ni še napovedal vojne in ga je vlekel s pogajanji. Medtem pa so i on i križarji poslali odposlance k papežu, k cesarju in drugim krščanskim vladarjem, ter so drug drugemu očitali besedolomstvo, nezvestobo in izdajstvo. Od strani velikega kneza je odpotoval s temi pismi modri Nikolaj iz Rženieva, ki je znal razvozlati niti, namotane po križarski prebrisanosti, jasno dokazujoč neizmerne krivice, storjene litevskim in žmujdzkim pokrajinam.

Ko so se medtem na vilenjskem zboru še okrepile vezi med Litvo in Poljsko, so se zdrznila križarska srca, ker se je lahko sklepalo, da bo Jagielo kot vrhovni vladar vseh dežel, ki so bile pod vlado kneza Vitolda, v primeru vojne stopil na njegovo stran. Grof Jan Sayn, komtur grudžonski, in grof Schwartzburg, komtur gdanjski, sta po ukazu velikega mojstra odpotovala h kralju, da ga vprašata, česa se morejo nadejati od njega. Kralj jima ni rekel nič, dasi sta mu prinesla darila: belkaste sokole in

drago posodo. Zato sta zagrozila z vojno, a neiskreno, ker sta dobro vedela, da se veliki mojster in kapitelj v duši bojita strašne Jagielove sile in želita zavleči dan jeze in poraza.

In trgala so se kakor pajčevina vsa pogajanja, a trgala so se zlasti z Vitoldom. Zvečer po Hlavovem prihodu so prišle na varšavski grad spet nove vesti. Dospel je Broniš iz Časnoče, dvorjan kneza Januša, katerega je bil ta še prej poslal po vesti na Litvo, a z njim sta prišla dva odlična litevska kneza s pismi od Vitolda in Žmujdzinov. Novice so bile grozne. Red se je pripravljaj na vojno. Utrjevali so gradove, mleli smodnik, klesali kamenite krogle, zbirali so ob meji vojščake in viteze, a lažji oddelki konjenice in pehote so že vpadali čez mejo Litve in Žmujdže od strani Ragnete, od Gotteswerderja in drugih nabrežnih gradov. Vojno vpitje se je že razlegalo po gozdnih goščavah, po poljih, po vaseh, a zvečer so se svetili nad temnim morjem gozdov ognji požarov. Vitold je naposled jasno prevzel Žmujdz pod svoje varstvo, poslal svoje uradnike, a za vodnika oboroženemu ljudstvu je postavil Skirvojla, po junaštvu slavnega moža. Ta je vpadal na Prusko, požigal, uničeval, puštošil. Knez sam je pomaknil svojo vojsko k Žmujdzi, nekatere gradove utrdil, druge pa, kot na primer Kovno, podrl, da ne bi bili opora križarjem. Ni bila več nobena skrivnost: ko pride zima in led strdi močvirja in mlake, ali pa še celo poprej, ako bo suho poletje, se začne velika vojna, ki se razširi čez vse litevske, žmujdzke in pruske pokrajine; ako pa bi prišel kralj Vitoldu na pomoč, takrat mora nastopiti dan, ko zalije nemški val drugo polovico sveta, ali pa se odbit umakne na dolge veke v davno zajeto strugo.

Toda zaenkrat to še ni nastopilo. Medtem se je po svetu razlegal stok in klic po pravičnosti. Čitali so pismo nesrečnega ljudstva v Krakovu in v Pragi in na papeškem dvoru in v drugih zahodnih kraljestvih. H knezu Janušu sta prinesla to odprto pismo

dva boljara, ki sta prišla z Bronišem iz Časnoče. Marsikateri Mazur je torej nehote grabil za meč ob boku in razmišljal v duši, ali se ne bi prostovoljno pridružil pod Vitoldovo znamenje. Vedelo se je, da je veliki knez imel rad korenjaško lehniško plemstvo, ki je bilo ravno tako divje v boju kakor litevski in žmujdzki boljari, samo bolj izurjeno in bolje oboroženo. Nekatere je gnalo tudi sovraštvo do starih sovražnikov lehniškega plemena, druge pa usmiljenje. »Poslušajte! Poslušajte!« so klicali kraljem, knezom in vsem narodom Žmujdzini. »Prosti smo bili in ljudstvo žlahtne krvi, a red nas hoče izpremeniti v sužnje! Ne išče naših duš, marveč našo zemljo in imetje. Naša beda je že tolikšna, da moramo beračiti ali pa ubijati. Kako naj nas umijejo z vodo sv. krsta, ko sami nimajo čistih rok! Mi hočemo krst, ali ne z mečem in krvjo, in hočemo vero, toda tako, kakršne nas uči častita vladarja Jagielo in Vitold. Poslušajte in rešite nas, ker ginemo! Red nas hoče krstiti, da bi nas laže zasušnil; namesto duhovnikov nam pošilja krvnike. Že so nam pobrali naše ulje, naše črede, ves plod naše zemlje; že ne smemo loviti rib in pobijati zveri v puščah. Rotimo vas, poslušajte, ker so nam upognili nekdanj svobodne vratove za nočno delo pri gradovih, otroke so nam odpeljali za talce, a žene in hčere onečaščajo pred očmi mož in očetov! Prej bi morali ječati kakor govoriti! Rojstni kraj so nam požgali, gospodo so odpeljali v Prusijo, velikaše Korkuča, Vasigina, Svolka in Songajla so pomorili — in kakor volkovi lokajo našo kri. O poslušajte! Saj smo ljudje, ne živali, zato kličemo k sv. Očetu, naj nas da krstiti po poljskih škofih, ker z vso dušo hrepenimo po krstu, toda po krstu z vodo ljubezni, ne z živo krvjo opustošenja.«

Tako in podobno so se pritoževali Žmujdzini. Ko so torej njihove tožbe slišali tudi na mazovskem dvoru, se je takoj nekoliko vitezov in dvorjanov odločilo, da jim pojdejo na pomoč, vedoč, da kneza

Januša niti ni treba prositi za dovoljenje, že zaradi tega ne, ker je kneginja rodna sestra Vitoldova. Splošna jeza je zavrela v vseh srcih, ko so od Braniša in boljarov zvedeli, da si je mnogo žlahtnih žmujdzkih mladeničev, ki so bili talci v Prusiji, vzelo življenje, ker niso mogli prenesti sramotenja in okrutnosti, s katerimi so jih mučili križarji.

Hlava se je veselil zaradi te volje mazovskih vitezov, ker si je mislil, da se razvname tem večja vojna, čim več ljudi iz Poljske krene h knezu Vitoldu, in tem bolj gotovo se bo dalo kaj doseči proti križarjem. Tolažilo ga je tudi to, da ugleda Zbiška, ki se je navezal nanj, in starega Matka, ki je o njem menil, da ga je vredno videti pri delu, a z njima nove divje kraje, neznana mesta, dotlej še nevideno viteštvo in vojsko, naposled samega kneza Vitolda, čigar slava se je takrat raznesla široko po svetu.

In zato je pri priči sklenil, da pojde »v velikih in hitrih pohodih«, da se nikjer ne bo ustavljal dlje, kakor bo treba za počitek konjem. Oba boljara, ki sta prišla z Bronišem iz Časnoče, in drugi Litvini, ki so se nahajali na dvoru kneginje ter so poznali pota in vse prehode, naj bi vodili njega in prstovoljne mazovske viteze od nasebline do nasebline, od gradu do gradu in skozi gluhe, neizmerne pušče, s katerimi je bil pokrit večji del Mazovja, Litve in Žmujdže.

XVI

V gozdovih, oddaljenih za miljo na vzhod za Kovnom, ki ga je sam Vitold uničil, so stale glavne Skirvojlove sile; premikale so se, ako je bilo potreba, kakor blisk iz kraja v kraj, naglo vpadale čez prusko mejo ali napadale gradove in gradiče, ki so bili še v križarskih rokah, in netile vojni plamen po vsej pokrajini. Tam je zvesti oproda našel Zbiška, a pri njem tudi Matka, ki je bil dospel šele pred dvema dnevoma. Pozdravil je Zbiška, potem pa je Čeh spal vso noč, kakor bi bil ubit, in šele drugi dan zvečer je šel pozdravit starega viteza, ki ga je utrujen in zlovoljen jezo sprejel, vprašajoč ga, zakaj ni po zapovedi ostal v Spihovu, a se je omehčal nekoliko šele takrat, ko se je oproda ob ugodni priliki, ko ni bilo Zbiška v šotoru, pred njim opravičil, češ, da je bila izrečna Jagienkina zapoved.

Povedal mu je tudi, da ga je razen zapovedi in prirojenega mu veselja do vojne privedla v to stran tudi želja, da bi, ako bi bilo potreba, takoj odposlal brzega sla z novico v Spihov. »Gospodična,« je rekel, »ima dušo kakor angel, sama moli proti lastni sreči za Jurandovo hčer. Toda vsemu mora biti konec. Ako Jurandova hči ne živi več, naj ji da Bog večno luč, saj je bila nedolžna kakor jagnje, a če se najde, je treba čimprej obvestiti gospodično, da takoj odpotuje iz Spihova, ne šele potem, ko se povrne Jurandova, kakor bi jo kdo spodil s sramoto.«

Matko je to nerad poslušal, ponavljajoč zdaj pa zdaj: »To te nič ne briga.« Toda Hlava, ki je sklenil govoriti odkrito, se nikakor ni dal motiti in je naposled rekel:

»Bolje bi bilo pustiti gospodično v Zgoželicah in ta pot je bila odveč. Revici smo dopovedovali, da Jurandova ne živi več, a morda se izkaže drugače.«

»A kdo je pravil, da ne živi, če ne ti?« je jezno vprašal Matko. »Treba je bilo držati jezik za zobmi. Jaz pa sem jo vzel s seboj, ker se je bala Čtana in Volka.«

»To je bilo samo navidezno,« je odgovoril oproda. »Lahko bi bila varno sedela v Zgoželicah, ker bi si ona dva medsebojno nagajala. Toda bali ste se, gospod, da bi v primeru smrti Jurandove hčere izgubil gospod Zbiško tudi gospodično, in zato ste jo vzeli s seboj.«

»Kaj si ti upaš? Mar si že opasan vitez in ne sluga?«

»Da, sluga sem, a sluga gospodične, zato skrbim, da je ne zadene sramota.«

A Matko se je globoko zamislil, ker ni bil zadovoljen sam s seboj. Marsikdaj si je očital, da je odpeljal Jagienko iz Zgoželic, ker je čutil, da utegne v vsakem primeru s takim ravnanjem Jagienko ponižati v Zbiškovih očeh, ako pa se Danuša najde, še več kakor ponižati. Čutil je tudi, da tiči v drznih Čehovih besedah resnica, zakaj četudi je vzel Jagienko s seboj, da jo odpelje k opatu, bi jo bil vendar, ko je zvedel za opatovo smrt, lahko pustil v Plocku, a medtem jo je pripeljal celo v Spihov, da bi bila za vsak primer v Zbiškovi bližini.

»Saj mi niti na misel ni prišlo,« je dejal, hoteč sebe in Čeha pomiriti, »saj si je sama vtepla, da gre.«

»Seveda, ker sva ji pravila, da ona ni več na svetu, da bi za brate bilo varneje brez nje, nego z njo — zato je tudi šla.«

»Ti si jo nagovoril!« je zakričal Matko.

»Da — to je tudi moja krivda. Toda sedaj se mora pokazati, kakor je. Treba je, gospod, nekaj storiti. Drugače je bolje poginiti.«

»Kaj hočeš tu doseči,« je nestrpno rekel Matko, »s tako vojsko v taki vojni! ... Ako bo kaj boljšega, bo šele v juliju, ker za Nemce sta samo dve vojni priliki: pozimi in v suhem poletju, a sedaj samo tli,

a ne gori. Knez Vitold je baje odšel v Krakov h kralju poročat in prosit dovoljenja in pomoči.«

»Saj so vendar v bližini križarski gradovi. Ako bi vsaj dva vzeli, bi morda našli Jurandovo hčer ali pa zvedeli za njeno smrt.«

»Ali pa tudi nič.«

»Zigfrid jo je vendar odpeljal v to stran. Pravili so nam to i v Ščitnu i povsod, a tudi sami smo mislili tako.«

»Ali si videl to vojsko? Pojdi iz šotora in oglej si jo. Nekateri imajo le bate, nekateri pa medene meče po pradedih.«

»Da! Kakor sem slišal, so ti ljudje dobri za boj!«

»Toda z golimi trebuh i vendar ne bodo zavzemali gradov, zlasti ne križarskih.«

Nadaljnji razgovor sta pretrgala Zbiško in Skirvojlo, ki je bil vojskovodja Žmujdžinov. Bil je mož majhne postave, a krepak in plečat. Prsi je imel tako vzbočene, da so bile podobne grbi, roke so mu bile neizmerno dolge, segajoče skoraj do kolen. V splošnem je spominjal na Zindrama iz Maškovic, slavnega viteza, katerega sta Matko in Zbiško spoznala svoj čas v Krakovu, kajti imel je ravno tako ogromno glavo in ravno tako krive noge. O njem so tudi pravili, da se je dobro razumel na vojno. Skoraj vse življenje mu je minilo na bojišču proti Tatarom, s katerimi se je mnogo let bojeval v Ukrajini, in proti Nemcem, ki jih je sovražil kakor kugo. V teh vojnah se je naučil ukrajinsko, a potem na Vitoldovem dvoru nekoliko poljsko; nemško je razumel, ponavljal je le tri izraze: ogenj, kri in smrt. V svoji ogromni glavi je imel vedno polno misli in vojnih načrtov, ki jih križarji niso mogli ne slutiti ne preprečiti; zato so se ga bali v obmejnih komturijah.

»Govorila sva o pohodu,« je Zbiško z nenavadno živahnostjo rekel Matku, »in zato sva prišla sem, da tudi vi poveste svoje izkušeno mnenje.«

Matko je ponudil Skirvojlu sedež na smrekovem

panju, pokritem z medvedjo kožo, potem je ukazal služabnikom, da so prinesli vrč medu, iz katerega so vitezi začeli zajemati s čašami in piti; šele ko so se dobro okrepčali, je Matko vprašal:

»Ali hočete napasti ali kaj?«

»Zažgati Nemcem gradove...«

»Kātere?«

»Ragneto ali Novo Kovno.«

»Ragneto,« je rekel Zbiško. »Pred štirimi dnevi smo bili pod Novim Kovnom in so nas pobili.«

»Seveda,« je rekel Skirvojlo.

»Kako to?«

»Dobro.«

»Počakajte,« je rekel Matko, »ker tukajšnje pokrajine ne poznam. Kje je Novo Kovno, a kje Ragneta?«

»Odtod do Starega Kovna je malo manj ko milja,« je odgovoril Zbiško, »od Starega do Novega tudi milja. Grad je na otoku. Zadnjič smo hoteli prebroditi, a so nas pobili. Pregarjali so nas pol dneva, a smo se skrili v teh gozdih, a vojska se je tako razbežala, da so se nekateri našli šele danes zjutraj.«

»A Ragneta?«

Skirvojlo je iztegnil svoje kakor veja dolge roke proti severu in rekel:

»Daleč! Daleč...«

»Ravno zato, ker je daleč!« je odgovoril Zbiško.

»Mir je tam okoli, zakaj kar je bilo oboroženih ljudi na tej strani meje, so prihiteli k nam. Nemci tam sedaj ne pričakujejo nobenega napada, torej udarimo na nepripravljene.«

»Prav govori,« je rekel Skirvojlo.

Matko pa je vprašal:

»Mar mislite, da bo mogoče tudi grad dobiti?«

Na to je Skirvojlo odkimal z glavo v znak zanikanja, a Zbiško je odgovoril:

»Grad je močan, torej kvečjemu slučajno. Toda

opustošimo pokrajino, požgemo vasi in mesta, uničimo zaloge, a kar je poglavitno, nalovimo ujetnikov, med katerimi utegnejo biti znameniti ljudje, a take križarji radi odkupijo ali jih pa izmenjavajo...«

Tu se je obrnil k Skirvojlu:

»Sami, o knez, ste priznali, da imam prav, a sedaj upoštevajte le to: Novo Kovno je na otoku. Tam ne zažgemo ne vasi, ne ugrabimo ne čred in si ne nabereмо ujetnikov. In saj so nas ravnokar potolkli. Ej! Pojdimo rajši tja, kjer nas sedaj ne pričakujejo.«

»Kdor je zmagal, najmanj pričakuje napada,« je zamrmral Skirvojlo.

Toda tu je Matko povzel besedo — in začel podpirati Zbiškovo mnenje, ker je razumel, da ima mladi mož večje upanje, da izve kaj pod Ragneto kakor pod Starim Kovnom; da bo pod Ragneto predvsem lažje ujeti kakega znamenitejšega moža, ki bi lahko bil tudi za zamenjavo. Menil je tudi, da je vsekakor bolje, da gredo dalje in planejo nepričakovano v kaj manj zavarovan kraj, kakor da silijo na otok, ki ga varuje narava sama in vrh tega še silni grad in zmagovalna posadka.

Kot izkušen človek je govoril jasno in navajal tako tehtne razloge, da je lahko vsakogar prepričal. Oni so ga tudi pazljivo poslušali. Skirvojlo je tuptatam migal z namrščenimi obrvmi, kakor bi pritrjeval, včasih je zamrmral: »Prav govori!« Naposled je stisnil svojo ogromno glavo med široke rame, da je bil videti popolnoma grbast, in se je globoko zamislil.

Toda čez nekaj časa je vstal in, ne da bi izpregovoril besedico, se je jel poslavljal.

»Torej kaj bo, knez?« ga je vprašal Matko, »kam gremo?«

On pa je odgovoril kratko:

»Pod Novo Kovno.«

In je šel iz šotora.

Matko in Čeh sta nekaj časa osuplo gledala na

Zbiška, potem pa se je stari vitez udaril po stegnih in zaklical:

»Fej! Kakšen štor!... Poslušaj in poslušaj, a potem po svoje! Škoda besed!...«

»Slišal sem že o njem, da je tak,« je odgovoril Zbiško, »a v resnici je vse tukajšnje ljudstvo tako trmasto kakor malokatero. Poslušaj tuje mnenje, a potem kakor bi bil kdo v veter pihal.«

»Čemu torej vprašuje?«

»Ker sva opasana viteza in zaradi tega, da lahko vsako stvar razmišlja od dveh plati. Neumen pa ni.«

»Morda nas tudi pod Novim Kovnom najmanj pričakujejo,« je pripomnil Čeh, »ravno zaradi tega, ker so nas komaj potolkli. V tem je imel on prav.«

»Oglejmo si ljudi, ki jim poveljujem jaz,« je rekel Zbiško, ker mu je bilo soparno v šotoru; »treba jim je ukazati, da bodo pripravljeni.«

In šli so ven. Zunaj je bila že popolnoma oblačna in temna noč, razsvetljevali so jo le ognji, ki so sedeli okoli njih Žmujžini.

XVII

Za Matka in Zbiška, ki sta že prej služila pri Vitoldu in sta bila že sita litevskih in žmujdzkih vojakov, ni nudil pogled na tabor nič novega; toda Čeh jih je ogledoval z radovednostjo, razmišljajoč v svoji notranjosti, kaj lahko pričakuješ v boju od takih ljudi, in primerjajoč jih s poljskimi in nemškimi vitezi. Tabor je bil v nižini, obdani od gozda in močvirja, popolnoma zavarovan pred napadi, ker nobena druga vojska ne bi mogla prebresti teh izdajalskih močvirij. Tudi nižina, na kateri so stali šotori, je bila glinasta in močvirna, toda oni so si naklestili jelševih in smrekovih vej in jo nastlali z njimi tako na debelo, da so počivali kakor na najbolj suhem mestu. Knezu Skirvojlu so v naglici zgradili neke vrste »nume« ali litevske kočice iz zemlje in neotesanih hlodov, za odličnejše ljudi so spletli iz vej več kolib, navadni vojaki so sedeli okoli ognjev pod milim nebom, v obrambo proti vremenskim izpremembam in dežju so imeli le kožuhe in kože, ki so jih nosili na golem telesu. V taboru ni še nihče spal, ker niso ljudje imeli po zadnjem porazu nobenega opravila in so spali podnevi. Nekateri so sedeli ali pa ležali okoli svetlih ognjev, kurjenih s suhljadjo in jelševimi vejami, drugi so grebli po ugasli in s pepelom posuti žerjavici, odkoder se je razširjal vonj po pečeni repi, navadni hrani Litvinov, in smod pečenega mesa. Med ognji so se svetile grmade orožja, naložene v bližini, da bi lahko v potrebi vsakdo takoj zgrabil svoje orožje. Hlava si je radovedno ogledoval kopja z ozkimi in dolgimi, iz kaljenega železa skovanimi konicami, bate, narejene iz mladega hrastičja, posejane s kremenom ali žebli, topore s kratkimi toporišči, podobne poljskim sekiram, ki so jih rabili jezdec, in topore s skoraj tako dolgimi toporišči, kakršne imajo.

bojne sekire; s temi so se borili pešci. Med njimi se je našlo tudi bakreno orožje, še iz onih časov, ko se je železo še malo rabilo v zapuščenih krajih. Tudi nekateri meči so bili bakreni, a večina iz dobrega, iz Novogroda pripeljanega jekla. Čeh je jemal v roko kopja, meče, topore, smolnate, v ognju kaljene loke in opazoval pri blesku ognja njih dovršenost. Konj ni bilo mnogo pri ognjih, ker so se črede pasle dalje v gozdih in po lokah pod stražo skrbnih konjarjev; a ker so odličnejši boljari hoteli imeti svoje konje pri rokah, jih je bilo nekoliko v taboru, ki so jih sužnji krmili iz roke. Hlava se je čudil kosmatim truplom teh nenavadno drobnih konj z velikanskimi vratovi, na splošno tako čudnih, da so jih zapadni vitezi imeli za čisto posebne gozdne živali, bolj podobne enorožcem kakor resničnim konjem.

»Veliki bojni konji tu ne pomagajo nič,« je govoril izkušeni Matko, spominjajoč se prejšnje službe pri Vitoldu, »ker se velik konj takoj pogrezne v močvirjih, a tukajšnji pritlikavec se splazi povsod skozi prav tako kakor tudi človek.«

»Toda na bojišču,« je odgovoril Čeh, »tukajšnji niso kos velikim nemškim.«

»Seveda ne. Zato pa Nemec Žmujdzinu ne ubeži, a ga tudi ne ujame; ti konji so namreč tako nagli ali pa še hitrejši kakor tatarski.«

»A vendar se mi čudno zdi, zakaj kar sem videl tatarskih ujetnikov, ki jih je bil Zih pripeljal v Zgoželice, so bili majhni ljudje in njihovi konji tudi, a tukajšnji ljudje so visoke rasti.«

Ljudje so bili res visoke rasti. Pri blesku ognja so se videle izpod kož in kožuhov široke prsi in krepke rame. Vsi so bili suhi, koščeni in dolgi, splošno so ti ljudje po rasti presegali prebivalce drugih litevskih pokrajin, ker so prebivali na boljših in obširnejših zemljah, kjer je bila redkejša lakota, ki je včasih trpinčila Litvo. Zato pa so po divjosti presegali celo Litvine. V Vilnu je bil velikoknežji

dvor, v Vilnu so se zbirali knezi od vzhoda in zahoda, tja so prihajala poslanstva in se stekali inozemski trgovci, ki se je po njih meščan in okoličan seznanjal s tujino; tu se je tujec pojavljal le v postavi križarja ali mečevega viteza, ki sta nosila v gluhe gozdne naselbine ogenj, suženjstvo in krvavi krst, zato je bilo tu vse bolj grobo, vse bolj sirovo in vse bližje nekdanjim časom, vse bolj nenaklonjeno novostim: starejši običaji, starejši način bojevanja, a tudi poganstvo bolj ukoreninjeno zaradi tega, ker česčenja Križa ni prinašal ljubezniv oznanjevalec blagovesti z ljubeznijo apostola, ampak oborožen nemški menih z dušo krvnika.

Skirvojlo in odličnejši knezi in boljari so že bili kristjani, ker so se ravnali po zgledu Jagiela in Vitolde. Drugi, celo najpreprostejši in najbolj divji bojevniki so nosili v prsih gluho čuvstvo, da prihaja smrt in konec nekdanjemu svetu, njih davni veri. In pripravljeni so bili ukloniti glavo pred Križem, če bi tega Križa ne nosile nemške sovražne roke. »Mi prosimo krsta,« so klicali vsem knezom in narodom, »toda spomnite se, da smo ljudje, ne živali, ki jih lahko daruješ, kupiš in prodaj.« In medtem ko je ugašala nekdanja vera, kakor ugaša ogenj, če mu ne prikladaš drv, a so se srca odvrčala od nove ravno zaradi tega, ker jo je vsiljevala nemška nasilnost, se je rodila v njihovih dušah praznота, nemir in boleost po preteklosti ter globoka žalost. Čeh, ki je od otroških let zrasel z veselim vojaškim hrupom, s pesmimi in bučno godbo, je prvokrat v življenju videl tako tiho in žalostno taborišče. Le tu pa tam pri kakem ognju, ki je bil oddaljen od Skirvojlove »nume«, so se glasile piščalke ali beseda zamolkle pesmi, ki jo je prepeval »burtinikas«. Vojaki so poslušali s sklonjenimi glavami in s pogledom, uprtim v žerjavico. Nekateri so čepeli okoli ognja; roke so jim bile oprte na kolenih, obraze so imeli pokrite z rokami, ogrnjeni so bili s kožami, da so bili podobni

divjim gozdnim zverem. Ko pa so dvigali k mimo gredočim vitezom glave, je osvetljeval blesk ognja prijazne obraze in modre oči, nikakor ne sirove, divje, ki so rajši zrle tako, kakor gledajo žalostni otroci, ki se jim godi krivica. Na koncu taborišča so ležali na mahu ranjenci, ki so jih utegnili odnesti v zadnji bitki. Vražarji, tako zvani »labdarsi« in »sejtoni«, so mrmrali nad njimi zakletve ali obvezovali njihove rane in pokladali nanje njim znana zdravilna zelišča, oni pa so ležali molčé, potrpežljivo prenašajoč bolečine in muke. Iz gozdnih globin, od strani poljan in logov je prihajalo žvižganje konjarjev, tupatam se je dvignil veter ter z dimom zakril taborišče in s šumom napolnil temni gozd. Toda noč je postajala vse temnejša, ognji so začeli medleti in ugašati in nastala je še globlja tišina, ki je še povečala tisti vtis žalosti in nekake stiske.

Zbiško je razdal ukaze ljudem, ki jih je vodil in se je tudi lahko sporazumel z njimi, ker je bila med njimi peščica Pološčanov, potem se je obrnil k svojemu dečku in rekel:

»Dovolj si se nagledal, a sedaj je čas, da se vrneva v šotor.«

»Da, nagledal sem se,« je odgovoril oproda, »toda nisem posebno vesel tega, kar sem videl, ker se takoj spozna, da so to premagani ljudje.«

»Dvakrat: pred štirimi dnevi pri gradu in zadnjič pri prehodu. A sedaj hoče Skirvojlo še tretjič tja, da doživi tretji poraz.«

»Mar ne razume, da s tako vojsko ne doseže nič proti Nemcem? Povedal mi je to že vitez Matko, a sedaj tudi sam uvidim, da morajo biti ti fantje slabi za bitko.«

»Tudi v tem se motiš, ker to ljudstvo je hrabro kakor malokatero na svetu. Samo bojujejo se v tolpah brez reda, a Nemci v vrstah. Ako se posreči raztrgati vrsto, prej premaga Žmujdzin Nemca kakor Nemec

Žmujdzina. Da, ali oni vedo to in se tako stiskajo, da stoje kakor železna stena.«

»Da bi pa mogli zavzeti kak grad, to niti misliti ni,« je rekel Čeh.

»Saj tudi nimajo za to nobene priprave,« je odgovoril Zbiško. »Pripravo ima knez Vitold, in dokler ne dospe k nam, ne vzamemo nobenega gradu, kvečjemu slučajno ali z izdajo.«

Tako razgovarjajoč se sta prišla pred šotor, pred katerim je gorel velik ogenj, ki mu je prikladala sluzinčad, a na njem se je kadilo meso. V šotoru je bilo hladno in vlažno, zato sta se oba viteza, a z njima tudi Hlava, zleknila pred ognjem na kože.

Potem so se okrepčali in poizkusili zaspiti, a niso mogli. Matko se je preobračal z ene strani na drugo; ko pa je opazil, da sedi Zbiško pred ognjem, objemši z rokami kolena, je vprašal:

»Poslušaj! Čemu si svetoval, naj gremo daleč pod Ragneto, a ne tu blizu pod ta Gotteswerder? Čemu to?«

»Ker mi nekaj pravi, da je Danuška v Ragneti in da tam manj pazijo kakor tu.«

»Ni bilo časa, da bi se bila razgovorila, ker sem bil tudi sam utrujen in si ti po porazu zbiral ljudi po gozdu. Toda sedaj povej, kako je: ali misliš to dekle večno iskati?«

»Saj to ni nikako deklè, marveč moja žena,« je odgovoril Zbiško.

Nastal je molk, ker je Matko dobro razumel, da na to ni odgovora. Ako bi bila Danuška še gosposdična Jurandova, bi ga bil stari vitez brez dvoma nagovarjal, naj jo pozabi, toda spričo svetosti zakramenta je bilo iskanje njegova naravna dolžnost; a Matko bi gotovo ne bil stavil takega vprašanja, da ni nehote smatral Jurandovne še vedno za deklè, ker ni bil navzoč ne pri zaroki ne pri poroki.

»Seveda!« je rekel čez čas. »Toda o čemer sem

te hotel v teh dveh dneh vprašati, to sem storil, in si mi rekel, da nič ne veš.«

»Ker tudi nič ne vem, razen to, da je najbrž jeza božja nad menoj.«

Tu se je Hlava dvignil z medvedje kože, sedel, nastavil ušesa in začel pozorno in radovedno poslušati.

A Matko je rekel:

»Dokler te sen ne utrudi, pripoveduj, kaj si videl, kaj delal in dosegel v Malborgu?«

Zbiško si je pogladil lase, ki jih spredaj že dolgo ni strigel in so mu padali celo na obrvi, sedel za hip molče, potem pa je rekel:

»Bog daj, da bi mogel vedeti o moji Danuški toliko, kolikor vem o Malborgu. Vprašate, kaj sem videl? Videl sem neizmerno križarsko silo, ki jo podpirajo vsi kralji in vsi narodi, ki se najbrž ne more nihče na svetu meriti z njo. Videl sem grad, kakršnega nima menda sam rimski cesar. Videl sem nepreštete zaklade, videl orožje, videl mravljišče oboženih menihov, vitezov in vojščakov — in relikvije, kakor bi bil pri sv. Očetu v Rimu, in pravim vam, da je kar duša odrevenela v meni, ker sem si mislil: kdo se bo upal nadnje? Kdo jih premore? Kdo se jim upre? Koga njih sila ne zlomi?«

»Nas! Prekleta jim mati!« je zaklical Hlava, ker se ni mogel več vzdržati.

Tudi Matku so se Zbiškove besede zdele čudne in dasi je hotel zvedeti vse mladeničeve prigode, ga je vendar prekinil in rekel:

»Mar si pozabil Vilna? Mar smo malokrat trčili z njimi s ščitom ob ščit in z glavo ob glavo? A to si tudi opazil, da jim ni bilo lahko z nami in kako so se pritoževali zaradi naše vztrajnosti: da ni bilo dovolj, da so konja spotili in polomili kopja, marveč je bilo treba vzeti tudi tuje grlo ali pa dati svoje! Bili so tam vendar tudi gostje, ki so nas pozivali —

a vsi so sramotno odšli. Kako to, da si se tako pomehkužil?»

»Nisem se pomehkužil, saj sem se dvobojeval celo v Malborgu, kjer so se borili tudi z ostrim orožjem. Toda vi ne poznate vse njihove moči.«

Toda starec se je razjezil.

»A ti poznaš vso poljsko moč? Ali si videl vse prapore skupaj? Nisi videl. A njih moč sloni na človeški krivici in izdaji, ker tam ni niti pedi zemlje, ki bi bila njihova. Naši knezi so jih sprejeli, kakor se sprejme ubožec v hišo — in jih obdarovali, oni pa so, ko so zrasli v moči, ugrizli to roko, ki jih je živila, kakor nehvaležni in stekli psi. Zasedli so zemljo, vzeli z izdajo mesta in to je njih moč! A če bi jim prišli na pomoč vsi kralji sveta, pride dan sodbe in maščevanja.«

»Poprej ste mi ukazali, naj povem, kaj sem videl, sedaj pa se jezite; zato rajši neham,« je rekel Zbiško.

Matko je nekaj časa ježno sopihal, kmalu pa se je pomiril in rekel:

»Je že tako! Stoji ti v gozdu hoja kakor krepek stolp, pa bi mislil, da ostane večno, a če s sekiro pošteno dregneš vanjo, se ti oglasi v njej praznота. In trhlina se sipa iz nje. Taka je tudi križarska moč. A jaz sem ukazal, da nam poveš, kaj si delal in kaj si dosegel. Boril si se tam z ostrim orožjem — praviš?»

»Da. Izpočetka so me tam sprejeli ošabno in neprijazno, ker so bili že izvedeli, da sem se dvobojeval z Rotgierom. Morda bi se mi bilo godilo slabo, ako bi ne bil prišel s pismom od kneza in bi me ne bil branil pred zlobo gospod de Lorš, katerega oni spoštujejo. A potem so sledile gostije in turnirji, pri katerih me je Gospod Jezus blagoslovil. Saj ste slišali, da me je Ulrik, brat velikega mojstra, vzljubil in mi dal pismo samega velikega mojstra z ukazom, da mi izroče Danuško.«

»Ljudje so nam pravili,« je rekel Matko, »da mu je jermen počil pri sedlu, a ko si to opazil, nisi hotel udariti po njem.«

»Da, dvignil sem kopje, a on me je odtakrat vzljudil. Hej, ljubi Bog! Dali so mi stroga pisma, s katerimi sem lahko hodil od gradu do gradu in iskal. Že sem mislil, da je konec moje bede in skrbi, a sedaj vam sedim tu, v divjem kraju, brez vsake pomoči, v trpljenju in žalosti, a vsak dan mi je huje in tesneje...«

Tu je za hip umolknil, potem pa je z vso silo zagnal tresko na ogenj, da so se iskre razpršile z gorečih polen, in rekel:

»Zakaj ako ta revica ječi tu kje v kakem gradu pa misli, da sem jo pozabil, naj mi skorajšnja smrt ne uide!«

In očitno se je v njem nabralo toliko nestrpnosti in boli, da je začel vnovič metati treske na ogenj, kakor bi ga dvignila slepa bol, a onadva sta se zelo začudila, ker si nista mislila, da tako ljubi Danuško.

»Pomiri se!« je zaklical Matko. »Kako je bilo z onim pismom? Ali komturji niso hoteli poslušati ukazov velikega mojstra?«

»Pomirite se, gospod,« je rekel Čeh, »Bog vas potolaži — morda v kratkem!«

Zbišku so se zaiskrile solze v očeh, a se je malo pomiril in rekel:

»Odpirali so mi odpadniki gradove in ječe. Bil sem povsod, iskal sem. A izbruhnila je ta vojna — in v Gierdavah mi je povedal starosta von Heindeck, da je vojno pravo drugo in da pisma, izdana v mirnem času, ne pomenijo nič. Takoj sem ga pozval na dvoboj, a on se ni odzval in me je ukazal izgnati iz gradu.«

»A v drugih?« je vprašal Matko.

»Povsod isto. V Kraljevcu komtur, ki je nad gierdavskim starosto, ni hotel niti čitati pisma veli-

kega mojstra, govoreč, češ, vojna je vojna — in mi dejal, naj odnesem glavo, dokler je cela. Vprašal sem drugod — povsod isto.«

»Sedaj torej razumem,« je rekel stari vitez. »Videč, da ne dosežeš nič, si rajši prišel sem, kjer se vsaj lahko maščuješ.«

»Tako je,« je odgovoril Zbiško. »Mislim sem tudi, da nalovim ujetnikov in vzamem nekoliko gradov, toda tile ne znajo jemati gradov.«

»Hej, ko pride sam knez Vitold, bo drugače.«

»Daj Bog!«

»Pride. Slišal sem na mazovskem dvoru, da pride, a morda z njim i kralj z vso poljsko silo.«

Toda nadaljnji razgovor jim je pretrgal prihod Skirvojla, ki se je nepričakovano pokazal iz sence in rekel:

»Dvignimo se na pohod!«

Ko so vitezi to slišali, so planili pokonci, Skirvojlo pa je približal njih obrazom svojo ogromno glavo in rekel s pridušenim glasom:

»Imam novice: Proti Novemu Kovnu peljejo živila. Dva viteza vodita vojščake, živino in hrano. Prestrežemo jih.«

»Torej prebredemo Njemen?« je vprašal Zbiško.

»Da. Vem za plitvino.«

»A v gradu vedo za živila?«

»Vedo, in pojdejo jim naproti, a na te udarite vi.«

In začel jim je objasnjevati, kje naj se postavijo, da lahko nepričakovano udarijo na one, ki pohite iz gradu. Šlo mu je za to, da jih pobijejo na dveh krajih in se maščujejo za zadnja poraza, kar se je moglo zgoditi tem laže, ker se je sovražnik čutil po zadnji zmagi popolnoma varnega. Torej jim je določil kraj in čas, v katerem bi morali priti tja, sicer pa se je zanesel na njihovo junaštvo in preudarnost. Oni pa so se razveselili v svojih srcih, ker so takoj spoznali, da govori z njimi izkušen in pameten vojak. Nato

jim je ukazal iti za njim in se je vrnil v svojo numo, kjer so že čakali nanj knezi in boljari-stotniki. Tam je ponovil ukaze, izdal nove, a končno je dvignil k ustom piščalko, izrezano iz volčje kosti, in zapiskal krepko in presunljivo, da se je slišalo od enega konca tabora do drugega.

Na ta glas se je nekaj premaknilo ob ugaslih ognjih; tu pa tam so se razpršile iskre, potem so zableščali plamenčki, ki so rasli in se večali z vsakim hipom, a ob njih blesku so se videle divje postave bojevnikov, ki so se zbirali okoli grmad orožja. Gozd je zadrgetal in se zbudil. Čez hip so jeli iz globin prihajati klici konjarjev, gonečih črede k taboru.

XVIII

Rano zjutraj so prišli k Njevaži in jo prebrodili: nekateri na konjih, nekateri na konjskih repih, nekateri na svežnjih vej. To je šlo tako naglo od rok, da so se Matko, Zbiško, Hlava in oni Mazuri, ki so prišli kot prostovoljci, čudili spretnosti tega ljudstva in šele sedaj razumeli, da niso mogli ne gozdovi, ne močvirja, ne reke zadržati litevskih pohodov. Ko so prišli iz vode, ni nihče slekel obleke, nihče odložil kožuha in volčje kučme, ampak so se sušili izpostavljač hrbte solncu, da se je kar kadilo iz njih kakor iz smolarne — in po kratkem počitku so se v naglem koraku pomikali proti severu. Pozno zvečer so dosegli Njemen. In tu prehod čez veliko reko, še naraslo vsled spomladanskih vod, ni bil lahek. Plitvina, ki je zanjo vedel Skirvojlo, se je ponekod spremenila v globino, tako da so morali konji plavati dlje od četratine postaje. Dva človeka je odnesla struja tik ob Zbišku in Čehu, ki sta ju zaman hotela rešiti, ker so ju vsled teme in razburkane vode hitro izgubili izpred oči, a onadva nista smela klicati na pomoč, ker je vodja poprej dal povelje, da se mora prehod izvršiti v najglobljem molčanju. Vendar so vsi ostali srečno dospeli na drugi breg, kjer so presedeli brez ognja do ranega jutra.

Ob prvem svitu se je vsa vojska razdelila na dva oddelka. Z enim je Skirvojlo odšel v notranjost pokrajine, da se sreča z onima vitezoma, ki sta spremljala živila v Gotteswerder, drugega je vodil Zbiško nazaj k otoku, da prestreže grajske ljudi, ki so hoteli iti onim naproti. Gori je bil jasen in veder dan, a spodaj so bili gozd, loke in grmovje pokriti z gosto, belkasto meglo, ki je popolnoma zakrivala daljino. To je bilo za Zbiška in njegove ljudi ugodno, ker jih Nemci, prihajajoči od gradu, niso mogli ugledati in

se pravočasno izogniti bitki. Mladi vitez je bil zaradi tega neizmerno vesel in je govoril vstric jahajočemu Matku:

»Prej udarimo drug na drugega kakor se zagledamo v tej megli; samo Bog daj, da se ne zredči do poldneva.«

Rekši je skočil naprej, da bi razdal povelja stotnikom, jahajočim spredaj, vendar se je takoj vrnil in rekel:

»Kmalu pridemo na cesto, ki vodi od broda pred otokom proti sredini pokrajine. Tam se skrijemo v goščavo in jih počakamo.«

»Odkod veš za pot?« je vprašal Matko.

»Od tukajšnjih kmetov, ki jih imam nekoliko med ljudmi. Oni nas spremljajo povsod.«

»A kako daleč od gradu in od otoka jih misliš napasti?«

»Za miljo.«

»Dobro, zakaj ako bi bilo bliže, bi lahko iz gradu poslali vojščake na pomoč, a tako ne le da ne dospejo, ampak niti krika ne zaslišijo.«

»Saj na to sem že pomislil.«

»Ako si na to že mislil, misli še na naslednje: ako so to zvesti ljudje, pošlji dva ali tri naprej, da ti oni, ki prvi opazi Nemce, takoj naznani, da gredó.«

»Da, tudi to sem že ukrenil.«

»Potem ti povem še nekaj. Ukaži sto ali dvesto ljudem, naj se ne mešajo v boj, temveč naj takoj, ko se začne, skočijo naprej in prestrežejo pot do otoka.«

»Izvrstno!« je odgovoril Zbiško; »a tudi ta povelja sem že razdal. Nemci se tako ulove v past.«

Ko je Matko to slišal, je s prijaznim očesom pogledal na nečaka, ker je bil vesel, da je Zbiško vkljub svojim mladim letom tako dobro poznal vojno; zato se je nasmehnul in zamrmral:

»Naša kri!«

Toda oproda Hlava se je v duši še bolj veselil

kakor Matko, ker zanj ni bilo večje radosti kakor je bila vojna.

»Ne vem,« je rekel, »kako se bodo ti naši ljudje bojevali, a korakajo tiho, v redu in pozna se jim velika želja po boju. Ako je oni Skirvojlo vso stvar dobro preudaril, živ krst ne uide.«

»Ako Bog da, se jih malo izmuzne,« je odgovoril Zbiško. »A velel sem jim, naj čim več ljudi ujamejo, a če bi se med njimi našel vitez ali redovni brat, ga nikakor ne smejo ubiti.«

»Zakaj, gospod?« je vprašal Čeh.

Zbiško pa je odgovoril:

»Glej tudi ti na to! Ako je vitez gost, se vlači po mestih, po gradovih, vidi silno veliko ljudi in sliši mnogo novic, ako je pa redovnik, še več. Saj pri Bogu! zato sem prišel semkaj, da ulovim kekega znamenitejšega viteza in ga zamenjam za koga drugega. Ta pot mi je še edina ostala... ako je sploh še katera pot.«

Po teh besedah je vzpodbodel konja in zopet zdirjal na čelo oddelka, da je dal zadnja navodila in obenem ušel žalostnim mislim, ki mu je zanje tudi manjkalo časa, kajti kraj, ki je bil izbran za zasedo, ni bil več daleč.

»Čemu vendar misli mladi gospod, da njegova žena še živi in da se nahaja v teh krajih?« je vprašal Čeh.

»Ako je Zigfrid ni takoj v prvem navalu umoril v Ščitnu,« je odvrnil Matko, »resnično lahko upa, da je še živa. A če bi jo bil umoril, bi nam ščitenski duhovnik ne bil pripovedoval takih stvari, ki jih je vendar tudi Zbiško slišal. Še celo za največjega okrutnika je težka stvar, dvigniti roko na neoboroženo žensko, da, na nedolžnega otroka.«

»Da, a za križarja ne. Kaj pa Vitoldovi otroci?«

»Res je, da imajo volčje srce, res je pa tudi, da je v Ščitnu ni umoril in da je sam krenil v to stran; torej jo je morda skril kje v kakem gradu.«

»Hej! Ako bi se nam posrečilo, zasesti ta otok in ta grad!«

»Samo poglej te ljudi!« je rekel Matko.

»Seveda! Seveda! Toda imam nekaj v mislih, kar povem mlademu gospodu.«

»Ako bi jih imel i deset, s sulicami ne podereš zidovja.«

Rekši, je Matko pokazal vrsto sulic, ki je bila z njimi oborožena večina bojevnikov, potem pa je vprašal:

»Ali si že kdaj videl tako vojsko?«

A Čeh v resnici ni videl nič podobnega. Pred njima je šla gosta tropa bojevnikov in sicer brez reda, ker se je bilo v gozdu in sredi grmovja težavno držati reda. Sicer so bili pešci pomešani z jezdec, in da so lahko dohajali konjske korake, so se držali griv, sedel in repov. Rame bojevnikov so bile pokrite s kožami volkov, risov, medvedov, iz glav so jim strčali merjasji čekani, jelenji rogovi, kosmata ušesa; ako bi ne bilo videti štrlečega orožja, smolnatih lokov in tulov s puščicami na plečih, bi se odzadaj zdelo, zlasti v megli, da so cele črede divjih gozdnih zveri planile iz globine pragozdov — in gredo kam na rop, gnane od želje po krvi ali od gladu. Bilo je v tem nekaj strašnega, a obenem tako nenavadnega, kakor bi gledal na tisti čudež, imenovan »gomon«, ko se, kakor preprosti ljudje verjamejo, dvignejo in gredo naprej živali, a celo kameni in grmovje.

Ob tem pogledu se je eden izmed onih plemičev iz Lenkavice, ki sta prišla s Čehom, približal le-temu, se prekrizal in rekel:

»V imenu Očeta in Sina! Zdi se, da gremo s čredo pravih volkov, a ne z ljudmi.«

Dasi je Hlava prvič videl tako vojsko, je odgovoril kot izkušen človek, ki je vse razumel in se ničemur ne čudi:

»Volkovi hodijo v tolpah pozimi, a križarska kri diši tudi spomladi.«

In res je bila že pomlad — maj. Leska, ki je bil gozd pokrit z njo, se je ogrnila z jasnim zelenjem. Iz bujnega in mehkega mahovja, po katerem so brez šelesta stopale noge bojevnikov, so poganjale bele vetrnice in višnjevi jetrniki, mlade jagode in zobčasta praprot. Drevje, mokro od obilnega dežja, je širilo iz vlažne skorje prijeten vonj, a iz gozdnih tal je puhtel rezek duh odpadlega igličja in trohnobe. Solnce se je v mavričnih barvah igralo v kapljicah na listju in zgoraj se je glasil radostni ptičji spev.

Šli so vse hitreje, ker je Zbiško priganjal. Čez čas je prijezdil zopet k zadnjemu oddelku, kjer je bil Matko s Čehom in obema mazurskima prostovolj-cema. Nada na srečno bitko ga je očitvidno znatno oživila, ker na obrazu ni imel navadne skrbi in oči so se mu svetile kakor nekdanj.

»Naprej!« je zaklical. »Biti moramo sedaj spre-daj, ne zadaj!«

In odpeljal jih je na čelo oddelka.

»Poslušajte!« je rekel. »Morda zaskočimo Nemce nepričakovano; ako pa kaj opazijo in se jim posreči ostati v vrsti, udarimo mi prvi, ker je naše orožje boljše in meči boljši!«

»Tako se bo tudi zgodilo!« je rekel Matko.

Oni pa so se še močneje utrdili v sedlih, kakor bi morali že udariti. Ta in oni si je nabral v prsih sape in poizkusil, ali gre meč rad iz nožnice.

Zbiško jim je še enkrat ponovil, da ne smejo ubijati, ako bodo med vojščaki vitezi ali bratje v belih plaščih na oklepah, ampak morajo vsakega ujeti, potem je zopet skočil k vodnikom in čez čas ustavil oddelek.

Prišli so k cesti, ki je od pristanišča, ležečega nasproti otoku, držala v globino kraja. Sicer še ni bila prava cesta, marveč rajši pot, izsekana skozi gozd in samo toliko izravnana, da bi vojska in vozovi

le za silo mogli iti po njej. Ob obeh straneh se je dvigalo visoko drevje, a na obeh bregovih so bile skladanice hlodov starih smrek, ki so jih posekali zaradi poti. Leščevje je bilo ponekod tako gosto, da je popolnoma zakrivalo gozdno globino. Pri tem je izbral Zbiško prostor na ovinku, da ne bi mogli prišleci iz daljave ničesar opaziti in ne bi imeli prilike, da se pravočasno umaknejo ali se postavijo v bojni red. Tam je zajel obe strani poti in ukazal čakati na sovražnika.

Žmujdzini, ki so zrasli z gozdom in so bili vajeni boriti se v gozdu, so se tako večje skrili za šture, debla, leščevje in mlado jelovino, kakor bi jih zemlja požrla. Človek ni črnil, konj ni prnil. Od časa do časa je preletela mimo prežečih ljudi kaka drobna ali večja gozdna žival, a ko se jih je skoraj dotaknila, se je prestrašeno umaknila in skočila vstran. Včasih je zapihal veter in napolnil gozd s svečanim in resnim šumom, včasih je utihnil, a takrat se je slišalo le oddaljeno kukanje kukavic in bližnje kljuvanje detlov.

Žmujdzini so z radostjo poslušali te glasove, ker je zlasti detel bil zanje glasnik dobre sreče. Bilo pa je teh ptičev polno v tem gozdu in kljuvanje je prihajalo od vseh strani močnejše ali šibkeje, podobno človeškemu delu. Rekel bi, da so vsi imeli svoje kovačnice in so se že navsezgodaj lotili marljivega dela. Matku in Mazurom se je dozdevalo, da slišijo tesarje, ki zabijajo lemeže na novi hiši, in so se spominjali svoje domovine.

Toda čas je mineval in se vlekel, a medtem se ni slišalo nič razen gozdnega šuma in ptičjega petja. Megla, ležeča spodaj, se je zredčila, solnce se je znatno dvignilo in jelo greti, a oni so vsevdilj ležali. Naposled se je Hlava, ki se je že naveličal čakanja in molčanja, sklonil k Zbiškovemu ušesu in začel šepetati:

»Gospod... Ako Bog da, nobeden teh pasjih

bratov ne uide; ali se ne bi mogli ponoči splaziti pod grad in ga nenadoma zavzeti?«

»Mar misliš, da tam ne stražijo čolni in da nimajo gesel?«

»Stražijo in imajo,« je zašepetal Čeh, »toda ujetniki povedo pod nožem gesla, da, sami se jim odzovejo po nemško. Da bi le mogli dospeti na otok, sam grad...«

Tu je prenehal, ker mu je Zbiško naglo položil dlan na usta; s ceste se je namreč oglasilo krakanje krokarja.

»Tiho!« je rekel; »to je znamenje!«

In res, za dva očenaša pozneje se je na poti pojavil Žmujdžin na majhnem kosmatem konju, čigar kopita so bila ovita z ovčjo kožo, tako da niso topotala in puščala sledov v blatu.

Jahaje se je bistro ogledoval na obe strani; ko pa je zaslišal iz goščave odgovor na krakanje, je izginil v gozd, a čez hip je že bil pri Zbišku.

»Gredó!...« je dejal.

XIX

Zbiško ga je začel urno izpraševati, kako gredó, koliko je konjenice, koliko vojščakov pešcev, a predvsem, kako daleč so še. Iz Žmujdžinovega odgovora je izvedel, da oddelek nima več kakor sto in petdeset bojevnikov, izmed teh petdeset jezdecev pod poveljstvom nekega posvetnega viteza, ne križarja, da gredó v bojni vrsti, da vodijo za seboj prazne vozove, a na njih zalogo krogel, da gre pred oddelkom v oddaljenosti dveh streljajev z loka »straža«, obstoječa iz osmih ljudi, ki odjezdi često s ceste in preiskuje gozd in goščavo, a končno, da so oddaljeni okoli četrtrine milje.

Zbišku ni bilo posebno všeč, da gredo v redu. Vedel je iz izkušnje, kako težko je v tem primeru razbiti strnjene Nemce in da se taka gruča zna braniti, umikajoč se in sekajoč kakor merjasec, ki so ga obkolili psi. Zato pa ga je razveselila novica, da niso dlje kakor četrta milje; iz tega je namreč sklepal, da je oni oddelek ljudi, ki jih je bil poprej odposlal, že zadel Nemce odzadaj in, če jih je pobil, ne izpusti žive duše. Za sprednjo stražo, ki je šla spredaj pred oddelkom, se ni mnogo brigal; ker jo je pa že od vsega začetka pričakoval, je bil že poprej ukazal svojim Zmujdžinom, naj pusté ono stražo pri miru, ali pa naj, ako bi ljudje hoteli pregledovati goščavo, tiho polové vse do zadnjega.

Toda to zadnje naročilo je bilo odveč. Prednja straža je dospela kmalu. Skriti za grmovjem blizu ceste so Žmujdžini natanko videli one vojščake, kako so se ustavili na ovinku in se začeli med seboj pogovarjati. Poveljnik, krepak rdečebrad Nemec, jim je z roko dal znamenje za molk in začel prisluškovati. Za hip se je zdelo, da okleva, ali naj zajezdi v gozd; ker pa je slišal samo kovanje detlov, je

naposled očitvidno menil, da bi ptiči ne tolkli tako brezskrbno, če bi bil kdo skrit v gozdu; mahnil je torej z roko in odpeljal oddelek dalje.

Zbiško je počakal, dokler niso izginili za prihodnjim ovinkom, potem se je tiho približal prav do ceste na čelu teže oboroženih mož. Med njimi so bili Matko, Čeh, dva plemiča iz Lenkavice, trije mladi vitezi izpod Čehanova in nekoliko odličnejših, bolj oboroženih žmujdzkih boljarov. Daljše skrievanje že ni bilo več potrebno, ker je Zbiško name-raval, kakor hitro bi se pojavili Nemci, planiti na sredo ceste, skočiti, udariti nanje in jih razbiti. Ako bi se to posrečilo in bi se skupna bitka izpremenila na več posameznih, je bil prepričan, da si bodo Žmujdzini že znali pomagati z Nemci.

In zopet je nastal trenotek tišine, ki jo je motil le navadni gozdni šum. Toda kmalu so prišli bojevnikom na ušesa od vzhodne strani ceste tudi človeški glasovi. Začetskoma še pomešani in precej oddaljeni so se čimdalje bolj bližali in bili razločnejši.

Zbiško je nemudoma odpeljal svoj oddelek na sredo ceste in ga postavil v obliki klina. Sam je stal na čelu, neposredno za seboj je imel Matka in Čeha. V naslednji vrsti so stali trije, potem štirje ljudje. Oboroženi so bili vsi dobro: manjkalo jim je sicer mogočnih »dreves« ali viteških kopij, ki pa bi jim bila v teh gozdnih pohodih velika ovira; zato pa so imeli v rokah kratka in lažja žmujdzka kopja za prvi napad, meče in sekire pri sedlih za borbo od blizu.

Hlava je pazljivo vlekel na ušesa, a potem je zašepetal Matku:

»Pojejo, da bi jih vrag!...«

»Toda čudno se mi zdi, da se pred nami zapira gozd in da jih še ne vidimo,« je odgovoril Matko.

Nato se je Zbiško, ki je smatral nadaljnje skrievanje, a celo tudi tiho govorjenje za odveč, obrnil in rekel:

»Ker gre cesta ob potoku in se zato večkrat zavije. Zagledamo se nepričakovano, a to bo še boljše.«

»Pa nekako veselo pojó!« je ponovil Čeh.

Nemci res niso peli pobožne pesmi, kar se je lahko razbralo že iz napeva. Poslušalci so tudi lahko razločili, da ne poje več kakor nekoliko ljudi, a vsi ponavljajo samo en izraz, in ta izraz se je razlegel kakor grom po gozdu.

In tako so šli v smrt veselo in dobre volje.

»Kar kmalu jih ugledamo,« je dejal Matko.

Tu se mu je namah stemnil obraz in na njem se je pojavil nekak volčji izraz, zakaj njegova duša je bila trda in polna sovraštva, a vrh tega dotlej še ni bil poplašal onega strele, ki ga je dobil takrat, ko se je bil odpravil s pismom Vitoldove sestre k velikemu mojstru, da bi rešil Zbiška.

Zato se je začelo sedaj v njem razburjati srce, a žeja po maščevanju ga je oblila kakor krop.

»Ne bo se dobro godilo tistemu, ki se prvi sreča z njim,« si je mislil Hlava, ko je pogledal na starega viteza.

Medtem je veter izrazito prinesel krik, ki so ga vsi ponavljali v zboru: »Tandaradei! Tandaradei!« — in Čeh je obenem zaslišal besede znane mu pesmi:

»Bi den rôsen wol mac,

Tandaradei!

Merken wa mir'z houlet lac« ...

.....

V tem hipu se je pesem pretrgala, ker se je po obeh straneh pota razleglo tako strašno in glasno krokanje, kakor bi v tem gozdnem kotu zborovala jata krokarjev. Nemci so vendar osupnili, odkod se jih je toliko vzelo in čemu prihajajo vsi glasovi z zemlje, a ne od vrhov dreves. Prva vrsta vojščakov se je ravnokar pokazala na ovinku in obstala kakor

vkopana ob pogledu na neznane nasproti stoječe jezdece.

A Zbiško se je v istem hipu sklonil na sedlu, vzpodbodel konja z ostrogami in skočil:

»Po njih!«

Za njim so skočili drugi. Z obeh strani gozda se je dvignil strašen krik žmujdzkih bojevnikov. Okoli dvesto korakov je delilo Zbiškove ljudi od Nemcev, ki so, kakor bi trenil, namerili gozd sulic proti jezdecem, medtem ko so se daljše vrste obrnile z enako naglostjo s čelom proti obema stranema gozda, da bi se branile pred napadi od strani. Poljski vitezi bi bili občudovali to spretnost, ako bi bili imeli čas za občudovanje in ako bi jih konji ne nosili v največjem diru proti bliščečim se nastavljenim sulicam.

Na Zbiškovo srečo se je nahajala nemška konjenica zadaj pri vozeh. Sicer je zdirjala takoj k svoji pehoti; toda ker ni mogla predreti skoznjo, a je tudi ne obiti, je tudi ni mogla ubraniti pred prvim napadom. Vrh tega jo je obkolilo mravljjišče Žmujdzinov, ki so se začeli usipati iz grmovja kakor razdražen roj os, katerih gnezdo pohodi z nogo nepazljivi popotnik. Zbiško in njegovi ljudje so se medtem udarili s pehoto.

A udarili so brez uspeha. Nemci so zabili zadnje konce težkih sulic in kopij v zemljo in jih držali tako ravno in krepko, da lahki žmujdzki konjiči tega zidu niso mogli prelomiti. Matkov konj, ranjen s kopjem v golenico, se je povzpел na zadnji nogi, a potem se je zaril z nozdrvmi v zemljo. Za hip je smrt zaplaval nad starim vitezom; toda ker je poznal vsak boj in bil spreten v vsaki prigodi, je potegnil nogi iz stremen in zgrabil z mogočno roko ostrino nemške sulice, ki mu je bila tako v oporo, namesto da bi se mu bila zarila v prsi. Nato je planil pokonci, skočil med konje, potegnil meč in začel besneti z

njim med sulicami in kopji, kakor besni roparski jastrebi med jato dolgokljunih žerjavov.

Zbišku se je konj v naglem diru povzpел na zadnji nogi; zato se je jezdec podprl s kopjem, ko pa se mu je zlomilo, je tudi on zgrabil za meč. Čeh, ki je nadvse zaupal sekirî, se je vrgel z njo v gručo Nemcev — in bil za hip brez obrambe. Eden izmed plemičev iz Lenkavice je padel, drugega pa se je ob tem pogledu polastila blaznost, da je začel tuliti kakor volk in, podeč okrvavljenega konja, je slepo drvel v sredino gruč. Žmujdzki boljari so sekali s svojimi rezili po sulicah in kopjih, izza katerih so gledali obrazi vojščakov, osuplih od začudenja in skrčenih vsled upora in sovraštva. Toda zgodilo se je, da se vrsta ni pretrgala. Tudi oni Žmujdzini, ki so udarili od strani, so odskočili od Nemcev kakor od ježa. Sicer so se takoj vrnili še z večjo silo, toda brez vsakega uspeha.

Nekateri so, kakor bi trenil, splezali na bližnje smreke in začeli metati puščice v središče vojščakov, katerih poveljnik je to opazil in ukazal, naj se umaknejo k svoji konjenici. Nemški lokostrelci so začeli tudi streljati, zato je zdaj pa zdaj marsikateri med vejami skriti Žmujdzin padel kakor dozorel češarek na tla in umirajoč pulil z rokami gozdni mah ali se pa premetaval kakor riba, ki jo potegneš iz vode. Nemci so bili obkoljeni od vseh strani, zato res niso mogli misliti na zmago. Ker pa so vendar spoznali uspeh obrambe, so menili, da se jih vsaj peščica utegne rešiti iz poraza in povrniti k reki.

Nikomur ni prišlo na misel, da bi se podal, saj so vedeli, da ne morejo računati na milost obupnega in razdraženega ljudstva, ker sami niso prizanašali ujetnikom. Umikali so se torej molče mož ob možu, ramo ob rami, sedaj dvigajoč, sedaj spuščajoč sulice in kopja, sekajoč, zbadajoč, streljajoč z loki, kakor je pač dovoljevala bitka, in bližajoč se

vsevdilj k svoji konjenici, ki se je borila na smrt in življenje z drugimi oddelki sovražnikov.

Medtem se je zgodilo nekaj nepričakovanega, kar je odločilo usodo trdovratnega boja. Oni plemič iz Lenkavice, ki se ga je po bratovi smrti lotila blaznost, se je pripognil, ne da bi stopil s konja, in dvignil truplo z zemlje, ker ga je očitvidno hotel obvarovati oskrumbe in ga medtem shraniti na kakem mirnem kraju, da bi ga po bitki laže našel. Toda v istem hipu ga je objel nov val blaznosti, da je popolnoma izgubil zavest: namesto da bi bil krenil vstran, je planil nad vojščake in zagnal truplo na konice sulic, ki so se zadrle v njegove prsi, trebuh in bedra in se upognile pod njegovo težo. In preden so jih vojščaki utegnili izdreti, je blaznež pretrgal vrsto, prevračajoč ljudi kakor burja.

Kakor bi trenil, se je kopica rok stegnila proti njemu, kopica sulic je prebodla konju boke, toda medtem so se vrste razgibale in, preden so se utegnile zopet urediti, je planil naprej eden izmed žmujdzkih boljarov, ki se je nahajal najbliže, za njim Čeh in grozni metež se je večal z vsakim hipom. Drugi boljari so tudi pograbili trupla padlih tovarišev in jih začeli metati na ostrine; od strani so iznova pridrveli Žmujdzini. Cela do takrat trdna vrsta se je zamajala, se stresla kakor hiša, v kateri pokajo stene, se razčesnila kakor drevo pod klinom in naposled razpadla.

Bitka se je v hipu izpremenila v klanje. Dolge nemške sulice in kopja so bila v gneči neuporabna. Zato pa so noži konjenikov škrtali po črepinjah in vratovih. Konji so se zaganjali v človeško gručo, prevračajoč in teptajoč nesrečne vojščake. Jezdecii so lahko sekali od zgoraj, sekali so torej brez oddiha in počitka. Z obeh strani pota so se usipale vedno nove tolpe divjih bojevnikov v volčjih kožah in z volčjo žejo po krvi v očeh. Njih vpitje je glušilo glasove proseče milosti in stokanje umirajočih. Pre-

magani so metali od sebe orožje; nekateri so izkušali zbežati v gozd; nekateri so se delali mrtve in padali na zemljo; nekateri so stali pokonci z bledimi obrazi in zaprtimi očmi; drugi so molili; eden, ki se mu je očitvidno v strahu zmešalo, je začel piskati na piščalko, pri tem se je smejal, dvigajoč oči, dokler mu ni žmujdzki kij raztreščil glave. Gozd je prenehal šumeti, kakor bi se bil prestrašil smrti.

Naposled se je stopila križarska peščica. Le včasih se je iz grmovja oglasil odmev kratke bitke ali pa presunljiv krik obupa. Zbiško in Matko, a za njima vsi konjeniki so skočili sedaj h konjenici.

Ta pa se je še branila, postavljena v krogu, kakor so se vedno branili Nemci, ako se je sovražniku posrečilo, da jih je obkolil z znatnejšo močjo. Jezdec, ki so sedeli na dobrih konjih in so imeli boljše orožje kakor pešci, so se borili hrabro in s takim odporom, da jih je moral vsakdo občudovati. Med njimi ni bilo nobenega belega plašča, večidel je bilo srednje in nižje plemstvo, katero je moralo v boj na ukaz viteškega reda. Tudi njihovi konji so bili po večini oboroženi; nekateri so imeli trde odeje, a vsi so imeli železne oglavnice z jeklenim rogom v sredi. Poveljeval jim je visok vitez v temnomodrem oklepu in podobni čeladi z zaprtim vizirjem.

Iz gozdnih globin je padala nanje ploha strelíc, toda konice so se brez uspeha odbijale od vizirjev, od oklepov in jeklenih naramnic. Val žmujdzkih pešcev in konjenikov jih je obkoljeval od blizu, toda oni so se branili, sekajoč in bodeč z dolgimi meči tako trdovratno, da je ležal pred konjskimi kopiti venec trupel. Prve vrste napadavcev so se hotele umakniti, a ker so pritiskali nanje od zadaj, niso mogli. Naokoli je nastala gneča in zmeda. Pred očmi se je bliščalo od migotanja sulic, od bliskanja mečev. Konji so začeli rezgetati, gristi in se plašiti. Zakadili so se žmujdzki boljari, zakadili so se Zbiško in Čeh in Mazuri. Pod njihovimi strašnimi udarci

se je začela gruča majati in pripogibati kakor gozd pod viharjem, oni pa so se kakor drvarji, ki trebijo gozdno goščavo, pomikali počasi dalje v trudu in znoju.

Toda Matko je ukazal po bojišču zbrati dolga nemška kopja in, oboroživši z njimi okoli trideset divjih bojevnikov, se je začel s silo bližati Nemcem. Ko jih je dosegel, je zavpil: »Konje po nogah!« In takoj se je pokazal grozen uspeh. Nemški vitezi niso mogli z meči doseči njegovih ljudi, a medtem so začela kopja grozno bosti konjske goleni. Tedaj je vitez v modrem plašču spoznal, da prihaja konec bitke in da je edini izhod, da se prebije skozi to četo, ki mu je odrezala umik, ali pa da pogine.

Izbral je prvo pot — in, kakor bi mignil, se je na njegov ukaz obrnil val vitezov s čelom proti oni strani, odkoder je prišel. Žmujdzini pa takoj njim za vrat, toda Nemci so si zakrili hrbte z oklepi in sekajoč naprej in na stran, raztrgali obkrožajoči jih obroč, spustili konje in se začeli poditi kakor vihar proti vzhodu. Nasproti jim je skočil oni oddelek, ki je ravno prihajal v boj, toda stisnjen od večje množice oborožencev in konj, je v hipu padel kakor pade žito pod viharjem. Pot do gradu je bila prosta, toda rešitev daleč in negotova, zakaj žmujdzki konji so bili hitrejši kakor nemški. Modri vitez je to natančno razumel.

»Nesreča!« si je dejal v duši, »nihče izmed njih se ne reši, razen ako odkupim njihovo rešitev z lastno krvjo.«

In pomislivši to je začel kričati na najbližje, naj ustavijo konje, sam pa se je — ne da bi se zmenil za to, ali je kdo slišal njegovo klicanje — obrnil k sovražniku.

Zbiško je priskočil prvi. Nemec ga je udaril po okrajku čelade, ki mu je zakrival obraz, a ga ni razbil in mu ni poškodoval obraza. Tedaj pa je Zbiško, namesto da bi odgovoril z udarcem na udarec, objel

viteza okoli pasu in ga poizkušal potegniti s sedla, hoteč ga na vsak način dobiti živega v roke. Toda od prevelikega napora mu je počilo streme in oba sta padla na zemljo. Nekaj časa sta se premetavala, boreč se z rokami in nogami, vendar je nenavadno krepki mladenič premagal nasprotnika in, pritisnivši mu trebuh s koleno, ga je držal pod seboj, kakor drži volk psa, ki se mu je upal v goščavi kljubovati.

In držal ga je po nepotrebem, ker je Nemec omedlel. Medtem sta dospela Matko in Čeh; ko ju je Zbiško zagledal, je začel klicati:

»Le semkaj in zvežita ga! To je znamenit vitez in — opasan!«

Čeh je skočil s konja. Toda ker je videl, da se vitez ne gane, ga ni zvezal, temveč razorožil, odpel naramnice, odvzel pas z visečo mizerikordijo, pre-rezal jermenje, držeče čelado — in naposled prišel do vijakov, zapirajočih vizir.

Toda komaj je pogledal vitezu v obraz, je skočil pokonci in zaklical:

»Gospod! Gospod, pogledjte vendar!«

»De Lorš!« je zakričal Zbiško.

A de Lorš je ležal z bledim, potnim obrazom in zaprtimi očmi, nepremično, podoben mrliču.

XX

Zbiško ga je dal položiti na enega izmed uplenjenih voz, naloženih z novimi koli in ojesi za ono četo, ki je šla gradu na pomoč. Sam je sedel na drugega konja in zdirjal z Matkom preganjat bežeče Nemce. To preganjanje ni bilo posebno težko, ker so bili nemški konji slabi za beg, zlasti ker je bila pot zaradi pomladanskega deževja zelo mehka. Posebno Matko, ki je jezdil vitko in lahko kobilu padlega plemiča iz Lenkavice, je po nekoliko postajah pustil za seboj skoraj vse Žmujdzine in kmalu dosegel prvega nemškega jezdeca. Pozval ga je sicer po viteškem običaju, naj se poda ali pa naj se z njim spusti v boj. Ta pa se je napravil gluhega in celo odvrigel ščit, da je olajšal breme konju, se sklonil in zbadal konja z ostrogami. Zato ga je stari vitez grozno udaril s svojo široko sekiro med lopatice in ga zvalil s konja.

In tako se je na bežečih maščeval za tisti izdajski strel, ki ga je svojčas dobil, a oni so bežali pred njim kakor čreda jelenov, noseč v srcu neznošen strah in v duši željo, ne da se bore in branijo, ampak samo, da zbeže pred strašnim možem. Neko liko jih je planilo v gozd, toda enemu se je v potočku udrlo in Žmujdzini so ga zadavili z vrvjo. Za ostalimi so se vrgle cele gruč v goščavo, kjer se je začel kmalu divji lov, poln divjega krika in obupnega vpitja. Dolgo so od tega odmevale gozdne globine, dokler niso vseh polovili. Nato so se stari vitez iz Bogdanjca, Zbiško in Čeh vrnili na prvo bojišče, kjer so ležali poklani pešci. Njihova trupla so že bila slečena do nagega, a nekatera so grozno spačile roke maščevalnih Žmujdzinov. Zmaga je bila velika in ljudstvo pijano od veselja. Po zadnjem Skirvojlovem porazu pod samim Gotteswerderjem so žmujdska

srca že začela obupavati, zlasti ker pomoč, ki jo je Vitold obljubil, ni prišla tako hitro, kakor so jo pričakovali; sedaj pa je vendar oživelo upanje in navdušenje je nanovo vzplamtelo kakor ogenj, ako vršeš na žerjavico nova polena.

Preveč je padlo i Žmujdžinov i Nemcev, da bi jih mogli pokopati, zato je Zbiško ukazal izkopati s sulicami grobova za oba plemiča iz Lenkavice, ki sta najbolj pripomogla do zmage, in ju pokopati pod smrekami, na katerih skorji je izrezal z mečem znamenja križa. Potem je priporočil Čehu, naj pazi na gospoda de Lorša, ki je bil še vedno nezavesten, in po isti poti odšel z ljudmi k Skirvojlu, da bi mu, ako bi bilo treba, takoj priskočil na pomoč.

Toda po dolgem pohodu je naletel že na prazno bojišče, ki je bilo kakor poprejšnje posejano s trupli Žmujdžinov in Nemcev. Zbiško je lahko spoznal, da je moral tudi grozni Skirvojlo doseči znatno zmago; ako bi bil namreč pobit, bi bili srečali Nemce na poti proti gradu. Toda zmaga je morala biti krvava, ker so še dalje od pravega bojišča ležala na gosto posejana trupla padlih. Izkušeni Matko je iz tega sklepal, da se je del Nemcev vendar rešil iz poraza.

Ali jih je Skirvojlo preganjal ali ne, je bilo težko uganiti, ker so bili sledovi slabi in pomešani med seboj. Vendar je Matko tudi uvidel, da se je bitka vršila precej davno, morda pred Zbiškovo, ker so bila trupla počrnela in zabrekla, a nekatera so že obgrizli volkovi, ki so zbežali v goščavo, brž ko so se približali oboroženi moške.

Spričo tega je Zbiško sklenil, da ne bo čakal na Skirvojla in da se povrne na prejšnje varno mesto. Ko je v pozni noči došel tja, je že našel žmujdzkega vodjo, ki je prišel nekoliko prej. Njegovo navadno mrko lice je razsvetljevala sedaj zlovesča radost. Takoj je začel izpraševati o bitki. Ko pa je izvedel o zmagi, je dejal z glasom, ki je bil podoben krokanju krokarja:

»Zadovoljen sem s teboj in s seboj. Kmalu pride pomoč, a če pride veliki knez, bo tudi zadovoljen, ker bo grad naš.«

»Ali si koga ujel?« je vprašal Zbiško.

»Samo ribice, nobene ščuke. Bila je ena, bili sta dve, pa sta ušli. Zobate ščuke! Malo so nas obgrizle in ušle!«

»Mene pa je Bog obdaril z enim,« je odgovoril mladenič. »To je mogočen in znamenit vitez, dasi posvetni — gost!«

A strašni Žmujdzin si je objel vrat z rokami, potem pa je napravil z desnico znamenje, kakor da vleče kvišku vrv, in rekel:

»Zgodilo se mu bo ravno tako kakor drugim, da!«

Na to je Zbiško namrščil obrvi.

»Ne tako in ne drugače, ker je moj ujetnik in prijatelj. Skupno naju je opasal knez Januš in ne dam, da se ga kdo s prstom dotakne.«

»Ne?«

»Ne!«

In začela sta si gledati v oči in mrščiti obrvi. Zdelo se je, da izbruhneta oba. Toda Zbiško, ki ni hotel prepira s starim vodjem, katerega je cenil in spoštoval, in ker mu je bilo srce zadovoljno zaradi uspehov tega dne, ga je naglo objel, pritisnil na prsi in zaklical:

»Ali mi ga hočeš iztrgati, a z njim tudi mojo zadnjo nado? Zakaj me žališ?«

Skirvojlo se ni branil objema, a končno je izvil glavo iz Zbiškovih rok, ga začel gledati po strani in sopsti.

»No,« je dejal po kratkem molku, »jutri dam obesiti svoje ujetnike, a če bi ti bil kateri potreben, ti ga tudi darujem.«

Potem sta se drugič objela in se razšla v prijateljstvu v veliko zadovoljnost Matka, ki je rekel:

»Vidi se, da se pri njem s hudim ne doseže nič, a z dobroto ga lahko zmehčaš kakor vosek.«

»Tak je pač ta narod,« je odgovoril Zbiško, »le Nemci tega ne vedó.«

Nato je dal prinesti k ognju gospoda de Lorša, ki je počival v kolibi. Čez hip ga je pripeljal Čeh brez orožja, brez čelade, le v usnjenem kaftanu, na katerem so bile vtisnjene proge od oklepa, in z rdečo čepico na glavi. De Loršu je že oproda povedal, čigav ujetnik je, toda ravno zaradi tega je prišel hladen, ponosen, z obrazom, na katerem si pri blesku ognja lahko bral preziranje in odpor.

»Zahvali Boga,« mu je rekel Zbiško, »da te je dal v moje roke, ker ti od mene ne grozi nič.«

In prijazno je iztegnil roko proti njemu, a de Lorš se ni niti zganil.

»Ne dajem roke vitezom, ki so oskrunili viteško čast, ker se bojujejo s Saraceni proti kristjanom.«

Eden izmed navzočih Mazurov je prevedel njegove besede, katerih pomena se je Zbiško že tako domislil. Zato je v prvem hipu zavrela v njem kri kakor krop.

»Tepec!« je zavpil in nehoté zagrabil za ročaj mizerikordije.

A de Lorš je dvignil glavo.

»Ubij me,« je rekel, »saj vem, da vi ne prizanašate ujetnikom.«

»Ali jim mar prizanašate vi?« je zaklical Mazur, ker ni mogel mirno prenesti teh besed. »Ali niste pobesili ob bregu vseh, ki ste jih ujeli v prejšnji bitki? Zato tudi Skirvojlo obeša vaše.«

»Res je,« je odgovoril de Lorš, »toda to so bili pogani.«

Vendar se je zdelo, da je zvenel iz njegovega odgovora nekak gnus, in ni bilo težko uganiti, da v duši ne odobrava takega ravnanja.

Medtem se je Zbiško pomiril in rekel z mirno resnobo:

»De Lorš! Iz istih rok sva sprejela pas in ostroge; poznaš me tudi in veš, da mi je viteška čast ljubša od življenja in sreče, zato poslušaj, kar ti povem pod prisego na svetega Jurija: mnogo teh ljudi je včeraj sprejelo sveti krst, a oni, ki še niso kristjani, iztezajo roke h Križu, kakor k rešitvi, toda mar veš, kdo jih ovira, da se ne morejo rešiti in krstiti?«

Mazur je takoj pretolmačil Zbiškove besede, zato se je de Lorš z vprašujočim pogledom ozrl mladenci v obraz.

A on je rekel:

»Nemci!«

»Ni mogoče!« je zakričal geldrijski vitez.

»Pri sulici in ostrogah svetega Jurija — Nemci! Zakaj če bi tu zavladal križ, bi izgubili vsak vzrok za napade, za gospodstvo nad to zemljo in za tlačenje tega nesrečnega naroda. Ti, de Lorš, si jih vendar spoznal in najboljše veš, ali so pravična njih dejanja.«

»Toda jaz sem menil, da poravnavajo svoje grehe s tem, da se bojujejo s pogani in jih obračajo h krstu.«

»Krsté jih z mečem in krvjo, a ne z vodo zveličanja. Le prečitaj ta list in takoj spoznaš, ali ravno ti ne služiš krivičnikom, razbojnikom in peklenskim poglavarjem proti veri in krščanski ljubezni.«

Rekši mu je podal pismo Zmujdzinov kraljem in knezom, katero je bilo povsod razširjeno, a de Lorš ga je vzel in ga začel takoj brati pri blesku ognja.

In prebral ga je naglo, ker mu ni bila tuja težka umetnost branja, nato se je neznansko začudil in rekel:

»Ali je vse to res?«

»Tako meni in tebi pomagaj Bog, ki najboljše vidi, da ne služim tu le svoji stvari, ampak tudi pravičnosti.«

De Lorš je za hip umolknil, potem pa rekel:

»Tvoj ujetnik sem.«

»Podaj mi roko,« je odgovoril Zbiško. »Brat moj si, ne ujetnik.«

Podala sta si desnici in sedla k skupni večerji, ki jo je dal Čeh pripraviti služabnikom. Med večerjo je de Lorš z velikim začudenjem izvedel, da Zbiško kljub pismom ni našel Danuše in da so komturji odrekli veljavnost spremnih listin zaradi izbruha vojne.

»Sedaj torej razumem, čemu si tu,« je rekel Zbišku, »in zahvaljujem Boga, da me je dal kot ujetnika tebi, ker mislim, da ti bodo redovniki dali zame, kogarkoli boš hotel, saj bi sicer bil na zahodu velik krik, ker izviram iz mogočnega rodu...«

Tu se je naglo udaril z roko po čepici in zaklical:

»Pri vseh relikvijah iz Akvizgrana! Saj sta na čelu čet, ki so šle do Gotteswerderja, stala Arnold von Baden in stari Zigfrid von Löwe. Vem iz pisem, ki so prišla v grad. Ali ju niso ujeli?«

»Ne!« je rekel Zbiško in planil pokonci. »Nobenega izmed pomembnejših! Toda pri Bogu! povedal si mi veliko novico. Pri Bogu! Saj so drugi ujetniki, od katerih izvemo, preden jih obesijo, ali ni bila pri Zigfridu kaka ženska.«

In začel je klicati služabnike, naj mu svetijo s treskami, in hitel proti strani, kjer so bili Skirvojlovi ujetniki. De Lorš, Matko in Čeh so hiteli za njim.

»Poslušaj!« mu je po poti rekel Geldrijec. »Izpusti me na besedo, sam jo bom iskal po vsej Prusiji; ko jo najdem, se povrnem k tebi in takrat me zamenjaš zanj.«

»Ako je le živa! Ako je le živa!« je odgovoril Zbiško.

Medtem pa so prišli k Skirvojlovim ujetnikom. Eni so ležali vznak, drugi so stali ob deblih, grozno privezani k njim z vrvmi. Treske so jasno osvetlile Zbiškovo glavo, zato so se oči vseh nesrečnežev obrnile k njemu.

Tedaj je iz globine zaklical neki visok glas, poln strahu:

»Gospod moj in branitelj! Reši me!«

Zbiško je iztrgal iz služabnikovih rok nekaj žarečih tresak, skočil z njimi k drevesu, izpod katerega je prihajal glas — dvignil treske in zaklical:

»Sanderus!«

»Sanderus!« je ponovil začudeno Čeh.

Ta pa je, ker ni mogel ganiti zvezanih rok, iztegnil vrat in začel iznova kričati:

»Usmiljenje!... Vem, kje je Jurandova hčerka!.... Rešite me!«

Dečki so ga takoj razvezali. Ker pa je imel odrevenele ude, je padel na zemljo, a ko so ga dvignili, je vsak čas omedlel, ker je bil tudi strašno zmrcvarjen. Zaman so ga na Zbiškov ukaz prenesli k ognju, zaman so mu dali jesti in piti, ga nadrgnili z mastjo in ga nato pokrili s toplimi kožami: Sanderus se ni mogel zavedeti, potem pa ga je objel tako globok spanec, da ga je Čeh mogel zbuditi komaj drugi dan opoldne.

Zbiško, katerega je nestrpnost žgala kakor ogenj, je takoj prišel k njemu. Vendar ni mogel izpočetka nič zvedeti, ker je Sanderus bodisi iz strahu po strašnem trpljenju bodisi vsled slabosti, ki navadno objame slabotne duše, kadar jim mine grozeča nevarnost, bruhtil v tako neutolažljiv jok, da se je zaman trudil, da bi odgovoril na stavljena mu vprašanja. Stokanje mu je stiskalo grlo, ustnici sta se mu tresli, a iz oči so mu lile tako debele solze, kakor bi moralo z njimi vred izteči življenje.

Ko si je naposled malo opomogel in se okrepil s kobiljim mlekom, s katerim so se naučili Litvini krepiti od Tatarov, je začel tožiti, da so ga »Belijalovi sinovi« s sulicami pribili na drevo, da so mu ukradli konja, na katerem je nosil relikvije izredne moči in cene, a končno, ko so ga privezali na drevo, da so mu mravlje zgrizle noge in vse telo, da ga čaka gotova smrt, če ne danes, pa jutri.

Toda Zbiška je naposled zgrabila jeza, zato se je dvignil in rekel:

»Odgovarjaj, capin, na to, kar te vprašam, in pazi, da te ne zadene še kaj hujšega!«

»Ne daleč odtod je gnezdo rdečih mravelj,« se je oglasil Čeh. »Ukažite, gospod, da ga položim nanj, in takoj najde jezik v svojem gobcu.«

Hlava tega ni govoril resno in se je še celo smejal, ker je imel v srcu Sanderusa rad, toda ta se je prestrašil in začel klicati:

»Usmiljenje! Usmiljenje! Dajte mi še tega poganskega napoja, pa povem vse, kar sem videl in česar nisem videl.«

»Ako zineš samo eno lažnivo besedo, ti zabijem klin med zobe!« je odgovoril Čeh.

Toda približal mu je k ustom drugič čutaro s kobiljim mlekom, on pa jo je zgrabil, pritisnil željno nanjo usta, kakor se otrok pritisne na matrine prsi, in začel lokati, sedaj zapirajoč, sedaj odpirajoč oči. Šele ko je izpil polovico ali še več, se je stresel, si položil čutaro na kolena in rekel, kakor da se je vdal nujnosti:

»Ostudnost! . . .«

Potem se je obrnil k Zbišku:

»Sedaj pa izprašuj, rešitelj!«

»Ali je bila moja žena v oddelku, s katerim si šel ti?«

Na Sanderusovem obrazu se je pokazalo neko začudenje. Sicer je bil slišal, da je bila Danuša Zbiškova žena, da pa je bila poroka tajna in da so jo takoj ugrabili, zato je v duši vedno mislil o njej kakor o Jurandovi hčeri.

Vendar je naglo odgovoril:

»Da, vojvoda! Bila je, toda Zigfrid von Löwe in Arnold von Baden sta se prebila skozi sovražnike.«

»Ali si jo videl?« je vprašal mladi mož z utripajočim srcem.

»Obraza ji nisem videl, gospod, toda videl sem med dvema konjema popolnoma zastrto nosilnico iz dračja, v kateri so nekoga nosili, in stregla ji je ista kača, ista redovna služabnica, ki je bila prišla od Danfelda v gozdni dvor. A slišal sem tudi žalostno petje, ki je prihajalo iz nosilnice . . .«

Zbiško je prebledel od razburjenja, sedel na

panj in nekaj časa ni vedel, kaj naj vpraša. Tudi Matko in Čeh sta bila neizmerno razburjena, ko sta izvedela važno in veliko novico. Čeh je morda pri tem mislil na svojo ljubljeno gospo, ki je ostala v Spihovu in za katero je bila ta novica oznanilo največje nesreče.

Nastal je trenotek molčanja.

Naposled je zviti Matko nezaupno pogledal Sanderusa, ki ga ni poznal in je komaj poprej kaj slišal o njem, in vprašal:

»Kdo si ti in kaj si delal med križarji?«

»Kaj sem, velmožni vitez,« je odgovoril pote-puh, »na to naj ti odgovorita ta hrabri knez (tu je pokazal na Zbiška) in ta mogočni češki grof, ki me že davno poznata.«

Tu je očitvidno začel delovati nanj kumiš¹, ker je oživel, se obrnil k Zbišku in začel govoriti z visokim glasom, v katerem ni bilo več niti sledu prejšnje slabosti.

»Gospod, dvakrat ste mi rešili življenje. Brez vas bi me bili volcje požrli ali bi me bila zadela kazen škofov, ki so zapeljani od mojih sovražnikov (o, kako zloben je ta svet!) izdali povelje, naj me preganjajo zaradi prodaje relikvij, o katerih pristnosti so sumničili. Toda ti, gospod, si se zavzel zame: volcje me niso raztrgali in preganjanje me ni doseglo, ker so me smatrali za enega izmed tvojih ljudi. Ob tebi mi ni manjkalo niti jedi niti pijače in sicer boljše kakor je to kobilje mleko, ki se mi studi, a se ga še napijem, da se dokaže, da se ubogi, pobožni romar ne brani nobenega trpljenja.«

»Pripoveduj naglo, slepar, kaj veš, in ne čvekaj toliko!« je zaklical Matko.

Toda oni je vnovič dvignil čutaro k ustom, jo izpraznil do dna, in se, kakor da ni slišal Matkovih besed, obrnil k Zbišku:

¹ Pijača iz kobiljega mleka.

»Zato sem te tudi vzljubil, gospod. Svetniki so, kakor pravi sveto pismo, devetkrat na leto grešili, zato se dogaja, da tudi Sanderus kdaj greši, toda Sanderus ni bil in ne bo nehvaležen. Ko je torej prišla nad tebe nesreča, se spominjaš, gospod, kaj sem ti rekel: pojdem torej od gradu do gradu in, učeč ljudi po svetu, bom iskal, kar si izgubil. Koga nisem vprašal! Kje vse nisem bil! Dolgo bi moral pripovedovati. Dovolj, da sem našel, in od onega trenutka sem se držal starega Zigfrida, kakor se drži klòp kože. Postal sem njegov sluga in sem hodil z njim od gradu do gradu, od komturije do komturije, od mesta do mesta brez prestanka do zadnje bitke.«

Zbiško je medtem premagal svoje ganotje in rekel:

»Hvaležen sem ti in plačilo ti ne uide. Toda sedaj odgovarjaj na to, kar te vprašam: ali mi pri-sežeš pri zveličanju svoje duše, da ona živi?«

»Prisegam pri zveličanju svoje duše!« je resno odgovoril Sanderus.

»Zakaj je Zigfrid odšel iz Ščitna?«

»Ne vem, gospod, pa si mislim. Nikdar ni bil starosta v Ščitnu, a je odšel, ker se je morda bal ukazov velikega mojstra, ki mu je, kakor so pravili, pisal, naj izroči ugrabljenko mazovski kneginji. Morda je ušel pred onim pismom, ker mu je duša okamenela od žalosti in maščevanja za Rotgierom. Sedaj pravijo, da je bil njegov sin. Tudi ne vem, kaj se je tam godilo, le to vem, da se mu je od ste-klosti nekaj zmešalo v glavi, in dokler bo živ, ne izpusti iz rok Jurandove hčere — mlade gospé, sem hotel reči.«

»Vse to se mi čudno zdi,« ga je namah prekinil Matko, »zakaj če bi ta stari pes tako sovražil vso Jurandovo kri, bi bil Danuško ubil.«

»Saj je tudi hotel to storiti,« je odgovoril Sanderus, »toda doletelo ga je nekaj takega, da je nato hudo obolel in skoraj izpustil zadnjo sapo. Mnogo

šepetajo ljudje o tem. Nekateri pravijo, da je v oni noči, ko je šel na stolp, da bi umoril mlago gospo, srečal hudobnega duha — drugi, da celó angela. Dovolj, našli so ga na snegu pred stolpom popolnoma brez zavesti. Še sedaj, če se spomni na to, se mu naježé lasje na glavi in zaradi tega si ne upa sam položiti roke nanjo in se boji tudi drugim to naročiti. Vozi s seboj mutca, nekdanjega ščitenskega rablja, toda ne ve se zakaj, ker ta se tudi boji kakor vsi drugi.«

Te besede so napravile velik vtis. Zbiško, Matko in Čeh so se približali Sanderusu, ki se je prekrizal in nadaljeval:

»Ni dobro biti med njimi. Marsikdaj sem slišal in videl stvari, od katerih ti zagomaze mravljinci po koži. Gospodje, pravil sem vam že, da se je staremu komturju nekaj zmešalo v glavi. Ba! Saj drugače tudi ni moglo biti, ker ga obiskujejo duhovi z onega sveta. Ako je le sam, začne okoli njega nekaj sopsti, kakor bi komu zmanjkovalo sape. A to je oni Danfeld, katerega je ubil tisti strašni gospod iz Spihova. Takrat mu pravi Zigfrid: „Kaj hočeš? Maše ti nič ne pomagajo, po kaj prihajaš?“ A oni samo zaškrtno z zobmi in potem zopet sope. A še pogostejše prihaja Rotgier, po katerem smrdi v izbi po žveplu, in z njim se komtur še več razgovarja: „Ne morem! (mu pravi) ne morem! Ko pridem sam, takrat morda, a sedaj ne morem!“ Slišal sem ga tudi: „Ali ti je to v olajšavo, sinček?“ In tako vedno. A dogaja se tudi, da po dva in tri dni ne izpregovori z nikomer niti besede, a na obrazu se mu vidi okrutna žalost. Ono nosilnico skrbno čuvata on in tista redovna služabnica, da ne more nihče uzreti mlade gospe.«

»Ali je ne mučijo?« je gluho vprašal Zbiško.

»Povem vam čisto resnico, da nisem slišal ne udarcev ne vpitja, a zato sem slišal žalostno petje, a včasih glas, kakor bi ptica cvilila...«

»Gorje!« se je oglasil skozi stisnjene zobe Zbiško. Toda Matko je pretrgal nadaljnja vprašanja:

»Dovolj tega,« je rekel. »Pripoveduj sedaj o bitki. Ali si jo videl? Kako so ušli in kaj se je zgodilo z njimi?«

»Videl sem,« je odgovoril Sanderus, »in verno povem vse. Izpočetka so se grozno bili, ko pa so spoznali, da so jih obkolili od vseh strani, so šele začeli misliti, kako bi se izmuznili. In vitez Arnold, ki je pravi velikan, je prvi pretrgal obroč in si tako odprl pot, da se je preril skoznjo, a z njim stari komtur z nekaterimi ljudmi in z nosilnico, ki je bila privezana med dvema konjema.«

»Ali jih niso zasledovali? Kako to, da jih niso dosegli?«

»Zasledovali so jih, a niso mogli nič doseči, ker čim so zasledovalci prišli preblizu, se je vitez Arnold obrnil k njim in se boril proti vsem. Bog varuj vsakogar, da bi se spoprijel z njim, ker ja tako strašno močan človek, da mu je malenkost, boriti se s sto ljudmi. Trikrat se je tako obrnil in trikrat je zadržal zasledovavce. Ljudje, ki so bili pri njem, so vsi popadali. Sam je bil, kakor se mi zdi, ranjen in je imel tudi konja ranjenega, a se je rešil, vrh tega pa je dal priliko, da je stari komtur srečno ušel.«

Ko je Matko slišal to pripovedovanje, si je vendar mislil, da govori Sanderus resnico, ker se je spomnil, da je bila pot, počenši od onega mesta, kjer se je boril Skirvojlo, na nasprotni strani na dolgo pokrita s trupli Žmujdzinov, ki so bili tako strašno poklani, kakor bi jih bila potolkla roka velikana.

»Dobro, kako pa si mogel vse to videti?« je vprašal Sanderusa.

»Videl sem to,« je odgovoril potepuh, »ker sem zgrabil za rep enega izmed konj, ki so nosili nosilnico, in sem tako bežal, dokler je nisem dobil s kopitom v trebuh. Takrat sem omedlel in padel tako v vaše roke.«

»To se ti je moglo dogoditi,« je rekel Hlava, »ali pazi, da se ne lažeš, ker bi ti slaba predla.«

»Saj je še znamenje,« je odgovoril Sanderus, »kdor hoče, si ga lahko ogleda; toda bolje je verjeti na besedo, kakor koga dolžiti neresnice.«

»Dasi tudi kdaj nehoté govoriš resnico, boš še tulil zaradi prodajanja svetih reči.«

In začela sta se pričkati, kakor sta imela že od nekdaj navado, toda nadaljnji razgovor je prekinil Zbiško:

»Hodil si po tem kraju, torej ga poznaš. Kakšni gradovi so tu in kam sta se po tvojem mnenju mogla skriti Zigfrid in Arnold?«

»Gradov ni v bližini nobenih, ker je vse ena sama puščava, skozi katero so pred kratkim izsekali to cesto. Vasi in naselbin tudi ni, zakaj kar jih je bilo, so jih sami Nemci požgali, ker se je ob začetku vojne ono ljudstvo, katero je istega plemena kakor tukajšnje, tudi uprlo križarskemu vladanju. Zdi se mi, gospod, da begata Zigfrid in Arnold sedaj po gozdu ali pa se bosta hotela vrniti tja, odkoder sta prišla, če se ne bosta skrivaj hotela prikrasti do one trdnjave, do katere smo nameravali dospeti pred to nesrečno bitko.«

»Gotovo je tako!« je rekel Zbiško.

In se je globoko zamislil. Iz njegovih namrščenih obrvi in resnega obraza si lahko spoznal, s kakim trudom razmišlja, toda to ni trajalo dolgo. Čez hip je dvignil glavo in rekel:

»Hlava! Pripravi konje in hlapce, ker takoj odidemo.«

Fant, ki ni imel nikdar navade, da bi izpraševal po vzroku povelja, se je dvignil in skočil h konjem, ne da bi zinil besedo. Matko pa je izbuljil oči in začudeno vprašal nečaka:

»A... Zbiško? Hej! Kam pa? Kaj? ... Kako to? ...«

Toda on je ravno tako odgovoril z vprašanjem:

»Kaj pa vi mislite? Mar ni moja dolžnost?«

Na to je stari vitez umolknil. Začudenje je kmalu izginilo z njegovega obraza. Nekajkrat je pokimal, naposled pa je globoko vzdihnil, kakor bi govoril sam s seboj:

»No! Saj res ni druge pomoči!«

In odšel je tudi h konjem, Zbiško pa se je obrnil k gospodu de Loršu in mu dejal s posredovanjem nemško govorečega Mazura:

»Tega ne morem zahtevati od tebe, da bi mi pomagal proti ljudem, s katerimi si služil pod eno zastavo, zato si prost in lahko greš, kamor hočeš.«

»Ne morem ti sedaj proti svoji viteški časti pomagati z mečem,« je odgovoril de Lorš, »a tudi prostosti ne morem sprejeti. Ostanem tvoj ujetnik in se ti odzovem, kamor boš zahteval. A za primer kake prigode si zapomni, da red zamenja zame vsakega ujetnika, ker nisem samo iz mogočnega, ampak tudi iz rodu, ki je križarjem storil velike usluge.«

In začela sta se poslavljal; po običaju sta si položila roke na rame in se poljubila v lice, nato pa je de Lorš rekel:

»Pojdem v Malborg ali pa na mazovski dvor, da boš vedel, da me najdeš tam, ako ne tu. Tvoj odposlanec naj mi pove le dve besedi: Lotaringija — Geldrija!«

»Dobro,« je odgovoril Zbiško. »Stopim še k Skirvojlu, da ti da znamenje, katero Žmujdzini spoštujejo.«

Potem je šel k Skirvojlu. Stari vojskovodja mu je dal znamenje in mu ni delal zaradi odhoda nobenih sitnosti, ker je vedel, za kaj gre; Zbiška je imel rad, ker mu je bil hvaležen za zadnjo bitko, a tudi ni imel nobene pravice, da bi zadrževal viteza, ki je bil iz drugega kraja, a je prišel iz lastnega nagiba. Zahvalil se mu je torej za znatno uslugo, ga preskrbel z živežem, ki bi mu utegnil koristiti v opustošenem kraju, in se poslovil od Zbiška z željo, da bi se mogla

še kdaj srečati v kakem velikem in poslednjem pohodu proti križarjem.

Temu pa se je mudilo, ker ga je mučila nekaka vročica. Ko je prišel k svojemu spremstvu, je našel vse pripravljeno, a med ljudmi tudi strica Matka, že na konju, oboroženega z oklepom in s čelado na glavi. Približal se mu je in dejal:

»Torej greste vi tudi z menoj?«

»Kaj pa naj storim drugega?« je vprašal nekoliko togotno.

Na to ni Zbiško nič odgovoril, poljubil je le oboroženo stričevo desnico, zasedel konja in odšli so.

Sanderus je jezdil z njimi. Pot do bojišča so poznali dobro, a dalje jih je imel voditi on. Računali so tudi na to, ako naleté kje v gozdu na tamkajšnje kmete, jim ti v sovraštvu do svojih križarskih gospodov pomorejo preganjati starega komturja in onega Arnolda von Baden, ki je o njegovi nadnaravni moči in junaštvu pripovedoval edino Sanderus.

XXII

Do bojišča, na katerem je Skirvojlo potolkel Nemce, je bila pot lahka, ker je bila znana. Dospeli so do njega urno, ker so jo prejahali naglo zaradi neznosnega smradu, ki so ga razširjala nepokopana trupla. Medpotoma so spodili razen volkov ogromne jate krokarjev in vran, potem pa so začeli iskati sledov. Dasi je to pot prehodil prej cel oddelek, je izkušeni Matko vendar brez truda našel na pohojeni zemlji vtiske ogromnih kopit, idočih v nasprotno stran, in tako je začel stvar razlagati mladim ljudem, ki so bili v vojnih stvareh manj izkušeni:

»Sreča, da po bitki ni bilo dežja. Le pogledjte: Arnoldov konj, ki je nosil nad mero velikega moža, je moral biti tudi ogromen, a to se tudi lahko spozna, ker je pri begu skokoma jezdil in močnejše tolkel z nogami v zemljo, kakor prej, ko je počasi jezdil v ono stran; zato je tudi vdolbel večje udrtine. Glej, kdor imaš oči, kako se na vlažnih mestih poznajo podkve! Ako Bog da, že izsledimo pasje brate, samo da ne najdejo prej skrivališča kje za zidovjem.«

»Sanderus je pravil,« je odgovoril Zbiško, »da v bližini ni gradov, in tako tudi je, ker so ta kraj zajeli križarji pred kratkim in se niso utegnili v njem naseliti. Kje naj se skrijeta? Kmetje, ki so tu stanovali, so v Skirvojlovem taboru, ker so isto ljudstvo kakor Žmujdzini... Vasi so, kakor je govoril Sanderus, požgali sami Nemci, a ženske in otroci so skriti v gozdnih globinah. Ako ne bomo prizanašali konjem, jih dosežemo.«

»Konje je treba varovati, zakaj tudi če bi se nam posrečilo, je vendar potem v njih naša rešitev,« je rekel Matko.

»Vitez Arnold,« je pripomnil Sanderus, »je bil v bitki ranjen v rame. Ni se za to zmenil, marveč je

sekal in ubijal dalje, toda pozneje se mu je rana razbolela, kakor se vedno dogaja, da te začetkoma ne boli nič, a se šele pozneje razboli. Zaradi tega bo beg zanje precej težak, a morda bodo morali tudi počivati.«

»Kakor si pravil, nimata ljudi pri sebi?« je vprašal Matko.

»Sta dva moža, ki nosita s seboj med sedli nosilnico, a razen njiju še vitez Arnold in stari komtur. Bilo je še precej drugih, toda te so Žmujdzini pobili, čim so jih dosegli.«

»Ona dva moža,« je rekel Zbiško, »katera sta pri nosilnici, povežejo naši dečki, vi, striček, zgrabite starega Zigfrida, a jaz udarim na Arnolda.«

»Da!« je odgovoril Matko, »Zigfrida se ne bojim, ker po milosti Gospoda Jezusa še čutim moč v svojih kosteh! Toda ti se ne precenjуй preveč, zakaj oni tam mora biti velikan.«

»A kaj! Bomo videli,« je odgovoril Zbiško.

»Da si močan, temu ne ugovarjam, a so vendar krepkejši od tebe. Mar si videl one naše viteze, ki smo jih občudovali v Krakovu? Mar bi bil kos gospodu iz Tačeva, gospodu Paškovu Zlodžēju iz Biskupic, pa še celo Zaviši Čarnemu? Kaj? Ne letaj previsoko in pazi, za kaj gre!«

»Rotgier tudi ni bil pritlikavec,« je zamrmral Zbiško.

»Ali zame ne bo nič dela?« je vprašal Čeh.

Toda ni dobil odgovora, ker je Matka zajela neka druga misel.

»Ako nam Bog da srečo,« je rekel, »da bi se vsaj pririnishi do mazovskih pustinj! Tam bomo varni in se vsaj vse konča.«

Toda čez hip je vzdihnil, ker je gotovo pomislil, da takrat še vedno ne bo vsega konec, ker bo treba kaj storiti z nesrečno Jagienko.

»Hej!« je zamrmral, »čudna so pota božja. Mar-sikdaj mislim na to, zakaj ti ni bilo usojeno, da bi

se bil mirno oženil, a jaz bi mirno sedel pri vaju ... Saj se vendar največkrat dogaja tako; med vsem plemstvom našega kraja se le midva vlačiva po raznih deželah in stranpotih, namesto da bi doma gospodarila v miru božjem.«

»I no! Res je, a je volja božja!« je odgovoril Zbiško.

In nekaj časa sta jezdila molče, potem pa se je stari zopet obrnil k nečaku.

»Ali zaupaš temu klatežu? Kdo je?«

»Lahek in morda tudi ničvreden človek, a meni je vdan in ne bojim se, da bi me izdal.«

»Ako je tako, naj jezdi naprej, ako jih doseže, se ne preplašijo. Pove jim, da je ušel iz ujetništva, kar bodo lahko verjeli. Bolje bo tako, zakaj ako nas uzró iz daljave, se utegnejo skriti ali pa se pripraviti na obrambo.«

»Ponoči ne pojde sam dalje, ker je strahopeten,« je odgovoril Zbiško, »toda podnevi bo gotovo tako bolje. Povemo mu, naj se trikrat na dan ustavi in počaka na nas; ako ga ne najdemo, je znamenje, da je že pri njih; potem pojezdimo po njegovi sledi in nepričakovano udarimo nanje.«

»Mar jih ne posvari pred nami?«

»Ne. Rajši ima mene kakor nje. Tudi mu povem, da pri napadu zvežemo tudi njega, da bi se mu pozneje ne bilo treba bati njihovega maščevanja. Naj nas popolnoma zataji!«

»Torej jih misliš pustiti pri življenju?«

»Kaj mi je sicer storiti?« je odgovoril nekoliko otožno Zbiško. »Vidite ... Če bi bilo to na Mazovju ali pa kje pri nas, bi jih pozvali, kakor sem pozval Rotgiera, in bi se borili na smrt in življenje, toda v teh krajih to ni mogoče ... Tu gre za Danušo in naglo ravnanje. Vse je treba mirno in pametno uravnati in ne preveč izpraševati, da nas ne zadene nesreča, a potem, kakor ste rekli, na vso sapo poditi konje do mazovskih pušč. Ako udarimo nanje ne-

pričakovano, jih morda naskočimo brez orožja, da, celo brez mečev! Kako naj jih pobijemo? Strah me je sramote! Sedaj sva oba opasana, a oni tudi...»

»Res je!« je rekel. »Morda utegne priti tudi do boja.«

Toda Zbiško je namrščil obrvi in na obrazu se mu je pokazalo tako globoko sovraštvo, očitvidno prirojeno vsem možem iz Bogdanjca, ker je bil v tem hipu, zlasti na videz, tako podoben Matku, kakor bi bil njegov lastni sin.

»Saj to bi tudi hotel,« je dejal gluho, »da bi mogel tega krvavega psa, Zigfrida, vreči Jurandu pod noge! Bog daj to!«

»Bog daj, da!« je takoj ponovil Matko.

Tako se razgovarjajoč so prejezdili velik kos poti, ko je zapadla noč, sicer jasna, a brez meseca. Morali so se ustaviti, da so se konji oddahnili in ljudje pokrepili z jedjo in spanjem. Pred počitkom je vendar Zbiško ukazal Sanderusu, da bo moral drugi dan sam jezdit naprej, s čimer je bil popolnoma zadovoljen, izgovoril si je le to, da bi smel zbežati k njim, ako bi mu grozila nevarnost od zveri ali tukajšnjega ljudstva. Razen tega je prosil, da bi se smel trikrat ali štirikrat na dan ustaviti, ker ga v samotni objame vedno nekak nemir, še celo v obljudenem kraju, kaj šele v tako divjem in groznem gozdu, kakršen je ta, v katerem se sedaj nahajajo.

Nato so si pripravili prenočišče in se pokrepčali z jedjo, potem so legli na kože ob malem ognju, ki so ga zanetili pod podrtim drevesom pol streljaja od pota. Dečki so po vrsti oskrbeli konje, ki so se zavalili v travo, se nakrmili in dremali, položivši si glave drug drugemu na vrat. Toda komaj je jutrnji svit posvetil drevesa, se je prvi dvignil Zbiško, zbudil druge in ob svitanju so odrinili dalje. Sledovi ogromnih kopit Arnoldovega žrebca so se iznova brez truda našli, ker so se zasušili v nizki, navadno blatni zemlji in se utrdili vsled suše. Sanderus je jezdil naprej in

jim izginil izpred oči, vendar so ga našli v sredi med vzhodom solnca in poldnem, ko jih je čakal. Povedal jim je, da ni videl žive duše razen velikega tura, pred katerim pa ni bežal, ker se mu je zver prva umaknila s poti. Zato pa je opoldne pri prvem počitku pravil, da je ugledal kmeta, čebelarja z lestvo, a ga ni ustavil, ker se je bal, da bi jih moglo biti v globini gozda še več. Skušal ga je vprašati to in ono, a se nista mogla razumeti.

Med nadaljnjim pohodom se je začel Zbiško vznemirjati. Kaj bo, če dospó v višje in bolj suhe kraje, kjer izginejo na trdi zemlji sledovi, ki so se dosedaj videli? In ako bi zasledovanje trajalo predolgo in bi jih privedlo do bolj obljudenih krajev, kjer so se prebivalci že od davna navadili poslušnosti križarjem, bi bilo prav tako skoraj nemogoče napasti jih in rešiti Danušo, ker bi se domačini gotovo zavzeli za Zigfrida in Arnolda, ako še nista dobila zavetja za obzidjem kakega gradu ali mesteca.

K sreči pa se je izkazala ta bojazen za prazno, ker na prihodnji postaji niso našli Sanderusa ob dogovorjenem času; zato pa so odkrili na smreki, ki je stala tik ob cesti, velik urez v obliki križa, ki je bil očitno pravkar napravljen. Takrat so se spogledali in obrazi so se jim zresnili, a srca so jim začela živahneje biti. Matko in Zbiško sta takoj skočila s sedel, da bi poiskala sledove na zemlji; iskala sta marljivo, a ni trajalo dolgo, ko so jim sami padli v oči.

Sanderus je očitno krenil s poti v gozd, gredoč za utiski velikih kopit, ki niso bili tako globoki kakor na cesti, ali dovolj jasni, ker je bila tu zemlja šotna in je težki konj z vsakim korakom potlačil igličevje s podkvami, po katerih so ostale ob strani črnikaste udrtine.

Pred bistrimi Zbiškovimi očmi se niso skrili tudi drugi vtiski, sedel je torej na konja, a Matko za

njim in začela sta se med seboj in s Čehom tiho posvetovati, kakor bi bil sovražnik v bližini.

Čeh je svetoval, naj bi šli takoj peš, toda ona dva tega nista hotela storiti, ker nista vedela, kako daleč bodo morali hoditi po gozdu. Služabniki bi le morali iti peš spredaj in jih opozoriti, ako bi kaj opazili, da bi bili pripravljeni.

In takoj so krenili v gozd. Drugi urez v smreki jih je zagotovil, da niso izgubili Sanderusovega sledu. Kmalu so tudi opazili, da so dospeli na stezo, ali vsaj na gozdno pot, po kateri so morali večkrat iti ljudje. Takrat so že bili gotovi, da najdejo kako gozdno naselbino, a v njej one, katere iščejo.

Solnce se je že nekoliko znižalo in se zlato svetilo med drevjem. Napovedoval se je lep večer. Gozd je bil tih, ker so se zverine in ptice odpravljale k počitku. Le tu pa tam so skakljale med vejami, osvetljenimi od solnca, veverice, od večernih žarkov popolnoma rdeče. Zbiško, Matko, Čeh in služabniki so jezdili drug za drugim. Vedoč, da so služabniki precej spredaj in da jih opozoré o pravem času, je stari vitez medtem pravil svojemu nečaku, ne da bi preveč dušil svoj glas:

»Preračunajmo po solncu,« je rekel. »Od zadnje postaje pa do mesta, kjer je bil urez, smo prejezdili ogromen del poti. Na krakovski uri bi bilo okoli treh... Medtem je moral Sanderus že davno priti mednje in je imel čas, da jim je povedal svoje prigode. Samo da nas ni izdal.«

»Ne izda nas,« je odgovoril Zbiško.

»Da bi mu le verjeli,« je končal Matko, »zakaj ako mu ne bodo verjeli, mu bo slaba predla.«

»Zakaj bi mu ne verjeli? Mar vedó za nas? Njega pa poznajo. Saj se večkrat dogaja, da ujetnik zbeži iz ujetništva.«

»Ako jim je povedal, da je zbežal, se morda zboje preganjanja in koj krenejo dalje.«

»Ne. On jim bo že znal dopovedati. A oni tudi vedó, da preganjavci ne bi šli tako daleč.«

Za hip sta umolknila, a kmalu se je Matku zdelo, da mu Zbiško nekaj šepeče, zato se je obrnil in vprašal:

»Kaj praviš?«

Toda Zbiško je imel oči obrnjene navzgor in ni šepetal Matku, ampak je le priporočal Bogu Danuško in svoje predrzno podjetje.

Matko se je tudi začel križati, a komaj je napravil prvo znamenje križa, ko je eden izmed naprej poslanih služabnikov naglo stopil iz leščevja in dejal:

»Smolarna! Tu so!«

»Stoj!« je zašepetal Zbiško in v istem hipu skočil s konja.

Za njim so skočili Matko, Čeh in služabniki; izmed teh so trije dobili povelje, naj ostanejo s konji, jih imajo pripravljene in naj pazijo, da ne bi, Bog obvaruj! kateri izmed žrebcev zarezgetal. Ostalim petim pa je rekel Matko:

»Tam bosta dva konjarja in Sanderus, ki mi jih takoj zvežite; a če bi bil kdo oborožen in bi se hotel braniti, takoj po glavi!«

In šli so takoj dalje. Po poti je Zbiško še zašepetal stricu:

»Vi se lotite starega Zigfrida, a jaz Arnolda.«

»Samo pazi se!« je odgovoril stari.

In pomignil je Čehu in mu dal znamenje, naj bo v vsakem primeru pripravljen, da skoči mlademu gospodu na pomoč.

On je prikimal, da se bo tako zgodilo; pri tem si je nabral sapo v prsih in poizkusil, ali mu meč lahko gre iz nožnice.

Toda Zbiško je to opazil in rekel:

»Ne! Ti skoči takoj k nosilnici in ne odstopi med bitko niti za ped od nje!«

Stopali so naglo in tiho, ves čas med gostim leščevjem. Toda niso prišli še daleč, ko je grmovje

največ po dveh streljajih namah izginilo in se je pokazala majhna ravnina, na kateri so se videle ugasle smolarske kopice in dve glinasti koči, v katerih so gotovo stanovali smolarji, dokler jih ni odtod pregnala vojna. Zahajajoče solnce je z ogromnim bleskom osvetljevalo loko, kopice in obe daleč med seboj oddaljeni koči. Pred eno izmed njih sta sedela na hlodu dva viteza, pred drugo — širokoplečat, rdečelas prostak in Sanderus. Oba sta čistila s cunjami oklepe, a pred nogami Sanderusa sta razen tega ležala še dva meča, ki ju je hotel očitvidno očistiti pozneje.

»Glej!« je rekel Matko in z vso silo Zbiška stisnil za roko, da bi ga še za hip zadržal. »Nalašč jima je vzel meče in oklepe. Dobro! Ta s sivo glavo mora biti...«

»Naprej!« je naglo zakričal Zbiško.

In kakor vihra so skočili na poljano. Oni tam so tudi planili pokonci, toda preden so utegnili pribežati k Sanderusu, je zgrabil grozni Matko starega Zigfrida za prsi, ga upognil nazaj in ga pri prči položil na zemljo. Zbiško in Arnold sta se zgrabila kakor dva jastreba, se objela z rokami in se začela strašno boriti. Širokoplečati Nemec, ki je prej sedel pri Sanderusu, je ravnokar zagrabil meč, toda preden je utegnil z njim zamahniti, ga je udaril Matkov sluga Vit z betom po rdeči glavi in ga pri prči razčesnil. Potem so se po ukazu starega gospoda vrgli na Sanderusa, da bi ga zvezali, toda ta se je, dasi je vedel, da je stvar dogovorjena, začel iz strahu dreti kakor tele, ko mu režejo grlo.

Toda dasi je bil Zbiško tako močan, da se je iz veje, če jo je stisnil, pocedil sok, je vendar čutil, da ni v človeških, marveč v medvedjih šapah. Čutil je tudi to, da bi mu bil Nemec polomil rebra, ali morda še celo hrbtenico, ako bi ne bil pustil na sebi oklepa, ker ni vedel, ali se mu ne bo treba boriti z ostrim orožjem. Mladenič ga je sicer nekoliko

dvignil, toda oni ga je dvignil še više in ga hotel z vso svojo močjo treščiti na zemljo, tako da ne bi več vstal.

Toda Zbiško ga je tudi stisnil s tako grozno silo, da so se Nemcu oči zalile s krvjo, potem mu sunil nogo med kolena, ga udaril v zgib in ga zvalil na tla.

Zvalila sta se prav za prav oba, vendar je mladenič padel spod, toda v tem hipu je Matko, ki je pazil na vse, oddal napol zmečkanega Zigfrida v roke služabnikom, sam pa je pristopil k ležečima, in kakor bi mignil zvezal s pasom Arnoldovi nogi; potem je skočil, sedel nanj kakor na ubitega merjasca in mu priložil ostrino mizerikordije na vrat.

Oni pa je presunljivo zakričal, roki sta mu brez moči spustili Zbiškova boka, a potem je začel stokati, ne toliko zaradi uboda kakor zaradi tega, ker je namah začutil grozno in neizrekljivo bolečino v rami, kjer je bil ranjen s kopjem še v bitki s Skirvojlom.

Matko ga je zgrabil z obema rokama za ovratnik in ga potegnil z Zbiška, a Zbiško se je dvignil z zemlje in sedel; potem je hotel vstati, a ker ni mogel, je iznova sedel in je dolgo časa sedel, ne da bi se ganil. Obraz mu je bil bled in poten, oči zalite s krvjo in usta posinela — in gledal je predse, kakor ne bi bil popolnoma pri zavesti.

»Kaj je?« ga je vprašal Matko vznemirjen.

»Nič, le utrujen sem zelo. Pomagajte mi, da stopim na noge.«

Matko mu je segel z roko pod pazduho in ga takoj dvignil.

»Ali lahko stojiš?«

»Da.«

»Ali te kaj boli?«

»Ne. Samo sape mi zmanjkuje.«

Medtem se je Čeh, ki je očitvidno uvidel, da je na bojišču že vse končano, pojavil pred kočo, držoč za vrat redovno služabnico. Ko je Zbiško to opazil,

je pozabil ves trud, moči so se mu vrnile, in kakor bi se ne bil nikdar boril s strašnim Arnoldom, je skočil h koči.

»Danuška! Danuška!«

Toda na ta klic ni odgovoril noben glas.

»Danuška! Danuška!« je ponovil Zbiško.

In je umolknil. V izbi je bilo temno, zato ni mogel v prvem hipu ničesar uzreti. Namesto tega mu je izza kamenja, naloženega pod ognjiščem, udarilo na uho hitro in glasno dihanje kakor od pridušene živalce.

»Danuška! Za Boga! Saj sem vendar jaz, Zbiško!«

A v tem hipu je v temi zagledal tudi njene oči, široko odprte, prestrašene, nezavestne.

Skočil je k njej in jo objel, toda ona ga ni popolnoma spoznala, in začela se mu je izmikati iz rok, ponavljajoč z zasoplim šepetom:

»Bojim se! Bojim se! Bojim se!«

XXIII

Nič niso pomagale prijazne besede, ne ljubkovanje, ne prošnje — Danuša ni spoznala nikogar in se ni zavedela. Edino čuvstvo, ki je obvladalo vso njeno osebo, je bil strah, podoben onemu plašnemu strahu, ki ga kažejo ujeti ptiči. Ko so ji prinesli hrane, ni hotela jesti vpričo ljudi, dasi se je po njenih poželjivih pogledih, ki jih je metala na jed, poznalo, da je lačna morda že dolgo časa. Ko je ostala sama, se je vrgla na jed z lakomnostjo divje zveri. Ko pa je Zbiško stopil v sobo, je pri priči skočila v kot in se skrila za sveženj suhega hmelja. Zaman je Zbiško širil roke, zaman jo je klical k sebi, zaman jo je prosil in dušil solze v sebi. Ni hotela stopiti iz tega skrivališča niti takrat, ko so v izbi zakurili ogenj in ko bi ob njegovem svitu lahko dobro razločila Zbiškove poteze. Zdelo se je, da jo je z razumom zapustil tudi spomin. On pa je zrl nanjo in na njen shujšani obraz s topim izrazom strahu, na udrte oči, na strgane krpe njene obleke, ki je bila vanje oblečena, in srce se je v njem krčilo od bolečine in sovraštva ob misli, v kakšnih rokah je bila in kako so ravnali z njo. Naposled se ga je polastila tako strašna jeza, da je zgrabil za meč, skočil z njim k Zigfridu in bi ga bil nedvomno usmrtil, ako bi ga ne bil Matko prijel za rame.

Tedaj sta se začela prav po neprijateljsko otepati med seboj, toda mladenič je bil tako oslavljen vsled prejšnjega boja z ogromnim Arnoldom, da ga je stari vitez premagal, mu zvil roko in zavpil:

»Mar si zblaznel ali kaj?«

»Pustite me!« je odgovoril Zbiško, škripaje z zobmi, »sicer se duša raztrga v meni.«

»Naj se! Ne pustim te! Rajši si razbij bučo ob drevo, kakor da bi osramotil sebe in ves naš rod.«

In stiskajoč kakor z železnimi kleščami Zbiškovo roko je začel groziti:

»Spametuj se! Maščevanje ti ne uide, a ti si opasan vitez. Kako? Opasanega ujetnika boš ubijal? Danuški ne pomoreš, a kaj ti ostane? Nič kakor sramota. Sicer porečeš, da se je marsikdaj zgodilo, da so kralji in knezi morili ujetnike. Da, toda ne pri nas! In kar se njim odpušča, se ne odpusti tebi. Oni imajo kraljestva, mesta, gradove, a kaj imaš ti? Viteško čast. Kdor njim ne zameri, tebi pljune v oči. Spametuj se, za Boga!«

Nastal je trenotek molčanja.

»Pustite me!« je zamolklo ponovil Zbiško, »saj ga ne umorim.«

»Pojdi k ognju, da se posvetujeva.«

In peljal ga je za roko k ognju, ki so ga zanetili služabniki pri smolnatih kopicah. Sedla sta, Matko se je za hip zamislil, potem pa je rekel:

»Spomni se tudi, da si tega starega psa obljubil Jurandu. Šele ta se bo maščeval nad njim i za svoje i za Danušine muke! Ta mu že poplača, ne boj se! In tvoja dolžnost je, da v tem Jurandu ugodiš! To mu tudi gre. Kar ni dovoljeno tebi, bo dovoljeno Jurandu, kajti on ga ni ujel, marveč ga je dobil v dar od tebe. Brez sramote in brez očitka mu lahko da odreti kožo — razumeš?«

»Razumem,« je odgovoril Zbiško. »Prav govorite.«

»Kakor vidim, se ti razum vrača. Ako bi te še vrag izkušal, spomni se tudi tega, da si se vendar zaobljubil proti Lichtensteinu in drugim križarjem, a če bi neoboroženega ujetnika umoril in bi to služabniki razglasili, bi se ti noben vitez ne odzval in prav bi imel. Bog obvaruj! Nesreče je tako že dovolj, pa naj bi imeli še sramoto! Rajši govoriva o tem, kaj nama je sedaj storiti in kam naj se obrneva.«

»Svetujte!« je rekel mladenič.

»Svetujem takole: To kačo, ki je bila pri Danuši,

bi lahko ubili, toda ker se ne spodobi, da bi se vitezi omadeževali z žensko krvjo, zato jo oddamo knezu Janušu. Ona je snovala izdajstvo še v gozdnem dvorcu pri kneginji in knezu, zato naj jo sodijo mazovska sodišča; a če je za to ne ugonobé s kolesom, bi se pregrešili zoper pravico božjo. Dokler ne srečamo kake druge ženske, ki bi stregla Danuši, nam je potrebna, potem pa jo dam privezati konju za rep. Sedaj pa moramo čimprej kreniti proti mazovskim puščavam.«

»Takoj ne, ker je noč. Morda tudi Bog da jutri Danuši boljši spomin!«

»Naj se tudi konji dobro odpočijejo. Ob svitanju pojdemo dalje.«

Nadaljnji razgovor jima je prekinil glas Arnolda von Baden, ki je nedaleč ležal vznak, zvezan na lastni meč, in je začel nekaj klicati po nemško. Stari Matko se je dvignil in šel k njemu, a ni mogel dobro razumeti njegovega govora, zato se je začel ozirati za Čehom.

Toda Hlava ni mogel takoj priti, ker je imel neko drugo opravilo. Medtem ko sta se Matko in Zbiško razgovarjala pri ognju, je odšel k redovni služkinji, ji položil roko na vrat, jo stresel kakor hruško in dejal:

»Poslušaj me, psica! Sedaj pojdeš v kočo in postelješ gospé ležišče iz kož, toda poprej jo oblečeš v svojo dobro obleko, sama pa se oblečeš v one cunje, v katerih ste jo pustili hoditi! Prekleta vam mati!«

In ker tudi ni mogel pomiriti nagle jeze, jo je tako krepko stresel, da je kar oči izbuljila. Morda bi ji bil zavil vrat, da se mu ni zdela še potrebna, zato jo je naposled izpustil, rekoč:

»A potem izberem zate vejo.«

Ona ga je v strahu zgrabila za kolena, a ker jo je v odgovor brenil, je skočila v kočo, se vrgla Danuši pred noge in začela kričati:

»Ubrani me! Ne daj!«

Toda Danuša je samo zaprla oči, a iz njenih ust je prišel navadni, prestrašeni šepet:

»Bojim se! Bojim se! Bojim se!«

In nato je popolnoma odrevenela, kar se je dogajalo vedno, kadar se ji je približala redovna sestra. Vendar ji je dovolila, da jo je slekla in ji oblekla novo obleko. Služabnica je postlala ležišče in jo položila nanj kakor leseno ali voščeno punčko, sama pa je sedla k ognju, ker se je bala iti iz izbe.

Toda Čeh je čez nekoliko časa vstopil, se obrnil najprej k Danuši in rekel:

»Gospa, nahajate se med prijatelji, torej mirno spite v imenu Očeta in Sina in svetega Duha!«

In prekrižal jo je z roko, a potem se je obrnil k služabnici in, ne da bi zvišal glas, da bi je ne prestrašil, rekel:

»Ti pa boš ležala zvezana pred pragom, toda če dvigneš krik in jo prestrašiš, ti takoj zavijem vrat. Vstani in pojdi!«

In peljal jo je iz sobe, jo močno zvezal, kakor je dejal, in se potem napotil k Zbišku.

»Dal sem obleči gospo v ono obleko, ki jo je imela na sebi ta kača,« je rekel. »Ležišče je postlano in gospa spi. Najbolje, da ne hodite več tja, da se ne prestraši. Ako Bog da, se jutri po počitku zave, vi pa sedaj tudi mislite na jed in počitek.«

»Legel bom pred prag izbe,« je odgovoril Zbiško.

»Torej zavlečem psico vstran k temu truplu z rdečo grivo, sedaj pa morate jesti, ker je pred vami precejšnja pot in trud.«

Rekši je odšel in vzel iz bisag osušeno meso in osušeno repo, s katero sta se oskrbela za na pot v žmujdzkem taboru; toda komaj je položil jed pred Zbiška, ga je Matko poklical k Arnoldu.

»Poizvedi no natančno,« je rekel, »kaj hoče ta velikan, zakaj dasi vem nekatere besede, ga vendar ne razumem.«

»Ponesem ga, gospod, k ognju, kjer se razgovorite,« je odgovoril Čeh.

Tu se je odpasal, potegnil Arnoldu pas pod rameni, potem pa si ga je naložil na hrbet. Upognil se je močno pod težkim velikanom, ker pa je bil krepak fant, ga je prinesel k ognju in ga vrgel kakor vrečo fižola poleg Zbiška.

»Razvežite me!« je rekel križar.

»To bi se moglo zgoditi,« je po Čehu odgovoril stari Matko, »ako bi prisegel na viteško čast, da se boš smatral za ujetnika. Vendar ti dam tudi brez tega potegniti meč izpod kolen in razvezati roke, da boš mogel sedeti pri nas, vezi na nogah pa ne popustim, dokler se ne sporazumemo.«

In pomignil je Čehu, ki je takoj prerezal Nemcu vrvi na rokah, a mu potem pomagal sesti. Arnold je ponosno pogledal Matka, a potem Zbiška in vprašal:

»Kdo ste vi?«

»A ti, kako se upaš vprašati? Kaj ti je mar? Izkaži se ti!«

»Meni je mar, ker morem priseči na viteško čast le vitezom.«

»Torej glej!«

In Matko je dvignil svoj jopič in pokazal viteški pas ob bedrih.

Nato se je križar zelo začudil in šele čez hip dejal:

»Kako to? In vi se potepate po pušči kakor razbojniki zaradi plena? In pomagata poganom proti kristjanom?«

»Lažeš!« je zaklical Matko.

In tako se je začel neprijazen, zbadljiv, često prepiru podoben razgovor. Ko pa je Matko v razburjenju zakričal, da ravno nemški viteški red ne dovoli, da bi se Litva pokristjanila, in navedel vse vzroke, se je Arnold iznova začudil in umolknil, ker je bila resnica tako očitna, da je ni bilo mogoče

prezreti ali ji ugovarjati. Zlasti so zbudle Nemca besede, ki jih je izrekel Matko, a se obenem prekrižal: »Kdo ve, komu vi v resnici služite, če ne vsi, pa vsaj nekateri!« A zbudle so ga zato, ker so že v samem redu sumili nekoliko komturjev, da časté satana. Zaradi tega jih niso tirali pred sodnijo, da ne bi padla sramota na vse, a Arnold je dobro vedel, da se je o takih stvareh šepetalo med brati in da so se širile podobne govorice. Vrh tega je Matko, ki je vedel iz Sanderusovih pripovedovanj o nezaslišanem Zigfridovem obnašanju, do kraja vznemiril prostodušnega velikana.

»A ta Zigfrid, s katerim si šel na vojno,« je dejal, »mar ta služi Bogu in Kristu? Mar nisi nikdar slišal, kako se je pogovarjal z zlimi duhovi, kako je z njimi šepetal in se smejal ali škripal z zobmi?«

»Res je!« je zamrmral Arnold.

Toda Zbiško, ki mu je srce vnovič zavalovalo od žalosti in jeze, je naglo vzplamtel:

»In ti govoriš o viteški časti? Sram te bodi, ker si pomagal rablju in peklenščku! Sram te bodi, ker si mirno gledal muke uboge ženske in viteške hčere, pa si jo morda še sam mučil. Sram te bodi!«

A Arnold je izbuljil oči, se čudeč se prekrižal in rekel:

»V imenu Očeta in Sina in svetega Duha!... Kako to? ... To noro dekle, ki ji sedi v glavi sedem in dvajset hudičev? ... Jaz? ...«

»Gorjé! Gorjé!« ga je prekinil s hripavim glasom Zbiško.

In zgrabivši ročaj mizerikordije je iznova začel gledati z divjim pogledom v stran na nedaleč v mraku ležečega Zigfrida.

Matko mu je mirno položil roko na ramo in ga z vso močjo pritisnil, da bi mu vrnil zavest, sam pa se je obrnil k Arnoldu in rekel:

»Ta ženska je hčerka Juranda iz Spihova in

žena mladega viteza. Sedaj menda razumeš, zakaj smo vas zasledovali in zakaj si postal naš ujetnik!»

»Za Boga!» je rekel Arnold. »Odkod? Kako? Saj ona je zmešana...«

»Ker so jo križarji kakor nedolžno jagnje ugrabili in z mučenjem pripravili do tega.«

Zbiško si je pri besedi »nedolžno jagnje« približal pest k ustom in stisnil zobe, a iz oči so mu začele kapati druga za drugo solze neutolažljive bolesti. Arnold je sedel zamišljen, Čeh pa mu je v kratkih besedah povedal o izdajstvu Danfelda, o ugrabljenju Danuše, o mukah Juranda in o dvoboju z Rotgierom. Ko je nehal, je nastala tišina, ki jo je motil le gozdni šum in prasketanje isker na ognju.

In tako so sedeli nekoliko trenotkov; naposled je Arnold dvignil glavo in rekel:

»Ne le na viteško čast, ampak pri Kristovem križu vam prisegam, da te ženske sploh nisem videl, da nisem vedel, kdo je, in da nisem nikdar pomagal mučiti jo ali pa da bi jo sam mučil.«

»Prisezi še, da pojdeš radovoljno z nami in da ne boš skušal zbežati, jaz pa te dam popolnoma razvezati,« je rekel Matko.

»Naj bo tako, kakor praviš — prisegam! Kam me peljete?«

»Na Mazovje k Jurandu iz Spihova.«

Po teh besedah mu je Matko sam prerezal vrv na nogah, potem mu je ponudil meso in repo. Zbiško je čez nekaj časa vstal in šel počivat na prag koč, kjer ni več našel redovne sestre, ker so jo že prej služabniki vzeli med konje. Tam je legel na kožo, ki mu jo je prinesel Hlava, in sklenil čakati brez spanja, ali ne prinese svit kake srečne izpremembe v Danušinem stanju.

Čeh pa se je vrnil k ognju, ker ga je v duši nekaj težilo, o čemer se je hotel pogovoriti s starim vitezom iz Bogdanjca. Našel ga je tudi globoko zamišljenega; ni se menil za smrčanje Arnolda, ki je

užil neizmerne količine suhega mesa in suhe repe, potem pa zaspal od utrujenosti kakor kamen.

»Ali se vi ne odpočijete, gospod?« je vprašal oproda.

»Sen mi beži od trepalnic,« je odgovoril Matko. »Bog daj dobro jutro...«

In s temi besedami se je ozrl k zvezdam.

»Veliki voz se že vidi na nebu, a jaz venomer razmišljam, kako bo z ono stvarjo.«

»Tudi meni ni do spanja, ker mi hodi po glavi gospodična iz Zgoželic.«

»Hej, res je, nova nesreča! Saj ona je vendar v Spihovu.«

»Da, v Spihovu. Odpeljali smo jo iz Zgoželic, sami ne vemo čemu.«

»Sama je hotela k opatu, a ker ni bilo opata, kaj sem hotel storiti,« je nestrpno odgovoril Matko, ki ni rad govoril o tem, ker se je v duši čutil krivega.

»Da, kaj pa sedaj?«

»Ha! Kaj? Odpeljem jo zopet domov, a potem naj se zgodi volja božja!...«

Čez hip pa je vendar dodal:

»Da, naj se zgodi volja božja; toda ko bi vsaj ta Danuška bila zdrava in taka, kakršni so drugi ljudje, bi vsaj vedeli, kaj naj ukrenemo. A tako, vrag vedi! Ona ne ozdravi... in tudi ne umre. Ko bi gospod Jezus odločil na to ali na ono stran.«

Toda Čeh je mislil v tem hipu na Jagienko.

»Vidite, vaša milost,« je rekel, »ko sem šel iz Spihova in se poslavljaj od nje, mi je dejala takole: 'Ako se kaj zgodi, pridite sem pred Zbiškom in pred Matkom, zakaj ako bosta poslala po kom novice, jih bosta poslala po vas in vi me odpeljete v Zgoželice.'«

»Hej!« je odgovoril Matko. »Gotovo, da ji bo nekako neprijetno ostati v Spihovu, ako pride Danuška. Gotovo je potrebno, da gre sedaj v Zgoželice. Žal mi je sirotice, iz srca žal, a ker ni bila volja božja, je pač težko! Toda kako naj to uredimo?

Počakaj! ... Praviš, da ti je velela, da se vrneš z novico pred nami, a potem da jo odpelješ v Zgoželice?«

»Da, kakor sem vam natančno ponovil.«

»I no, saj bi tudi mogel iti pred nami. Staremu Jurandu bi bilo tudi treba naznaniti, da se je našla hčerka, da bi ga nagla radost ne umorila. Kakor mi je Bog ljub, res ne moremo nič boljšega urediti. Vrne se in povej, da smo Danuško rešili in da pridemo z njo prav kmalu, a ti vzemi ono ubožico in jo spremi domov.«

Tu je stari vitez vzdihnil, ker mu je bilo res žal i Jagienke i onih načrtov, ki je sanjal o njih v svoji duši.

Čez hip je iznova vprašal:

»Vem, da si pameten in močan fant, toda ali si jo upaš ubraniti pred kako krivico ali prigodo? Zakaj na poti se lahko utegne pripetiti i to i ono.«

»Seveda, tudi če bi mi bilo treba glavo zastaviti! Vzamem s seboj nekoliko dobrih fantov, ki mi jih bo spihovski gospod rad odstopil, in jo spremim varno, če treba do konca sveta.«

»No! Preveč se ne zanašaj na samega sebe! Spomni se, da bo treba doma v Zgoželicah zopet paziti na Volka iz Bžozove in na Čtana iz Rogova ... Sicer pa kaj govorim; treba jo je bilo varovati pred njima, dokler sem mislil na nekaj drugega. Sedaj pa ne živi več nadeja in se bo zgodilo, kar se zgoditi mora.«

»Kljub temu bom branil gospodično pred onima vitezoma, saj ta nesrečna Zbiškova gospa, ta revica komaj diha ... ko bi umrla ...«

»Res je, kakor mi je Bog drag: ta revica komaj diha ... ko bi umrla ...«

»To je treba prepustiti gospodu Bogu, a sedaj mislimo le na zgoželiško gospodično.«

»Po pravici,« je rekel Matko, »bi bilo najbolje, da jo jaz spremim do očetovega doma. Toda to je

težko. Jaz sedaj ne morem pustiti Zbiška, a to iz raznih velikih vzrokov. Videl si, kako je škrtal z zobmi in kako se je hotel vreči na tega starega komturja, da bi ga zadavil kakor psa. Ako bo dekle, kakor praviš, na poti izdihnilo, ne vem, ali ga vsaj jaz utegnem brzdati. Toda ako me ne bo, ga nič ne zadrži in večna sramota pade nanj in na ves rod, česar Bog ne daj! Amen!«

Na to Čeh:

»Da! Temu je kaj lahko odpomoči. Dajte mi tega rablja, jaz mu gotovo ne storim nič in ga šele v Spihovu iztresem iz vreče gospodu Jurandu.«

»Bog ti daj zdravje! Ej, ti imaš res razum!« je veselo zaklical Matko. »Dobro! Izvrstno! Vzemi ga s seboj in samo da ga živega pripelješ v Spihov, potem pa naredi z njim, kar hočeš.«

»Dajte mi tudi ono ščitensko psico! Ako mi ne bo po poti v napoto, jo tudi pripeljem, a če mi bo, jo pa obesim na prvo vejo!«

»Morda tudi Danuško prej mine strah in se poprej zave, če ne bo videla teh dveh. Toda ako vzameš s seboj služabnico, kako naj si pomagamo brez ženske pomoči?«

»Kaj zato, saj je nemogoče, da bi v puščavi ne prišli v kak obljuden kraj ali pa da ne bi srečali pobeglih kmetov z babami. Vzemite prvo, ki naletite nanjo, saj boljša bo vsaka kakor ta. Medtem pa zadostuje Zbiškovo varstvo.«

»Danes govoriš nekako pametneje kakor navadno. Tudi to je res. Morda se prej zave, ko bo videla vedno Zbiška pri sebi. On utegne biti zanjo oče in mati. Dobro. A kdaj odideš?«

»Svitanja ne bom čakal, toda sedaj malo ležem. Najbrž ni niti polnoči.«

»Voz, kakor sem pravil, že sveti, a kosci še niso vzšli.«

»Hvala Bogu, da smo nekaj ukrenili, ker mi je bilo strašno pusto.«

Po teh besedah se je Čeh iztegnil pri ugašajočem ognju, se pokrili s sršasto kožo in pri priči zaspali. Nebo pa se vendar ni še niti malo pobelilo in bila je že globoka noč, ko se je zbudil, se skobacal izpod kože, pogledal k zvezdam, pretegnil nekoliko otrple ude in zbudil Matka.

»Čas je, da se odpravim!« je rekel.

»Kam pa?« je napol v snu vprašal Matko in si s pestmi mencial oči.

»V Spihov.«

»Saj res! Kdo pa zraven tako smrči? Mrtvega bi zbudil.«

»Vitez Arnold. Vržem veje na ogenj in odidem k služabnikom.«

Odšel je, a čez hip se je s hitrim korakom vrnil in začel oddaleč klicati s tihim glasom:

»Gospod, novica — a slaba!«

»Kaj se je zgodilo?« je zaklical Matko in planil pokonci.

»Služabnica je ušla. Dečki so jo vzeli med konje in ji razvezali noge, da bi jih strela! A ko so pospali, se je izmuznila kakor kača med njimi in zbežala. Pojdite, gospod!«

Matko je vznemirjen hitel s Hlavo h konjem, a našla sta tam le enega dečka. Drugi so se razbežali, da bi poiskali ubeglo žensko. Vendar je bilo nespartmetno to iskanje v temi in goščavi; kmalu so se vrnili s povešenimi glavami. Matko jih je molče začel obdelovati s pestjo, potem se je vrnil k ognju, ker ni bilo mogoče nič storiti.

Čez hip je prišel Zbiško, ki je stražil pred koč in ni mogel spati; ko pa je zaslišal stopinje, je hotel zvedeti, kaj je. Matko mu je povedal, kaj sta s Čehom sklenila, potem pa mu je tudi povedal, da je redovna služabnica ušla.

»To ni velika nesreča,« je rekel, »ker izdihne v gozdu od lakote, ali pa jo najdejo kmetje, ki ji že

pokažejo, ako je še prej ne najdejo volcě. Obžalujem samo, da ji je ušla kazen v Spihovu.«

Zbiško je tudi obžaloval, da je ušla kazni, sicer pa je sprejel novico mirno. Tudi se ni protivil, da odide Čeh z Zigfridom, ker je bilo zanj brez pomena vse, kar se ni tikalo Danuše. Takoj je tudi začel govoriti o njej:

»Jutri jo vzamem predse na konja in tako bova jezdila,« je rekel.

»Kako je z njo? Ali spi?« je vprašal Matko.

»Časih malo stoka, a ne vem, ali v snu ali bedé, toda nočem vstopiti, da bi se ne prestrašila.«

Nadaljnji razgovor je prekinil Čeh, ki je, uzrši Zbiška, dejal:

»O, tudi vaša milost je že pokonci? No, zame je čas! Konji so pripravljeni in stari hudič je privezan na sedlu. Kmalu bo svetlo, ker sedaj je noč kratka. Ostanita z Bogom, gospoda!«

»Potuj z Bogom in srečno!«

A Hlava je še potegnil Matka na stran in rekel:

»Hotel sem vas še lepo prositi, ako bi se kaj zgodilo ... veste, gospod, ... kaka nesreča ali kaj ... da bi takoj na vrat na nos poslali sla v Spihov. Ako bi že odšli, naj goni za nami.«

»Dobro,« je rekel Matko. »Pozabil sem ti še povedati, da odpelješ Jagienko v Plock, razumeš! Pojdi tam k škofu in mu povej, kdo je, da ji je bil opat boter in da je zanjo pri škofu oporoka, dalje prosi zanjo njegovega varstva, ker to stoji tudi v oporoki.«

»Ako pa nama škof ukaže ostati v Plocku?«

»Poslušaj ga v vsem in stori, kar bo svetoval.«

»Tako se bo tudi zgodilo, gospod. Z Bogom!«

»Z Bogom!«

XXIV

Ko je vitez Arnold drugo jutro zvedel, da je redovna služabnica zbežala, se je pod brki nasmehnil, rekel pa je isto, kar Matko: ali jo požro volcǵé, ali pa jo pobijejo Litvini. In res je bilo to verjetno, ker je ondotno ljudstvo litevskega porekla sovražilo nemški viteški red in vse, kar je bilo v zvezi z njim. Kmetje so deloma zbežali k Skirvojlu, deloma so se spuntali in tupatam pobili Nemce in se s svojimi družinami in svojim imetjem skrili v nedostopnih gozdnih globinah. Vendar so drugi dan iskali služabnico, a brez uspeha in ne posebno vestno zaradi tega, ker Matko in Zbiško, ki sta imela druge skrbi, nista izdala dovolj strogih povelj. Mudilo se jima je na Mazovje in sta hotela takoj ob solnčnem vzhodu kreniti na pot, a nista mogla zaradi tega, ker je Danuška proti jutru globoko zaspala in je Zbiško ni pustil buditi. Slišal je, kako je ponoči »cvilila«, in si je mislil, da ni spala, zato si je iz tega spanja obetal mnogo dobrega. Dvakrat se je prikradel do kočee in dvakrat je pri svetlobi, ki je vpadala skozi špranje med bruni, videl njene zaprte oči, odprta usta in rdečico na licih, tako, kakršno imajo otroci, kadar trdno zaspé. Takrat se je v njem tajalo srce od ganotja in ji je govoril: »Bog ti daj počitek in zdravja, moja najljubša cvetka!« A potem je še govoril: »Končana je tvoja nadloga, končano tvoje jokanje, a usmiljeni Gospod Jezus bo dal, da bo tvoja sreča tako velika, kakor so rečne vode, ki se ne dajo preplavati.« Ker pa je imel preprosto in dobro dušo, se je dvignil k Bogu in se sam izpraševal, s čim naj Mu izkaže svojo hvaležnost, s čim naj Mu poplača, kaj naj žrtvuje kaki cerkvi od svojega premoženja, od žita, od čred, od voska ali pa od drugih stvari, ki so drage božji vsemogočnosti. Saj bi bil takoj obljubil in na-

tančno vse naštel, kaj misli darovati, toda rajši je počakal, ker ni vedel, pri kakšnem zdravju se prebudi Danuška, ali se prebudi pri zavesti; ni imel še zagotovila, ali se bo treba za kaj zahvaljevati.

Dasi je Matko razumel, da bodo popolnoma varni šele v deželah kneza Januša, je bil vendar mnenja, da ne gre motiti Danuše v tem počitku, ki bi utegnil biti zanjo rešenje, zato je sicer imel pripravljene služabnike in tovarne konje, a je čakal.

Ko pa je že minilo poldne, a je ona še vedno spala, sta se začela vznemirjati. Zbiško, ki je venomer gledal skozi špranje in vrata, je stopil naposled že tretjič v koč in sedel na panj, ki ga je sinoči potegnila služabnica k ležišču in je na njem preoblačila Danušo.

Šel je in se zagledal vanjo, ona pa sploh ni odprla oči, toda čez toliko časa, da si lahko zaporedoma izmolil Očenaš in Zdravo Marijo, so ji ustnice nekoliko zadrgetale in je zašepetala, kakor bi videla skozi zaprte veke:

»Zbiško...«

On se je pri priči vrgel pred njo na kolena, jo prijel za shujšane roke, jih razburjeno poljuboval in začel govoriti s pretrganim glasom:

»Hvala Bogu! Danuška! Spoznala si me!«

Njegov glas jo je popolnoma prebudil, zato je sedla na ležišču in ponovila že z odprtimi očmi:

»Zbiško...«

In začela je mežikati, a potem se je ogledovala okrog, kakor bi se čudila.

»Ti nisi več v ujetništvu!« je govoril Zbiško. »Iztrgal sem te iz njihovih rok in sedaj potujemo v Spihov!«

Ona pa je potegnila roko iz njegovih rok in rekla:

»To vse zaradi tega, ker ni bilo očetovega dovoljenja. Kje je gospa?«

»Prebudi se, jagodica! Kneginja je daleč, a mi smo te vzeli Nemcem.«

Nato pa je rekla, kakor da ni slišala njegovih besed in kakor da se je nečesa spomnila:

»Vzeli so mi tudi lutnjo in jo razbili ob zid! Hej!«

In šele sedaj je opazil, da so ji oči nezavestne in bleščeče, a da ji lica goré. Pri priči mu je šinilo v glavo, da je morda težko bolna in da je njegovo ime izgovorila dvakrat le zato, ker se ji je bledlo v vročici.

Zato mu je srce zadrgetalo od groze in mrzel pot mu je pokrnil čelo.

»Danuška!« je rekel, »ali me vidiš in razumeš?«

A ona mu je odgovorila z glasom ponižne prošnje:

»Piti! ... Vode!«

»Usmiljeni Jezus!«

In skočil je iz izbe. Pred vrati je zadel ob starega Matka, ki je ravno šel gledat, kako je. Zaklical mu je edino besedo »Vode!« in zdirjal k potoku, ki je tekel v bližini med goščavo in gozdnim mahovjem.

Čez hip se je vrnil z napolnjeno posodo in jo podal Danuši, ki je začela poželjivo piti. Še poprej je stopil Matko v sobo, pogledal bolnico in se očitno zresnil.

»Ali jo muči vročina?« je rekel.

»Da!« je zastokal Zbiško.

»Ali razume, kaj govoriš?«

»Ne.«

Stari je namrščil obrvi, potem je dvignil roko in se začel z dlanjo tretji po vratu in tilniku.

»Kaj naj storimo?«

»Ne vem.«

»Ena sama stvar je še,« je začel Matko.

Toda Danuša ga je takoj prekinila.

Ko je nehala piti, je uprla vanj svoje od vročine razširjene zenice in rekla:

»Tudi vam nisem storila krivice. Imejte usmiljenje!«

»Saj imam usmiljenje s teboj, otrok, in hočem samo tvoje dobro,« je odgovoril vidno ginjen stari vitez.

A potem se je obrnil k Zbišku.

»Poslušaj! Tu je nikakor ne smemo pustiti. Ko jo veter prepiha in solnce ogreje, ji bo morda bolje. Ne lomi si glave, dečko, samo posadi jo v isto nosilnico, v kateri so jo nosili, ali pa si jo vzemi na sedlo in na pot! Razumeš?«

Po teh besedah je šel iz sobe, da bi dal zadnja navodila, toda komaj je pogledal predse, je naglo obstal kakor pribit.

Velika četa pešcev, oboroženih s sulicami in kopji, je od vseh štirih strani kakor zid obkroževala kočo, kupe in poljano.

»Nemci!« je pomislil Matko.

In groza je napolnila njegovo dušo. Kakor bi trenil, je zagrabil za ročaj meča, stisnil zobe in obstal kakor divja zver, ki jo obkolijo psi in se pripravlja na obupno obrambo.

A medtem se mu je začel od kupa sem bližati orjaški Arnold z nekim drugim vitezo; ko se mu je približal, je rekel:

»Kolo sreče se naglo suče. Bil sem vaš ujetnik, a sedaj ste vi moji.«

Po teh besedah je ošabno pogledal starega viteza, kakor bi bil slabše bitje od njega. Ni bil popolnoma zloben, a tudi ne okruten človek, toda imel je napako, lastno vsem križarjem, ki so bili ponižni in še celo ljubeznivi v nesreči, a niso nikdar znali skriti preziranja premagancem, a tudi ne brezmejne ošabnosti, kadar so čutili za sabo večjo silo.

»Moji ujetniki ste!« je ponovil ošabno.

A stari vitez se je mračno ozrl okrog. V njegovih prsih ni bilo plašljivo, marveč celo preveč pogumno srce. Ako bi bil oborožen na bojnem konju,

ako bi imel pri sebi Zbiška in ako bi imela oba v rokah meče, sekire ali ona strašna »drevesa«, s katerimi je tako spretno znalo ravnati takratno lehiško plemstvo, bi bil morda poskusil prelomiti ta obdajajoči ga zid sulic in kopij. Toda Matko je stal pred Arnoldom peš, čisto sam, brez oklepa; ko je torej videl, da so služabniki že odvrgli orožje, in pomislil, da je Zbiško v koči pri Danuši čisto brez orožja, je kot izkušen mož, ki je poznal vojni posel, uvidel, da ni nobenega izhoda.

Zato je polagoma izvlekel meč iz nožnic, a potem ga je vrgel pred noge onega viteza, ki je stal pri Arnoldu. Oni pa se je odzval z nezmanjšano ošabnostjo kakor Arnold, obenem pa tudi z ljubeznivostjo v čistem poljskem jeziku:

»Vaše ime, gospod? Ne dam vas zvezati na častno besedo, ker vidim, da ste opasan vitez, in ker ste po človeško ravnali z mojim bratom.«

»Častna beseda!« je odgovoril Matko.

Ko je povedal, kdo je, je vprašal, ako mu dovoli, da stopi v kočo in posvari svojega nečaka, »da ne bi storil kake neumnosti«. Ko je dobil dovoljenje, je izginil za vrati, a čez nekaj časa se je zopet pokazal z »mizerikordijo«.

»Moj nečak namreč nima meča pri sebi,« je rekel, »in prosi, da bi mogel ostati pri svoji nevesti, dokler se ne odpravite na pot.«

»Naj ostane,« je rekel Arnoldov brat, »pošljem mu jedi in pijače; saj ne odpotujemo takoj, ker je moštvo utrujeno in se morava tudi midva okrepiti in spočiti. Prosim tudi vas, gospod, v najino družbo.«

Po teh besedah so se obrnili in odšli k istemu ognju, pri katerem je Matko prenočil, toda bodisi iz ošabnosti, bodisi zaradi prostastva, ki je bilo med njimi splošno, sta šla onadva spredaj ter mu dovolila, da je šel za njima. Toda kot izkušen mož, ki je vedel, kako se je treba ob vsaki priliki obnašati, je vprašal:

»Gospod, ali me vabite kot gosta ali ujetnika?«
Tedaj je bilo Arnoldovega brata sram, zato se je ustavil in rekel:

»Prosim naprej, gospod!«

Stari vitez je stopil naprej, ker pa vendar ni hotel žaliti človeka, od katerega je bilo mnogo odvisno, je rekel:

»Vidi se, gospod, da ne poznate le raznih jezikov, ampak tudi dvorne običaje.«

Nato se je oglasil Arnold, ki je komaj razumel nekatere besede:

»Volfgang, za kaj gre in kaj pravi?«

»Govori primerno!« je odgovoril Volfgang, ki so mu bile Matkove besede očitno všeč.

Potem so sedli k ognju in prinesli so jim jesti in piti. Nauk, ki ga je dal Matko Nemcem, le ni bil zaman, ker je Volfgang ponudil njemu prvemu. Vrh tega je stari vitez iz razgovora zvedel, na kakšen način sta padla v past. Volfgang, mlajši Arnoldov brat, je namreč vodil čluhovsko pehoto proti spuntanim Žmujdžinom v Gotteswerder. Ker pa je prihajala iz oddaljene komturije, ni mogla dohiteti konjenice, a Arnoldu tudi ni bilo treba čakati nanjo, ker je vedel, da naleti na poti na druge pehotne oddelke iz mest in gradov, ki so bližji litevski meji. Zategadelj je mlajši brat prišel nekaj dni pozneje. In nahajal se je ravno na stezi v bližini smolarne, ko mu je redovna služabnica, ki je ponoči zbežala, povedala o prigodi, ki je zadela starejšega brata. Ko je Arnold poslušal to pripovedovanje, katero so mu ponovili po nemško, se je zadovoljno nasmehnil, a na posled je dejal, da je pričakoval, da se morda zgodi kaj takšnega.

Toda prebrisani Matko, ki si je skušal v vsakem primeru pomagati, je pomislil, da bo koristno, ako si pridobi naklonjenost teh dveh Nemcev; zato je čez hip rekel:

»Težka stvar je pasti v ujetništvo, vendar hva-

lim Boga, da me ni dal v druge, marveč v vajine roke, zakaj resnično sta prava viteza, ki spoštujeta čast.«

Nato je Volfgang zaprl oči in prikimal, sicer precej milostno, a vendar z očitvidno zadovoljnostjo.

A stari vitez je nadaljeval:

»Pa da poznate tako dobro naš jezik. Kakor vidim, vam je dal Bog razum za vse.«

»Vaš jezik poznam, ker v Čluhovu govori ljudstvo po poljsko, a midva z bratom služiva že sedem let pod tukajšnjim komturjem.«

»A s časom prevzamete tudi njegovo čast! Saj ne more biti drugače!... Vaš brat pa ne govori tako dobro po poljsko.«

»Razume malo, a ne govori. Brat ima večjo moč, dasi tudi jaz nisem kak pritlikavec, a zato ima slabšo pamet.«

»Hej! Ne zdi se mi bedast!« je rekel Matko.

»Volfgang! Kaj pravi?« je vnovič vprašal Arnold.

»Hvali te,« je odgovoril Volfgang.

»Da, hvalim ga,« je dejal Matko, »ker je pravi vitez, a to je poglobitno! Odkritosrčno vam tudi povem, da sem ga hotel danes na častno besedo popolnoma izpustiti, naj bi bil šel, kamorkoli bi hotel, da bi se le oglasil, čeprav šele čez eno leto. Saj to se tudi spodobi med opasanimi vitezi.«

In začel je pazljivo gledati Volfganga v obraz, toda ta se je namrščil in dejal:

»Tudi jaz bi vaju morda izpustil, da se oglasita pozneje, ako bi ne bili pomagali poganskim psom proti nam.«

»To ni res!« ga je zavrnil Matko.

In začel se je iznova tak prepir kakor včeraj z Arnoldom. Dasi je imel stari vitez prav, mu je bilo vendar z Volfgangom težavneje, ker je bil res bistrejši od starejšega brata. Vendar je imel ta spor to korist, da je tudi mlajši brat zvedel o vseh ščitenskih zločinih, krivih prisegah in izdajstvih, a obenem tudi

o usodi nesrečne Danuše. Na vsa ta nečastna dejanja, ki mu jih je razkrival Matko, ni mogel nič odgovoriti. Moral je priznati, da je bilo maščevanje pravično in da sta imela poljska viteza prav, da sta ravnala tako, kakor sta ravnala, a naposled je rekel:

»Pri blagoslovljenih kosteh Libocijevih! Jaz ne bom obžaloval Danfelda. O njem so pravili, da se je ukvarjal s črno umetnostjo, toda moč in pravičnost božja sta močnejši od črne umetnosti! O Zigfridu ne vem, ali je tudi služil hudiču, toda za njim ne pojdem, zakaj prvič nimam konjenice, a drugič, ako je res, kakor pripovedujete, da je onesrečil to deklè, naj tudi ne uide peklu!«

Tu se je prekrizal in dejal:

»Bog mi pomagaj v zadnji uri!«

»Kaj pa bo s to nesrečno mučenico?« je vprašal Matko. »Ali jo dovolite odpeljati domov? Ali naj umira v vaših ječah!? Spominjajte se jeze božje!...«

»Meni ni za žensko nič,« je rezko odgovoril Volfgang. »Eden izmed vaju naj jo odpelje k očetu, samo da se pozneje javi; drugega pa ne izpustim.«

»A če bi prisegel na čast in na sulico sv. Jurija?«

Volfgang je malo omahoval, zakaj to je bila velika prisega, toda v tem hipu ga je Arnold tretjič vprašal:

»Kaj pravi?«

In ko je zvedel, za kaj gre, se je strašno in grobo začel upirati, da bi izpustila na častno besedo oba. Pri tem je namreč računal takole: V večji bitki ga je premagal Skirvojlo, a v posamezni sta ga premagala ta dva poljska viteza. Kot vojak je tudi vedel, da se mora ta bratova pehota sedaj vrniti v Malborg, zakaj ako bi šla dalje do Gotteswerderja, bi šla po uničenju prejšnjih oddelkov kakor v mesnico. Torej je vedel, da se bo moral opravičiti pred velikim mojstrom in maršalom, in razumel, da bo zanj manjša sramota, ako bo mogel pokazati vsaj enega znatnejšega ujetnika. Živi vitez, ki ga pripelješ

pred oči, velja več kakor pripovedovanje, da sta bila ujeta dva.

Ko je Matko slišal hripavo kričanje in kletve Arnoldove, je takoj razumel, da je treba sprejeti, kar dajo, ako več ne more doseči, in rekel, obrnivši se k Volkangu:

»Torej vas prosim, gospod, še eno: prepričan sem, da bo moj nečak sicer sam razumel, da mora ostati on pri ženi, a jaz z vami. Toda za vsak primer mi dovolite, da mu povem, da o tem nima nič govoriti, ker je taka vaša volja.«

»Dobro; meni je vseeno,« je odgovoril Volkang.

»Pomeniva se še o odkupnini, ki jo prinese vaš nečak za sebe in za vas, ker od tega je vse odvisno.«

»O odkupnini?« je vprašal Matko, ki bi ta razgovor najrajši odložil na poznejši čas. »Ako se razpravlja z opasanim vitezem, velja beseda kakor gotov denar, a glede cene se lahko zanesete na vest. Mi smo pod Gotteswerderjem ujeli znamenitega vašega viteza, nekega gospoda de Lorša in moj nečak — on ga je namreč ujel — ga je izpustil na besedo, ne da bi se sploh pogajal o odkupnini.«

»Vi ste ujeli gospoda de Lorša?« je živo vprašal Volkang. »Poznam ga. To je bogat vitez. Toda kako to, da ga nismo srečali na poti?«

»Zdi se, da ni potoval tod, marveč proti Gotteswerderju ali proti Ragneti?« je dejal Matko.

»To je bogat vitez in iz znamenitega rodu,« je ponovil Volkang. »To je bil bogat lov! Prav, da ste to omenili, ker sedaj tudi vaju dveh ne pustim za vsako ceno.«

Matko se je ugriznil v brke, vendar je ponosno dvignil glavo:

»Mi tudi brez tega vemo, koliko smo vredni.«

»Tem bolje,« je rekel mlajši von Baden.

Toda takoj nato je dodal:

»Tem bolje, a ne za nas, ker smo ponižni menihi,

ki so se zaobljubili uboštvu, marveč za red, ki bo vaš denar obrnil v slavo božjo.«

Matko ni na to nič odgovoril, le pogledal je na Volfganga, kakor bi mu hotel reči: »Povej to komu drugemu« in nato sta se začela pogajati. To je bila za starega viteza težka in kočljiva stvar, ker je bil na eni strani zelo občutljiv zaradi vsake izgube, a na drugi strani je razumel, da ne gre, da bi sebe in Zbiška cenil premalo. Zvijal se je torej kakor piškur, tembolj ker se je Volfgang, dasi je bil sicer vljuden in gladek v govoru, pokazal neizmerno požrešnega in trdega kakor kamen. Edina tolažba za Matka je bila misel, da plača za to vse de Lorš, vendar je obžaloval, ker je izgubil upanje na dobiček. Na dobiček iz odkupa za Zigfrida ni računal, ker je mislil, da se Jurand, a tudi Zbiško za nobeno ceno ne odrečeta njegovi glavi.

Po dolgem pogajanju se je naposled pogodil za vsoto gživen in za rok plačila in si izgovoril, koliko služabnikov in konj si sme vzeti Zbiško. Nato mu je šel to naznanit ter mu svetoval, naj takoj odpotuje, očitvidno, ker se je bal, da ne bi Nemcem šinila kaka druga misel v glavo.

»Tako je pač življenje viteza,« je vzdihovaje govoril, »včeraj si ti držal koga za vrat, danes pa drugi drže tebe. I no, težavna stvar! Ako Bog da, pride zopet na nas vrsta! Toda sedaj ne izgublaj časa! Ako boš naglo jezdil, še dohitiš Hlavo in vama bo v družbi varneje. Samo da prideta iz pušče v obljudene kraje na Mazovju, najdeta pri vsakem plemiču ali vladiki gostoljubno streho, pomoč in hrano. Saj pri nas še tujcu tega ne odrečejo, kaj šele svojim! Morda bo v tem tudi za to revico rešitev!«

Tako govoreč je pogledal na Danušo, ki je v polsnu hitro in glasno dihala. Njeni prozorni roki, ležeči na temni medvedji koži, sta mrzlično drgetali.

Matko jo je prekrizal in rekel:

»Hej, vzemi jo in pojdi! Bog daj, da bi se to

izpremenilo, zakaj zdi se mi, da je njeno življenje na niti!«

»Ne govorite tako!« je zaklical Zbiško obupno.

»Moč božja! Dam ti pripeljati konja, a ti pojdi!«

Šel je iz sobe in vse uredil za odhod. Turka, ki ju je daroval Zaviša, sta pripeljala konja z nosilnico, postlano z mahom in kožami, a služabnik Vit Zbiškovega konja — in čez hip je prišel Zbiško iz sobe z Danuško na rokah. Ta prizor je bil tako pretresljiv, da sta se oba brata von Baden, ki ju je radovednost privedla pred kočo, začudeno spogledala, ko sta uzrla še napol otroško Danuškinu postavo, njen obraz, ki je bil resnično podoben svetnicam na cerkvenih podobah, in njeno tako veliko slabost, da ni mogla dvigniti glave in jo je imela težko naslonjeno na rami mladega viteza. In njuni srci sta se začeli upirati proti povzročiteljem njene nesreče. »Rabeljsko, a ne viteško srce je imel Zigfrid,« je zašepetal Wolfgang bratu, »a kačo dam pretepsti s šibami, četudi te je rešila iz ujetništva.« Ganilo ju je tudi to, da nese Zbiško Danušo na rokah kakor mati otroka — in razumela sta njegovo ljubezen, saj sta imela še oba mlado kri v žilah.

On pa se je še za hip obotavljal, ali naj bolnico vzame predse na sedlo in jo drži na poti na prsih, ali naj jo položi v nosilnico. Naposled se je odločil za zadnje, meneč, da ji bo ugodneje potovati ležeč. Potem se je približal stricu in se sklonil k njegovi roki, da bi jo pri slovesu poljubil. In dasi Matko, ki ga je resnično ljubil kakor zenico svojega očesa, ni hotel pred Nemci pokazati svoje ginjenosti, se vendar ni mogel zdržati ter ga je tesno objel in pritisnil svoja usta na njegove bujne lase.

»Bog te spremljaj,« je dejal. »A starega nikar ne pozabi, ker ujetništvo je vedno težavna stvar.«

»Ne pozabim vas,« je odgovoril Zbiško.

»Najsvetejša Mati naj te potolaži!«

»Bog vam plačaj tudi to ... in vse!«

Čez hip je Zbiško že sedel na konju, toda Matko se je še nečesa spomnil, ker je skočil k njemu, mu položil roko na kolena in rekel:

»Poslušaj! Ako dohitiš Hlavo, glej, da zaradi Zigfrida ne osramotiš sebe in mojih sivih las. Jurand — da, a ti ne! Prisezi mi to na meč in čast!«

»Dokler se ne vrnete, bom tudi Juranda brzdal, da se ne maščujejo nad vami,« je odgovoril Zbiško.

»Toliko ti je zame?«

A mladenič se je žalostno nasmehnil:

»Saj vendar veste.«

»Na pot! Potuj zdravo!«

Konji so stopili in kmalu jih je zakrilo svetlo gosto leščevje. Matku je bilo namah zelo mračno in samotno, a duša se mu je trgala iz vseh sil za tem ljubljenim fantom, v katerem je bila nada vsega rodu. Toda kmalu se je otresel žalosti, ker je bil trd človek in se je znal premagovati.

»Hvala Bogu, da ni ujet on, ampak jaz . . .«

In obrnil se je k Nemcema:

»A vi, gospod, kdaj mislite kreniti odtod?«

»Kadar se nam bo zljubilo,« je odgovoril Volfgang, »a pojdemo v Malborg, kjer morate najprej stopiti pred velikega mojstra, gospod.«

»Hej, morda mi tam še odsekajo glavo zaradi pomoči Žmujdžinom!« je rekel sam pri sebi Matko.

Vendar ga je pomirila misel, da je njihov ujetnik gospod de Lorš in da bosta gospoda von Baden sama branila njegovo glavo, že zaradi tega, da jima ne odleti odkupnina.

»Vendar,« je rekel sam pri sebi, »v teh razmerah ne bi bilo treba Zbišku samemu priti in še zmanjšati že tako malega imetja.«

In ta misel mu je prinesla nekako olajšanje.

Zbiško ni mogel dohiteti svojega oprode, dasi je potoval dan in noč in počival le toliko, kolikor je bilo neobhodno potrebno, da niso konji popadali; kajti živili so se od same trave ter so bili zato slabi in nesposobni za tako velike pohode kakor v krajih, kjer se je laže dobil oves. Sam sebi Hlava ni prizanašal, a na visoko starost in oslabeledost Zigfridovo se ni oziral. Stari križar je tudi strašno trpel, zlasti ker mu je žilasti Matko poprej dobro premikastil kosti. A najhujši so bili zanj komarji, ki jih je bilo mnogo v vlažni pušči in se jih ni mogel otepati, ker je imel zvezane roke in noge krepko pritrjene na konjski trebuh. Fant mu sam ni prizadeval nikakih posebnih muk, toda tudi ni imel nobenega usmiljenja z njim in mu je odvezal desnico le takrat, ko so počivali pri jedi: »Jej, volčji gobec, da te lahko pripeljem živega gospodu na Spihovu!« Take so bile besede, s katerimi ga je silil k jedi. Res je prišlo Zigfridu v začetku potovanja na misel, da bi se z lakoto umoril; toda ko je zaslišal grožnjo, da mu bodo z noži odprli zobe in mu siloma vlivali jed v grlo, je rajši opustil to misel, da ne bi dopustil, da bi oskrunili njegovo redovno dostojanstvo in viteško čast.

A Čeh je hotel priti v Spihov na vsak način mnogo prej kakor »gospod«, da bi obvaroval svojo oboževano gospodično pred sramoto. Ker je bil sam plemič, je v svoji preprosti, a bistri pameti prav dobro razumel, da bi bilo za Jagienko nekaj ponižujočega, ako bi bila obenem z Danušo v Spihovu. »Morda bo mogoče v Plocku povedati škofu,« si je mislil, »da jo je moral stari gospod iz Bogdanjca zato vzeti s seboj, ker je skrbel zanjo, a potem naj se le razglasi, da je ona pod škofovim varstvom in da ji

pripade razen Zgoželic še opatova zapuščina — in takrat ne bo niti vojvodski sin zanjo preveč.« In ta misel mu je slajšala težavno pot, ker ga je sicer težilo, da bo srečna novica, ki jo nosi v Spihov, vendar za gospodično oznanilo nesreče.

Često pa mu je tudi stopala pred oči Sječehovna, ki je bila rdeča kakor jabolko. Takrat je, ako je le pot dovolila, z ostrogami zbadal konja, ker se mu je tako mudilo v Spihov.

Jezdili so po stranpotih, ali bolje brez poti skozi gozdove, naravnost predse, kakor je pač naneslo. Čeh je vedel samo to, da mora dospeti na Mazovje, ako jezdi nekoliko proti zahodu, a potem venomer proti jugu, potem pa bo vse dobro. Podnevi se je ravnal po solncu, a kadar se je pohod zavlekel v noč, pa po zvezdah. Zdelo se je, da pušča pred njimi nima ne konca ne kraja. Sredi nočnega mraka so jim ginili dnevi in noči. Marsikdaj je Hlava mislil, da mladi vitez ne pripelje žene žive skozi to ogromno neobljudeno puščo, kjer ni odnikoder nikake hrane, kjer je bilo treba ponoči konje varovati pred volkovi in medvedi, podnevi pa se umikati čredam zobrov in turov, kjer so strašni merjasci ostrili svoje krive čekane ob korenike smrek in kjer nisi imel po cele dneve nič jesti, ako nisi pogodil s strelico ali pa prebodel s kopjem marogastih bokov jelena ali mladega merjasca.

»Kako bo tu,« si je mislil Hlava, »potoval s tako izmučenim dekletom, ki komaj diha!«

Večkrat so morali obiti obsežna močvirja in globoke tokave, na katerih dnu so šumeli vsled spomladanskih nalivov narasli potoki. V pušči tudi ni manjkalo jezer, v katerih so ob solnčnem zahodu videli cele črede losov ali jelenov, plavajočih v rdečih gladkih vodah. Časih so videli tudi dim, ki je naznanjal navzočnost ljudi. Nekolikokrat se je Hlava približal takim gozdnim naseljem, toda iz njih so se usuli divji ljudje; nosili so kože na golem telesu, obo-

roženi so bili s kopji in loki, a zrli so tako sovražno izpod košatih obrvi, da je bilo treba čimprej izkoristiti prvo začudenje, v katero jih je spravil pogled na viteze, in kar najhitreje oditi.

Dvakrat so vendar zažvižgale za Čehom pušice in ga je preganjal krik: »Vokiti!« (Nemci), on pa se je rajši umaknil, kakor da bi se izkazal, kdo je. Naposled je šele po nekaj dnevih začel sklepati, da je morda že prekoračil mejo, ali zaenkrat ni bilo nikogar, da bi ga vprašal. Šele od gozdarjev, ki so govorili po poljsko, je zvedel, da stoji končno na mazovskih tleh.

Tam je bilo že laže, dasi je bilo vse vzhodno Mazovje prav tako ena sama pušča. Toda pokrajina je bila še vedno redko naseljena, a kjer so naleteli na kako naselbino, so bili prebivalci že bolj prijazni, morda zaradi tega, ker niso poznali takega sovražstva, ali pa tudi zato, ker jih je Čeh ogovarjal v jeziku, ki so ga razumeli. Nerodno je bilo le to, da so bili ti ljudje neizmerno radovedni in so jih obkoljevali v gručah ter jih obkladali z vprašanji. Ko pa so zvedeli, da vodijo s seboj ujetega križarja, so govorili:

»Darujte ga nam, gospod: mi ga že spravimo!«

In prosili so tako nasilno, da se je moral Čeh često jeziti ali pa jim tolmačiti, da je ujetnik knezov. Šele takrat so odnehali. Pozneje, že v obljudenem kraju tudi s plemiči in vladikami ni šlo lahko. Tam je gorelo sovražstvo proti križarjem, saj so imeli povsod v živem spominu izdajstvo in krivico, ki so jo križarji storili knezu takrat, ko so ga v času največjega miru ugrabili pri Zlotoriji in ga zadržali kot ujetnika. Tam sicer niso hoteli več »spravljati« Zigrida, toda ta ali oni trdi plemič je dejal: »Razvežite ga, dam mu orožje in za mejo ga pozovem na smrt in življenje.« Takim je moral Čeh kakor z lopato po glavi dopovedovati, da ima prvo pravico do mašče-

vanja nesrečni spihovski gospod in da mu je ne sme nihče odvzeti.

Toda v naseljenih krajih je bilo potovanje že lahko, ker so bile vsaj kake poti in so povsod krmili konje z ovsom ali ječmenom. Čeh je tudi živo potoval, ne da bi se kje ustavil, in deset dni pred Rešnjim Telesom je bil v Spihovu.

Prišel je zvečer, kakor takrat, ko ga je bil Matko poslal z novico, da je odšel na Žmujdž, in prav tako kakor takrat je pritekla k njemu Jagienka, ko ga je zagledala z okna. On pa ji je padel pred noge in ni mogel nekaj časa izpregovoriti ne besede. Toda ona ga je dvignila in ga naglo odpeljala v gornje prostore, ker ga ni hotela izpraševati pred ljudmi.

»Kaj je novega?« je vprašala, se tresla od nestrpnosti in komaj lovila sapo. »Ali sta živa? Zdrava?«

»Živa! Zdrava!«

»Ali se je ona našla?«

»Da. Rešili so jo.«

»Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

Toda navzlic tem besedam je bil njen obraz kakor otrpel, ker so se vse njene nade takoj razpršile v prah.

Vendar je moči niso zapustile in ni izgubila zavesti, čez čas se je popolnoma obvladala in začela iznova izpraševati:

»Kdaj pridejo sem?«

»Čez nekoliko dni! Težavna je pač pot — z bolnico.«

»Mar je bolna?«

»Zmučena. Od trpljenja se ji je zmešalo.«

»Usmiljeni Jezus!«

Nastalo je kratko molčanje, le nekoliko obledela Jagienkina usta so se premikala, kakor bi molila.

»Ali se ni zavedela v Zbiškovi navzočnosti?« je iznova vprašala.

»Morda se je, toda ne vem, ker sem takoj odpotoval, da bi vam prinesel novico, preden pridejo.«

»Bog ti poplačaj. Pripoveduj, kako je bilo.«

Čeh je začel v kratkih besedah pripovedovati, kako so rešili Danušo in ujeli velikana Arnolda skupno z Zigfridom. Naznanil ji je tudi, da je pripeljal s seboj Zigfrida, ker ga je mladi vitez hotel podariti Jurandu zaradi maščevanja.

»Sedaj moram k Jurandu!« je rekla Jagienka, ko je skončal.

Odšla je, toda Hlava ni dolgo ostal sam, ker je iz stranske sobe pritekla k njemu Sječehovna. On pa jo je ali zato, ker ni bil popolnoma pri zavesti vsled trpljenja in neizmernih naporov, ali zato, ker je tako hrepenel po njej in se je nenadoma spozabil, ko jo je zagledal, takoj objel, pritiskal na prsi in ji začel poljubovati oči, lici, usta, tako kakor da bi ji bil že davno poprej povedal vse, kar bi moral povedati dekletu pred takim ravnanjem.

Morda ji je bil to resnično že povedal v duhu med potjo, ker jo je poljuboval in poljuboval brez konca, a pritiskal jo je nase s tako silo, da ji je kar sapo jemalo, ona pa se ni branila, izpočetka vsled osuplosti, a potem vsled tako velike omotice, da bi se bila zgrudila na zemljo, ako bi jo držale manj krepke roke. K sreči vse to ni trajalo predolgo, ker so se zaslišali na stopnicah koraki in je kmalu nato stopil v sobo o. Kaleb.

Skočila sta narazen, a o. Kaleb je iznova začel obsipati Hlavo z vprašanji, na katera je ta odgovarjal s težavo, ker ni mogel priti do sape. Duhovnik je mislil, da zaradi navora. Ko pa je slišal potrdilo novice, da so Danušo našli in rešili, a njenega rablja pripeljali v Spihov, se je vrgel na kolena, da bi se zahvalil Bogu. Medtem se je pomirila Hlavi kri v žilah in ko je duhovnik vstal, je že lahko mirneje ponovil, kako so našli in rešili Danušo.

»Ni je zato rešil Bog,« je rekel, ko je vse slišal, »da bi prepustil njen razum in dušo temoti in vladi

nečistih moči! Položi Jurand nanjo svoje svete roke pa ji z eno molitvijo povrne razum in zdravje.«

»Vitez Jurand?« je vprašal Čeh začudeno. »Mar ima on tako moč? Ali je morda že v življenju postal svetnik?«

»Pred Bogom je že v življenju, a ko umre, bodo imeli ljudje v nebesih enega patrona-mučenika več.«

»Rekli ste vendar, častiti oče, da položi roke hčerki na glavo. Ali mu je desnica zrasla? Saj vem, da ste za to prosili gospoda Jezusa.«

»Rekel sem ,roke', kakor se navadno govori,« je odgovoril duhovnik, »toda z božjo milostjo zado-
stuje tudi ena sama.«

»Gotovo,« je odgovoril Hlava.

Toda v njegovem glasu je bilo nekoliko neugodja, ker je mislil, da bo videl resničen čudež. Nadaljnji razgovor je prekinil prihod Jagienke.

»Naznanila sem mu,« je rekla, »novico previd-
no, da bi ga nagla radost ne umorila, on pa se je zgrudil na kolena in moli.«

»On tudi brez tega kleči po cele noči, a danes tembolj in gotovo ne vstane do ranega jutra,« je povedal duhovnik Kaleb.

In tako je tudi bilo. Kolikorkrat so pogledali k njemu, vsakokrat so ga našli ležečega, a ne v spanju, marveč v tako goreči molitvi, da se je zdelo, da je pozabil na ves svet.

Šele drugi dan, precej po zajtrku, ko je Jagienka iznova pogledala k njemu, je dal znamenje, da hoče videti Hlavo in ujetnika. Tedaj so iz podzemlja pripeljali Zigfrida, z rokami križema zvezanimi na prsih, in vsi s Tolimo vred so odšli k starcu.

V prvem hipu ga Čeh ni mogel dobro videti, ker so kožnata okna slabo prepuščala svetlobo, a dan je bil temán zaradi oblakov, ki so popolnoma prekrili nebo in napovedovali grozno nevihto. Toda ko so se njegove bistre oči privadile mraku, ga je komaj spoznal, tako je shujšal in oslabel. Ogromni mož se

je izpremenil v ogromen okostnjak. Obraz je imel tako bel, da se ni mnogo razlikoval od mlečne barve las in brade, a ko se je naslonil na naslon pri stolu in zaprl veke, se je zdel Hlavi naravnost mrlič.

Pri stolu je stala miza, a na njej križ, vrč z vodo in hlebec črnega kruha z zataknjeno mizerikor-dijo ali groznim nožem, ki je rabil vitezom za ubi-janje ranjencev. Razen kruha in vode ni Jurand užival že dolgo časa nobene druge hrane. Za obleko mu je rabila groba, z vrvjo prepasana raševina, ki jo je nosil na golem telesu. Tako je torej živel po priходу iz ščitenskega ujetništva premožni in nekdam strašni vitez iz Spihova.

Ko jih je slišal vstopiti, je z nogo odsunil udo-mačeno volkuljo, ki mu je ogrevala bose noge, in se nagnil nazaj. Takrat se je Čehu zdelo, kakor bi bil umrl. Nastal je trenotek molčanja, ker so pričakovali, da napravi kako znamenje, da bi kdo začel govoriti, toda on je sedel nepremičen, bel, miren, z nekoliko odprtimi usti, kakor bi bil resnično pogreznjen v večno smrtno spanje.

»Tu je Hlava,« se je naposled s sladkim glasom oglasila Jagienka, »ali ga hočete poslušati?«

Prikimal je v znamenje, da je zadovoljen, zato je Čeh začel tretjič svoje pripovedovanje. Omenil je na kratko bitke z Nemci pod Gotteswerderjem, pripovedoval o boju z Arnoldom von Baden in o rešitvi Danuše; ker pa po dobri novici ni hotel užalostiti starega mučenika in v njem buditi novega nemira, je zatajil, da se je Danuši vsled dolgih dni okrutnega ujetništva zmešala pamet.

Toda ker je sovražil križarje in je želel, da bi bil Zigfrid karseda neusmiljeno kaznovan, nalašč ni zatajil, da so jo našli prestrašeno, shujšano, bolno, da se je poznalo, da so z njo ravnali po rabeljsko in, ako bi bila še dlje ostala v teh strašnih rokah, bi bila uvenila in ugasnila, kakor uvene in pogine z nogami poteptano cvetje. Tej temni povesti je dru-

goval ne manj otožni mrak bližajoče se nevihte. Zakaj temni oblaki so se čimdalje huje zbirali nad Spihovom.

Jurand je poslušal pripovedovanje brez vsakega trzljaja in giba, da se je navzočim lahko dozdevalo, da je pogreznjen v sen. Vendar je slišal in razumel vse, zakaj ko je Hlava začel govoriti o Danušini nesreči, sta se mu v praznih očesnih jamicah nabrali dve veliki solzi in mu spolzeli po licih. Od vseh pozemeljskih čuvstev mu je ostalo samo eno: ljubezen do otroka.

Potem so se začele njegove posinele ustnice premikati v molitvi. Na dvorišču se je razlegel prvi, še oddaljeni grom in blisk je tuptam razsvetlil okna. Molil je dolgo in iznova so začele kapljati solze na njegovo belo brado. Naposled je prenehal in nastalo je dolgo molčanje, ki se je nad mero vleklo, kar je naposled postalo mučno za navzoče, ker niso vedeli, kaj naj storé.

Končno se je oglasil stari Tolima, desna Jurandova roka, tovariš v vseh bitkah in glavni stražar Spihova. Rekel je:

»Gospod, pred vami stoji oni peklenšček, oni križarski volkodlak, ki je mučil vas in vašega otroka: dajte nam znamenje, kaj naj storimo z njim in kako naj ga kaznujemo.«

Na te besede se je Jurandov obraz naglo izpremenil in pomignil je, naj mu pripeljejo ujetnika.

Dva služabnika sta ga, kakor bi trenil, zgrabila za rame in ga pripeljala pred starca; on pa je iztegnil roke, šel z eno roko po Zigfridovem obrazu, kakor bi se hotel spomniti ali zadnjikrat vtisniti v spomin njegove obrise, potem jo je spustil na križarjeve prsi, otipal na njih zvezane roke, se dotaknil vezi, iznova zamižal in povesil glavo.

Navzoči so menili, da premišlja. Toda naj je delal karsibodi, ni trajalo dolgo, ko se je čez trenotek osvestil in segel z roko proti hlebcu kruha, v katerem je tičala zlovešča mizerikordija.

Tedaj so Jagienka, Čeh, še celo stari Tolima in vsi služabniki zadržali sapo v prsih. Kazen je bila stokrat zaslužena, maščevanje upravičeno, vendar ob misli, da bo ta napol živi starec rezal zvezanega starca, so jim zadrgetala srca.

Toda on je prijel nož, ga otipal s kazalcem do konca ostrine, da bi vedel, česa se dotika, in je začel rezati vrvi na križarjevih rokah.

Vsi so ostrmeli, ker so razumeli njegovo namero — in niso hoteli verjeti svojim očem. To jim je bilo vendar preveč. Hlava je prvi začel mrmrati, za njim Tolima, za njim služabniki. Le duhovnik Kaleb je začel izpraševati z glasom, v katerem se je skrival potlačeni jok:

»Brat Jurand, kaj hočete? Ali hočete ujetniku darovati prostost?«

»Da!« je odgovoril Jurand s tem, da je prikimal z glavo.

»Hočete, da odide brez maščevanja in kazni?«

»Da!«

Mrmranje jeze in razburjenja se je še povečalo, toda o. Kaleb, ki ni hotel, da bi se onečastilo tako nezaslišano dejanje usmiljenja, se je obrnil k mrmrajočim in zaklical:

»Kdo se upa protiviti svetniku? Na kolena!«

In pokleknil je sam in začel moliti:

»Oče naš, kateri si v nebesih, posvečeno bodi Tvoje ime, pridi k nam Tvoje kraljestvo...«

In zmolil je »Oče naš« do konca. Pri besedah: »in odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom« so se njegove oči nehoté obrnile k Jurandu, čigar obličje se je resnično razjasnilo v neki nadzemeljski svetlobi.

In ta pogled v zvezi z besedami molitve je skrušil srca vseh navzočih, a stari Tolima, čigar duša je v neprestanih bojih otrpnila, se je prekrizal, objel Jurandovo koleno in rekel:

»Gospod, ako naj se izpolni vaša volja, je treba ujetnika spremiti do meje.«

»Da!« je prikimal Jurand.

Blisk je vse pogosteje razsvetljeval okna: nevihta je bila bliže in bliže.

XXVI

Dva jezdeca sta med vetrom in dežjem hitela k spihovski meji: Zigfrid in Tolima. Ta je spremljal Nemca iz strahu, da bi ga na poti ne ubili v zasedi kmetje ali spihovska družina, ki je gojila do njega strašno sovraštvo in se hotela nad njim maščevati. Zigfrid je jezdil brez orožja, a tudi brez vezi. Nevihta, ki jo je gnal veter, je bila že za njima. Kadar je včasih nepričakovano zabučal grom, sta se konja sesedla na zadnje noge. Jezdila sta v globokem molčanju po tesni soteski, a zaradi ozke poti tako blizu drug poleg drugega, da je streme udarjalo ob streme. Tolima, ki je bil navajen že dolgo let varovati ujetnike, se je tudi sedaj včasih s pazljivim očesom ozrl na Zigfrida, kakor bi mu šlo za to, da ne bi nepričakovano zbežal — in vsakokrat ga je nehote pretreslo, ker se mu je zdelo, da se križarjeve oči svetijo v mraku kakor oči hudobnega duha ali vampirja. Prišlo mu je celo na misel, da bi ga prekrizal, toda ob misli, da utegne pod znamenjem križa zatuliti z nečloveškim glasom in se izpremeniti v pošast, je začel šklepetati z zobmi in objel ga je še večji strah. Stari bojevnik, ki se je lahko sam samcat zakadil proti celim kupom Nemcev, kakor se zakadi jastreb v jato jerebic, se je vendar bal nečistih sil in ni hotel imeti opravka z njimi. Najrajši bi bil pokazal Nemcu nadaljnjo pot in se vrnil, toda sram ga je bilo samega sebe, zato ga je spremil do meje.

Tam, kjer sta dospela do konča spihovskega gozda, je prenehalo deževati in oblaki so se zasvetili v neki čudoviti rumeni barvi. Postalo je bolj svetlo in Zigfridove oči so izgubile poprejšnji posebni blesk. Toda takrat je napadla Tolima druga skušnjava: »Ukazali so mi« — je govoril sam s seboj — »naj spremim tega steklega psa do meje, torej sem ga

tudi spremil; toda mar naj odide ta rabelj mojega gospoda in njegovega otroka brez maščevanja in kazni in mar ne bi bilo Bogu prijetno in drago darilo, če bi ga pobil? Ej! Ali bi ga ne pozval na smrt? Sicer nima orožja, toda za eno miljo daleč v graščini gospoda Varčina mu dajo vsaj kak meč ali sekuro, pa se bo z njim bojeval. Ako Bog da, ga prevrnem, a potem ga nabodem, kakor je treba, in zakopljem njegovo glavo v gnoj!» Tako je govoril sam sebi Tolima, poželjivo gledal na Nemca in jel migati z nosnicami, kakor bi bil že zavohal svežo kri. In težko se je moral boriti s to željo, težko se krotiti, toda šele ko je pomislil, da Jurand ni daroval življenja in svobode le do meje in bi bilo ničeva gospodovo sveto dejanje in bi se zmanjšala njegova nebeška nagrada, se je naposled premagal, zadržal konja in rekel:

»Glej, tu je naša meja in do vaše ni daleč. Potuj svobodno; ako te ne zadavi tvoja vest in te ne doseže blisk božji, ti od ljudi ne grozi nič!«

In po teh besedah se je obrnil, oni tam pa je odjezdil naprej z neko divjo okamenelostjo v obrazu, ne da bi bil odgovoril le besedo, kakor bi sploh ne bil slišal, da ga je kdo ogovoril.

In jezdil je dalje že po bolj široki poti, kakor bi bil pogreznjen v sen.

Nevihtha se je pretrgala za kratek čas in tudi razjasnilo se je le za malo časa.

Stemnilo se je iznova tako, da bi dejal, da je padel na svet večerni mrak, in oblaki so se spustili nizko, skoraj tik nad gozd. Z neba je prihajalo zlovesče bobnenje in nekako nestrpljivo sikanje in tuljenje gromov, ki jih je še obvladal angel nevihte. Toda strele so že vsak hip s slepečim bleskom razsvetljevale grozno nebo in prestrašeno zemljo in takrat je bilo videti široko cesto, ki je držala sredi dveh črnih sten gozda, a na njej po sredi samotnega jezdeca na konju. Zigfrid je jezdil napol pri zavesti,

mučila ga je vročica. Obup, ki mu je grizel dušo od Rotgierove smrti, zločini, ki jih je storil iz maščevanja, žalost, strašni prividi, grizenje vesti so njegovo pamet že zdavnaj tako izmučili, da se je le z največjim naporom boril proti blaznosti, a včasih se ji je celo udajal. V zadnjem času spet muke na potovanju pod trdo Čehovo roko, noč, prebita v spihovski ječi, in negotova usoda, nadvse pa ono nezaslišano, skoraj nečloveško dejanje milosti in usmiljenja, katero ga je naravnost prestrašilo — vse to ga je potrla do kraja. Včasih so v njem otrpnile in zastale misli v taki meri, da je popolnoma izgubil spoznanje, kaj se z njim dogaja, toda potem ga je vročica zbudila in obenem budila v njem neko gluho čustvo obupa, konca, pogube — čustvo, da je že vse minilo, ugasnilo, se končalo, da je prišlo do neke točke, da je vse naokoli njega le noč in noč in ničnost in nekak grozen prepad, napolnjen s strahom, h kateremu pa vendarle mora iti.

»Pojdi! Pojdi!« mu je namah zašepetal nad ušesom neki glas.

A on se je obrnil — in ugledal smrt. Sama v podobi okostnjaka, sedeč na konjskem okostju, se mu je pridružila, bela in šklopotajoč s kostmi.

»Ali si ti?« je vprašal križar.

»Da. Pojdi! Pojdi!«

Toda v tem hipu je opazil, da ima na drugi strani tovariša: streme ob streme je jezdilo neko bitje, podobno človeku, a z nečloveškim obrazom; glavo je imelo živalsko, s stoječimi ušesi, dolgo, koničasto in pokrito s črnimi ščetinami.

»Kdo si?« je zaklical Zigfrid.

A namesto da bi mu odgovorilo, mu je pokazalo zobe in začelo gluho mrmrati.

Zigfrid je zaprl oči, toda takoj je zaslišal še hujše šklopotanje kosti in glas, ki mu je govoril naravnost v uho:

»Čas je! Čas je! Podvizaj se! Pojdi!«

In on je odgovoril:

»Saj grem!...«

Toda ta odgovor mu je prišel iz prsi, kakor bi ga bil dal kdo drugi.

Potem pa je, kakor bi ga gnala neka neodoljiva notranja sila, skočil s konja in potegnil z njega visoko viteško sedlo, a nato uzdo. Tovariša sta tudi razjahala in, ne da bi ga zapustila le za trenotek, sta ga odvedla s srede ceste na rob gozda. Tam mu je črna pošast pripognila vejo in mu pomagala, da je privezal nanjo jermen.

»Podvizaj se!« je zašepetala smrt.

»Podvizaj se!« so zašumeli nekaki glasovi v vrhovih dreves.

Kakor v snu je potegnil jermen skozi zapono, napravil zanko, stopil na sedlo, katero je bil poprej položil pod drevo, in si dal zanko okoli vratu.

»Odpahni sedlo!... Že! Aa!«

Z nogo odpahnjeno sedlo se je zakotalilo za nekoliko korakov — in telo nesrečnega križarja je težko obviselo.

Za trenotek se mu je zdelo, da sliši neko hrapavo in pridušeno rjojenje in da se je ona ostudna pošast vrgla nanj, ga zagugala in ga začela grabiti za prsa, da bi ga ugrizla v srce. Toda potem so njegove ugašajoče zenice opazile še nekaj drugega: Smrt se je razblinila v nekaj bel oblak, ki se je polagoma spustil k njemu, ga objel, ogrnil, obkolil in naposled vse zakril z ogromnim nepredirnim zastorom.

V tem hipu se je vihar razdivjal z neizmerno besnostjo. Strela je udarila v sredo ceste s tako strašno silo, kakor bi se zemlja stresla v svojih temeljih. Ves gozd se je upognil pod viharjem. Šum, švistanje, tuljenje, škripanje debel in tresk lomljenih vej je napolnil gozdne globine. Potoki dežja, gnani od vetra, so zakrili svet — in le v času kratkih krvavih bliskov si lahko zagledal nad cesto divje razgibano Zigfridovo truplo.

Drugi dan se je po isti poti pomikalo precejšnje spremstvo. Spredaj je jahala Jagienka s Sječehovno in Čehom, za njimi so šli vozovi, obdani od štirih s sulicami in meči oboroženih služabnikov. Vsak izmed voznikov je imel poleg sebe tudi kopje in sekiro, ne da bi štel okovane vile in drugo orožje, primerno za potovanje. Vse to je bilo potrebno zaradi obrambe pred divjimi zvermi, deloma tudi pred razbojniškimi tolkami, ki so se vedno podile ob križarski meji in zaradi katerih se je bridko pritoževal velikemu mojstru Jagielo tako v pismih kakor osebno na sestankih v Račonžu.

Ker pa je imelo spremstvo spretne ljudi in dobro obrambno orožje, se jim ni bilo treba bati; zato so potovali samozavestno in brez skrbi. Po včerajšnji nevihti je nastal prekrasen, svež, tih in tako jasen dan, da se je popotnikom tam, kjer ni bilo sence, bleščalo od prevelike svetlobe. Noben list se ni ganil na drevju, a z vsakega so visele velike deževne kaplje, izpreminjajoče se v solncu v mavričnih barvah. Sredi smrekovih igel so se bliščale kakor veliki dijamanti. Naliv je napravil na cesti majhne potočke, ki so tekli z veselim žuborenjem k nižjim mestom, tvoreč v izdolbinah plitka jezercja. Vsa okolica je bila rosna, mokra, a smehljajoča se v jutranji svetlobi. Taka jutra vzbuja v človeških srcih veselje, zato so vozniki in služabniki tiho prepevali ter se čudili molčanju, katero je vladalo med onimi, ki so jezdili spredaj.

Oni pa so molčali, ker je na Jagienkino dušo legla težka skrb. V njenem življenju se je nekaj končalo, nekaj zlomilo in dasi dekle ni bilo posebno razborito v razmišljanju in si tudi ni znalo natančno povedati, kaj se v njej dogaja in kaj se ji dozdeva, je vendar čutilo, da je vse to, kar je dosedaj doživelo, prepadlo in bilo zaman, da se je v njej razblinila vsaka nada, kakor se razblina nad poljanami jutranja megla, da se bo treba odreči vsemu, vse pustiti, vse

pozabiti in začeti popolnoma novo življenje. Mislila si je tudi, da to, čeprav po božji volji ne bo popolnoma slabo, vendar ne more biti drugačno kakor žalostno, a v nobenem primeru ne tako dobro, kakor bi moglo biti tisto, kar se je pravkar končalo.

In neizmerna žalost po tej za vedno zaprti preteklosti ji je stiskala srce in ji privabila v oči potoke solzá. Toda jokati ni hotela, ker je brez tega čutila, kakor dodatek k vsemu bremenu, ki je težilo njeno dušo, še tudi sramoto. Bolje bi bilo, da ni odšla iz Zgoželic, da bi se ji ne bilo treba takole vračati iz Spihova. Saj si ni mogla pred seboj prikriti, da ni prišla semkaj le zaradi tega, ker ni vedela, kaj bi počela po opatovi smrti, in tudi ne le zaradi tega, da bi odvezla Čtanu in Volku priliko, da napadeta Zgoželice! Ne! Za to je vedel tudi Matko, ki je tudi ni vzel zaradi tega s seboj, a za to izve nedvomno tudi Zbiško. Ob tej misli sta ji zagoreli lici in trpkost je zalila njeno srce. »Nisem ti bila dovolj ponosna,« si je govorila v duši, »a sedaj imam, kar sem hotela.« In skrbi, negotovosti, kaj bo jutri, bridki bolesi in globokemu žalovanju po preteklosti se je pridružilo še kesanje.

Toda nadaljnje težko premišljevanje ji je prekinil neki človek, ki je naglo prihajal od nasprotne strani. Čeh, ki je skrbno pazil na vse, je zdirjal k njemu in po samostrelu na rami, po jazbečji torbi in po šojinih peresih na kapi je spoznal v njem gozdarja.

»Hej! Kdo si? Stoj!« je zaklical zaradi gotovosti.

Oni se je naglo približal in zaklical s prestrašenim obrazom, kakršnega imajo navadno ljudje, ki hočejo naznaniti kaj nenavadnega:

»Pred vami visi človek nad cesto!«

Čeh se je vznemiril, ali ni to kako razbojniško dejanje, in je začel živo izpraševati:

»Daleč odtod?«

»Za streljaj iz samostrela. Ravno nad cesto.«

»Ali ni nikogar pri njem?«

»Nikogar. Splašil sem samo volka, ki ga je ovohaval.«

Opomba o volku je pomirila Hlavo, saj je dokazovala, da v bližini ni bilo ljudi in nobene zasede.

Medtem je rekla Jagienka:

»Poglej, kaj je!«

Hlava je skočil naprej, a čez hip se je vrnil še hitreje.

»Zigfrid visi!« je zaklical in ustavil konja pred Jagienko.

»V imenu Boga Očeta in Sina in svetega Duha! Zigfrid? Križar?«

»Križar! Na uzdo se je obesil!«

»Sam?«

»Zdi se, da sam, ker leži sedlo poleg njega. Ako bi bili to storili razbojniki, bi ga bili kar ubili — in odnesli sedlo, ker je lepo.«

»Kako pojdemo dalje?«

»Ne jezdimo tam mimo! Ne jezdimo!« je začela klicati bojazljiva Anula Sječehovna. »Saj se nas še kaj prime!«

Jagienka se je tudi nekoliko prestrašila, ker je verjela, da se okoli samomorilčevega trupla zbirajo v celih gručah zli duhovi, toda Hlava, ki je bil drzen fant in se ni ničesar bal, je rekel:

»Eh, kaj! Bil sem blizu njega in sem ga še dregnil s kopjem — pa vendar ne čutim hudiča na vratu.«

»Ne preklinjaj!« je zaklicala Jagienka.

»Ne preklinjam,« je odgovoril, »samo zaupam v božjo moč. Vendar če se bojite, lahko obidemo gozd.«

Sječehovna je začela prositi, da bi obšli gozd, toda Jagienka se je nekoliko premislila in rekla:

»Ej! Ne spodobi se, da ne pokopljemo mrtveca. To je krščansko dejanje, ki nam ga je zaukazal Gospod Jezus, saj oni je vendar človek.«

»Da, toda križar, obešenec in rabelj! Krokarji in volcје naj opravijo z njim.«

»Ne govori tja v en dan! Za grehe ga bo sodil Bog, mi pa storimo svoje. Tudi se nas ne prime nobeno zlo, ako spolnimo pobožno dejanje.«

»Ha! Torej naj se zgodi po vaši volji,« je odgovoril Čeh.

In dal je služabnikom potrebno povelje, ki so ga poslušali z obotavljanjem in gnusom. Ker pa so se vendar bali Hlave, so pobrali, ker niso imeli lopat, vile in sekire, da bi izkopali grob, in odšli. Čeh je šel za zgled tudi z njimi, se prekrižal in lastnoročno prerezal jermen, na katerem je viselo truplo.

Zigfridov obraz je že posinel na zraku in je napravil grozen vtis, ker je imel odprte in prestrašene oči, usta odprta, kakor bi lovil zadnjo sapo. Hitro so torej kar zraven izkopali jamo in pahnili vanjo z vilami truplo, z obrazom proti zemlji. Ko so jamo zasuli, so začeli iskati kamenje, ker je bil prastar običaj, da so pokrivali z njim samomorilce, sicer so ponoči vstajali in nagajali popotnikom.

Kamenja je bilo dosti i na cesti i med gozdnim mahom. Kmalu je torej zrasla nad križarjem gomila, a potem je Hlava s sekiro izdolbel na smrekovem deblu križ, česar ni storil zaradi Zigfrida, temveč zato, da bi se zli duhovi ne zbirali na tem kraju, in se je vrnil k spremstvu.

»Duša je v peklu, a telo že v zemlji,« je rekel Jagienki. »Sedaj lahko potujemo.«

In šli so. Vendar je Jagienka, ko so prišli mimo, utrgala smrekovo vejico in jo vrgla na kamenje, a za gospodično so storili isto vsi drugi, zakaj tudi to je zahteval običaj.

Dolgo časa so jezdili molče, razmišljajoč o tem zlovražjem menihu-vitezu, in o kazni, ki ga je dohitela, a naposled je rekla Jagienka:

»Pravica božja ne spi. Še celo ‚Večno luč‘ se nam ne spodobi moliti zanj, ker zanj ni usmiljenja.«

»Saj imate tako usmiljeno srce, ker ste ga ukazali pokopati,« je odgovoril Čeh.

Potem pa je začel govoriti z nekim obotavljanjem:

»Ljudje pravijo, ha, morda tudi ne ljudje, temveč čarovnice in čarovniki, da vrv ali tudi jermen obešenca daje bajè srečo v vsem, toda jaz nisem vzel jermena z Zigfrida, kajti jaz ne pričakujem sreče za vas od čarodejstva, ampak od moči Gospoda Jezusa.«

Jagienka ni takoj odgovorila in šele čez čas je nekolikokrat vzdihnila in rekla, kakor sama sebi:

»Hej! Moja sreča je za menoj, ne pred menoj!«

XXVII

Šele devet dni po Jagienkinem odhodu je dospel Zbiško do meje Spihova, toda Danuška je bila že tako blizu smrti, da je izgubil vsako upanje, ali jo pripelje živo k očetu. Takoj drugi dan, ko je začela nestvarno odgovarjati, je spoznal, da ni le njena pamet zmešana, ampak da se njenega telesa loteva neka bolezen, proti kateri ni več moči v tem otroku, ki so ga potrli ujetništvo, ječa, trpljenje in neprestani strah. Morda je tudi odmev one ljute borbe, ki sta jo borila Zbiško in Matko z Nemci, prenapolnil čašo strahu in jo je ravno v tistem hipu napadla ona bolezen, dovolj, da je vročica ni zapustila od takrat do konca poti. V nekem oziru mu je bilo to še prav, saj jo je Zbiško prenašal skozi strašno puščo, med neizmernimi naporii kakor mrtvo, nezavestno, da ni vedela o nobeni stvari nič. Ko so se prebili skozi puščave in prišli do obljudenega kraja med kmetiške in plemiške naselbine, so se nehale nevarnosti in naporii. Ko so ljudje izvedeli, da prenašajo domačega otroka, ki so ga iztrgali iz križarskih rok, a vrh tega hčerko slavnega Juranda, o katerem so potujoči pevci že prepevali pesmi po gradovih, graščinah in kočah, so tekmovali med seboj v uslugah in pomoči. Nudili so hrano in posojali konje. Vsake duri so bile široko odprte. Zbišku ni bilo treba več prenašati Danuške v nosilnici med dvema konjemaa, ker so jo krepki mladeniči prenašali v nosilnici od vasi do vasi tako skrbno in varno, kakor bi nosili kako svetost. Ženske so ji nudile najnežnejšo postrežbo. Ko so možje slišali pripovedi o storjenih ji krivicah, so škripali z zobmi in marsikdo si je takoj nadel železen oklep, zgrabil za meč, za sekiro ali za kopje in jezdil dalje z Zbiškom, da se nad mero maščuje, ker se je

temu ogorčenemu pokolenju zdelo, da ni dovolj, da enako poplača krivico za krivico.

Toda Zbiško v tem trenutku ni mislil na maščevanje, marveč samo na Danuško. Živel je med žarki upanja, kadar se je zdelo, da je bolnici bolje, in med gluhim obupom, kadar se je stanje vidno poslabšalo. V tem oziru se pa že ni mogel več varati. Marsikdaj se mu je na začetku potovanja vrivala v glavo praznoverna misel, da mu nekje po onih krajih brez poti sledi smrt in samo čaka na primeren trenotek, da se vrže na Danušo in ji izsesa poslednji košček življenja. Ta privid, ali bolje to čustvo je bilo zlasti sredi temnih noči tako izrazito, da ga je marsikdaj zgrabila obupna želja, da bi se vrnil in pozval morilko na dvoboj, kakor pozivaš viteza, in se z njo boril do zadnjega diha. Toda na koncu poti mu je bilo še huje, ker ni čutil smrti za spremstvom, marveč sredi samega spremstva, sicer nevidno, toda tako blizu, da jih je že ovijal njen mrzli dih. In že je razumel, da proti temu sovražniku ne pomaga nič ne junaštvo, ne krepka pest, ne orožje, da mu bo treba brez vsake pomoči in brez vsake borbe izročiti najdražjo glavo.

In ta občutek je bil najstrašnejši, ker se je družila z njim žalost, nevzdržljiva kakor vihar in brezdanja kakor morje. In kako ne bi stokala, kako se ne bi vila v Zbišku duša od bolesi, kadar se je ozrl na svojo ljubljenko in ji govoril z nehotenim očitkom: »Mar sem te zato ljubil, zato iskal in rešil, da bi te jutri zasipal z zemljo in te ne videl nikdar več?« In s takimi besedami je pogledoval na njena od vročice goreča lica, na njene motne, nezavestne oči, pa jo je zopet vprašal: »Ti me zapuščaš? Ali ti ni žal? Rajši greš od mene, kakor da ostaneš pri meni?« In takrat je mislil, da se tudi njemu samemu zmeša v glavi; prsi mu je širil nekak preogromen jok, ki ni mogel izbruhniti, ker mu je zapirala izhod neka neutolažljiva jeza na to neusmiljeno silo, ki se je slepa in mrzla vrgla na tega nedolžnega otroka. Ako

bi bil tačas v spremstvu zlovešči križar, bi ga bil raztrgal kakor divja zver.

Ko so prišli v gozdni dvorec, se je hotel ustaviti, toda tam je bilo spomladi prazno. Od stražnikov je izvedel, da sta se knez in kneginja odpravila k bratu Ziemovitu v Plock; zato je opustil misel, da bi potoval v Varšavo, kjer bi mogel dvorni zdravnik rešiti bolnico. Treba je bilo torej nadaljevati pot v Spihov, kar je bilo strašno, ker se mu je zdelo, da se vse konča in da pripelje Jurandu le mrliča.

Toda ravno nekoliko ur hoda pred Spihovom je iznova padel v njegovo srce jasnejši žarek upanja. Danušini lici sta začeli bledeti, oči so bile manj motne, dihanje ni bilo tako glasno in naglo. Zbiško je to takoj opazil in čez nekaj časa je odredil zadnji počitek, da bi mogla mirneje dihati. Bili so morda za miljo oddaljeni od Spihova, od človeških bivališč, a na ozki poti med poljem in loko. Ker pa je v bližini stoječa divja hruška dajala obrambo pred solncem, so se ustavili pod njenimi vejami. Služabniki so zlezli s konj in jim sneli uzde, da bi laže grizli travo. Dve ženski, ki sta bili najeti za službo pri Danuši, in mladeniči, ki so jo nosili, so utrujeni od poti in vročine plegli v senco in zaspali; le Zbiško je čuval pri nosilnici, sedel pri koreninah hruške in ni spustil očesa z bolnice.

Ona pa je ležala sredi popoldanske tišine mirno in z zaprtimi očmi. Vendar se je Zbišku zdelo, da ne spi. In res, ko je na drugem koncu široke loke kosec, ki je kosil travo, prenehal in začel z oslo brusiti koso, se je nalahko premaknila in odprla za hip oči, potem pa jih takoj zaprla; prsi so se ji dvignile kakor od globljega oddiha, a iz ust se ji je izvil komaj slišni šepet:

»Cvetje dehtí...«

To so bile prve ne v vročici govorjene in tudi ne blodne besede, ki jih je izgovorila od začetka potovanja; kajti od razgrete loke je sapa resnično

prinesla močan vonj, iz katerega si čutil seno in med in različne dišeče rastline. V Zbišku je tedaj ob misli, da se bolnici vrača zavest, zadrževalo srce od veselja. V prvem razburjenju se je hotel zgruditi k njenim kolenom, toda iz strahu, da je ne bi prestrašil, se je premagal in le pokleknil pri nosilnici, se sklonil nadnjo in začel tiho klicati:

»Danuša! Danuša!«

A ona je iznova odprla oči. Nekaj časa je gledala vanj, potem ji je smehljaj razjasnil obraz in ravno tako, kakor svoj čas v smolarski koči, samo bolj zavestno je izgovorila njegovo ime:

»Zbiško!«

In skušala je iztegniti roko k njemu, toda zaradi prevelike slabosti ni mogla storiti tega; on pa jo je objel tako prisrčno, kakor bi se ji zahvalil za kako neizmerno milost.

»Prebudila si se!« je govoril. »O hvala Bogu... hvala Bogu...!«

Potem mu je zmanjkalo glasu — in nekaj časa sta molče gledala drug drugega. Tišino je motil le vonjavi vetrič od loke sem, ki je šumel v listih hruške, sikanje kobilic v travah in oddaljeno, nerazločno petje koscev.

Danuša je gledala vedno bolj zavestno in se ni nehala smehljati popolnoma tako kakor otrok, ki v sanjah vidi angela. Polagoma pa se je začelo v njenih očeh odbijati neko začudenje.

»Kje sem?...« je rekla.

Tedaj pa se je izvil iz njegovih ust cel roj kratkih, od radosti pretrganih odgovorov:

»Pri meni si! Pri Spihovu! K atku potujemo. Konec je tvoje nesreče. Oj! Danuška moja! Oj, Danuška! Iskal sem te in rešil. Nisi več v nemški oblasti! Ne boj se! Takoj bo Spihov. Bila si bolna, a gospod Jezus se je usmilil! Koliko je bilo boleti, koliko jokanja! Danuška!... Sedaj je že dobro!... Samo sreča je pred teboj. Ej, koliko sem te iskal!...

Koliko sem se nahodil!... Ej, mogočni Bog!... Ej!«

In oddahnil se je globoko, skoraj s stokom, kakor da je zadnjo težo bridkosti zvalil s prsi.

Danuša je ležala mirno, kakor da se je nečesa spominjala, nekaj razmišljala, a naposled je vprašala:

»Torej me nisi pozabil?«

In dve solzi, ki sta se ji nabrali v očeh, sta zdrknili po obrazu na vzglavje.

»Jaz naj bi te bil pozabil!« je zaklical Zbiško.

V tem pridušenem vzkliku je bilo več moči kakor v največjih zakletvah in prisegah, saj jo je vedno ljubil z vso dušo, a od onega časa, ko jo je našel, mu je bila ljubša kakor ves svet.

Toda medtem je zopet nastala tišina; le v daljavi je kmet prenehal peti in je iznova začel brusiti koso.

Danuši so se zopet začela premikati usta, a s tako tihim šepetom, da je Zbiško ni mogel slišati; sklonil se je in vprašal:

»Kaj praviš, jagodica moja?«

A ona je ponovila:

»Cvetje dehti!...«

»Ker smo ob loki,« je odgovoril, »toda kmalu pojdemo dalje... K atku, ki je tudi rešen iz ujetništva. In boš moja do smrti. Ali me dobroliš? Ali razumeš?«

Tu se je namah vznemiril, ker je opazil, da ji obraz blede vedno bolj, a na njem se kažejo goste drobne kapljice potu.

»Kaj ti je?« je vprašal z groznim strahom.

In čutil je, da se mu ježe lasje na glavi in mu mraz spreleta kosti.

»Kaj ti je? Povej!« je vprašal.

»Temno je!« je zašepetala.

»Temno? Solnce sveti, a tebi je temno?« je vprašal z zadržanim glasom. »Saj si ravnokar govorila pri zavesti! Za božje ime, reci vsaj besedo!«

Še enkrat je zganila ustnice, a ni mogla več

nití šepetati; Zbiško je samo uganil, da izgovarja njegovo ime in da ga kliče. Koj nato so začele nje-ne shujšane roke drgetati po odeji, s katero je bila pokrita. To je trajalo trenotek. Ni bilo nobenega dvoma več... umirala je!

On pa je v svojem strahu in obupu začel moledovati, kakor da bi mogla prošnja kaj doseči:

»Danuška! O usmiljeni Jezus!... Počakaj vsaj do Spihova! Počakaj! Počakaj! O Jezus! Jezus! Jezus!«

Med temi prošnjami sta se zbudili ženski in pritekli služabniki, ki so bili v bližini pri konjih na loki. Toda ker so na prvi pogled razumeli, kaj se godi, so pokleknili in začeli na glas moliti litanije.

Veter je ponehal, listje na hruški ni šumelo in le besede molitve so se slišale sredi velike, popolne tišine.

Danuša je tik pred koncem litanij še enkrat odprla oči, kakor bi hotela še zadnjikrat pogledati na Zbiška in na solnčni svet, potem pa je takoj zaspa večno spanje.

Ženski sta ji zaprli oči, potem pa sta šli po cvetje na loko. Služabniki so šli za njima — in tako so hodili v solncu, sredi bujnih trav, podobni poljskim duhovom, pripogibajoč se vsak bip in jokajoč, ker so čutili v srcih usmiljenje in žalost. Zbiško je klečal v senci pri nosilnici, z glavo na Danušinih kolenih, nepremično in brez besede, sam kakor mrtvec. Oni so krožili zdaj bliže, zdaj dalje ter trgali zlatice in zvončke in bogato rastoče rdeče smolničice in bele, po medu dišeče šmarnice. V vlažnih jamicah so našli tudi poljske lilije, a na ledinah košeničico. Ko pa so imeli polna naročja, so žalostno obkrožili nosilnico in začeli trositi cvetje. Pokrili so s cvetjem in zelenjem skoraj vse truplo umrle, le obraza niso pokrili, da se je med

lilijami in zvončki videl bel, tih, uspavan v večnem snu, miren in angelski.

Do Spihova ni bilo niti eno miljo. Ko so jim čez nekaj časa solze splahnile žalost in boleost, so dvignili nosilnico in krenili proti gozdu, kjer se je že začela Jurandova zemlja.

Služabniki so vodili za spremstvom konje. Sam Zbiško je nesel pri glavi nosilnico, a ženski, okrašeni s preostalimi šopki zelenja in cvetja, sta spređaj prepevali pobožne pesmi — in tako so šli počasi med zeleno loko in ravno sivkasto ledino kot kaka žalostna procesija.

Na modrem nebu ni bilo nobenega oblčka in ves svet se je ogreval v zlatem solnčnem blesku.

XXVIII

Naposled so prišli z dekletovim truplom v spihovski gozd, na čigar meji so noč in dan stražili oboroženi Jurandovi služabniki. Eden izmed njih je zdirjal z novico k staremu Tolimu in o. Kaleb, drugi pa so spremljali spremstvo po začetkoma vijugasti in udrti, a potem široki gozdni poti do kraja, kjer se je končal gozd in so se začejala široka vlažna in vdirajoča se močvirja, polna povodnih ptic, a za močvirji je na suhi višini ležal spihovski grad. Spoznali so tudi takoj, da je žalostna novica o njih že dospela v Spihov, zakaj komaj so se pokazali iz gozdne sence na jasno ravan, so zaslišali glas zvona iz grajske kapele. Kmalu nato so zagledali, kako jim je oddaleč prihajala naproti številna družina ljudi, med katerimi so bili moški in ženske. Ko se je ta gruča ljudi približala za dva ali tri streljaje z loka, si že lahko razločil osebe. Na čelu je šel sam Jurand, ki ga je podpiral Tolima in je sam tipal pred seboj s palico. Lahko ga je bilo spoznati po ogromni postavi, po rdečih jamicah namesto oči in po belih, na rame padajočih laseh. Zraven je stopal s križem in v beli srajci o. Kaleb. Za njimi so nesli prapor z Jurandovim znakom, ob katerem so šli oboroženi spihovski »vojščaki«, a za njimi omožene ženske z ovijačami in dekleta z razpuščenimi lasmi. Na koncu spreveda se je pomikal voz, na katerega naj bi položili truplo.

Ko je Zbiško zagledal Juranda, je dal položiti na zemljo nosilnico, ki jo je do tega trenutka nosil sam pri vzglavju; potem se mu je približal in začel vpiti s takim groznim glasom, kakor vpije neizmer- na boleš in obup:

»Iskal sem ti jo, dokler je nisem našel in rešil, toda ona je rajši odšla k Bogu kakor v Spihov!«

In boleost ga je zlomila popolnoma, kajti padel je Jurandu na prsi, ga objel okoli vratu in začel stokati:

»O Jezus, o Jezus, o Jezus!...«

Ob tem prizoru so se razburila srca oboroženega spihovskega služabništva in začeli so bítí s su-
licami ob ščite, ker niso vedeli, kako naj izrazijo
svojo bolečino in željo po maščevanju. Ženske so se
vse križem spustile v jok, dvigale predpasnike k
očem ali pa si z njimi pokrivalo glavo in kričale do
neba: »Hej! Usoda! Usoda! Tebi veselje, a nam ža-
lost. — Smrt te je pokosila, smrt te je vzela — oj!
oj!« A nekatere so sklanjale glave nazaj, zapirale
oči in iznova vpile: »Mar ti je bilo, cvetka, slabo
pri nas, kaj? Oče ti je ostal v veliki žalosti, a ti že
hodiš po božjih dvoranah — oj! oj!« Druge so zo-
pet očitale umrli, da se ji niso smilile očetove in
moževe solze. A ta jok in ta žalost sta bila napol
petje, ker to ljudstvo ni znalo drugače izraziti svoje
žalosti.

Jurand pa se je izvil iz Zbiškovega objema, iz-
tegnil palico predse v znamenje, da hoče iti k Da-
nuši. Tu sta ga Tolima in Zbiško prišla pod paz-
duho in ga pripeljala k nosilnici, on pa je pokleknil
pri truplu umrle, ga otipal z dlanjo od čela do kri-
žem zloženih rok in nekolikokrat prikimal z glavo,
kakor bi hotel reči, da je Danuša, a ne katera dru-
ga — in da pozna svojega otroka. Potem jo je objel
z eno roko, a drugo brez dlani je dvignil kvišku,
da so navzoči razumeli to nemo tožbo pred Bogom,
katera je povedala več kakor vsi izrazi bolestiti. Zbi-
ško, kateremu je obraz po hipnem izbruhu iznova
popolnoma otrpnil, je klečal na drugi strani molče,
podoben kameniti sohi, in naokoli je postalo tako
tiho, da si slišal sikanje poljskih kobilic in bren-
čanje vsake preletajoče muhe. Končno je o. Kaleb
s posvečeno vodo poškopil Danušo, Zbiška, Juran-

da in začel »Requiem aeternam«.¹ Ko je nehal peti, je dolgo časa glasno molil; pri tem se je ljudem zdelo, da slišijo preroški glas, ko je prosil, da bi ta muka nedolžnega otroka bila ona kapljica, ki naj napolni posodo krivičnosti, in da bo napočil dan sodbe, kazni in pogina.

Potem so se napotili v Spihov. Danuše pa niso položili na voz, ampak so jo nosili spredaj na ozaljšanih nosilih. Zdelo se je, da jih zvon, ki ni prenehal zvoniti, kliče in vabi k sebi, a oni so šli prepevaje po široki planjavi v ogromni zlati večerni zarji, kakor bi jih umrla resnično vodila v večno svetlobo in jasnost. Bil je že večer in črede so se že vračale s polj, ko so dospeli. Kapelica, kjer so položili truplo, se je svetila od plamenic in gorečih sveč. Ob trupu je na povelje o. Kaleba sedem gospodičen po vrsti molilo litanije do svitanja. Do svita se tudi Zbiško ni genil od Danuše in zjutraj jo je sam položil v krsto, katero so spretni rokodelci ponoči iztesali iz hrastovega debla; v pokrov nad glavo so vstavili ploščo iz zlatega jantarja.

Juranda ni bilo zraven, zakaj z njim so se dogajale čudne stvari. Brž ko se je vrnil domov, je izgubil oblast nad nogami, a ko so ga položili na posteljo, se ni mogel pregibati in ni vedel, kje je in kaj se dogaja z njim. Zaman ga je o. Kaleb ogovarjal, zaman ga izpraševal, kaj mu je: ni slišal, ni razumel, ležal je vznak in le odpiral veke praznih oči in se smehljal z jasnim in srečnim obrazom, a včasih je premikal ustnice, kakor bi se s kom razgovarjal. Duhovnik in Tolima sta razumela, da se razgovarja z rešeno hčerko in da se njej smehlja. Mislila sta tudi, da že umira in gleda z dušnimi očmi svojo večno srečo, toda v tem sta se zmotila,

¹ Večni mir.

ker se je on, dasi je bil brez čuvstva in gluh, po cele tedne tako smehljal in ker ga je Zbiško, ko je naposled odpotoval z odkupnino za Matka, zapustil še pri življenju.

XXIX

Po Danušinem pogrebu Zbiško ni bolehal, da bi moral ležati, a živel je v odrevenelosti. Izpočetka, v prvih dneh ni bilo z njim tako hudo: hodil je okoli, se razgovarjal o svoji rajnki ženi, obiskoval Juranda in sedel pri njem. Povedal je tudi duhovniku o Matkovem ujetništvu in oba sta sklenila, da pošljeta v Prusijo in v Malborg Tolimo, da bi izvedel, kje je Matko, in da bi ga odkupil in plačal tudi za Zbiška toliko gživen, za kolikor sta se pogodila z Arnoldom von Baden in njegovim bratom. V spihovskih kletih ni manjkalo srebra, ki ga je svojčas Jurand bodisi prigospodaril, bodisi uplenil, zato je duhovnik menil, da križarji lahko izpuste starega viteza in tudi ne bodo zahtevali, da se jim mladi osebno predstavi, samo da dobe denar.

»Pojdi v Plock,« je rekel ob slovesu duhovnik Tolimi, »in si vzemi od ondotnega kneza spremnico. Sicer te prvi komtur oropa in še zapre.«

»Da! Saj jih vendar poznam,« je odgovoril stari Tolima. »Oni znajo oropati še celo one, ki prihajajo s spremnicami.«

In odšel je. Toda kmalu je o. Kaleb obžaloval, da ni odpravil samega Zbiška. Bal se je namreč, da se mladi mož v prvih trenutkih bolezní ne bo znal vesti, kakor je treba, ali morda izbruhne proti križarjem in se tako poda v nevarnost. Tudi je vedel, da mu bo težko zapustiti ljubljeno rakev v sveži žalosti, v sveži osamelosti in takoj po tako strašni in boleštni poti, ki jo je napravil tam nekje od Gotteswerderja do Spihova. Potem pa je vendar obžaloval, da je vse to upošteval, ker je bilo Zbišku vsak dan huje. Do Danušine smrti je živel v ogromnih naporih, v ogromnem naponu vseh sil: jezdil je na vse strani sveta, dvobojeval se, rešil svojo ženo,

jo vodil skozi divje puščave in vse to se je namah končalo, kakor bi kdo z mečem presekal, a ostal je le spomin, da je vse to bilo zaman, da so bili vsi naporji zastonj — da so sicer minili, a z njimi je minila tudi življenjska sreča, minilo upanje, minilo dobro, minila ljubezen ter ni ostalo nič. Vsakdo živi za jutrišnji dan, vsakdo ima svoje namere in si dela sklepe za prihodnost, a Zbišku je bilo vseeno, kakšen bo jutrišnji dan, a glede prihodnosti je imel tako čuvstvo, kakršno je imela Jagienka, ko je odhajaje iz Spihova dejala: »Moja sreča je za menoj, ne pred menoj.« Toda to čuvstvo neveselja, puščobe in nadloge je nad mero raslo v njegovi duši zaradi ogromne bolesi in vse večje žalosti po Danuši. Ta žalost se ga je lotevala, ga obvladovala in vedno bolj težila, tako da nazadnje ni bilo v Zbiškovem srcu prostora za nič drugega. Zato je razmišljal le o tem čuvstvu, ga gojil v sebi in živel edino z njim, brez čuta za vse drugo, vase zaprt, kakor pogreznjem v polsen, ne da bi se zavedal, kaj se dogaja okrog njega. Vse moči njegove duše in telesa, njegova nekdanja živahnost in delavnost, vse je nazadovalo. V pogledu in v kretnjah je imel sedaj nekako neokretnost starca. Po cele dni in noči je presedel ali v podzemlju pri Danušini rakvi, ali pa na klopi pred gradom ter se grel v opoldanskih urah v solnčni svetlobi. Včasih se je tako zamislil, da ni niti odgovarjal na vprašanja. Duhovnik Kaleb, ki ga je imel rad, se je začel vznemirjati, da bi ga ta bolečina ne razjedla, kakor razje rja železo — in je z žalostjo mislil, da bi bilo morda bolje, če bi bil z odkupnino odpravil Zbiška, četudi h križarjem. »Treba bi bilo,« je govoril domačemu cerkovniku, s katerim se je razgovarjal o svojih skrbih, ker ni imel koga drugega, »da bi ga pretresla kaka prigoda, kakor pretrese vihar drevo, ker sicer se do kraja uniči.« A cerkovnik je pamet-

no pritrjeval, govoreč s primero, da je človeka, ki se davi s kostjo, najbolje dobro udariti po vratu.

Vendar ni bilo nobene prigode, zato pa je nekoliko tednov pozneje prišel nepričakovano gospod de Lorš. Njegov prihod je pretresel Zbiška, ker ga je spominjal pohoda na Žmujdž in Danušine rešitve. Sam de Lorš se niti najmanj ni obotavljal, da se ne bi dotikal teh bolestitih spominov. Nasprotno, ko je izvedel za Zbiškovo nesrečo, je takoj odšel z njim molit nad Danušino rakev in se je tudi neprestano razgovarjal o njej. Ker pa je bil napol pesnik, je zložil o njej pesem, ki jo je prepeval ponoči ob lutnji pri omrežju podzemlja tako ginljivo in žalostno, da je Zbiška, dasi ni razumel besed, že od samega napeva zgrabil ogromen jok, ki je trajal prav do svitanja.

A potem se je, utrujen od joka, boli in nespanja, pogreznil v dolg sen. Ko pa se je zbudil, je bilo videti, da so mu solze znatno olajšale boleost, ker je bil bolj svež kakor prejšnje dni in je bolj živahno gledal predse. Zelo se je razveselil tudi gospoda de Lorša in se mu začel zahvaljevati za njegov prihod, a potem ga je izpraševal, kje je izvedel za njegovo nesrečo.

A on mu je po duhovniku Kalebu odgovoril, da je izvedel za Danušino smrt šele v Lubavi od starega Tolime, katerega je videl v ujetništvu pri ondotnem komturju, in da je tako potoval v Spihov, da se javi Zbišku kot ujetnik.

Novica o ujetništvu Tolime je napravila i na Zbiška i na duhovnika velik vtis. Razumela sta, da je odkupnina izgubljena, ker ni bilo težavnejše stvari na svetu kakor iztrgati križarjem iz grla denar, ki so ga enkrat ugrabili. Spričo tega je bilo treba potovati z drugo odkupnino.

»Gorje!« je zaklical Zbiško. »Moj ubogi striček torej čaka tam in misli, da sem pozabil nanj! Sedaj moram takoj pohiteti k njemu.«

Potem se je obrnil h gospodu de Loršu:

»Ali veš, kako se je to zgodilo? Mar veš, da je v križarskih rokah?«

»Vem,« je odgovoril de Lorš, »ker sem ga videl v Malborgu in sem radi tega sam prišel semkaj.«

Tu je začel o. Kaleb tožiti.

»Slabo smo ravnali,« je govoril, »toda nihče ni imel glave... Sicer sem pa več pričakoval od Tolimove pameti. Zakaj vendar ni potoval v Plock in se je upal brez vsake spremnice med te razbojnike!«

A na to je gospod de Lorš skomignil z rameni:

»Brigajo se oni za spremnice! Mar trpita sam knez plocki in vaš malo krivic od njih? Ob meji so večni boji in napadi — ker tudi vaši ne ostanejo na dolgu. Vsak komtur, da, vsak župan dela, kar hoče, a v grabežljivosti najbrž drug drugega prekaša...«

»Tembolj bi bil moral Tolima potovati v Plock.«

»Tako je tudi hotel storiti, pa so ga na poti ob meji ugrabili s prenočišča. Bili bi ga umorili, ako bi jim ne bil dejal, da nosi s seboj denar za komturja iz Lubave. S tem se je rešil, a komtur ima sedaj priče, da je sam Tolima to govoril.«

»Kako pa se ima stric Matko? Ali je zdrav? Ali ne groze tam njegovemu življenju?« je vprašal Zbiško.

»Zdrav je,« je odgovoril de Lorš. »Tam se strašno jeze na 'kralja' Vitolda in na one, ki pomagajo Žmujdžinom — in gotovo bi umorili starega viteza, ako bi jim ne bilo žal odkupnine. Brata von Baden ga branita samo zaradi tega, končno pa je kapitlju tudi za mojo glavo; ako bi jo žrtvovali, bi završalo proti njim vse viteštvo i v Flandriji i v Geldriji i v Burgundiji... Saj veste, da sem sorodnik grofa geldrijskega.«

»Zakaj pa jim je za tvojo glavo?« ga je začuden vprašal Zbiško.

»Ker sem tvoj ujetnik. Povedal sem v Malbor-

gu takole: „Ako vzamete glavo staremu vitezu iz Bogdanjca, jo mladi vzame meni...“

»Jaz že ne, kakor mi Bog pomagaj!«

»Vem, da ne, toda oni se tega boje in zato ostane Matko med njimi varen. Pravili so mi, da si tudi ti v ujetništvu, ker sta te Badenca izpustila le na viteško besedo, da se mi potemtakem ni treba javiti pri tebi. Toda jaz sem jim odgovoril, da si bil ti svoboden, ko sem padel v tvoje roke. In sedaj me imaš! A dokler sem v tvojih rokah, ne storé oni ne tebi ne Matku nič. Ti pa izplačaj odkupnino von Badenom, zame pa zahtevaj dvakrat ali pa trikrat toliko. Morajo plačati. Ne govorim tako zato, ker mislim, da sem več vreden od vaju, marveč zato, da bi kaznoval njihovo požrešnost, ki jo zaničujem. Nekoč sem imel popolnoma drugačno mnenje o njih, sedaj so se mi zagnusili oni in njih gostoljubnost. Odpotujem v Sveto deželo, da si poiščem tam prihod, ker jim nočem dlje služiti.«

»Ali pa ostanite pri nas, gospod,« je rekel o. Kaleb. »A zdi se mi, da tako tudi bo, ker ne verjamem, da bi oni za vas plačali odkupnino.«

»Ako ne plačajo oni, plačam sam,« je odgovoril de Lorš. »Sèm sem prišel z znatnim spremstvom in imam naložene voze, a od tega, kar je na njih, zadostuje...«

O. Kaleb je ponovil Zbišku te besede, ki bi Matka gotovo ne napravile neobčutljivega, a Zbiško kot mlad človek, ki se ni dosti brigal za premoženje, je odgovoril:

»Pri moji časti, ne bo tako, kakor praviš. Bil si mi kakor brat in prijatelj in ne vzamem nobene odkupnine od tebe.«

Potem sta se začela objemati, čuteč, da je med njima nastala nova vez. A de Lorš se je nasmehnil in rekel:

»Dobro. Samo da Nemci nič ne vedó za to, ker bodo Matku nagajali. A vidite, morajo plačati, ker

se bodo bali, da sicer razglasim po dvorih in med vitezi, da oni na videz vabijo in radi vidiijo viteške goste, toda ako kdo pade v ujetništvo, to pozabijo. A redu je sedaj mnogo za goste, ker imajo strah pred Vitoldom, a še večjega pred Poljaki in njihovim kraljem.«

»Torej naj se tako zgodi,« je rekel Zbiško, »da ti ostaneš tu ali pa kjer hočeš na Mazovju, a jaz pojdem v Malborg po strica in bom kazal proti tebi strašno sovraštvo.«

»Pri sv. Juriju! Stori tako!« je odgovoril de Lorš. »Toda najprej poslušaj, kaj ti povem. V Malborgu pravijo, da pride v Plock poljski kralj in da se sestane z velikim mojstrom v samem Plocku ali pa kje na meji. Križarji zelo hrepené po tem, ker bi radi izvohali, ali bo kralj pomagal Vitoldu, ako jim ta odkrito napové vojno zaradi Žmujdže. Ha, oni so zviti kakor kače, toda v tem Vitoldu so našli pravega mojstra. Red se ga tudi boji, ker se nikdar ne vé, kaj namerava in kaj napravi: 'Oddal nam je Žmujdž', pravijo v kapitlju, 'a z njo venomer takorekoč drži meč nad našimi vratovi. Le besedo izreče, pa je punt gotov.' In tako je tudi res. Enkrat moram na njegov dvor. Morda se mi posreči, da se bom pri njem boril za ograjo, a vrh tega sem slišal, da so tamkajšnje žene včasih lepe kakor angeli.«

»Rekli ste, gospod, da pride poljski kralj v Plock?« ga je prekinil o. Kaleb.

»Tako je. Naj se Zbiško pridruži kraljevskemu dvoru. Veliki mojster si hoče pridobiti kralja in mu nič ne odreče. Saj veste, da v potrebi ne zna biti nihče pokornejši od križarjev. Naj se Zbiško pridruži spremstvu in naj se zavzame za svojo stvar, pa naj karseda glasno kriči proti brezpravju. Drugače ga bodo poslušali v navzočnosti kralja in krakovskih vitezov, ki so slavni po svetu in se njihove izjave nadaleč razlegnejo med vitezi.«

»Izboren svèt! Pri križu Gospodovem! Izbo-
ren!« je zaklical duhovnik.

»Da!« je pritrdil de Lorš. »In prilike tudi ne
zmanjka. V Malborgu sem slišal, da bodo gostije,
pa turnirji, ker se tuji gostje na vsak način hočejo
dvobojevati s kraljevskimi vitezi. Pri Bogu! Bajè
pride tudi vitez iz Aragonije, največji izmed vseh
v krščanstvu. Mar ne veste? Saj pravijo, da je po-
slal iz Aragonije rokavico vašemu Zaviši, da bi se
ne govorilo po dvorih, da mu je še kdo enak na
svetu.«

Prihod gospoda de Lorša, njegova navzočnost
in ves razgovor je Zbiška vendarle tako zdramil
iz bolestnega mrtvila, v katerega je bil prej po-
greznjen, da je radovedno poslušal njegove novice.
Za Jana iz Aragonije je vedel, ker je bila dolžnost
vsakega takratnega viteza, da je vedel in si za-
pomnil imena vseh najslavnejših bojevnikov, a sla-
va aragonskih plemičev, zlasti pa tega Jana je bila
razširjena po vsem svetu. Noben vitez mu ni bil za
pregrajo nikdar kos, a Mavri so se razbežali, samo
da so zagledali njegov oklep, in bilo je splošno mne-
nje, da je on prvi v vsem krščanstvu.

Ko je Zbiško slišal njegovo ime, se je v njem
oglasila bojevita viteška duša in začel je z velikim
zanimanjem izpraševati:

»Ali je pozval Zavišo Čarnega?«

»Menda je že eno leto, odkar je prišla rokavica
in je Zaviša poslal svojo.«

»Torej Jan iz Aragonije gotovo pride?«

»Ali zagotovo, še ne vedó, a širijo se take go-
vorice. Križarji so ga že davno povabili.«

»Bog daj, da bi videli take stvari!«

»Bog daj!« je rekel de Lorš. »Pa če bi bil tudi
Zaviša premagan, kar se lahko pripetí, bi bilo to,
da ga je pozval sam Jan iz Aragonije, vendar velika
slava zanj, celó za ves vaš narod.«

»No, bomo videli!« je rekel Zbiško, »sedaj rečem samo: Bog daj, da bi videli kaj takega!«

»A jaz ti pritrujem.«

Vendar se njiju želja to pot še malo ni imela izpolniti, zakaj stare kronike omenjajo, da se je vršil dvoboj Zaviše s preslavnim Janom iz Aragonije šele nekoliko let pozneje v Perpignanu, kjer je v navzočnosti cesarja Sigmunda, papeža Benedikta XIII., a nadalje kralja aragonskega in mnogo knezov in kardinalov Zaviša Čarni iz Garbova s prvimi sunkom svojega kopja prekobilil nasprotnika s konja in ga sijajno premagal. Medtem pa sta se i Zbiško i de Lorš veselila v svojih srcih, ker sta mislila, da četudi bi Jan iz Aragonije ne mogel dospeti v tem roku, vendar uzreta znamenita viteška dejanja, saj v Poljski ni manjkalo junakov, ki so malo zaostajali za Zavišo, a med križarskimi gosti si vedno lahko naletel na najodličnejše francoske, angleške, burgundske in italijanske bojvnike, ki so bili pripravljeni, da se pomerijo z vsakomer.

»Poslušaj!« je rekel Zbiško gospodu de Loršu. »Dolgčas mi je brez strica Matka in mudi se mi, da ga odkupim, zato odrinem takoj jutri v Plock. Toda čemu bi ti ostajal tu? Ker si že moj ujetnik, pojdi z menoj, pa boš videl kralja in dvor.«

»Hotel sem te ravno prositi za to,« je odgovoril de Lorš, »ker že od nekdaj želim videti vaše viteze, a vrh tega sem slišal, da so dame s kraljevskega dvora bolj podobne angelom kakor prebivalcem te solzne doline.«

»Ravnokar si to povedal o Vitoldovem dvoru,« je omenil Zbiško.

XXX

Zbiško si je v duši očital, da je v svoji bolesi pozabil na strica. A ker je bil tudi brez tega navažen izpolniti, kar je nameraval, sta drugo jutro na vse zgodaj odrinila z gospodom de Loršem v Plock. Obmejne poti niso bile niti v časih največjega miru varne zaradi razbojnikov, katerih številne tolpe so podpirali in ščitili križarji, kar jim je ostro očital kralj Jagielo. Vkljub pritožbam, ki so jih pošiljali celo v Rim, vkljub grožnjam in strogi odmeri pravice so sosednji komturji često dovoljevali svojim najetim vojščakom, da so se pridružili roparjem. Odrekli so se sicer vseh onih, ki so imeli nesrečo, da so padli v poljske roke, a onim, ki so se vračali s plenom in ujetniki, so dajali zavetje ne le v svojih vaseh, ampak tudi v gradovih.

Baš v take razbojniške roke so marsikdaj padali popotniki in obmejni prebivalci, a zlasti otroci bogatih ljudi, ki so jih ugrabili zaradi odkupnine. Toda oba mlada viteza, ki sta imela znatno spremstvo, obstoječe vsako razen iz voznikov iz nekoliko oboroženih pešcev in jezdecev, se nista bala napada in sta brez prigod dospela v Plock, kjer ju je takoj pri prihodu čakalo milo presenečenje.

V krčmi sta namreč našla Tolimo, ki je došel en dan pred njima. Zgodilo se je tako, da ga je križarski starosta iz Lubave, ki je slišal, da se je poslancu, ko so ga napadli nedaleč od Brodnice, posrečilo skriti del odkupnine, poslal v ta grad in naročil komturju, naj ga primora, da izpové, kam je skril denar. Tolima je izkoristil priliko in ušel. Ko sta se mu viteza čudila, da se mu je to tako lahko posrečilo, jima je pojasnil vso stvar, kakor sledi:

»Vse zaradi njihove lakomnosti. Brodniški komtur mi ni hotel dati močnejše straže, ker ni hotel,

da bi se zvedelo o denarju. Morda sta se dogovorila z ljubavskim, da si razdelita, a sta se bala, da bosta morala, ako se izve, velik del poslati v Malborg ali pa vse oddati tema Badencema. Dodelil mi je le dva moža: zaupnega vojščaka, ki je moral z menoj vred veslati po Dreventi, in nekega pisarja... A ker jima je bilo na tem, da nas nihče ne vidi, je bilo to pod noč in veste, da je meja blizu. Dali so mi tudi hrastovo veslo... no — in po milosti božji... sem sedaj v Plocku.«

»Vem! A onadva se nista vrnila!« je zaklical Zbiško.

Nato je smeh razjasnil Tolimov obraz.

»Saj se Drventa izliva v Vislo,« je rekel. »Kako bi se mogla vrniti proti vodi? Morda ju najdejo križarji v Torunju.«

Čez čas se je obrnil k Zbišku in dodal:

»Del denarja mi je ugrabil ljubavski komtur, toda onega, ki sem ga skril pri napadu, sem našel in ga sedaj oddal vašemu oprodi, da ga shrani, kajti on je v gradu pri knezu, a tam je varneje kakor pri meni v krčmi.«

»Moj oproda je torej v Plocku? Kaj pa dela tu?« je začudeno vprašal Zbiško.

»Ko je oddal Zigfrida, je odpotoval z ono gospodično, ki je bila v Spihovu, a je sedaj dvorkinja pri tukajšnji kneginji. Tako mi je pravil včeraj.«

Toda Zbiško, ki je bil ves omamljen od bolesti po Danušini smrti in ni v Spihovu nič izpraševal in nič vedel, se je šele sedaj spomnil, da je Čeha poprej odpravil z Zigfridom — in ob spominu na to se mu je srce stisnilo od žalosti in želji po maščevanju.

»Res je!« je rekel. »A kje je oni rabelj? Kaj se je zgodilo z njim?«

»Mar vam ni povedal o. Kaleb? Zigfrid se je obesil in vi, gospod, ste jezdili mimo njegove gome.«

Nastal je kratek molk.

»Fant mi je pravil,« je rekel naposled Tolima, »da se odpravlja k vam, a bi bil to storil že zdavnaj, samo je moral streči gospodični, ki je po vrnitvi iz Spihova bolehal.«

A Zbiško se je otresel žalostnih spominov in kakor v sanjah vprašal:

»Kakšni gospodični?«

»No, oni,« je odgovoril stari, »vaši sestri ali sorodnici, ki je prišla z vitezom Matkom v Spihov v moški obleki in je na poti našla našega gospoda, ki je tipaje iskal pota. Ako bi ne bilo nje, bi ne bila niti Matko niti vaš oproda spoznala gospoda. Naš gospod jo je imel potem tako rad, ker je skrbela zanj kakor hčerka in razen o. Kaleba ga je edino ona mogla razumeti.«

Mladi vitez je od začudenja široko odprl oči.

»O. Kaleb mi ni pripovedoval o nobeni gospodični in jaz nimam nobene sorodnice...«

»Ni pravil, ker ste bili, gospod, nekako mrtvi od bolesi in ker niste nič vedeli za božji svet.«

»Kako pa je bilo ime oni gospodični?«

»Klicali so jo Jagienko.«

Zbišku se je zdelo, da sanja. Misel, da je Jagienka mogla priti iz oddaljenih Zgoželic v Spihov, mu ni hotela iti v glavo. Po kaj? Zakaj? Res je, da mu ni bila nobena tajnost, da ga je deklica v Zgoželicah rada videla in visela na njem, toda on ji je vendar priznal, da je oženjen — torej spričo tega nikakor ni mogel sklepati, da jo je stari Matko vzel s seboj v Spihov s tem namenom, da bi jo omožil z njim. Sicer pa mu niti Matko niti Čeh nista nič omenila o njej... Vse to se mu je zdelo zelo čudno in popolnoma nerazumljivo, zato je zopet začel obkladati Tolimo z vprašanji kakor človek, ki lastnim ušesom ne more verjeti in hoče, da bi mu povedali neverjetno novico.

Vendar mu Tolima ni znal povedati nič dru-

gega razen tega, kar mu je povedal poprej. Zato je šel takoj na grad, da bi poiskal oprodo, in se je kmalu, še pred solnčnim zahodom vrnil z njim. Čeh je mladega gospoda pozdravil z radostjo, a tudi z žalostjo, ker je že prej izvedel vse, kar se je bilo dogodilo v Spihovu. A tudi Zbiško se ga je razveselil iz vse duše, ker je čutil, da je to vdano in zvesto srce, eno izmed onih, ki jih človek najbolj potrebuje v nesreči. Razgrel se je in oživel, ko mu je pripovedoval o Danušini smrti, in delil z njim bolest, žalost in solze, kakor jih deli brat z bratom. Vse to je trajalo dolgo, zlasti ko je končno gospod de Lorš na Zbiškovo prošnjo ponovil ono žalostno pesem, ki jo je bil zložil na umrlo, in jo pel ob spremljevanju citer ob odprtem oknu, dvigajoč oči in obraz k zvezdam.

Ko pa jim je končno znatno odleglo, so se začeli razgovarjati o stvareh, ki so jih čakale v Plocku.

»Ustavil sem se tu na poti v Malborg,« je rekel Zbiško, »saj veš, da je stric Matko v ujetništvu in da grem ponj z odkupnino.«

»Vem,« je odgovoril Čeh. »Dobro ste storili, gospod. Sam sem že hotel potovati v Spihov, da bi vam svetoval pot v Plock. Kralj se namerava v Račonzku pogajati z velikim mojstrom, pri kralju se laže kaj doseže, kajti v kraljevi navzočnosti križarji niso tako ošabni in kažejo krščansko ponižnost.«

»Tolima mi je pravil, da si hotel potovati k meni, a te je zadržala bolezen Jagienke Zihovne. Slišal sem, da jo je stari Matko pripeljal v te kraje in da je bila tudi v Spihovu? Zelo sem se čudil! Toda povej, zakaj jo je stric Matko vzel iz Zgoželic?«

»Vzrokov je bilo mnogo. Stric Matko se je bal, ako jo brez vsakega varstva pusti v Zgoželicah, bosta viteza Volk in Čtan napadla Zgoželice, pri čemer bi se mogla storiti krivica tudi mlajšim otrokom. A brez nje bo varneje, ker na Poljskem se

dogaja, kakor veste, da vzame plemič dekle s silo, če ne more drugače, a proti malim sirotam nihče ne dvigne roke, ker za to je rabeljski meč in še hujše od meča, sramota! Bil je pa še drugi vzrok, ker je opat umrl in določil gospodično za dedinjo vsega svojega imetja, nad katerim je imel varstvo tukajšnji škof. Zato je vitez Matko pripeljal gospodično v Plock.«

»Toda on jo je vzel tudi v Spihov?«

»Da, ker so bili odsotni škof in knez s kneginjo, zato je ni imel pri kom pustiti. In bila je sreča, da jo je vzel. Ako bi ne bilo gospodične, bi bili s starim gospodom šli mimo viteza Juranda, kakor mimo neznanega berača. Šele ko ga je začela ona pomilovati, smo spoznali, kdo je. Gospod Bog je vse to uredil po njenem usmiljenem srcu.«

In začel je pripovedovati, kako Jurand ni mogel prebiti brez nje, kako jo je imel rad in jo blagoslavljal, a Zbiško je poslušal to pripovedovanje, dasi ga je že slišal od Tolime, z ganotjem in hvaležnostjo do Jagienke.

»Bog ji daj zdravja!« je rekel naposled. »Samo čudim se, da mi nista nič pripovedovala o tem.«

A Čeh se je nekoliko vznemiril in ker je hotel dobiti čas za odgovor, je vprašal:

»Kje, gospod?«

»No, pri Skirvojlju, tam na Žmujdži.«

»Nisva pripovedovala, kako da ne? Meni se zdi, da sva pripovedovala, a ste imeli vi nekaj drugega v glavi.«

»Pravila sta, da se je Jurand vrnil, a o Jagienki nič.«

»Ej! Če le niste pozabili? Sicer pa Bog vedi! Morda je vitez Matko mislil, da sem povedal jaz, a jaz, da on. Sicer pa je bilo vseeno, če bi vam takrat tudi kaj povedala! Saj ni čuda! Toda sedaj povem nekaj drugega: Sreča, da je gospodična tukaj, ker utegne tudi Matku koristiti.«

»Kako neki?«

»Treba je le, da reče besedo tukajšnji kneginji, ki jo zelo ljubi! A križarji zopet nič ne odrečejo kneginji, prvič ker je iz kraljevskega rodu, a drugič, ker je velika prijateljica reda. Kakor ste morda slišali, se je knez Skirgel (tudi rodni brat kraljev) sedaj dvignil proti knezu Vitoldu in ušel h križarjem, ki mu hočejo pomagati in ga posaditi na Vitoldov prestol. Kralj ima kneginjo zelo rad in jo, kakor pravijo, rad posluša, zato križarji hočejo, da bi kralja pridobila za Skirgela proti Vitoldu. Oni vedo — da bi jih vrag! — da bodo imeli mir, ako se iznebe Vitolda. Zato se križarski poslanci od jutra do večera klanjajo kneginji in skušajo uganiti vsako njeno misel.«

»Jagienka ima strica Matka zelo rada in se gotovo zavzame zanj,« je rekel Zbiško.

»Gotovo ne bo drugače! Toda pojdite, gospod, na grad in ji povejte, kaj in kako naj govori.«

»Saj sva z gospodom de Loršem tako imela namen,« je odgovoril Zbiško, »in zato sem tudi prišel sem. Morava si samo urediti lase in se dostojno obleči.«

Čez hip je dodal:

»Iz žalosti sem si hotel odstriči lase, a sem pozabil.«

»Toliko bolje!« je rekel Čeh.

In odšel je klicat služabnike ter se vrnil z njimi. Medtem ko sta se oba mlada viteza slavnostno oblačila za večerno zabavo na gradu, jima je pripovedoval, kaj se dogaja na kraljevskem in knežjem gradu.

»Križarji,« je pravil, »izpodkopujejo, kolikor morejo, tla pod knezom Vitoldom, zakaj dokler je živ in pod kraljevim pokroviteljstvom vlada obsežno krajino, ne bo miru zanje! Resnično, edino njega se še boje! Hej! Rijejo in rijejo kakor krti! Nahuj-

skali so že oba tukajšnja kneza, da je celo knez Januš sedaj proti njemu zaradi Vizne...«

»Knez Januš in kneginja Ana sta tudi tu?« je vprašal Zbiško. »Našel bom mnogo znancev, saj vendar nisem prvič v Plocku.«

»Seveda,« je odgovoril fant, »oba sta tu, saj imata s križarji mnogo računov, zaradi katerih se hočeta pritožiti velikemu mojstru vpričo kralja.«

»Kaj pa kralj? Na kateri strani je? Ali se ne srdi na križarje in ne rožlja z mečem nad njimi?«

»Kralj križarjev nima rad in pravijo, da jim že dolgo časa grozi z vojno... A kneza Vitolda ima kralj rajši od rodnega Skirgela, ki je vihrav in pijanec. In zato pravijo vitezi, ki so v kraljevi okolici, da se kralj ne odreče Vitoldu in da ne obljubi križarjem, da ga ne bo podpiral. In to je mogoče, ker se tukajšnja kneginja Aleksandra že nekaj dni zelo suče okoli kralja in je vsa v skrbeh.«

»Ali je Zaviša Čarni tu?«

»Ni ga; toda tudi teh, ki so tukaj, se ni mogoče nagledati, a če bi do česa prišlo, hej, vsemogočni Bog, to bodo kar treske letele od Nemcev!...«

»Tudi jaz jim ne bom prizanašal.«

Nekoliko pozneje, ko sta se lepo preoblekla, sta odšla na grad. Večerna gostija se je morala vršiti isti dan, a ne pri knezu samem, marveč pri mestnem starosti Andreju iz Jašenjca, čigar obširno domovanje je ležalo ob robu grajskega obzidja pri Večjih vratih. Zaradi prekrasne in precej tople noči je dal starosta, ker se je bal, da bi gostom ne bilo v sobah presoparno, postaviti mize na dvorišču, na katerem so med kamenitimi ploščami rastle jeseni in tise. Sodčki goreče smole so jih razsvetljevali z žoltim plamenom, a še jasneje jih je razsvetljeval mesec, ki je sijal na brezoblačnem nebu med zvezdami kakor srebrn viteški ščit. Kronani gostje še niso prišli, toda bilo je že vse polno domačih vitezov, duhovnikov, kraljevskih in knežjih dvorja-

nov. Zbiško jih je poznal mnogo, zlasti z dvora kneza Januša, a izmed starih krakovskih znancev Kžona iz Kozihglav, Lisa iz Targoviska, Martina iz Vročimovic, Domarata iz Kobilan in Staška iz Harbimovic, a končno Povalo iz Tačeva. Zlasti tega se je posebno razveselil, ker se je spomnil, kakšno uslugo mu je ta vitez izkazal takrat v Krakovu.

Vendar ni mogel takoj pristopiti k nobenemu izmed njih, ker so domači mazovski vitezi vsakega tesno obkolili, izprašujoč jih o Krakovu, o dvoru, o zabavah in o raznih bojnih pohodih; obenem so ogledovali njihove sijajne obleke, njihove negovane lase, katerih čudoviti kodri so bili zaradi moči zlepjeni z belilom, in se učili pri njih v vsem dvorskega obnašanja in običajev.

Vendar je Povala iz Tačeva spoznal Zbiška, si napravil pot skozi Mazure in se mu približal.

»Spoznal sem te, mladenič,« je rekel in mu stisnil roko. »Kako se imaš in kako si prišel sem? Za Boga! Vidim, da že nosiš pas in ostroge. Drugi čakajo nanje do sivih las, toda ti služiš, kakor je videti, zvesto sv. Juriju.«

»Bog vam daj srečo, žlahtni gospod,« je odgovoril Zbiško. »Ako bi bil prekobalil s konja najodličnejšega Nemca, bi se ne razveselil tako, kakor da vas vidim zdravega.«

»Jaz sem tudi vesel. A kje je tvoj oče?«

»Ne oče, samo stric. Pri križarjih je ujet in jaz grem ponj z odkupnino.«

»A ono dekletce, katero te je ovilo s tenčico?«

Zbiško ni odgovoril nič, dvignil je le oči, ki so se mu pri priči napolnile s solzami. Ko je gospod iz Tačeva to opazil, je dejal:

»To je solzna dolina... nič kakor solzna dolina! Toda pojdiva na klop pod jesen, kjer mi poveš svoje žalostne prigode.«

In potegnil ga je v kot dvorišča. Tam je Zbiško sedel k njemu in mu začel pripovedovati o Juran-

dovi nesreči, kako so ugrabili Danušo, kako jo je iskal in kako je po rešitvi umrla. A Povala je pazljivo poslušal in na njegovem obrazu si izmenoma lahko opazil sedaj osuplost, sedaj srd, sedaj grozo, sedaj usmiljenje. Ko je Zbiško naposled končal, je rekel:

»To povem kralju, našemu gospodu! Saj se bo pri velikem mojstru itak zavzel za malega Jaška iz Kretkova in bo zahteval strogo kaznen za one, ki so ga ugrabili. A ugrabili so ga zato, ker je bogat in hočejo odkupnino. Njim je malenkost, dvigniti roko na otroka.«

Tu se je nekoliko zamislil, potem pa je nadaljeval kakor samemu sebi:

»Nenasitljivo je to pleme, hujše od Turkov in Tatarov. Zakaj oni se v duši boje i kralja i nas, a vendar ne nehajo ropati in moriti. Napadajo vasi, more kmete, potaplajo ribiče, grabijo otroke kakor volcjé. Kaj bi bilo, ako bi se ne bali! . . . Veliki mojster pošilja na tuje dvore pisma proti kralju, a v oči se mu laska, ker pozna našo moč bolje od drugih. Toda končno bo mera polna!«

In zopet je za hip umolknil, a potem je položil roko na Zbiškovo ramo.

»Povem kralju,« je ponovil, »a v njem že davno vre jeza kakor krop v loncu, in prepričan bodi, da povzročiteljem tvoje nesreče ne uide grozna kaznen.«

»Od onih, gospod, ne živi nobeden več«, je odgovoril Zbiško.

»Glej ga no! Kakor vidim, ti ne ostaneš svojega dolžan. Edino Lichtensteina še nisi izplačal, ker vem, da nisi mogel. Mi smo se v Krakovu tudi zaobljubili proti njemu, toda za tega je treba najbrž čakati vojne, ki nam jo Bog daj, ker on se ne more bojevati brez mojstrovega dovoljenja, a velikemu mojstru je potreben njegov razum, radi česar

ga vedno pošilja na razne dvore, za to mu tudi ne dovoli kar tako lahko.«

»Najprej moram odkupiti strica.«

»Da... in končno sem vprašal po Lichtensteinu. Ni ga tu in ga tudi ne bo v Račonžku, ker so ga poslali k angleškemu kralju po lokostrelce. A zaradi strica naj te ne boli glava. Ako reče kralj ali tukajšnja kneginja le eno besedo, ne bo veliki mojster dovolil, da bi se kaj izvijali pri odkupu.«

»Tembolj, ker imam znamenitega ujetnika, viteza de Lorša, ki je premožen gospod in med njimi slaven. On bi se tudi vam, gospod, rad poklonil in se seznanil z vami, ker ga ni, ki bi bolj občudoval slavne viteze kakor on.«

Po teh besedah je pomignil gospodu de Loršu, ki je stal v bližini, on pa je že poprej povpraševal, s kom se Zbiško razgovarja; zato pa se je naglo približal, ker je kar gorel od želje, da bi spoznal tako slavnega viteza, kakor je bil Povala.

Ko ju je Zbiško seznanil, se je gibčni Geldrijček najvljudneje poklonil in rekel:

»Edina še večja sreča od stiska vaše roke bi bila zame, gospod, ako bi se mogel boriti z vami za ograjo ali pa v bitki.«

Nato se je orjaški vitez iz Tačeva nasmehnil, saj je bil poleg drobnega in suhega gospoda de Lorša videti kakor gora, in rekel:

»Jaz pa bi rad, da se srečava samo pri polnih vrčih in, Bog daj, nikdar drugače.«

De Lorš pa je nekoliko osupnil, potem pa se je oglasil z nekako predrznostjo:

»Toda, zlahetni gospod, ako bi hoteli trditi, da devica Agneška iz Dlugolasa ni najlepša in najkrepostnejša gospa na svetu..., bi bila zame velika čast..., da bi temu ugovarjal... in...«

Tu je prenehal in začel gledati v oči gospoda Povale s spoštovanjem, da, celo z občudovanjem, toda bistro in resno.

On pa se je veselo zasmel, morda zato, ker je vedel, da bi ga zgnetel z dvema prstoma, ali pa zato, ker je imel neizmerno dobrovoljno in veselo dušo, in rekel:

»Da, jaz sem se svoj čas zaobljubil burgundski kneginji, ki je bila takrat deset let starejša od mene; ako bi torej, moj gospod, hoteli trditi, da moja kneginja ni starejša od vaše device Agneške, nama bo treba takoj zasesti konja...«

Ko je de Lorš zaslišal te besede, je za trenotek začudeno gledal na gospoda iz Tačeva; potem pa se je njegov obraz začel tresti in naposled je tudi on bušil v odkritosrčen smeh.

A Povala se je sklonil, mu objel bedra, ga naglo dvignil s tal in ga začel zibati s tako lahkoto, kakor bi bil gospod de Lorš dojenec.

»Pax, pax,« je rekel, »kakor pravi škof Kropidlo... Prikupili ste se mi, vitez, in pri Bogu, ne bodeva se dvobojevala za nobeno gospo.«

Potem ga je pritisnil nase in ga postavil na tla, ker so pri vhodu na dvorišču namah ravno zadonele trombe — in je vstopil knez Ziemovit Plocki z ženo.

»Tukajšnja knez in kneginja prihajata pred kraljem in knezom Janušem,« je rekel Zbišku Povala, »zakaj četudi se gostija vrši pri starosti, sta vendar v Plocku onadva gostitelja. Pojdi z menoj h gospé, saj jo poznaš še iz Krakova, ko se je pri kralju zavzemala zate.«

In prijel ga je za roko in ga vedel čez dvorišče. Za knezom in kneginjo so šli dvorjani in dvorjanke, vsi zaradi kraljeve navzočnosti zelo slavnostno in lepo oblečeni, da je vse dvorišče kar zasijalo od njih kakor cvetje. Ko se je Zbiško bližal s Povalom, je oddaleč ogledoval obraze, ali ne uzre med njimi znancev, in je namah obstal od osuplosti.

Kajti tik za kneginjo je zagledal zares znano postavo in znan obraz, toda tako resen, tako lep in tako gosposki, da je pomišljal, ali se ne moti.

»Ali je to Jagienka ali morda hčerka kneza in kneginje iz Plocka?«

Toda bila je Jagienka iz Zgoželic, zakaj v trenutku, ko so se srečale njune oči, se mu je prijazno in žalostno nasmehnila, a potem je nekoliko pobleдела. In s pobešenimi trepalnicami, z zlatim trakom v temnih laseh in v neizmerni svetlobi svoje lepote je stala visoka in krasna, podobna ne le kneginji, ampak resnični kraljici.

XXXI

Zbiško je objel gospé iz Plocka noge in ji ponudil svojo službo, toda ona ga v prvem hipu ni spoznala, ker ga že dolgo časa ni videla. Šele ko ji je povedal, kako mu je ime, je rekla:

»Res je! Jaz pa sem mislila, da je kdo s kraljevega dvora! Zbiško iz Bogdanjca! Seveda! Pri nas je bil v gosteh vaš striček, stari vitez iz Bogdanjca; še se spominjam, kako so meni in mojim dvorkinjam curkoma lile solze, ko nam je pravil o vas. Ali ste našli svojo ženo? Kje je sedaj?«

»Umrla mi je, milostljiva gospa...«

»O ljubi Jezus! Ne govorite, ker ne vzdržim joka. Edina tolažba je, da je gotovo v nebesih, a vi ste še mladi. Mogočni Bog! Vsaka ženska je slaba stvar. Toda v nebesih je plačilo za vse in tam jo zopet najdete. Ali je stari vitez iz Bogdanjca tudi z vami?«

»Ne, ker je ujet pri križarjih, jaz ga grem odkupovat.«

»Torej tudi on ni imel sreče. Zdel se mi je bistar človek, ki pozna vsak običaj. Toda ko ga odkupite, oglasita se tudi pri nas. Radi vaju pogostimo, zakaj odkritosrčno vam povem, kakor njemu ne manjka razuma, tako ne manjka vam lepote.«

»To storiva, milostljiva gospa, tembolj, ker sem tudi sedaj namenoma prišel semkaj, da bi prosil vašo milost dobro besedo zanj.«

»Dobro. Pridite jutri pred odhodom na lov, takrat bom imela čas...«

Nadaljnji razgovor je iznova prekinil ropot tromb in kotlov, naznanjujoč prihod kneza Januša in kneginje z Mazovja. Ker je Zbiško stal z gospo iz Plocka ob vhodu, ga je kneginja Ana Danuta ta-

koj opazila in se hitro približala, ne da bi se ozirala na poklone gospodarja staroste.

A v mladeniču se je nanovo začelo trgati srce od boleti, ko jo je zagledal. Pokleknil je prednjo, ji z rokami objel kolena in klečal molče, ona pa se je sklonila nad njim, mu stisnila z rokami senci in točila solzo za solzo na njegovo jasno glavo, popolnoma tako kakor mati, ki se joče nad sinovo nesrečo.

In v veliko začudenje dvorjanov in gostov je jokala zelo dolgo, ponavljajoč: »O Jezus, o usmiljeni Jezus!« Potem je dvignila klečečega Zbiška in rekla:

»Jočem se po njej, po moji Danuški, in jočem se nad teboj. Bog je pač tako uredil, da je bil zaman ves tvoj trud in zaman sedaj naše solzé. Ti mi pa pripoveduj o njej in o njeni smrti, zakaj četudi bi poslušala do polnoči, mi ne bo nikdar dovolj.«

In vzela ga je na stran kakor ga je vzel poprej gospod iz Tačeva. Oni izmed gostov, ki Zbiška niso poznali, so začeli izpraševati o njegovih prigodah in tako so se čez nekaj časa razgovarjali vsi o njem, o Danuši in o Jurandu. Izpraševala sta tudi križarska poslanca, Fridrih von Wenden, torunjski komtur, poslan kralju naproti, in Jan von Schönfeld, komtur iz Osterode. Ta je, dasi Nemec, toda po rodu iz Šlezije, dobro razumel poljsko in je lahko izvedel, za kaj gre. Ko mu je Jašik iz Zabiža, dvorjan kneza Januša, vse povedal, je dejal:

»Danfelda in von Löweja je imel sam veliki mojster na sumu — da sta se bavila s črno magijo.«

Potem pa je le brž uvidel, da bi pripovedovanje podobnih stvari moglo vreči na ves red temno senco, kakršna je svoj čas padla na templarje, in je takoj dodal:

»Tako vsaj so pripovedovali blebetači, pa to ni bilo res, ker takih ljudi ni med nami.«

Toda v bližini stoječi gospod iz Tačeva je odgovoril:

»Komur je bilo napoti pokristjanjenje Litve, ta lahko mrzi tudi križ.«

»Mi nosimo križ na plaščih,« je ošabno odgovoril Schönfeld.

Na to Povala:

»A treba ga je nositi v srcih.«

Medtem so trombe zadonele še glasneje in vstopil je kralj, a obenem z njim gnjeznjenjski nadškof, krakovski in plocki škof, krakovski kaštelan in nekoliko drugih dostojanstvenikov in dvorjanov; med temi sta bila tudi Zindram iz Maškovic s solncem v grbu in mladi knez Jamont, kraljevi pribočnik. Kralj se je malo izpremenil od onega časa, odkar ga Zbiško ni videl. Na licih je imel isto rdečico, imel je iste dolge lase, ki si jih je vsak hip deval za ušesa in ravno tako nemirno švigajoče oči. Zbišku se je le dozdevalo, da ima v sebi več odločnosti in dostojanstva, kakor da bi se čutil že bolj trdnega na tem prestolu, katerega je hotel takoj po kraljičini smrti zapustiti, ne vedoč, ali ga bo obdržal, in kakor bi si bil sedaj bolj v svesti svoje neizmerne oblasti in sile. Oba mazovska kneza sta takoj obstopila kralja, odspredaj sta se mu poklonila nemška poslanca, a naokrog so se postavili dostojanstveniki in odličnejši dvorjani. Zidovje, ki je obdajalo dvorišče, se je treslo od neprestanih vzdikov, od odmevov tromb in groma kotlov.

Ko je naposled nastopila tišina, je križarski poslanec von Wenden začel nekaj govoriti o zadevah viteškega reda; ko pa je kralj po nekaterih besedah spoznal, kam meri njegov govor, je nestrpno mahnil z roko in se odzval s svojim debelim, visokim glasom:

»Molči! Mi smo prišli semkaj na zabavo — in bi si rajši ogledali jedi in pijačo kakor tvoje pergamente.«

Pri tem pa se je dobrohotno nasmehnil, ker ni

hotel, da bi križar mislil, da mu je jezno odgovoril, in dodal:

»O teh stvareh bo čas govoriti z velikim mojstrom v Račonžku.«

Potem se je obrnil h knezu Ziemovitu:

»Jutri pa na lov v puščo — kaj?«

To vprašanje je bilo obenem naznanilo, da se zvečer noče pogovarjati o nobeni drugi stvari kakor o lovu, ki ga je imel rad iz vse duše in je zaradi njega rad prihajal na Mazovje, ker sta Malo- in Velikopoljska bili manj pogozdeni, a po nekaterih krajih že tako obljudeni, da je že kar primanjkovalo gozdov.

Zato so se obrazi razjasnili, ker so vsi vedeli, da je kralj pri razgovoru o lovih vesel in neizmerno ljubezniv. Knez Ziemovit je tudi takoj začel pripovedovati, kam pojdejo in kake živali bodo lovili, a knez Januš je poslal dvorjana, da bi pripeljal iz mesta njegova dva »branilca«, ki sta zobre za roge vlekla iz lovišč in lomila kosti medvedom; hotel ju je namreč pokazati kralju.

Zbiško bi bil kaj rad stopil pred kralja in se mu poklonil, a ni mogel predenj. Le oddaleč mu je knez Jamont, kateri je očitvidno pozabil ostri odgovor, ki mu ga je svoj čas dal mladi vitez v Krakovu, prijazno pokimal in mu obenem pomignil, naj se kdaj oglasi pri njem. Toda v tem hipu se je neka roka dotaknila mladega viteza za ramo in sladki žalostni glas se je oglasil tik njega:

»Zbiško ...«

Mladenič se je ozrl in zagledal pred seboj Jagienko. Ker je bil poprej zadržan po pozdravu kneginje Ziemovitove, a pozneje s kneginjo Januševo, se dosedaj ni mogel približati deklici; zato pa je ona sama izkoristila zmešnjavo, katero je izzval kraljev prihod, in prišla k njemu.

»Zbiško,« je ponovila, »potolaži naj te Bog in najsvetejša Devica.«

»Bog vam povrni,« je odgovoril vitez.

In hvaležno se je ozrl v njene sinje oči, ki so se v tem hipu nekoliko zastrle z roso. Potem sta molče stala drug pred drugim, zakaj dasi je ona prišla k njemu kot dobra in žalostna sestra, se mu je vendar v svoji kraljevski postavi in v sijajni dvorski obleki zazdela povsem druga kakor ona nekdanja Jagienka, da se je v prvem hipu niti ni upal tikati, kakor nekdanj v Žgoželicah in v Bogdanjcu. Ona pa je mislila, da mu po teh besedah, ki mu jih je izrekla, nima nič več povedati.

In na njunih obličjih se je opazila zadrega. Toda v tem hipu je nastal na dvorišču hrup, ker je kralj sédel k večerji. Zbišku se je iznova približala kneginja Januševa in rekla:

»Žalostna bo ta gostija za naju oba, toda strezi mi, kakor si stregel nekoč.«

Torej je moral mladi vitez zapustiti Jagienko, a ko so gostje zasedli prostore, se je postavil pri stolu kneginji za hrbet, da bi menjaval sklede in ji nalival vode in vina. Pri svojem poslu pa je nehote tupatam pogledal na Jagienko, ki je kot dvorkinja kneginje iz Plocka sedela poleg nje, in nehote je moral tudi občudovati njeno lepoto. Jagienka je v teh letih precej zrasla, toda ni se izpremenila samo njena postava, ampak tudi njena resnoba, o kateri prej ni bilo niti sledu. Nekoč, ko se je v kožušku in z listjem v razmršenih laseh podila na konju po gajih in gozdovih, si jo prav zares lahko smatral za rojeno kmetico, sedaj pa si lahko na prvi pogled videl v njej dekle iz odličnega rodu in žlahtne krvi — tak mir se je razlival po njenem obrazu. Zbiško je tudi opazil, da jo je minilo nekdanje veselje, toda temu se je čudil manj, ker je vedel za Zihovo smrt. Zato pa se je najbolj čudil nekakemu njenemu dostojanstvu, in izpočetka se mu je dozdevalo, da ji njena oprava daje ta sijaj. Zato je sedaj pogledoval na zlati trak, ki je objemal njeno kakor sneg belo čelo

in temne lase, padajoče v dveh kitah po hrbtu, sedaj na tesno višnjevo, s škrlatastim trakom obrobljeno obleko, pod katero se je natančno odražala njena vitka postava in dekliške prsi — in si govoril sam pri sebi: »Resnično prava kneginja!« Toda potem je priznal, da ni samo obleka vzrok spremembe; tudi če bi si sedaj nadela preprost kožuh, bi je ne mogel več vzeti tako lahko in biti z njo tako predrzen kakor nekdanj.

Potem je opazil, da jo neprestano in poželjivo ogledujejo različni mlajši, da, celo starejši vitezi, a enkrat, ko je pred kneginjo premenjal skledo, je zagledal zaverovan in kakor v nebo vzet obraz gospoda de Lorša; a pri tem pogledu je čutil v svoji duši jezo. Geldrijski vitez tudi ni ušel pozornosti kneginje Januševe, ki ga je spoznala in naglo rekla:

»Glejte si no, gospod de Lorš! Gotovo se je zopet v katero zaljubil, ker je kar oslepel.«

Potem se je sklonila nekoliko nad mizo, pogledala v stran k Jagienki in rekla:

»Saj ni čudno, da ugašajo druge svečke ob tej plamenici.«

Zbiška pa je vendar vleklo k Jagienki, ker se mu je zdela kakor ljubeča in ljubljena sorodnica in je čutil, da ne najde boljše tovarišice v žalosti in večjega usmiljenja v nobenem srcu; toda ta večer ni mogel več izpregovoriti z njo, a to zaradi tega, ker je imel službo, a drugič zato, ker so med vso gostijo prepevali potujoči pevci, ali pa so trombe delale tak trušč, da so se komaj mogli razumeti celo oni, ki so sedeli tik drug poleg drugega. Tudi sta vstali obe kneginji, a z njima tudi ženske od mize pred kraljem, knezi in vitezi, ki so se po navadi zabavali pri čašah pozno v noč. Jagienka, ki je nosila kneginji blazino za sedež, se nikakor ni mogla zadržati, zato je tudi odšla, le pri odhodu se je zopet nasmehnila Zbišku in mu pokimala.

Pozno, šele pred svitanjem so se mladi vitez,

gospod de Lorš in oba njuna služabnika vračali v krčmo. Nekaj časa so šli molče, a ko so bili že blizu doma, je jel gospod de Lorš nekaj govoriti svojemu služabniku, Pomorjanu, ki je znal dobro poljsko, a ta se je nato obrnil k Zbišku:

»Moj gospod bi hotel vašo milost nekaj vprašati.«

»Dobro,« je odgovoril Zbiško.

Medtem sta se onadva iznova za hip nekaj menila med seboj, nato se je Pomorjan nekoliko nasmehnil pod brki in rekel:

»Moj gospod bi hotel vprašati: ali je gotovo, da je ona gospodična, s katero se je vaša milost razgovarjala pred gostijo, umrjoče bitje, ali pa je morda angel ali svetnica?«

»Povej svojemu gospodu,« je z vidno nestrpnostjo odgovoril Zbiško, »da me je že prej tako vprašal in da se čudim, ko to slišim. Kako ne? V Spihovu mi je pravil, da se odpravlja na dvor kneza Vitolda zaradi lepote Litvink, potem pa je hotel iz istega vzroka potovati v Plock, v Plocku je hotel danes pozvati viteza Tačeva zaradi Agneške iz Dlugolasa, a sedaj zopet meri na drugo. Mar je v njem taka stalnost in taka viteška zvestoba?«

Gospod de Lorš je poslušal ta odgovor iz ust svojega Pomorjana, globoko vzdihnil, pogledal za hip proti bledečemu nebu in odgovoril na Zbiškove očitke takole:

»Prav praviš. Ni stanovitnosti, ni zvestobe, ker sem grešen človek in nevreden viteških ostrog. Res je, da sem se zaobljubil devici Agneški iz Dlugolasa, in ako Bog da, bom vztrajal, toda nedvomno te bo ganilo, ako ti povem, kako neusmiljeno je ravnala z menoj v Čerskem gradu.«

Tu je iznova vzdihnil, zopet pogledal proti nebu, na čigar vzhodu se je delala vse jasnejša progga, in čakal, dokler ni Pomorjan pretolmačil njegovih besed, potem pa je nadaljeval:

»Povedala mi je, da je njen sovražnik neki ča-

rovnik, ki prebiva v stolpu sredi gozdov in vsako leto pošilja zmaja proti njej, a ta prihaja vsako pomlad pod čersko ozidje in jo skuša ugrabiti. Ko mi je to rekla, sem se takoj izrazil, da se bom bojeval z zmajem. Ah, poslušaj, kaj ti nadalje povem: ko sem se postavil na določenem mestu, sem zagledal grozno strašilo, ki me je nepremično čakalo. In radost je napolnila mojo dušo, ker sem mislil, da padem ali pa da rešim dekle iz ostudnih krempljev in si pridobim nesmrtno slavo. Toda ko sem od blizu s kopjem naskočil pošast, kaj misliš, da sem zagledal? Veliko vrečo slame na lesenih kolih s slamnatim repom! In namesto slave sem si naprtil splošen smeh, da sem moral nato pozvati dva mazovska viteza, ki sem oba težko premagal za ograjo. Tako je ravnala z menoj ona, katero sem nad vse oboževal in hotel edino ljubiti...«

Ko je Pomorjan tolmačil te besede, si je z jezikom napihoval lici in si ga tupatam ugriznil, da ni prasn timer smeh. A tudi Zbiško bi se bil ob drugih prilikah gotovo zarežal, toda bolester in nesreča sta v njem do dna potlačili veselost, zato je resno odgovoril:

»Morda je to storila le iz šale, ne iz zlobe.«

»Saj sem ji to tudi odpustil,« je odgovoril de Lorš, »a najboljši dokaz za to imaš v tem, da sem se hotel dvobojevati z vitezom iz Tačeva zaradi njene lepote in poštenosti.«

»Ne delaj tega,« je še resneje rekel Zbiško.

»Saj vem, da je to smrt, a rajši padem, kakor da živim v neprestani žalosti in trpljenju...«

»Gospodu Povalimer take stvari nič več ne blodijo po glavi. Pojdi rajši jutri z menoj k njemu in skleni prijateljstvo z njim...«

»Tako tudi storim, ker mi je šel do srca, toda on pojde jutri s kraljem na lov.«

»Torej pojdeva na vse zgodaj. Kralj ima lov

rad, a tudi počitka ne zametuje; nocoj je namreč dolgo bedel.«

In tako sta storila, toda zaman, ker jima je Čeh, ki se je še pred njima podviral na hodnik, da bi videl Jagienko, naznanil, da Povala ni spal na svojem stanovanju, ampak v kraljevskih sobanah. Razočaranje pa se jima je vendar splačalo, ker ju je srečal knez Januš in jima velel, naj se pridružita njegovemu spremstvu; tako sta se lahko udeležila lova. Na poti v puščo je Zbiško našel priliko, da se je pomenil s knezom Jamontom, ki mu je povedal dobro novico.

»Ko sem slačil kralja pred spanjem,« je rekel, »sem mu omenil tebe in tvojo krakovsko prigodo. A ker je bil poleg vitez Povala, je takoj dodal, da so ti strica ugrabili križarji, in prosil kralja, naj se zavzame zanj. Kralj, ki je grozno jezen nanje zaradi ugrabitve malega Jaška iz Kretkova in zaradi drugih napadov, se je še bolj razsrdil. 'Ne bližaj se jim z dobro besedo,' je rekel, 'ampak plani po njih s sulico, s sulico, s sulico!' A Povala je namenoma prilagal drva na ta ogenj. Ko sta zjutraj križarska poslanca čakala pri vratih, ju ni kralj niti pogledal, dasi sta se mu klanjala do tal. Hej! Oni ne dobé sedaj od njega obljube, da ne bo podpiral kneza Vitolda — in ne bosta vedela, kaj naj počneta. Ti pa bodi miren, da kralj pritisne zaradi tvojega strica samega velikega mojstra.«

In tako je potolažil njegovo dušo kneževič Jamont, a še bolj jo je potolažila Jagienka, ki je bila na poti v puščo tovarišica kneginji Ziemovitovi in se je potrudila, da je na povratku jezdila poleg Zbiška. Na lovu je vladala velika svoboda, zato so se vračali navadno v parih, ker pa ni bilo nobenemu paru na tem, da jezdi preveč blizu drugega, so se lahko med seboj svobodno pomenili. Jagienka je že prej od Čeha zvedela za Matkovo ujetništvo in ni izgubljala časa. Na njeno prošnjo je dala kneginja pismo za

velikega mojstra, a poleg tega je zahtevala, da je to omenil tudi torunjski komtur von Wenden v pismu, v katerem je poročal, kaj se dogaja v Plocku. Sam se je hvalil pred kneginjo, da je pripisal, da »ako hoče kralja spraviti v dobro voljo, se mu v tej zadevi ne smejo delati težkoče.« A velikemu mojstru je šlo v tem hipu mnogo za to, da bi spravil v čim najboljše voljo mogočnega vladarja, da bi mogel v popolni varnosti vreči vse svoje sile na Vitolda, proti kateremu si red dosedaj resnično ni mogel pomagati.

»In tako sem dosegla, kar sem mogla, pri vsem pa sem skrbela, da bi česa ne zamudila,« je končala Jagienka; »a ker kralj ne bo hotel sestri odnehati v velikih stvareh, se bo gotovo potrudil, da ji ugodi vsaj v manjših, zato imam najboljše upanje.«

»Ako ne bi imel opravka z izdajalskimi ljudmi,« je odgovoril Zbiško, »bi kar odpeljal odkupnino in s tem bi bila stvar končana, a pri teh ljudeh se utegne pripetiti, kakor se je primerilo Tolimi, da ugrabijo i denar i ne izpusté onega, ki ga je prinesel, ako ne stoji za njim kaka moč.«

»Razumem,« je odgovorila Jagienka.

»Vi sedaj vse razumete,« je pripomnil Zbiško, »in dokler bom živ, vam bom hvaležen.«

A ona je dvignila k njemu svoje žalostne in dobre oči in vprašala:

»Zakaj me ne tikaš kot svojo znanko od mladih nog?«

»Ne vem,« je odgovoril odkritosrčno. »Nekako mi ni lahko ... tudi vi niste več oni škrt, kakor ste bili, marveč ... kako bi rekel ... nekaj popolnoma ...«

In ni znal najti primere, a ona ga je rešila iz zadrege in rekla:

»Ker sem se postarala za nekaj let ... a Nemci so tudi meni ubili očeta v Šleziji.«

»Res je!« je odgovoril Zbiško. »Bog mu daj večno luč!«

Nekaj časa sta jezdila tiho drug poleg drugega, zamišljena, kakor bi poslušala večerno šumljanje smrek, potem pa je iznova vprašala:

»Ali ostanete, ko odkupite Matka, v teh krajih?«

Zbiško je pogledal nanjo nekako začuden, ker se je dosedaj udajal izključno samo bolesti in žalosti, da mu niti na misel ni prišlo, da bi pomislil na to, kaj bo pozneje. Zato je dvignil oči, kakor bi premišljeval, a čez hip je odgovoril:

»Ne vem! Usmiljeni Kristus! Kako naj vem? Samo to vem, da kamor pojdem, tja pojde tudi moja nesreča za menoj. Hej! Težka usoda! ... Strica odkupim, potem pojdem morda k Vitoldu, da izpolnim obljubo proti križarjem — in morda poginem.«

A nato so se dekletu zameglile oči in, sklonivši se nekoliko k mladeniču, je začela govoriti tiho, kakor bi prosila:

»Ne pogini! Ne pogini!«

In zopet sta prenehala govoriti, dokler se ni Zbiško šele tik pod mestnim ozidjem otresel misli, ki so ga grizle, in rekel:

»A vi ... a ti — ostaneš tu na dvoru?«

»Ne,« je odgovorila. »Dolgčas mi je po bratih in brez Zgoželic. Čtan in Volk sta se najbrž že oženila, a četudi ne, se ju vendar ne bojim več.«

»Bog daj, da te stric Matko odpelje v Zgoželice. On ti je tak prijatelj, da se lahko v vsem zaneses nanj. Toda tudi ti ne pozabi nanj ...«

»Sveto ti obljubim, da mu bom kakor lasten otrok ...«

In po teh besedah se je razjokala do dobrega, zakaj na srce ji je legla velika žalost.

Drugi dan zjutraj je prišel Povala iz Tačeva v krčmo k Zbišku in mu rekel:

»Po Rešnjem Telesu odpotuje kralj takoj v Račonžek, da se sestane z velikim mojstrom, ti pa si

prištet h kraljevim vitezom in pojdeš obenem z nami.«

A Zbiško je kar zardel od veselja po teh besedah; da so ga prideliili kraljevim vitezom, ga ni le obvarovalo pred križarskimi izdajstvi in napadi, ampak ga je tudi odelo z neizmerno slavo. Saj so pripadali tem vitezom tudi Zaviša Čarni, njegova brata Farurej in Kruček, sam Povala, Kžon iz Kozihglav, Stah iz Harbinovic, Paško Zlodžej iz Biskupic in Lis iz Targoviska — in mnogo drugih strašnih, najslavnejših vitezov, za katere so vedeli doma in za mejo. Kralj Jagielo jih ni vzel posebno mnogo s seboj, kajti nekateri so ostali doma, drugi pa so iskali prigod v pomorskih, oddaljenih deželah; a saj je vedel, da je mogel tudi s temi, ne da bi se bal križarske izdaje, potovati celó v Malborg, ker bi, ako bi bila sila, s svojimi mogočnimi rokami strli zidovje in mu izsekali pot skozi Nemce. Tudi je mogla s ponosom navdati mlado Zbiškovo srce misel, da bo imel take tovariše.

Zato je Zbiško v prvem hipu pozabil celo na svojo žalost — in stiskajoč roko Povali iz Tačeva, je govoril veselo:

»To se imam zahvaliti edino vam, gospod, edino vam!«

»Deloma meni,« je odgovoril Povala, »deloma tukajšnji kneginji, a najbolj našemu milostljivemu gospodu, ki mu pojdi takoj objeti noge, da bi te ne obsodil nehvaležnosti.«

»Pripravljen sem poginiti zanj, kakor mi Bog pomagaj!« je zaklical Zbiško.

XXXII

Sestanek na otoku Visle v Račonžku, kamor se je napotil kralj okoli Rešnjega Telesa, se je vršil pod slabim znamenjem in ni imel takega uspeha in ni rešil različnih zadev, kakor oni, ki se je vršil na istem kraju dve leti pozneje, ko je kralj zopet dobil nazaj Dobžinjsko zemljo, ki jo je bil na izdajalski način zastavil križarjem Opolčik, in obenem Dobžinj in Bobrovnike. Jagielo je prišel zelo razdražen zaradi obrekovanj, ki so jih trosili o njem križarji po zapadnih dvorih in celo v Rimu, obenem pa se je srdil zaradi nepoštenosti križarskega reda. Veliki mojster se ni hotel pogajati zaradi Dobžinja. To pa namenoma, a on in drugi križarski dostojanstveniki so vsak dan ponavljali Poljakom: »Mi nočemo vojne ne z vami ne z Litvo, toda Žmujdž je naša, ker nam jo je Vitold sam oddal. Obljubite, da mu ne boste pomagali, pa se vojna z njim konča prej, a takrat bo čas, da govorimo o Dobžinju, in mi vam odstopimo mnogo predpravic.« Toda kraljevi svetovalci, ki so imeli bister, izkušen razum in so poznali križarsko verolomstvo, se niso dali premotiti. »Kadar zraste vaša moč,« so odgovarjali velikemu mojstru, »zraste tudi vaša ošabnost. Vi pravite, da vam ni nič do Litve, a Skirgela hočete posaditi v Vilnu na prestol. Toda pri milem Bogu! Saj to je Jagielova dedščina, a on edini lahko postavi na Litvi za kneza, kogar hoče; zato se brzdajte, da vas naš veliki kralj ne kaznuje.« Na to je govoril veliki mojster: »Ako je on res pravi gospodar Litve, naj ukaže Vitoldu, da preneha z vojno in povrne redu Žmujdž, sicer mora red udariti na Vitolda tam, kjer ga lahko doseže in rani.« In tako so se spori vlekli od jutra do večera kakor blodna pot v kolobarju. Kralj, ki se ni hotel z ničimer zavezati, je bil vedno bolj ne-

strpen in je rekel velikemu mojstru: »Ako bi bila Žmujdz pod križarsko roko srečna, bi Vitold niti z enim prstom ne ganil, ker ne bi imel za to niti navideznega vzroka.« Veliki mojster, ki je bil miren človek in je bolje znal ceniti Jagielovo moč, je skušal kralja spraviti v dobro voljo in, ne da bi se oziral na mrmranje nekaterih vročekrvnih in ošabnih komturjev, ni štedil laskavih besed, da, včasih se je celo delal ponižnega. Ker pa so se celo v tej ponižnosti izražale včasih skrite grožnje, ni prišlo do ničesar. Dogovori o važnih stvareh so se kmalu razbili, a drugi dan so že začeli govoriti o manjših stvareh. Kralj je ostro prijel red zaradi tega, ker so vzdrževali razbojniške tolpe, napadali in ropali ob meji, ugrabili Jurandovo hčer in malega Jaška iz Kretkova, ker so morili kmete in ribiče. Veliki mojster se je pral, izvijal, prisegal, da se je dogajalo vse to brez njegove vednosti in je sam očital, da ni samo Vitold, ampak da so tudi poljski vitezi pomagali poganskim Žmujdzinom proti križu — za dokaz je navedel Matka iz Bogdanjca. K sreči je kralj že vedel od Povale, kaj sta viteza iz Bogdanjca iskala na Žmujdzi, in je znal na očitek odgovoriti tem laže, ker je bil v njegovem spremstvu Zbiško, a v mojstrovem sta bila oba brata von Baden, ki sta prišla, ker sta upala, da se jima morda posreči dvobojevati se s Poljaki.

Toda tudi tega ni bilo. Križarji so hoteli, ako bi se bilo vse gladko izšlo, povabiti velikega kralja v Torunj in tam nekaj dni prirejati njemu na čast gostije in viteške igre, ali spričo neuspehlih pogajanj, ki so rodila na obeh straneh nejevoljo in jezo, tudi ni bilo volje do zabav. Le mimogrede so se v zgodnjih urah med seboj izkazovali v viteški moči in ročnosti, toda, kakor je pravil veseli knez Jamont, križarji tudi tu niso imeli sreče: Povala iz Tačeva se je izkazal, da ima težjo roko od Arnolda von Baden, Dobek iz Olešnice je bil boljši v metanju kopja, a Lis iz Targoviska je prekosil vse v skakanju čez

konja. Pri tej priliki se je Zbiško dogovarjal z Arnoldom von Baden zaradi odkupnine. De Lorš, ki je kot grof in znamenit gospod gledal Arnolda od zgoraj, se je temu protivil, trdeč, da vzame vse nase. Zbiško je pa menil, da mu viteška čast nalaga, da plača toliko gživen, za kolikor se je zavezal; in dasi je sam Arnold hotel popustiti v ceni, ni hotel sprejeti niti tega popusta niti posredovanja gospoda de Lorša.

Arnold von Baden je bil precej preprost človek, čigar največja vrlina je bila ogromna moč njegove roke, precej neumen, nekoliko lakomen denarja, sicer pa pošten. V njem ni bilo križarske lokavosti in zato tudi ni skrival pred Zbiškom, zakaj hoče popustiti od zgovorjene cene. »Do sporazuma,« je rekel, »med velikim kraljem in velikim mojstrom ne pride, toda pride do izmenjave ujetnikov, in v tem slučaju boš lahko dobil strica zastonj. Rajši vzamem nekaj kakor nič, ker je moj mešiček vedno prazen in včasih imam komaj za tri vrče piva na dan, a jaz brez petih ali šestih ne morem živeti.« Toda Zbiško se je jezil nanj zaradi takih besed: »Plačam, ker sem dal viteško besedo, a ceneje nočem, da boš vedel, da smo toliko vredni!« Nato ga je Arnold objel, a poljski in križarski vitezi so ga hvalili, govoreč: »Prav je, da že v tako mladih letih nosi pas in ostroge, ker zna ceniti čast in dostojanstvo.«

Medtem sta se kralj in veliki mojster zares pogodila zaradi izmenjave ujetnikov, pri čemer so se pokazale čudovite stvari, ki so o njih pozneje pisali škofje in kraljevi dostojanstveniki pisma papežu in raznim dvorom: v poljskih rokah je bilo zares precej ujetnikov, a to so bili odrasli možje v polni moči, vzeti z oboroženo roko v obmejnih bitkah in dvo-bojih. A v križarskih rokah se je nahajala večina žensk in otrok, ki so jih ugrabili pri nočnih napadih zaradi odkupnine. Sam papež v Rimu je obrnil na to svojo pozornost in kljub vsej prebrisanosti Jana von Felde, križarskega prokuratorja v apostolski pre-

stolnici, je glasno izražal svojo jezo in srd nad križarskim redom.

Zaradi Matka pa so bile težkoče. Veliki mojster jih ni delal resno, ampak le navidezno, da bi bolj poudaril vsako popustljivost. Trdil je namreč, da bi moral biti po pravici vsak vitez in kristjan, ki se je skupno z Žmujdzini bojeval proti redu, obsojen na smrt. Zaman so kraljevi svetovalci vnovič navajali vse, kar so vedeli o Jurandu in njegovi hčeri, in strašne krivice, ki so jih storili tema dvema in obema vitezoma iz Bogdanjca služabniki križarskega reda. Veliki mojster je v svojem odgovoru na čudovit način navedel skoraj iste besede, ki jih je svojčas povedala kneginja Aleksandra Ziemovita staremu vitezu iz Bogdanjca:

»Sebe smatrate za jagnjeta, a naše za volkove. Medtem pa izmed onih štirih volkov, ki so sodelovali pri ugrabitvi Jurandove hčere, niti eden ne živi več, a jagnjeta hodijo varno po svetu.«

To je bilo res, vendar pa je gospod iz Tačeva, ki je bil navzoč pri pogajanjih, odgovoril s sledečim vprašanjem:

»Da, toda mar je bil kdo izdajalsko ubit? Mar niso oni, ki so padli, vsi padli z mečem v rokah?«

Veliki mojster ni mogel na to nič odgovoriti. Ko pa je opazil, da se začenja kralj mrščiti in bliskati z očmi, se je vdal, ker ni hotel pritirati groznega vladarja do izbruha. Potem so odredili, da vsaka stran pošlje poslanca po ujetnike. Od poljske strani sta bila v ta namen imenovana Zindram iz Maškova, ki je želel, da si od blizu ogleda križarsko silo, in vitez Povala, a z njima Zbiško iz Bogdanjca.

Zbišku je napravil to uslugo knez Jamont. Zavzel se je zanj pri kralju zato, ker je mislil, da mladenič prej zagleda strica in ga tudi prej odpelje, ako odide ponj kot kraljevski odposlanec. A kralj ni odbil prošnje kneževiča, ki je bil zaradi svoje veselosti, dobrote in lepega obličja njegov in vsega dvora

ljubljenec, a ni pri tem nikdar ničesar prosil zase. Zbiško se mu je tudi zahvalil iz vse duše, ker je bil sedaj že popolnoma prepričan, da reši Matka iz križarskih rok.

»Tebi marsikdo zavida,« mu je dejal, »da si v kraljevi bližini, toda pravično je tako, ker ti izkoriščaš kraljevo zaupanje samo za obče dobro, in boljšega najbrž nima nihče kakor ti.«

»Pri kralju je dobro,« je odgovoril mladi boljar, »a jaz bi še rajši šel v boj proti križarjem — in to ti zavidam, ker si ti že bil.«

Čez hip je dodal:

»Torunjski komtur von Wenden je dospel včeraj, a nocoj pojdete skupno z velikim mojstrom in njegovim spremstvom prenočevat k njemu.«

»A potem v Malborg?«

»A potem v Malborg.«

Tu se je knez Jamont začel smejati:

»Pot ne bo dolga, toda kisla, ker niso mogli Nemci nič doseči pri kralju, a tudi z Vitoldom ne bodo imeli veselja. Saj je zasedel vse litevsko ozemlje in gre na Žmujdž.«

»Ako ga kralj podpre, bo velika vojna.«

»To prosijo Gospoda Boga vsi naši vitezi. Toda četudi bi kralj ne hotel velike vojne, ker mu je žal krščanske krvi, podpré Vitolda z žitom in denarjem; pa tudi brez tega ne bo, da ne bi odšlo nekaj poljskih vitezov prostovoljno k njemu.«

»Kakopak,« je odgovoril Zbiško. »Morda pa sam red zaradi tega napové kralju vojno?«

»Ej ne!« je odgovoril knez, »dokler živi sedanji veliki mojster, tega ne bo.«

In imel je prav. Zbiško je poznal velikega mojstra že davno, toda sedaj na poti v Malborg, ko je bil z Zindramom iz Maškova in Povalo skoraj ves čas ob njegovi strani, si ga je mogel bolje ogledati in bolje spoznati. Ta pot ga je le utrdila v prepričanju, da veliki mojster Konrad von Jungingen ni

bil zloben in pokvarjen človek. Moral je često stopati po nepravilni poti, ker je ves križarski red slonel na nepravilnosti. Moral je delati krivico, ker je bil ves red zgrajen na človeški krivici. Moral je lagati, ker je laž podedoval z dostojanstvom velikega mojstra, a od zgodnjih let se je bil navadil, da jo je imel za politično prevejanost. Toda ni bil okrutnej, bal se je sodbe božje in je, kolikor je mogel, krotil ošabnost in drznost onih križarskih dostojanstvenikov, ki so namenoma silili v vojno proti Jagielovi moči. Bil je vendar slaboten človek. Že cela stoletja je bil red tako navajen prežati na tuje ozemlje, ropati po njem in si ga osvajati s silo ali zvijačo, da Konrad ne le da ni znal zadržati tega roparskega gladi, temveč se mu je nehoté s silo prirojenega gona sam vdajal in ga skušal pomiriti. Daleč so že bili tudi časi Vinriha von Kniprode, časi vdane strogorednosti, zaradi katere je občudoval križarje ves svet. Že pod prednikom velikega mojstra von Jungingena, pod Konradom Wallenrodom, se je red opojil z lastno vedno bolj rastočo močjo, katere niso mogli oslabiti začasni porazi, se omamil s slavo, uspehi, človeško krvjo, da se je zrahljala strogorednost, ki je bila temelj njegove sile in edinosti. Veliki mojster je pazil, kolikor je mogel, na pravo in pravico, lajšal osebno, kolikor je mogel, železno roko križarskega reda, ki je težila domače kmete in celo duhovnike in plemiče, najemnike na križarskem ozemlju, saj se je v bližini Malborga marsikateri kmet ali meščan lahko ponašal ne le z izobiljem, marveč tudi z bogastvom. Toda v oddaljenih krajih so komturji v samovolji, krvoločnosti in razbrzdanosti teptali pravo, pritiskali in odirali, iztiskali z davki, na lastno pest naloženimi, ali pa tudi brez vsakega vzroka zadnje groše, iztiskali solze, često kri, tako da je bil v celih obširnih pokrajinah en sam stok, ena sama nadloga in ena sama pritožba. Še celo ako je korist reda zahtevala, kakor včasih na Žmujdži, večjo popustljivost — so bile tudi

take zahteve zaman spričo upornosti komturjev in prirojene jim okrutnosti. Zato se je Konrad von Jungingen imel za kočijaža, ki je, vodeč zbesnele konje, spustil vajeti iz rok in prepustil voz svoji usodi. Često so se tudi lotevale njegove duše zle slutnje, često so mu prihajale na misel preroške besede: »Določil sem jih za koristne čebele in jih utrdil na pragu krščanskih dežel, toda oni so vstali proti meni. Saj ne skrbe za svojo dušo in se jim ne smilijo telesa tega naroda, ki se je iz zmote spreobrnil h katoliški veri in k meni. In napravili so iz njega sužnje in, ker ga ne uče božjih zapovedi in jim odvzemajo svete zakramente, ga obsojajo še na večje peklenške muke, kakor če bi bili ostali v poganstvu. A vojno vodijo, da zadosté svojemu pohlepu. Zato pride čas, da jim bodo polomljeni zobje in jim bo odsekana desna roka, a desna noga jim ohromi, da spoznajo svoje grehe.«

Veliki mojster je vedel, da so ti očitki, ki jih je izrekel križarjem neki tajinstveni glas v razodetju svete Brigite, bili opravičeni. Razumel je, da se stavba, zgrajena na tuji zemlji in tuji krvi, oprta na laž, rop, krvoločnost, ne more dolgo držati. Bal se je, da se zruši, izpodjedana cela leta od krvi in solzá, od enega samega udarca mogočne poljske roke. Slutil je, da mora voz, ki ga vlečejo razbesneli konji, zdrkniti v prepad; zato se je trudil, da bi prišla ura sodbe, jeze, poraza in nadloge čim najpozneje. Zategadelj se je vkljub svoji slabosti z nezlomljivo silo upiral svojim ošabnim in drznim svetovalcem edino v tem, da ni pustil, da pride do vojne s Poljsko. Zaman so mu očitali bojazljivost in nezmožnost, zaman so obmejni komturji z vsemi silami tirali v vojno. Ko je imel ogenj zdaj zdaj izbruhniti, se je on vedno v zadnjem trenutku umaknil, a potem se je v Malborgu zahvaljeval Bogu, da se mu je posrečilo odvrniti meč, ki je že visel nad glavo reda.

Toda vedel je, da do tega mora priti. A to pre-

pričanje, da red ne stoji na pravo božjem, marveč na krivici in laži, in ta slutnja, da je dan pogina blizu, sta ga napravila za enega izmed najbolj nesrečnih ljudi na svetu. Brez dvoma bi bil dal življenje in kri, ako bi moglo biti drugače in ako bi bil čas, kreniti na pravo pot, toda čutil je, da ni več časa! Kreniti na pravo pot — bi pomenilo, oddati pravim posestnikom cele obljudene, bogate dežele, ki jih je red Bog ve kdaj ugrabil, a z njimi vred množico mest, tako bogatih kakor Gdanjsk! In tega bi ne bilo še dovolj! To bi pomenilo, odreči se Žmujdži, odreči se napadom na Litvo, potisniti meč v nožnico, končno popolnoma zapustiti te kraje, kjer ni imel red nikogar več, da bi ga spreobrnil — in se naseliti morda zopet v Palestini ali na kakem grškem otoku, da bi tam branili križ pred pravimi Saraceni. Toda to bi bilo nemogoče, ker bi to pomenilo toliko, kolikor podpisati pogubo redu. Kdo bi se strinjal s tem? In kateri veliki mojster bi mogel zahtevati kaj takega? Konradu von Jungingen je mrak pokrila duša in življenje, toda človeka, ki bi stopil predenj s takim nasvetom, bi on sam obsodil v temnico kot človeka, ki je izgubil pamet. Treba je bilo iti dalje in dalje do dneva, v katerem bo sam Bog zaznamoval konec.

Torej je šel, toda s skrbjo in žalostjo v srcu. Lasje v bradi in na sencih so se mu že posrebrili, a nekdanj bistre oči so se do polovice pokrile z oteženimi vekami. Zbiško ni niti enkrat opazil smeha na njegovem obrazu. Obličje velikega mojstra ni bilo grozno, a tudi ne temno, bilo je le zmučeno od nekega tihega trpljenja. V oklepu, s križem na prsih, v katerega sredi je bil v četverokotu črni orel, v belem velikem plašču, tudi okrašenem s križem, je napravljaval vtis veličanstva in žalosti. Konrad je bil nekoč vesel in je ljubil zabave, a tudi sedaj se ni ogibal sijajnih zabav, iger in turnirjev — nasprotno, še sam jih je prirejal, toda niti v gneči odličnih

vitezov, ki so prihajali v goste v Malborg, niti v veselem trušču, sredi bučanja tromb in žvenketanja orožja, niti pri čašah, prenapolnjenih z malvazijo — se ni nikdar razveselil. Takrat, ko se je zdelo, da vse okrog njega diha od moči, sijaja, nepreštetega bogastva, nezlomljive sile, ko so poslanci cesarja in drugih zapadnih kraljev navdušeno vzdikali, da sam red zadošča za vsa kraljestva in za moč vsega sveta, se on edini ni dal premotiti in se je spominjal zlovesčih besed, razodetih sveti Brigiti: »Pride čas, ko bodo polomljeni njih zobje in bo odsekana desna roka, a desna noga jim ohromi, da spoznajo svoje grehe.«

XXXIII

Potovali so po kopnem preko Helmže do Grudžondza, kjer so ostali noč in dan, ker je moral veliki mojster razsoditi zadevo o ribolovu med grajskim starosto in okoliškimi plemiči, katerih ozemlje je segalo do Visle. Odtod so na križarskih ladjah pluli po reki do Malborga. Zindram iz Maškovic, Povala iz Tačeva in Zbiško so bili ves čas ob strani velikega mojstra, ki je bil radoveden, kakšen vtis napravi zlasti na Zindrama, ko opazi križarsko moč od blizu. Velikemu mojstru je šlo za to, ker Zindram iz Maškovic ni bil samo hraber in strašen v viteškem dvoboju, ampak tudi nenavadno izkušen bojevnik. V vsem kraljestvu ni nihče tako kakor on znal voditi velike vojske, postavljati vojakov v bojni red, graditi in rušiti gradov, delati mostov čez široke reke, nihče ni poznal oboroževanja pri različnih narodih in bil več vseh vojnih priprav. Ker je veliki mojster vedel, da je v kraljevskem svetu mnogo zaviselo od njegovega mnenja, je mislil, da se vojna zavleče še dolgo, ako ga utegne preplašiti velikost križarskega bogastva in vojsk. A predvsem je sam pogled na Malborg mogel s strahom prevzeti srce vsakega Poljaka, ker se s to trdnjavo, če štejemo visoki grad, srednji grad in podgradje, ni moglo niti približno primerjati nobena druga na vsem svetu.¹ Že oddaleč so vitezi, ploveč po Nogatu, zagledali mogočne bastije, ki so se odražale na nebu. Dan je bil jasen in prozoren, torej so jih natanko videli, a čez nekaj časa, ko so se ladje približale, so se še bolj zasvetili sleme cerkve na visokem gradu in ogromni zidovi, ki so se dvigali drug nad drugim — deloma opekaste barve,

¹ Popolnoma je podrl Malborg Friderik II., kralj pruski, ko je prepadla Poljska Republika.

večinoma pa pokriti z onim slavnim sivobelim ometom, ki so ga znali pripravljati le križarski zidarji. Ogromnost je presegala vse, kar so poljski vitezi kdaj videli. Zdelo se je, da tam rastejo poslopja na poslopjih, tvoreč v naravni nižini neko goro, ki ji je bil vrh stari grad, pobočje srednji grad in obširno predgradje. Vsled tega orjaškega gnezda je bila oblast in moč oboroženih vitezov tako nenavadna, da se je celo dolgi in navadno mrki obraz velikega mojstra nekoliko razjasnil ob tem pogledu.

»Ex luto Marienburg — iz blata Marienburg,« je rekel, obrnivši se k Zindramu, »toda tega blata ne stre človeška moč.«

Zindram ni odgovoril — in je molče objemal z očmi vse te bastije in ogromnost zidov, utrjenih z opornimi zidovi.

A Konrad von Jungingen je pripomnil po kratkem molku:

»Vi, gospod, ki se spoznate na trdnjave, kaj nam poveste o tej?«

»Zdi se mi, da te trdnjave ni mogoče zavzeti,« je odgovoril nekako zamišljeno poljski vitez, »toda ...«

»Toda kaj? Kaj morete grajati na njej?«

»Toda vsaka trdnjava lahko menja gospodarje.«

Na to je veliki mojster namrščil obrvi.

»Kako mislite to?«

»Mislim, da so človeškim očem skrite sodbe in razsodbe božje.«

In zopet se je molče zazrl na zidovje, a Zbiško, ki mu je Povala pretolmačil odgovor, je pogledal nanj z občudovanjem in hvaležnostjo. Tedaj mu je udarila v oči podobnost med Zindramom in žmujdzkim vojskovodjem Skirvojlom. Oba sta imela ogromni glavi, kakor bi bili stlačeni med široke rame, oba sta imela mogočne prsi in krive noge.

Medtem pa je veliki mojster, ki ni hotel, da bi imel poljski vitez zadnjo besedo, iznova začel:

»Pravijo,« je rekel, »da je naš Marienburg šestkrat večji kakor Vavel.«

»Tam na skali ni toliko prostora kakor tu v ravnini,« je odvrnil gospod iz Maškovic, »toda srce je pri nas na Vavelu večje.«

Konrad je začudeno dvignil obrvi.

»Ne razumem.«

»Kaj naj bo srce v vsakem gradu, ako ne cerkev? A naša stolna cerkev je za tri take kakor tale.«

Po teh besedah je pokazal na zares neveliko grajsko cerkev, v kateri se je na zlatem ozadju v prezbiteriju lesketala ogromna mozajična podoba najsvetejše Device.

A veliki mojster je bil zopet nezadovoljen, da se je razgovor obrnil na to stran, in je rekel:

»Hitri, a čudni so vaši odgovori, gospod.«

Medtem so dospeli. Izvrstna križarska policija je očitvidno obvestila mesto in grad o prihodu velikega mojstra, ker so ob prehodu čakali razen nekoliko bratov mestni trobentači, ki so navadno trobili velikemu mojstru med prevozom. Na drugi strani so čakali pripravljeni konji. Te je spremstvo zajahalo, šlo skozi mesto in vkorakalo skozi Čevljarska vrata ob Vrabčevi bastiji v Prednjo trdnjavo. Pri vratih so pozdravili velikega mojstra: veliki komtur Vilhelm von Helfenstein, ki je sicer le nosil ta naslov, ker je njegove dolžnosti v resnici že nekaj mesecev opravljal Kuno Lichtenstein, ki je bil ta čas poslan v Anglijo; dalje veliki bolničar, Kunonov sorodnik, Konrad Lichtenstein, veliki oblačilnik Rumpenheim in veliki zakladnik Burghard von Wobecke in naposled mali komtur, nadzornik delavnic in gradu. Razen teh dostojanstvenikov je stalo tam še nekaj posvečenih bratov, ki so opravljali duhovniške posle v Prusiji in težko tlačili druge samostane in posvetno duhovništvo in jih celo silili, da so delali ceste in lomili led — in z njimi ogromno število posvetnih bratov, ki jim ni bilo treba opravljanja kanoničnih dolžnosti.

Visoke, krepke postave (slabotnih križarji niso hoteli sprejemati), široke rame, košate brade in strogi pogledi so jih delali podobnejše grabežljivim nemškim roparskim vitezom kakor redovnikom. Iz oči jim je gledala predrznost, hrabrost in neizmerna ošabnost. Niso ljubili Konrada zaradi tega, ker se je izogibal vojne z Jagielom. Marsikdaj so mu na kapiteljskih sejah očitali bojazljivost, ga risali po zidih in nago-varjali norce, da so se mu smejali v oči. Vendar so, kakor hitro so ga zagledali, z vidno ponižnostjo sklonili glave, zlasti ker je veliki mojster prihajal v družbi tujih vitezov, in kupoma priskočili, da so mu prijeli konja za uzdo in streme.

Veliki mojster je skočil s konja, se takoj obrnil k Helfensteinu in vprašal:

»Ali imate kake novice od Vernerja von Tetlingen?«

Verner von Tetlingen je bil kot veliki maršal ali vojskovodja oboroženih križarskih sil pravkar na pohodu proti Žmujdžinom in Vitoldu.

»Važnih novic ni,« je odgovoril Helfenstein, »a škode so. Divji narod je požgal naselbine pri Ragneti in mesteca pri drugih gradovih.«

»Zaupajmo v Boga, da ena velika bitka zlomi njihovo zlobo in trdovratnost,« je rekel mojster.

In po teh besedah je dvignil oči, a njegova usta so se za hip premikala v molitvi, ki jo je molil za uspeh redovnih vojsk.

Potem je pokazal na poljske viteze in rekel:

»To so poslanci poljskega kralja: vitez iz Maškovic, vitez iz Tačeva in vitez iz Bogdanjca, ki so prišli z nami zaradi izmenjave ujetnikov. Grajski komtur naj jim odkaže sobe za goste, se zavzame zanje in jih pogosti, kakor se spodobi.«

Na te besede so začeli bratje-vitezi radovedno ogledovati poslance, zlasti še Povalo iz Tačeva, čigar ime je bilo nekaterim znano, ker je slovel kot napadalec. Oni pa, ki niso slišali o njegovih dejanjih

na dvor^u burgundskem, češkem in krakovskem, so občudovali njegovo ogromno postavo in njegovega bojnega žrebca tako nenavadne velikosti, da je tiste, ki so v mladih letih obiskali Sveto deželo in Egipt, spominjal na velbloda in slona.

Nekateri so poznali tudi Zbiška, ki se je svoj čas dvobojeval v Malborgu, in ti so ga pozdravljali še precej prijazno, ker so opazili, da mu je mogočni in ugledni brat velikega mojstra, Ulrich von Jungingen, izkazoval odkritosrčno prijaznost in naklonjenost. Najmanj pozornosti in občudovanja je vzbujal oni, ki je imel biti v nadaljnji prihodnosti najgroznejši uničevalec križarskega reda, namreč Zindram iz Maškovic, zakaj ko je razjahal, je bil zaradi svoje nenavadne moči in visokih ramen videti skoraj grbast. Njegove nenavadno dolge roke in krive noge so vzbujale smeh na obrazih mlajših bratov. Eden izmed njih, znan šaljivec, je celo pristopil k njemu, hoteč ga nagovoriti, a ko je pogledal gospodu iz Maškovic v oči, je izgubil veselje in molče odšel.

Medtem je grajski komtur prevzel goste in jih peljal s seboj. Šli so najprej na neveliko dvorišče, na katerem se je nahajala razen šole, stare žitnice in sedlarske delavnice kapelica sv. Nikolaja, potem so čez Nikolajski most stopili na pravo predgradje. Komtur jih je nekaj časa spremljal med mogočnimi zidovi, ki so jih tu pa tam branile manjše in večje bastije. Zindram iz Maškovic je vse marljivo ogledoval, spremljevalec pa je, dasi ga niso vprašali, drage volje kazal različna poslopja, kakor bi mu šlo ravno za to, da bi si gostje vse čim bolj natanko ogledali.

»To velikansko poslopje, katero vidijo vaše milosti pred seboj na levo roko,« je govoril, »so naši hlevi. Mi smo ubogi menihi, a vendar pravijo ljudje, da drugod niti vitezi ne stanujejo tako kakor pri nas konji.«

»Ljudje vas ne obrekujejo zaradi uboštva,« je odgovoril Povala, »toda tu mora biti nekaj več kakor

hlevi, ker poslopje je zelo visoko, a konje vendar ne vodite po stopnicah.«

»Nad hlevi, ki so spodaj in je v njih štiristo konj,« je rekel grajski komtur, »so žitnice, a v njih je žita za kakih deset let. Do obleganja ne pride nikdar, a četudi bi prišlo, nas ne vzemo z gladom.«

Po teh besedah se je obrnil na desno in jih peljal čez most med bastijo sv. Lovrenca in Oklopno bastijo na drugo ogromno dvorišče, ki je bilo ravno v sredi predgradja.

»Pomislite, gospodje,« je rekel Nemec, »da je vse to, kar vidite proti severu in česar po milosti božji ni mogoče zavzeti, le ‚Vorburg‘ (predgradje) — in se glede utrjenosti ne more primerjati niti s Srednjim gradom, kamor vas spremljam, a še manj z Visokim.«

In res sta poseben jarek in poseben dvizni most delila Srednji grad od dvorišča in šele pri grajskih vratih, ki so bila znatno višje, so se vitezi na komturjev svèt obrnili in so še enkrat mogli s pogledi zajeti ves ta ogromni četverokot, imenovan predgradje. Tam se je dvigalo poslopje ob poslopju, da se je Zindramu dozdevalo, da vidi pred seboj celo mesto. Tam so bile zložene neštevilne skladovnice lesa, ki so bile tako velike kakor hiše, kope kamenenih krogel, štrleče v zrak kakor piramide, pokopališča, lazareti, skladišča. Nekoliko ob strani ob ribniku, ležečem v sredini, so se rdečili mogočni zidovi »templa«, t. j. velikega skladišča z jedilnico za najemnike in družino. Pod severnim nasipom so se videli drugi hlevi za konje vitezov in za izbrane konje velikega mojstra. Ob mlinščici so se dvigale vojašnice za oprode in najemnike, a na nasprotni strani četverokota stanovanja za razne oskrbnike in uradnike reda — potem zopet skladovnice, žitnice, pekarnе, oblačilnice, zvonarne, neizmeren arsenal ali Karvan, ječe, stara puškarnica, in vsaka stavba je bila nezlomljiva in utrjena, da so se lahko branili v njej kakor v pravi trdnjavi. Vse

je bilo obdano z zidom in množico groznih bastij, za zidom z jarkom, za jarkom z vencem velikanskega loka, za katerimi je šele proti zahodu valil svoje rumene valove Nogat; proti severu in vzhodu se je lesketala globoka voda ogromnega ribnika, a od juga sem sta se dvigala še bolj utrjena gradova: srednji in veliki.

Strašno gnezdo, od katerega se je odbijala neizprosna moč in v katerem sta se združili dve takrat največji znani sili na svetu: duhovna sila in sila meča. Kdor se je uprl eni, tega je strla druga. Kdor je dvignil roko proti njima, proti temu je nastal krik v vseh krščanskih deželah, češ, da jo dviga proti križu.

In takoj so hiteli vitezi od vseh strani na pomoč. Gnezdo je bilo večno polno rokodelcev in oboroženih ljudi, in vršalo je v njem vsevdilj kakor v panju. Pred stavbami, pri prehodih, pri vratih, v delavnicah — povsod je vladalo življenje kakor na semnju. Odmevalo je od udarcev kladiv in dlet, ki so klesala kamenite krogle, od bučanja mlinov in valjalnic, od rezgetanja konj, od rožljanja oklepov in orožja, od glasov tromb in piščalk, od klicev in povelj. Na teh dvoriščih si slišal vse govorice sveta in si lahko srečal vojake vseh narodnosti: torej si srečal nepogrešljive angleške lokostrelce, ki so na sto korakov prestrelili goloba, privezanega na drog, a njihova kopja so prebijala oklepe tako lahko kakor sukno, srečal si strašne švicarske pešce, boreče se z dvoreznimi meči, in hrabre, dasi v pijači in jedi neizmerne Dance, in za smeh in prav tako za prepir pripravljene francoske viteze, in malo govoreče, a ponosne španske viteze, in sijajne italijanske viteze, najspretnейše borilce, odete v svilo ali žamet, v vojni pa v neprodorne oklepe, kovane v Benetkah, Milanu in Florenci — in burgundske viteze, Frize in končno Nemce iz vseh nemških dežel. Med njimi so se premikali beli plašči kot vrhovni gospodarji. »Stolp poln zlata« ali boljše

posebna soba na Visokem gradu poleg stanovanja velikega mojstra, napolnjena od vrha do tal z denarjem in palicami iz dragocene kovine, je dovoljevala redu, da je dostojno sprejemal „goste“, kakor tudi, da je plačeval najemnike, ki so jih pošiljali odtod na pohode in v vse gradove, da so razpolagali z njimi župani, staroste in komturji. Tako sta se s silo meča in duhovno silo združevala tu neizmerno bogastvo in železen red, ki se je v Malborgu še vzdrževal z močjo stare navade, dasi se je po pokrajini že zrahljal vsled prevelikega zaupanja v lastno moč. Vladarji niso prihajali semkaj le zato, da bi se borili proti poganom ali pa si izposojevali denar, marveč tudi zato, da so se učili vladati, vitezi pa, da so se učili vojne spretnosti. Saj na vsem svetu ni znal nihče tako vladati in se bojevati kakor nekdanj križarski red. Ko je nekoč prišel v te kraje, ni imel razen bližnje okolice in nekoliko gradov, ki jih je daroval nespametni poljski knez, niti pedi zemlje, sedaj pa je vladal nad obširno pokrajino, večjo kakor marsikatero kraljestvo, polno obljudene zemlje, mogočnih mest in nepremaganih gradov. Vladal je in čuval, kakor čuva pajek razpeto mrežo in drži pod seboj vse niti. Odtod, s tega Visokega gradu, od velikega mojstra in od belih plaščev so raznašali sli povelja na vse strani: k plemičem-najemnikom, k mestnim zastopom, županom mest in vasi, podžupanom in kapitanom najetih vojsk, a kar je tu rodila in sklenila misel in volja, je vse takoj izvršilo na stotine in tisoče železnih rok. Sem se je stekal denar iz vse dežele, žito, vsakovrstna hrana, dajatve pod težkim jarmom stokajočega posvetnega duhovništva in drugih samostanov, ki jih križarski red ni rad videl; odtod so se končno iztezale grabežljive roke proti vsem okoliškim deželam in ljudem.

Številno prusko, po litevsko govoreče ljudstvo je bilo že zbrisano z zemeljskega površja. Litva je še pred kratkim čutila železno križarsko nogo, ki je

težila njene prsi tako strašno, da je pri vsakem vzdihu krvavela izpod srca. Poljska pa, dasi je zmaga v grozni bitki pri Plovcih, je vendar za Lokietka izgubila vse ozemlje na levem bregu Visle z Gdanjskom, Tčevom, Gnievom in Šviečem. Inflandski viteški red je segal po ruskih poljanah in oba reda sta se valila kakor ogromen val nemškega morja, ki je vse širše in širše zalivalo slovansko zemljo.

Toda solnce križarsko-nemške blaginje je namah zatemnelo. Litva je prejela krst iz poljskih rok, a krakovski prestol je z roko prelepe kraljice vred podedoval Jagielo. Sicer red ni s tem izgubil niti pedi zemlje, niti enega gradu, toda začutil je, da je vstala sila proti sili in da je izgubil povod, zaradi katerega je bil v Prusiji. Ko je bila Litva pokristjanjena, bi se bil moral vrniti v Palestino in varovati romarje, ki so hoteli v svete kraje. Toda vrniti se — bi pomenilo odreči se bogastvu, oblasti, moči, vladanju, mestom, deželam in celim kraljestvom. Zato se je red začel premetavati v strahu in jezi kakor pošastni zmaj, ki se mu je v bok zapičilo železo. Veliki mojster Konrad se je bal staviti vse na eno kocko in je drgetal ob misli na vojno z velikim kraljem, vladarjem poljske in litevske zemlje in obširnih ruskih pokrajin, ki jih je Olgierd iztrgal iz krempljev Tatarom, toda večina križarskih vitezov je silila vanjo, ker je čutila, da se je treba lotiti boja na smrt in življenje, dokler so še sile nedotaknjene, dokler ne obledi čar križarskega reda, dokler mu hiti ves svet na pomoč in dokler ne pade papeževo prekletstvo na to njihovo gnezdo, katerega cilj življenja in smrti sedaj ni bilo razširjevanje krščanstva, temveč ravno vzdrževanje poganstva.

A medtem so med narodi in po dvorih tožili Jagiela in Litvo, da je pokristjanjenje navidezno in krivo, in dopovedovali, da je nemogoče, da bi se moglo izvršiti v enem letu to, česar ni mogel doseči križarski red v stoletjih. Ščuvali so proti Poljski in

proti njenemu vladarju kralje in viteze, češ, da sta zaščitnika in branitelja poganstva, a ti glasovi, ki jim edino v Rimu niso verjeli, so se v širokem valu razširili po svetu in vabili v Malborg kneze, grofe in viteze od juga in od zahoda. Red je rasel v zaupanju in se čutil močnega. Marienburg s svojimi groznimi gradovi in predgradjem je slepil ljudi s svojo silo bolj kot kedaj poprej — in slepilo je bogastvo, slepil je navidezen red — in ves križarski red je bil videti mogočnejši in bolj neuničljiv na veke kakor prej. In nihče izmed knezov, nihče izmed onih vitezov, še celo nihče — razen velikega mojstra — med križarji samimi ni razumel, da se je po pokristjanjenju Litve zgodilo nekaj takega, kakor če bi valovi Nogata, ki so na eni strani oblivali strašno trdnjavo — začeli tiho in neusmiljeno izpodjedati njegove zidove. Nihče ni razumel, da je v tem ogromnem telesu ostala le še sila — iz njega pa je izletela duša. Kdor je prvič prišel in pogledal na ta »ex luto« sezidani Marienburg, na te zidove, bastije, na črne križe na vratih, na poslopjih in na oblekah, temu je predvsem prišlo na misel, da tudi peklenska vrata ne premorejo te severne prestolnice križa.

S podrobnimi mislimi sta gledala nanj ne le Povala iz Tačeva in Zbiško, ki je bil že prej tukaj, ampak tudi Zindram iz Maškovic, ki je bil mnogo bistrejši od njiju. Ko je v tem hipu pogledal na to oboroženo vojaško mravljišče, obdano z bastijami in ogromnimi stolpi, se je tudi njemu zmračil obraz in v spomin so se mu nehote vsilile ošabne besede, s katerimi so križarji nekdanj grozili kralju Kazimirju:

»Večja je naša moč, in če ne odnehaš, te bomo z našimi meči podili prav do Krakova.«

Toda medtem jih je grajski komtur odpeljal dalje v Srednji grad, kjer so bile na vzhodnem delu sobe za goste.

XXXIV

Matko in Zbiško sta se dolgo držala v objemu, saj sta se imela vedno rada, toda v zadnjih letih so skupne prigode in nesreče še povečale to ljubezen. Stari vitez je na prvi pogled uganil, da Danuše ni več na svetu, zato ni nič vprašal, samo stiskal je mladeniča k sebi, hoteč mu s silo objema pokazati, da ni popolnoma osirotel in da ima še bližnjo živo dušo, ki je pripravljena deliti nesrečo z njim.

Šele ko sta si v solzah olajšala žalost in boleost, je po dolgem molku vprašal Matko:

»Ali so ti jo zopet ugrabili ali pa ti je umrla v rokah?«

»Umrla mi je v rokah tik pred Spihovom,« je odgovoril mladenič.

In začel je pripovedovati, kako je bilo, jok in vzdihovanje sta prekinjala pripovedovanje, a Matko je resno poslušal, tudi vzdihoval in končno zopet jel izpraševati:

»A Jurand še živi?«

»Ko sem odhajal, je bil Jurand še živ, toda ne bo dolgo na svetu in gotovo ga ne bom nikoli več videl.«

»Torej bi bilo bolje, da nisi odšel.«

»Kako sem vas mogel pustiti tukaj?«

»Nekaj tednov prej ali pozneje, to je vseeno!«

Toda Zbiško ga je natanko pogledal in rekel:

»Vi ste bili najbrž bolni? Saj ste videti kakor Piotrovin.«

»Četudi solnčece greje na zemlji, je v podzemlju vedno mrzlo in tam je tako vlažno zaradi vode okoli gradu. Mislil sem, da splesnim do kraja. Dihati tudi ne moreš in že takoj od začetka se mi je obnovila rana — tista, saj veš... ko mi je v Bogdanjcu po bobrovi masti izšla konica...«

»Spominjam se,« je rekel Zbiško, »saj sva hodila z Jagienko po bobre. Torej so vas ti pasji bratje držali v podzemlju?«

Matko je pokimal in odgovoril:

»Da ti po pravici povem, me oni niso videli radi in je bilo že slabo z menoj. Tu vlada veliko sovraštvo proti Vitoldu in Žmujdžinom, ali še večje proti onim izmed nas, ki jim pomagajo. Zaman sem pripovedoval, zakaj smo šli med Žmujdžine. Bili bi mi odsekali glavo, in če tega niso storili, le zato ne, ker jim je bilo žal odkupnine, saj kakor veš, jim je denar še celo ljubši kakor maščevanje, a drugič so hoteli imeti v rokah dokaz, da pošilja kralj Poljake poganom na pomoč. Da prosijo ubogi Žmujdžini za krst, a samo ne iz njihovih rok, to vemo mi, ki smo bili tam, toda križarji se delajo, da ne vedó, in jih tožijo po vseh dvorih, a obenem z njimi tudi našega kralja.«

Tu je Matka zgrabila naduha, da je moral za hip umolkniti; šele ko se je oddahnil, je nadaljeval:

»In morda bi bil poginil v podzemlju. Zame se je sicer zavzemal Arnold von Baden, ki mu je šlo tudi za odkupnino. Toda on nima med njimi nobenega ugleda in imenujejo ga medveda. K sreči je od Arnolda izvedel zame de Lorš in je takoj napravil grozen trušč. Ne vem, ali ti je to povedal, ker on rad skriva svoja dobra dela... Oni ga tu visoko cenijo, ker je že neki de Lorš svoj čas užival velike časti v redu, a ta je iz odličnega rodu in bogataš. Rekel jim je tedaj, da je sam naš ujetnik in če bi me umorili ali pa če bi poginil od lakote in vlage, da mu ti zaviješ vrat. Grozil je kapitlju, da razglasi po zapadnih dvorih, kako križarji ravnaajo z opasanim vitezom. Pa so se ustrašili in me vzeli v lazaret, kjer sta zrak in hrana boljša.«

»Od Lorša ne vzamem niti gživne, kakor mi Bog pomagaj!«

»Prijetno je vzeti od sovražnika, a prav je, da se odpusti prijatelju,« je rekel Matko, »a ker se je,

kakor sem slišal, sklenil s kraljem dogovor glede izmenjave ujetnikov, torej ti tudi zame ni treba plačati.«

»Da! A naša viteška beseda?« je vprašal Zbiško.
»Dogovor je dogovor, a Arnold bi nama mogel očitati brezčastnost.«

To je Matka zaskrbelo, malo je pomislil in rekel:

»Toda ali ne bi mogli nekaj odtrgati?«

»Sama sva se ocenila. Mar sva sedaj manj vredna?«

Matka je še bolj zaskrbelo, toda v njegovih očeh sta se zasvetila občudovanje in še večja ljubezen do Zbiška.

»Čast zna braniti! ... Tak se je pač že rodil,« je zamrmral sam pri sebi.

In začel je vzdihovati. Zbiško je mislil, da zaradi žalosti po onih gživnah, ki jih bosta morala plačati bratoma von Baden, zato je rekel:

»Veste! Denarja je itak dosti, da bi le moja usoda ne bila tako težka.«

»Bog naj jo odvrne od tebe!« je ginjen rekel stari vitez. »Jaz tako ne bom več dolgo na svetu.«

»Nikar ne govorite tako! Ozdravite, da vas le veter prepiha!«

»Veter? Veter mlado drevo upogne, a staro zlomi.«

»Kaj še! Ne trohne še kosti v vas, a do starosti je še dolgo! Nikar se ne žalostite!«

»Če bi bilo zate veselo, bi se tudi jaz smejal. Sicer pa imam še drug vzrok za žalost, a da govorim resnico, ne le jaz, ampak mi vsi.«

»Kaj pa je?« je vprašal Zbiško.

»Ali se spominjaš, kako sem te v taboru pri Skirvojlu ozmerjal zato, ker si slavil križarsko moč? Na bojišču je naš narod res trd, toda takole od blizu sem si tukajšnje pasje brate šele sedaj ogledal ...«

Tu je Matko v strahu, da bi ga kdo ne slišal, znižal glas:

»In sedaj vidim, da si imel prav ti, ne jaz. Bog nas varuj, kakšna moč je to, kakšna sila! Naše viteze srbe roké in se jim hoče čimprej proti Nemcem, a ne vedó, da križarjem pomagajo vsi narodi in vsi kralji, da je pri njih več denarja, da so bolj izurjeni, da imajo bolj utrjene gradove in da so njih vojne priprave več vredne. Bog nas varuj!... I pri nas i tu pravijo, da mora priti do velike vojne in tudi pride, toda če pride, naj se Bog usmili našega kraljestva in našega naroda!«

Tu se je prijel z rokami za svojo sivkasto glavo, se z lakti oprl na kolena in umolknil.

Zbiško pa je rekel:

»A vidite. V dvoboju je marsikdo izmed naših krepkejši, a kar se tiče velike vojne, ste sami opazili.«

»Oj, opazil! Ako Bog da, tudi ti kraljevski poslanci opazijo, zlasti pa vitez iz Maškovic.«

»Videl sem, kako se je pomračil. On je velik vojni veščak in nihče na svetu se tako dobro ne razume na vojno.«

»Ako je res, je najbrž ne bo.«

»Ako križarji opazijo, da so močnejši, bo gotovo. In odkritosrčno vam povem: Bog daj, da se odloči tako ali tako, ker tako ne moremo več živeti...«

Nato je Zbiško, kakor bi ga upognila lastna in splošna nesreča, sklonil glavo, a Matko je rekel:

»Škoda zlahtnega kraljestva, a bojim se, da bi nas Bog ne kaznoval za preveliko drznost. Saj se spominjaš, kako so oni vitezi pred katedralo na Vavelu pred mašo, ko so ti hoteli odsekati glavo, a ti je niso, izzivali samega Timura Šepavca, ki je vladar štiridesetih kraljestev in ki je napravil cele gore iz človeških glav... Ni jim dovolj križarjev, vse naenkrat bi hoteli izzvati — in v tem je morda žalitev božja.«

A Zbiško se je ob tem spominu zgrabil za plave

lase, ker ga je nenadoma prevzela grozna žalost, in zakričal:

»In kdo me je rešil takrat iz rabljevih rok, če ne ona! O Jezus! Danuška moja!... O Jezus!...«

In začel si je puliti lase, si gristi pesti, s katerimi je hotel potlačiti jok, tako se je razžalostilo v njem srce od nagle boleti.

»Fant! Imej Boga v srcu!... Tiho!« je klical Matko. »Kaj dosežeš s tem? Pomiri se! Tiho!...«

Toda Zbiško se dolgo ni mogel pomiriti in se je zavedel šele takrat, ko je Matko, ki je bil resnično bolan, tako oslabil, da se je zamajal in omahnil na klop popolnoma nezavesten. Tedaj ga je mladenič položil na posteljo, ga okrepčal z vinom, ki ga je poslal grajski komtur in bedel pri njem, dokler ni stari vitez zaspal.

Drugo jutro sta se pozno zbudila, osvežena in spočita.

»No,« je rekel Matko, »najbrž še ni prišel čas zame in mislim, da tudi na konju vzdržim, samo da me poljski veter prepiha.«

»Poslanca ostaneta še nekoliko dni,« je odgovoril Zbiško, »saj venomer prihajajo k njima ljudje s prošnjami, da jim izroče ujetnike, ki so bili ujeti na bojišču na Mazovju ali v Velikopoljski, midva pa lahko odpotujeva, kadar hočete in kadar se boste počutili trdnega.«

V tem hipu je vstopil Hlava.

»Ali veš, kaj delata poslanca?« ga je vprašal stari vitez.

»Ogledujeta si Visoki grad in cerkev,« je odgovoril Čeh. »Grajski komtur sam ju spremlja, a potem pojdeteta v veliko obednico na kosilo, na katero hoče veliki mojster povabiti tudi vaši milosti.«

»Kaj pa si delal ti od ranega jutra?«

»Jaz sem si ogledoval nemško najemniško pehoto, katero so vadili kapitani, in sem jo primerjal z našo češko.«

»A ti se spominjaš češke?«

»Kot dečka me je ujel vitez Zih iz Zgoželic, a se še dobro spominjam, ker so me take stvari zanimale.«

»No, in kaj?«

»Nič! Izvrstna je križarska pehota in dobro izurjena, toda to so voli, a naši Čehi volcjé. Ako pride do česa, saj vaši milosti vesta: voli volkov ne žró, a volcjé so jako lakomni volovine.«

»Res je,« je rekel Matko, ki je očividno nekaj slišal o tem, »kdor se ob vaše obdragne, odskoči kakor od ježa.«

»V boju zaleže jezdec za deset pešcev,« je rekel Zbiško.

»Toda Marienburg zavzame lahko edino pehota,« je odgovoril oproda.

In s tem se je končal pogovor o pehoti, ker je Matko, sledeč svojim mislim, dejal:

»Poslušaj, Hlava! Danes se počutim dobro; čim se najemo, pojdemo.«

»Kam?« je vprašal Čeh.

»Seveda na Mazovje. V Spihov,« je rekel Zbiško.

»In ostanemo tam? ...«

Na to je Matko z vprašujočim pogledom pogledal Zbiška, kajti dosedaj še ni bilo med njima razgovora o tem, kaj bo pozneje. Mladenič je imel morda svoj sklep, pa očividno ni hotel z njim žaliti svojega strica, zato je odgovoril dvoumno:

»Najprej se morate popraviti.«

»A potem?«

»Potem? Vrnete se v Bogdanjec. Vem, kako radi imate Bogdanjec.«

»A ti?«

»Tudi jaz ga imam rad.«

»Ne pravim, da ne bi šel k Jurandu,« je rekel Matko počasi, »zakaj če umre, ga je treba dostojno pokopati, ti pa pazi, kaj ti povem, ker si mlad pa mi v pameti nisi kos. Nekako nesrečna zemlja je ta

Spihov. Kar te je srečalo dobrega, te je srečalo drugod, a tam nič, le težko trpljenje in skrbi.«

»Resnico govorite,« je rekel Zbiško, »toda tam je Danuškina krsta...«

»Tiho!« je zaklical Matko v strahu, da zgrabi Zbiška taka nepričakovana žalost kakor včeraj.

Toda na mladeničevem obrazu sta se pokazala samo nemir in žalost.

»Bova že še imela čas sa posvetovanje,« je rekel čez hip. »V Plocku si morate tako odpočiti.«

»Postrežbe tam ne bo zmanjkalo vaši milosti,« je pripomnil Hlava.

»Res!« je rekel Zbiško, »saj veste, da je tam Jagienka. Dvorkinja je pri kneginji Ziemovitovi. Da — toda saj sami veste, ker ste jo sami pripeljali tja. Bila je tudi v Spihovu. A čudno se mi zdi, da mi niste pri Skirvojlu nič omenili o njej.«

»Ne samo da je bila v Spihovu, ampak bi brez nje Jurand še sedaj iskal s palico poti ali pa bi bil že kje umrl ob poti. Pripeljal sem jo v Plock zaradi opatove dediščine, a omenil ti je nisem, zakaj četudi bi jo bil omenil, bi bilo vseeno. Saj ti, revček, se takrat tako nisi za nič brigal.«

»Ona vas ima zelo rada,« je rekel Zbiško. »Hvala Bogu, da ni bilo treba nobenih pisem, toda ona je dobila od kneginje pisma za vas, a po kneginji od križarskih poslancev.«

»Bog naj blagoslovi to deklè, saj boljše ni na svetu!« je rekel Matko.

Nadaljnji razgovor jim je prekinil prihod Zindrama iz Maškovic in Povale iz Tačeva, ki sta ga danes prišla obiskat, ker sta izvedela za včerajšnjo Matkovo omedlevico.

»Hvaljen bodi Jezus Kristus!« je rekel Zindram, prestopivši prag. »Kako je z vami danes?«

»Hvala Bogu! Počasi! Zbiško pravi, da me le veter prepiha, pa bom popolnoma dober.«

»Zakaj pa ne? ... Dobro bo, vse bo dobro,« je pripomnil Povala.

»Saj sem se tudi pošteno odpočil!« je odgovoril Matko. »Ne tako, kakor vidva, ki sta zgodaj vstala, kakor sem slišal.«

»Najprej so prihajali k nama tukajšnji ljudje imenovat ujetnike,« je rekel Zindram, »a potem smo si ogledali križarsko gospodarstvo: predgradje in oba gradova.«

»Krepko gospodarstvo in krepki gradovi!« je Matko mračno zamrmral.

»Gotovo. Na cerkvi so arabski okraski, o katerih so križarji pravili, da so se naučili takega zidanja pri Saracenih v Siciliji, a v gradovih so posebne sobe, stoječe na stebrih posamič ali v skupinah. Sami boste videli veliko jedilnico. Povsod ogromne utrdbe, kakršnih ni pri nas nikjer. Takih zidov tudi največja kamenita krogla ne ugrizne. Res je, da rad gledaš take stvari ...«

Zindram je pravil to tako veselo, da ga je Matko začudeno pogledal in vprašal:

»Ali ste videli njihovo bogastvo, red, vojsko in goste?«

»Vse so nam pokazali navidez iz gostoljubnosti, v resnici pa zato, da bi klonilo srce v nas.«

»No in?«

»I, no, ako Bog da, da pride do vojne, jih pač poženemo za gore in morja — odkoder so prišli.«

A Matko je pri priči pozabil na svojo bolezen in skočil pokonci od začudenja.

»Kako to, gospod?« je rekel. »Pravijo, da imate bister razum ... Jaz sem namreč kar omedlel, ko sem se nagledal njihove sile ... Za Boga! Po čem sodite tako?«

Tu se je obrnil k Zbišku:

»Zbiško, daj nam postreči z onim vinom, ki so nam ga poslali. Sedita, gospoda, in govorita, ker bolj-

šega zdravila si noben zdravnik ne izmisli za mojo bolezen.«

Zbiško, ki je bil tudi zelo radoveden, je sam postavil vrč z vinom, a poleg njega čaše, potem so sedli okoli mize in gospod iz Maškovic je jel takole govoriti:

»Ta trdnjava ni nič, zakaj kar je človeška roka postavila, to lahko tudi človeška roka podre. Ali veste, kdo drži skupaj opeke? Apno! A veste, kdo ljudi? Ljubezen.«

»Rane božje! Gospod, vam se cedi med iz ust,« je zaklical Matko.

A Zindrama je v srcu razveselila ta pohvala pa je stvar takole poprijel dalje:

»Izmed tukajšnjih ljudi ima ta pri nas v ujetništvu brata, ta sina, ta sorodnika, drugi zeta ali kogar sibo di. Obmejni komturji jim ukažejo, naj nas napadejo — torej marsikateri pade in marsikaterega našega ujamejo. Ker pa so tu že zvedeli o dogovoru med kraljem in velikim mojstrom, so prihajali k nama že od ranega jutra in nama napovedovali imena ujetnikov, ki jih je naš pisar zapisoval. Prvi je bil tukajšnji sodar, premožen meščan, Nemec, ki ima hišo v Malborgu, a na koncu je dejal: ‚Ako bi mogel storiti kakšno uslugo vašemu kralju ali vašemu kraljestvu, ne bi dal samo svojega imetja, ampak tudi glavo.‘ Odpravil sem ga, misleč, da je Judež. Toda potem pride posvetni duhovnik izpod Olive, prosi za brata in pravi: ‚Gospod, ali je res, da nastopite z vojno proti našim pruskim gospodom? Vedite namreč, da ves naš narod, ko pravi: Pridi Tvoje kraljestvo — misli s tem vašega kralja.‘ Potem je šlo za sinove dveh plemičev, ki imata v najemu zemljo poleg Štuma; bili so trgovci iz Gdanjska, bili so rokodelci, bil je zvonar iz Kvidzinja, bila je kopa različnih ljudi — in vsi so govorili isto.«

Tu je gospod iz Maškovic prenehal, vstal, po-

gledal, ali kdo ne posluša za vrati, se vrnil in nehal z nekoliko pridušenim glasom:

»Dolgo sem izpraševal o vsem. V vsej Prusiji sovražijo križarje i duhovniki i plemiči i meščani i kmetje. In ne sovraži jih samo oni narod, ki govori po naše ali po prusko, ampak celo Nemci. Kdor mora služiti, služi — a vsakomur je kuga ljubša od križarja. Taka je stvar ...«

»Da, toda v kaki zvezi je to s križarsko močjo?« je nemirno rekel Matko.

Zindram je z dlanjo pogladil svoje ogromno čelo, nekoliko pomislil, kakor bi iskal primere, a na posled se je nasmehnil in vprašal:

»Ali ste se že bojevali za ograjo?«

»Ne samo enkrat,« je odgovoril Matko.

»Kako torej mislite? Mar se ne zvali s konja pri prvem udarcu vitez, četudi najmočnejši, ako ima pokvarjen jermen pri sedlu ali stremenu?«

»Seveda!«

»No, vidite torej: križarski red je tak vitez.«

»Pri Bogu!« je zaklical Zbiško. »Gotovo tudi v knjigi ne prebereš nič boljšega!«

A Matko se je razmahnil in rekel z nekoliko drgetajočim glasom:

»Bog vam plačaj! Za vašo glavo, gospod, mora klepar najbrž nalašč napraviti čelado, kajti gotove nikjer ne dobiš zanjo.«

Matko in Zbiško sta si obetala, da pojmeta takoj iz Malborga, toda tistega dne, ko je Zindram iz Maškova tako potolažil njuni duši, nista odpotovala, ker je bilo na Visokem gradu kosilo, a potem večerja na čast poslancem in gostom; Zbiško je bil povabljen kot kraljevi vitez, a zaradi Zbiška tudi Matko. Kosilo je bilo za manjšo družbo v sijajni veliki obednici, katero je razsvetljevalo deset oken, a katere palčasti obok se je opiral samo na en steber; to je bila redka stavbna umetnost. Razen kraljevih vitezov je izmed tujih vitezov sedel k mizi samo po en švabski in po en burgundski grof, ki sta v imenu svojih bogatih vladarjev dospela, da si izposodita denar pri viteškem redu. Izmed domačih so se poleg velikega mojstra udeležili kosila štirje dostojanstveniki, imenovani stebri reda, t. j. veliki komtur, miloščinar, oblačilnik in zakladnik. Peti vitez, t. j. maršal je bil v tem času na vojni proti Vitoldu.

Dasi je križarski red obljubil uboštvo, so vendar jedli na zlatu in srebru, a pili so malvazijo, ker je veliki mojster hotel slepiti oči poljskih vitezov. Toda vkljub množini jestvin in bogate pijače je ta gostija nekoliko dolgočasila goste zaradi težkega razgovora in resnobe, ki so se je morali držati vsi. Zato pa je bila večerja v ogromnem samostanskem refektorju (Convents Remter) veselejša, ker se je zbral ves konvent z vsemi onimi gosti, ki še niso utegnili oditi z maršalovo vojsko proti Vitoldu. Te veselosti ni zmotil noben spor, noben prepir. Res so tuji vitezi, ki so slutili, da se bodo morali nekoč boriti s Poljaki, zrl nanje z neprijaznim očesom, toda križarji so jim takoj ukazali, da se morajo obnašati mirno, in so jih tudi zelo prosili, ker so se bali v osebah poslancev razžaliti kralja in vse kraljestvo. Toda celo v tem se

je pokazala križarska nenaklonjenost, ker so svarili goste pred vročerkvnostjo Poljakov, češ, »da ti za vsako ostrejšo besedo takoj izpuli brado ali pa te su- ne z nožem«. Zato so se gostje potem čudili dobro- dušnosti i Povale iz Tačeva i Zindrama iz Maškovic, a bistrejši so opazili, da poljski običaji niso grobi, ampak da so križarski jeziki zlobni in koničasti.

Nekateri, ki so bili navajeni izbranih zabav na ugajenih zapadnih dvorih, so celo odnesli nenavadne pojme o običajih samih križarjev, ker so slišali pri tej zabavi nad mero kričečo godbo, grobe pesmi »špilmanov«, grobe dovtipe šaljivcev, videli plese medvedov in plese bosih deklet. A ko so se čudili navzočnosti žensk na Visokem gradu, se je izkazalo, da so to prepoved že davno prelomili in da je sam veliki Vinrih Kniprode svoj čas plesal z lepo Marjo von Afleben. Bratje so tolmačili, da ženske ne smejo le stanovati na gradu, a da lahko prihajajo v refekto- rij na zabave in da je v minulem letu prihajala kne- ginja Vitoldova, ki je stanovala v kraljevsko urejeni stari puškarni v predgradju, kar vsak dan igrat z zlatniki, ki so jih ji darovali vsak večer.

Igrali so ta večer ne le z zlatniki, ampak tudi šah in kocke; tega je bilo še celo več kakor razgovo- ra, katerega so glušile pesmi in tista preveč kričeča godba. Vendar so bili med tem splošnim šumom tudi trenotki miru, in izkoriščujoč tak trenotek, je vpra- šal Zindram iz Maškovic, kakor da ne bi vedel kaj drugega, velikega mojstra, ali podaniki na vsem kri- žarskem ozemlju zelo ljubijo njihov red.

Na to je rekel Konrad von Jungingen:

»Kdor ljubi križ, ta mora ljubiti tudi red.«

Ta odgovor je ugajal redovnikom in gostom, za- to so ga začeli zaradi tega hvaliti; on pa se je raz- veselil in nadaljeval:

»Kdor nam je prijatelj, temu je pod nami do- bro, a kdor nam je sovražnik, za tega imamo dva načina.«

»Kakšna?« je vprašal poljski vitez.

»Gospod, vi morda veste, da prihajam iz svojih sob sem v ta refektorij po malih stopnicah v zidu, a pri teh stopnicah je neka zaprta soba; ako bi vas peljal vanjo, bi spoznali prvi način.«

»Res je!« so zaklicali bratje.

A gospod iz Maškovic si je mislil, da govori veliki mojster o onem »stolpu«, polnem zlata, s katerim so se ponašali križarji, zato je za hip molčal in odgovoril:

»Nekdaj — hej! To je že davno, davno, je neki nemški cesar pokazal našemu poslancu, ki se je imenoval Skarbek, tako sobo in rekel: ‚Imam, s čimer lahko pobijem tvojega gospoda!‘ A Skarbek je vrgel zraven dragocen prstan in rekel: ‚Pojdi zlato k zlatu, mi Poljaki imamo rajši železo ...‘ In veste, gospodje, kaj je bilo potem? — Potem je bil Hundsfield ...«

»Kaj je to Hundsfield?« je vprašalo nekoliko viteзов hkrati.

»To,« je mirno odgovoril Zindram, »je tako polje, na katerem ni mogel nihče pokopati Nemcev in so jih nazadnje pokopali psi.«

Zato so se i vitezi i bratje zelo vznemirili, ko so slišali tak odgovor, in niso vedeli, kaj naj porekó na to, a Zindram iz Maškovic je rekel, kakor bi hotel končati:

»Z zlatom namreč ne zmoreš nič proti železu.«

»Da!« je zaklical veliki mojster, »to je vendar naš drugi način — železo. Saj ste videli orožarne na predgradju. Tam kujejo kladiva noč in dan take oklepe in meče, kakršnih ni na svetu.«

Toda sedaj je Povala iz Tačeva iztegnil roko proti sredi mize, vzel nož, ki so ga rabili za razsekavanje in je bil dolg za komolec in širši od pol pedi, ga lahko zvil v trombko kakor pergament, ga dvignil, da so ga lahko vsi videli, in ga potem podal velikemu mojstru.

»Ako je tudi v mečih tako železo,« je rekel, »ne boste mnogo dosegli z njimi.«

In veselo se je nasmehnil. Duhovniki in posvetni vitezi so se dvignili s svojih mest in prihrumeli k velikemu mojstru, potem pa so si drug drugemu podajali v trombko zviti nož, toda vsi so molčali, ker so jim ob pogledu na tako moč v prsih odrevenela srca od strahu.

»Pri glavi sv. Liborija!« je naposled zaklical veliki mojster, »gospod, vi imate železne roke.«

A burgundski grof je dodal:

»Še iz nečesa boljšega kakor iz železa. Tako je zvil ta nož, kakor bi bil iz voska.«

»Niti zardel ni in niti žile se mu niso napele!« je zaklical eden izmed bratov.

»Kajti,« je odgovoril Povala, »naš narod je preprost in ne pozna takega blagostanja in ugodnosti, kakršno vidim tu, toda čil.«

A tu so se mu približali laški in francoski vitezi in ga začeli nagovarjati s svojim zvenečim jezikom, ki je pravil stari Matko o njem, da je tak, kakor bi kdo potresal s kositrnimi skledami. Oni so občudovali njegovo moč, Povala pa je trkal z njimi in odgovarjal:

»Take stvari pri nas često delajo pri zabavah, a dogaja se, da ti manjši nožek zviije tudi marsikatero dekle.«

Toda Nemce, ki so se pred tujci radi bahali s postavo in močjo, je bilo sram — in jih je kar grabila jeza, zato je začel stari Helfenstein vpiti prek cele mize:

»To je sramota za nas! Brat Arnold von Baden, pokaži, da naše kosti tudi niso iz cerkvenih sveč! Dajte mu nož!«

Služabniki so takoj prinesli nož in ga položili pred Arnolda; toda ta je zaradi tega, ker ga je zmešalo toliko prič, ali pa zaradi tega, ker je imel res

manjšo moč v prstih kakor Povala, nož sicer upognil na polovico, toda zviti ga ni mogel.

Zato se je marsikateri tuji grof, kateremu so križarji poprej prišepetavali, da nastopi pozimi vojna s kraljem Jagielom, močno zamislil in se spomnil, da je zima v tej deželi huda, ostra in pri priči bi bilo morda bolje, vrniti se, dokler je čas, pod zmernejše nebo na rodni grad.

Pa bilo je v tem nekaj čudnega, da so jim take misli začele siliti v glavo v juliju, v času lepega vremena in pripeke.

XXXVI

V Plocku nista Zbiško in Matko našla nikogar z dvora, ker sta knez in kneginja z osmimi otroki odpotovala na obisk v Čersk, kamor jih je povabila kneginja Ana Danuta. O Jagienki so izvedeli od škofa, da je hotela ostati v Spihovu pri Jurandu do njegove smrti. Te novice so jima bile všeč, ker sta tudi sama hotela potovati v Spihov. Matko je pri tem zelo slaval Jagienkino vljudnost, da je odšla rajši k umirajočemu človeku, ki ji niti ni bil v rodu, kakor na čerske zabave, kjer ni manjkalo plesov in vsakovrstnega razvedrila.

»Morda je storila to tudi zaradi tega, da bi nas ne zgrešila,« je govoril stari vitez. »Že dolgo je nisem videl in rad jo spet ugledam, ker vem, da mi je tudi ona vdana. Dekle je moralo zrasti — in gotovo je še lepša kakor je bila.«

A Zbiško je rekel:

»Zelo se je izpremenila. Lepa je bila vedno, toda spominjam se je kot preproste deklice, a sedaj... kakor bi bila s kraljevskega dvora.«

»Tako se je izpremenila? Da! Toda to je tudi stari rod onih Jastržembcev iz Zgoželic, ki so se ob času vojen klicali z „Na gody!“«

Nastal je trenotek molčanja, potem pa se je zopet oglasil stari vitez:

»Gotovo bo tako, kakor sem ti pravil, da se ji zahoče v Zgoželice.«

»Meni se je tudi to zdelo čudno, da je odpotovala iz njih.«

»Ker je hotela obiskati bolnega opata, ki ni imel prave postrežbe. Obenem se je bala tudi Čtana in Volka, a jaz sem ji sam rekel, da bo varneje za brate brez nje kakor pri njej.«

»Res je, da nikakor nista mogla napadati sirot.«

A Matko se je zamislil.

»Toda ali se onadva tam nista maščevala nad menoj zato, ker sem jo odpeljal, in ali je vsaj eno drevo ostalo v Bogdanjcu, Bog ve! Tudi ne vem, ali se jima bom mogel ubraniti, ko se vrnem. Fanta sta mlada in močna, a jaz sem star.«

»Ej! To lahko govorite tistemu, ki vas ne pozna,« je odgovoril Zbiško.

Res ni Matko govoril tega popolnoma odkrito, šlo mu je pri tem za nekaj drugega, toda zaenkrat je le zamahnil z roko:

»Če bi ne bil bolan v Malborgu, no, bi že še šlo!« je rekel. »A o tem se pogovoriva v Spihovu.«

Prenočila sta v Plocku in drugi dan krenila proti Spihovu.

Dnevi so bili jasni, pot suha, lahka, a vrh tega varna, ker so križarji vsled zadnjih dogovorov zadrževali razbojnike na meji. Sicer pa sta oba viteza spadala v ono vrsto popotnikov, katerim se je zaradi ropa bolje pokloniti oddaleč, kakor jih napasti od blizu, zato je šlo potovanje hitro in peti dan po odhodu iz Plocka so bili brez truda v Spihovu. Jagienka, ki je bila vdana Matku kot najboljšemu prijatelju na svetu, ga je pozdravila skoraj tako, kakor bi pozdravila očeta, a on, dasi ga ni moglo kmalu kaj ganiti, se je vendar raznežil vsled te vdanosti ljubljenega dekleta. Ko pa je pozneje Zbiško povprašal po Jurandu in odšel k njemu in k svoji rakvi, se je stari vitez globoko oddahnil in rekel:

»I, no! Kogar je Bog hotel vzeti, tega je vzel, a kogar je hotel pustiti, je pustil, pa mislim, da je vendar konec teh naših naporov in potepanja po raznih krajih in stranpotih.«

Čez hip pa je dodal:

»Hej! Kod vse nas je Gospod Jezus nosil v teh zadnjih letih!«

»Toda božja roka vas je varovala,« je odgovorila deklica.

»Res je, da me je varovala, vendar odkritosrčno povem, da je že čas, da pridem domov.«

»Treba nam je ostati tu, dokler Jurand živi,« je reklo dekle.

»Kako pa je z njim?«

»Gleda kvišku in se smeje; zdi se, da že gleda raj, a v njem Danuško.«

»Ali mu strežeš?«

»Da, toda o. Kaleb pravi, da mu tudi angeli strežejo. Včeraj je tukajšnja gospodinja videla dva.«

»Pravijo,« je rekel na to Matko, »da je za plemiča najpristojnejša smrt na bojišču, toda tako, kakor Jurand umira, je tudi na postelji dobro.«

»Ne je nič, ne pije, le venomer se smehlja,« je rekla Jagienka.

»Pojdiva k njemu. Zbiško mora biti tudi tam.«

Toda Zbiško se je kratko mudil pri Jurandu, ki ni poznal nikogar — in je šel potem v podzemlje na Danuškin grob. Tam je bil toliko časa, dokler ga ni stari Tolima prišel klicat k jedi. Ko je odhajal, je pri svetlobi plamenice opazil, da je bilo na rakvi polno venčkov iz plavic in zlatic, a po čisto pometenih tleh je bilo raztrošenih polno cvetov kolmeža in lipovega cvetja, ki je širilo vonj po medu. Ob tem pogledu se je v mladeniču zganilo srce in je vprašal:

»Kdo tako lepo zaljša to rakev?«

»Gospodična iz Zgoželic,« je odgovoril Tolima.

Mladi vitez ni rekel na to nič, toda hip pozneje, ko je uzrl Jagienko, se ji je naglo sklonil h kolenom, jih objel in zaklical:

»Bog ti plačaj za tvojo vdanost in za ono cvetje za Danuško.«

In po teh besedah se je bridko razjokal, ona pa mu je z rokami objela glavo kakor sestra, ki hoče potolažiti ljubečega brata, in rekla:

»Oj, moj Zbiško, rada bi te še bolj potolažila!«

Potem so ji obilne solze pritekale iz oči.

XXXVII

Jurand je umrl nekoliko dni pozneje. Ves teden je o. Kaleb opravljal sv. daritev nad njegovim truplom, ki nikakor ni trohnelo — v tem so vsi videli čudež božji — in ves teden se je gnetlo polno gostov v Spihovu. Potem je nastopil čas tišine, kakor se navadno dogaja po pogrebi. Zbiško je hodil v podzemlje, včasih tudi z lokom v gozd, streljal pa ni zveri, ampak je le hodil, da je pozabil. Končno je nekega večera prišel v izbo, v kateri sta sedeli dekleti z Matkom in Hlavom — in rekel nepričakovano:

»Poslušajte, kaj vam povem! Žalost nikomur ne prija, zato bo za vas bolje, ako se vrnete v Bogdanjec in v Zgoželice, kakor da ždite tu v žalosti.«

Nastal je molk, ker so vsi uganili, da se bo razvil razgovor velikega pomena — in šele čez hip se je oglasil Matko:

»Za nas je bolje, a tudi zate je bolje.«

Toda Zbiško je stresel s svojimi svetlimi lasmi.

»Ne!« je rekel, »ako Bog da, se tudi jaz vrnem v Bogdanjec, toda sedaj moram na drugo stran.«

»Hej!« je zaklical Matko, »pravil sem, da je konec, a tu ni konca! Boj se Boga, Zbiško!«

»Saj vendar veste, da sem se zaobljubil.«

»To je torej povod? Ker ni Danuše, tudi ni zaobljube. Smrt te je odvezala od prisega.«

»Moja bi me razvezala, a ne njena. Pri viteški časti sem Bogu prisegel. Kaj hočete? Pri viteški časti!«

Vsaka beseda o viteški časti pa je imela na Matka čarodejen vpliv. V življenju je bilo razen božjih in cerkvenih kaj malo zapovedi, ki se je ravnal po njih, a zato je bil pri teh neomahljiv.

»Jaz ti ne pravim, da se ne drži prisega.«

»Marveč?«

»Marveč, da si še mlad in da imaš še za vse čas. Pojdi z nami; odpočij se — otreseš se žalosti in bolesi — a potem jo mahneš, kamor se ti zahoče.«

»Torej vam povem tako odkrito kakor pri spovedi,« je odgovoril Zbiško, »grem, vidite, kamor je treba, govorim z vami, jem in pijem kakor vsak človek, a po pravici govorim, da si v svoji notranjosti in v svoji duši nikakor ne znam pomagati. Nič kakor žalost je v meni, nič kakor samo bolest, nič kakor samo grenke solze — ki mi same tekó iz oči!«

»Ravno med tujimi ljudmi ti bo najtežje.«

»Ne,« je govoril Zbiško. »Bog ve, da bi do konca poginil v Bogdanjcu. Če vam pravim, da ne morem, ne morem! Vojne mi je treba, kajti na bojišču bom laže pozabil. Čutim, šele kadar izpolnim obljubo, kadar bom mogel oni rešeni duši reči: vse sem izpolnil, kar sem obljubil — šele takrat bom imel mir. A prej — ne! V Bogdanjcu bi me ne obdržali niti na vrvi...«

Po teh besedah je nastala v sobi taka tišina, da si lahko slišal muhe, ki so letale pod stropom.

»Ako bi imel poginiti v Bogdanjcu, je bolje, da gre,« se je naposled oglasila Jagienka.

Matko si je položil obe roki za vrat, kakor je imel navado v trenutkih velike skrbi, potem je težko vzdihnil in rekel:

»Ej, močni Bog!...«

Jagienka pa je nadaljevala:

»Zbiško, ti pa prisezi, ako te Bog ohrani, da ne ostaneš tu, temveč se vrneš k nam.«

»Čemu bi se ne vračal! Ne izognem se Spihovu, toda tu ne ostanem.«

»Ker,« je nadaljevala deklica z nekoliko tišjim glasom, »ako ti je do te rakvice, jo odpeljemo s seboj v Kšešno...«

»Jagienka!« je ginjeno zaklical Zbiško.

In v prvem hipu navdušenja in hvaležnosti ji je padel k nogam.

XXXVIII

Stari vitez je na vsak način hotel iti z Zbiškom k vojski kneza Vitolda, toda ta ni dal niti govoriti o tem. Odločil se je, da pojde sam brez spremstva, brez voz, le s tremi služabniki, izmed katerih bo eden nosil hrano, drugi orožje in obleko, tretji medvedje kože za spanje. Zaman sta ga rotala Jagienka in Matko, naj bi vzel s seboj vsaj Hlavo kot oprodo izkušene sile in zvestobe. Uprl se je in ni hotel, češ, da mora to bolest, ki ga muči, pozabiti, a fantova navzočnost bi ga le spominjala vsega, kar je bilo in minilo.

Toda še pred njegovim odhodom so se natančno posvetovali o tem, kaj naj storé s Spihovom. Matko je svetoval, naj prodajo to posestvo. Pravil je, da je to nesrečna zemlja, ki ni prinesla nikomur nič razen porazov in nesreče. V Spihovu je bilo mnogo vsakovrstnega bogastva, počenši od denarja do orožja, konj, oblek, kožuhov, dragih kož, dragocenih oprav in čred, zato je Matko v svoji duši razmišljal, da bi s tem bogastvom pomagal Bogdanjcu, ki mu je bil ljubši kakor vse druge zemlje. Posvetovali so se o tem dolgo, toda Zbiško se nikakor ni hotel odločiti za prodajo.

»Kako naj,« je govoril, »prodam Jurandove kosti? Tako naj se mu zahvalim za vse dobrote, s katerimi me je obsipal?«

»Obljubili smo ti, da vzamemo s seboj Danušino krsto,« je odgovoril Matko, »lahko vzamemo s seboj tudi Jurandovo truplo.«

»Seveda, on je tu z očeti, a v Kšešni mu bo dolgčas brez njih. Ako vzamete Danuško, ostane on daleč od otroka, ako vzamete njega, ostanejo tu očetje sami.«

»Ker se ti ne oziraš na to, da Jurand v raju

vsak dan vse vidi, a o. Kaleb pravi, da je on v raju,« je odgovoril stari vitez.

Toda o. Kaleb, ki je bil na Zbiškovi strani, je rekel:

»Duša je v raju, a telo v zemlji do sodnega dne.«

Matko je malo obstal in, sledeč lastni misli, dodal:

»Seveda; vendar Jurand ne vidi takega, ki ni bil zveličan, za tega pa ni pomoči.«

»Kaj bomo tu razsojali božje sklepe!« je odgovoril Zbiško. »Toda tudi tega ne daj Bog, da bi tuj človek stanoval nad tem svetim pragom. Bolje je, da pustim tukaj vse, a Spihova ne prodam, tudi če bi mi zanj dajali kneževino.«

Po teh besedah je Matko vedel, da ni pomoči, ker je poznal neupogljivost svojega nečaka in jo v globini svoje duše cenil, kakor vse, kar je bilo v mladeniču.

Čez hip je torej rekel:

»Res je, da fant ne govori po moji volji, toda v tem, kar govori, ima prav.«

In zaskrbelo ga je, ker le ni vedel, kaj naj stori.

Toda Jagienka, ki je dosedaj molčala, je prišla z novim nasvetom:

»Ako bi se našel kak pošten človek, ki bi bil tu upravnik ali pa vzel Spihov v najem, bi bila izborna stvar. Najprimerneje bi bilo, dati v najem, ker bi ne imeli nobenih sitnosti, ampak gotov groš. Morda Tolima? ... On je star in se razume bolj na vojno kakor na gospodarstvo, a če on ne, pa morda oče Kaleb? ...«

»Ljuba gospodična!« je odgovoril na to o. Kaleb, »obema, Tolimi in meni, pristojna zemlja, toda ona, ki naju pokrije, a ne ona, ki hodiva po njej.«

In po teh besedah se je obrnil k Tolimi:

»Kajne, stari?«

Tolima pa si je z dlanjo zaslonil koničasto uho

in vprašal, o čem govoré; ko so mu glasneje ponovili, je rekel:

»To je sveta resnica. Jaz nisem za gospodarstvo! Sekira globlje orje kakor plug... Gospoda in otroka bi še rad maščeval...«

In iztegnil je suhe, toda žilaste roke z zakrivljenimi prsti, podobnimi krempljem ptice roparice, potem pa je obrnil svojo sivo, volčji podobno glavo proti Matku in Zbišku in dodal:

»Proti Nemcem me vzemita, gospoda — to je moja služba!«

In imel je prav. Pridobil je dokaj bogastva Jurandu, a le z vojno in plenom, a ne — z gospodarstvom.

Toda Jagienka, ki je ves čas razgovora premišljevala, kaj naj pové, je zopet rekla:

»Tu sem bi spadal mlad človek, ki se ne boji, ker je križarska stena poleg; tak, ki bi se ne le ne skrival pred Nemci, ampak jih še iskal; jaz torej mislim, ne da bi dosti izbirala, da bi bil Hlava kakor nalašč za to...«

»Poglejte jo no, kako svetuje!« je rekel Matko, ki mu kljub vsej ljubezni do Jagienke ni hotelo v glavo, da bi v taki stvari odločevala ženska, a vrh tega še tako mlado dekle.

Toda Čeh se je dvignil s klopi, na kateri je sedel, in rekel:

»Bog me vidi, da bi rad šel z gospodom Zbiškom na vojno, ker sva že skupaj izluščila nekaj Nemcev — in bi se še primerilo... Toda če bi moral ostati, bi tudi ostal tukaj... Tolima mi je prijatelj in me pozna... Križarska stena je poleg, in kaj za to? To je ravno! Bomo videli, komu se sosesčina prej prisuti! Naj se oni rajši bojé mene kakor jaz njih. Toda ne daj, Gospod Jezus, da bi jaz vašim milostim delal krivico v gospodarstvu in vse zase grabil. Pri tem mi je lahko za pričo gospodična, ker ve, da bi rajši stokrat izginil, kakor da bi ji pokazal nepoštene

oči... V gospodarstvu se spoznam toliko, kolikor sem se nagledal v Zgoželicah, toda zdi se mi, da je treba tu več gospodariti s sekiro in mečem kakor s plugom. In to vse mi je zelo po misli, samo da, vendar... ako ostanem tu...«

»Kaj pa je to?« je vprašal Zbiško. »Kaj pa se obotavljaš?«

A Hlava se je zelo zmešal in jecljaje nadaljeval:

»Da, ko gospodična odpotuje, odpotujejo z njo tudi vsi drugi. Bojevati se — je dobro, in tudi gospodariti, toda tako sam... brez vsake pomoči... Grozno dolgčas bi mi bilo tu brez gospodične in brez... tega, kakor sem ravno hotel reči... in tudi gospodična ni potovala sama po svetu... ko bi mi tu nihče ne pomagal... ne vem!«

»O čem pa klepeče ta fant?« je vprašal Matko.

»Bister razum imate, a niste nič opazili,« je odgovorila Jagienka.

»Kaj takšnega?«

A namesto odgovora se je obrnila k fantu:

»A če bi takole Anula Sječehovna ostala s teboj — ali bi vzdržal?«

Na to se ji je Čeh vrgel pred noge, da se je kar pokadilo s tal.

»Tudi v peklu bi vzdržal z njo!« je zaklical in ji objel noge.

Ko je Zbiško slišal ta vzklik, je začudeno gledal oprodo, ker ni prej nič vedel in tudi nič uganil, a tudi Matko se je v duši čudil temu, koliko pomeni ženska v vseh človeških stvareh in da se lahko z njeno pomočjo vsaka stvar posreči ali pa popolnoma ponesreči.

»Hvala Bogu,« je zamrmral, »da se ne brigam več zanje.«

Jagienka pa se je vendar zopet obrnila k Hlavi in rekla:

»Sedaj pa nam je treba samo vedeti, ako tudi Anula vzdrži s teboj.«

In poklicala je Sječehovno. A ta je prišla in je očitvidno vedela ali pa si vsaj mislila, za kaj gre, ker si je z roko zakrivala oči in je imela tako sklonjeno glavo, da si videl le njene svetle lase, ki jih je še bolj razsvetljeval nanje padajoči solnčni žarek. Najprej je obstala na pragu, potem pa je skočila k Jagienki, padla prednjo na kolena in skrila obraz v gubah njenega krila.

A Čeh je pokleknil poleg nje in rekel Jagienki:
»Blagoslovite naju, gospodična!«

XXXIX

Drugi dan je prišel čas Zbiškovega odhoda. On sam je visoko sedel na stasitem bojnem konju, a njegovi so stali okoli njega. Jagienka je stala pri stremenu in je molče dvignila k mladeniču svoje žalostne modre oči, kakor bi se ga pred ločitvijo hotela nagledati do mile volje. Matko in o. Kaleb sta stala pri drugem stremenu, a poleg oproda s Sječehovno. On pa je obračal glavo sedaj na to, sedaj na ono stran, menjajoč z njimi kratke besede, ki se navadno izgovarjajo pred dolгим potovanjem: »Ostanite zdravi!« — »Bog naj te spremlja!« »Čas je že!« »Hej! Čas je! Čas je!« Že poprej se je bil poslovil od vseh in tudi od Jagienke, ki ji je objel nogi in se ji zahvalil za vdanost. A sedaj, ko je z visokega viteškega sedla gledal nanjo, ji je želel povedati še kako dobro besedo, saj so mu njene dvignjene oči in obraz tako razločno govorile: »Vrni se!«, da se mu je srce polnilo z vdano hvaležnostjo.

In kakor bi odgovarjal na to njeno nemo govorico, je dejal:

»Jagienka, kakor sestra mi boš ... Veš! ... Več ti ne rečem!«

»Vem. Bog ti plačaj!«

»In ne pozabi strica!«

»Tudi ti se ga spominjaj!«

»Vrnem se, ako ne poginem!«

»Ne pogini!«

Že nekoč v Plocku, ko je omenjal pohod, mu je prav takole rekla: »Ne pogini!« Toda sedaj so ji prišle te besede iz še večje globine njene duše in pri tem se je, da bi skrila solze, tako sklonila, da se ji je čelo za hip dotaknilo Zbiškovega kolena.

A medtem so jezdec pri vratih, držeči pomožne konje in pripravljeni za na pot, začeli prepevati:

»Ne zgine prstan, oj zlati prstan,
ne zgine.
Odnese vran ga, s polja odnese
dekletu.«

»Na pot!« je zaklical Zbiško.

»Na pot!«

»Bog te spremljaj! Mati Najsvetejša!...«

Zabobnela so kopita na lesenem dviznem mostu, eden izmed konj je zateglo zarezgetal, drugi so začeli glasno hrzati in spremstvo je odšlo.

A Jagienka, Matko, duhovnik, Tolima, Čeh z nevesto in oni ljudje, ki so ostali v Spihovu, so šli na most in so gledali za odhajajočimi. O. Kaleb jih je dolgo časa blagoslavljal s križem; ko pa so končno izginili za vejami visoke jelše, je rekel:

»Pod tem znamenjem jih ne doleti nobena nesreča!«

A Matko je dodal:

»Gotovo, toda tudi to je dobro, da so konji krepko zarezgetali.«

Toda tudi oni niso ostali več dolgo v Spihovu. Po dveh tednih je stari vitez uredil stvar s Čehom, ki je prevzel v oskrbnišтво posestva, sam pa je na čelu dolge vrste voz, obkoljenih z oboroženimi hlapci, krenil z Jagienko proti Bogdanju. O. Kaleb in stari Tolima nista popolnoma rada gledala na one voze, ker je Matko, po pravici rečeno, nekoliko izropal Spihov; toda ker je Zbiško njemu popolnoma prepustil gospodarstvo, si ni upal nihče ugovarjati. Sicer bi bil pobral še več, ako bi ga ne bila zadrževala Jagienka, s katero se je navidez prepiral in zabavljaj »babjemu razumu«, a jo je vendar poslušal skoraj v vsaki stvari.

Danušine rakve vendar niso vzeli s seboj; ker Spihova niso prodali, je Zbiško rajši videl, da je ostala z očeti. Zato pa so vozili mnogo denarja in

raznega bogastva, po večini vplenjenega na Nemškem v različnih bitkah, ki jih je bil z njimi Jurand. Ko je Matko sedaj ogledoval polne, z rogozovino pokrite voze, se je v duši veselil ob misli, kako bo dvignil in uredil Bogdanjec. Grenila pa mu je to veselje bojazen, da Zbiško pade; a ker je poznal mladeničevo viteško spretnost, vendar ni izgubil upanja, da se srečno vrne, in z veseljem je razmišljal o tem trenutku.

»Morda je Bog tako hotel,« je govoril sam s seboj, »da dobi Zbiško najprej Spihov, a potem Močidole in vse, kar je ostalo po opatu? Naj se le srečno vrne, pa mu postavim trden grad v Bogdanjcu; a takrat bomo videli!...«

Tu se je spomnil, da ga Čtan iz Rogova in Volk iz Bžozove gotovo ne sprejmeta preveč ljubeznivo in da se bo morda moral z njima dvobojevati; pa za to se ni brigal, kakor se tudi star bojni konj ne briga, ako mu je treba iti v boj. Zdravje se mu je vračalo, čutil je silo v kosteh in vedel, da si bo že lahko pomagal s temi razbojniki, ki so sicer grozni, a nimajo nikake viteške izurjenosti. Res je pred nedavnim časom Zbišku govoril drugače, vendar je govoril to le zato, da bi ga pregovoril, da se vrne.

»Hej! Jaz sem ščuka, a onadva sta piškurja,« si je mislil, »naj se mi rajši ne približata!«

Namesto tega pa ga je vznemirilo nekaj drugega: Bog ve, kdaj se vrne Zbiško, a vrh tega smatra Jagienko le za sestro. Ako ima dekle tudi njega le za brata in ako ne bo hotela čakati njegove negotove vrnitve?

Obrnil se je torej k njej in rekel:

»Poslušaj me, Jagna: ne govorim jaz o Čtanu in Volku, ker to sta groba pobalina in nista zate. Ti si sedaj dvorjanka!... Toda saj veš, da si že v letih!... Že rajni Zih je pravil, da čutiš voljo božjo, a temu je že nekaj let... Kaj jaz vem! Pravijo, ako je dekletu pretesno v venčku, si sama poišče takega,

ki bi ga ji snel z glave . . . Razume se, da ne Čtan in ne Volk . . . Toda kako misliš ti o tem? »

»O čem izprašujete?«

»Ali ne vzameš kogarsibodi?«

»Jaz? . . . Jaz ostanem samica.«

»Ne govori tjavendan! A če se Zbiško vrne?«

Toda ona je stresla z glavo:

»Ostanem samica.«

»No, a če bi te vzljubil? Če bi te zelo prosil?«

Na to je dekle obrnila zardeli obraz proti polju, toda veter, ki je ravno pihal s polja, je prinesel Matku tih odgovor:

»Tedaj ne ostanem.«

XL

Zamudili so se nekaj časa v Plocku, da so prevzeli opatovo dediščino in oporoko. Potem pa so s potrebnimi listinami nadaljevali pot, ne da bi preveč počivali med potjo, ki je bila lahka in varna, ker je vročina posušila blato in zožila reke, a ceste so šle po mirnem kraju, kjer so bivali domači in gostoljubni ljudje. Iz Šeradza pa je previdni Matko vendar poslal sla v Zgoželice, da je naznanil svoj in Jagienkin prihod, zaradi česar jim je prihitel Jagienkin brat Jaško napol poti naproti in jih na čelu oboroženih slug spremil domov.

Pri tem svidenju je bilo nemalo veselja, pozdravov in vzklikov. Jaško je bil vedno podoben Jagienki, kakor sta si podobni dve kaplji vode, a jo je že prerasel. Bil je pravi korenjak: čvrst, vesel kakor je bil rajnki Zih, po katerem je podedoval veselje do neprestanega petja, a živ kakor iskra. Čutil se je že v letih, v moči in se je smatral že za odraslega moža, ker je ravnal s svojimi služabniki kakor pravi voditelj, a oni so na mig izpolnjevali vsako njegovo povelje, ker so se očitvidno bali njegove resnobe in moči.

Občudovala sta ga torej zaradi tega Matko in Jagienka, a on je tudi z veliko radostjo občudoval lepoto in lepo vedenje svoje sestre, ki je že dolgo časa ni videl. Pravil je tudi, da se je že odpravljal k njej in je malo manjkalo, pa bi ga ne bili našli doma, ker si mora tako ogledati svet, spoznati ljudi, si nabrati viteških navad in si tupatam poiskati priložnost, da se spoprime s potujočimi vitezi.

»Spoznavati svet in človeške običaje,« mu je rekel na to Matko, »je dobra stvar, ker te uči, kako se ti je ravnati v vsaki priliki, kaj je treba povedati in kaj zahteva prirojeni razum. Toda o dvobojevanju je bolje, da ti povem jaz, da si za to še premlad,

kakor da bi ti povedal kak tuj vitez, ki bi te vrh tega ne pozabil zasmehovati.«

»To bi po smehu zajokal,« je odgovoril na to Jaško, »a če ne on, pa njegova žena in otroci.«

In pogledal je predse z veliko drznostjo, kakor bi hotel vsem potujočim vitezom na svetu povedati: »Pripravite se na smrt!« Toda stari vitez iz Bogdanjca je vprašal:

»A Čtan in Volk sta vas tu pustila v miru? Saj onadva sta rada gledala za Jagienko.«

»Da! Volka so ubili v Šleziji. Tam je hotel zavzeti neko nemško trdnjavo in jo je tudi zavzel, a so z zidov zavalili nanj klado in je po dveh dneh izdihnil.«

»Škoda zanj. Tudi njegov oče je hodil v Šlezijo nad Nemce, ki stiskajo tam naš narod — in jih je plenil... Najhujše je jemanje gradov, ker pri tem ne pomaga ne orožje ne viteška izurjenost. Bog daj, da bi knez Vitold tam ne jemal gradov, temveč bi pestil križarje samo na odprtem polju... A Čtan? Kaj pa je z njim?«

Jaško se je začel smejati.

»Čtan se je oženil. Vzel je hčerko graščaka z Visokega Brega, slavno po lepoti. Hej! Ni samo lepa ženska, ampak tudi krepka, zakaj marsikdo se Čtanu rajši izogne s pota, ona pa ga bije po kosmatem gobcu in ga vodi za nos kakor medveda na verigi.«

Starega viteza je razveselila ta novica.

»Vidiš, vse babe so enake! Jagienka, tudi ti boš taka! Hvala Bogu, da ni bilo sitnosti s tema dvema pretepačema, zakaj odkritosrčno povedano, se kar čudim, da se nista znesla nad Bogdanjcem.«

»Čtan se je hotel, toda Volk, ki je bil modrejši, mu ni pustil. Prišel je k nam v Zgoželice vprašat, kaj se je zgodilo z Jagienko. Rekel sem mu, da je odšla po opatovo dediščino. A on mi je dejal: 'Zakaj pa nam niso Matko tega povedali?' Jaz na to: 'Ali je Jagienka tvoja, da bi ti morali to praviti?' On je

na to malo pomislil in rekel: ‚Res je, da ni moja.‘ In ker je imel bister razum, se zdi, da je takoj uvidel, da si pridobi vas in nas zase, ako bo branil Bogdanjec pred Čtanom. Dvobojevala sta se tudi na Lavici poleg Piaskov in se medsebojno opraskala, a potem sta pila na smrt, kar se je vedno dogajalo.«

»Večna luč naj sveti nad Volkovo dušo!« je rekel Matko.

In globoko se je oddahnil, ker je bil vesel, da ne najde v Bogdanjcu druge škode razen one, ki jo je mogla povzročiti njegova odsotnost.

In res je ni našel. Nasprotno so se črede pomnožile, mala žrebeta so bila že dveletna žrebeta, nekatera po bojnih frizijskih žrebcih, nenavadno visoka in močna. Škoda je bila le v tem, da je nekoliko ujetnikov zbežalo, a ne posebno veliko, ker so mogli zbežati le v Šlezijo, a tam so nemški ali ponemčeni roparski vitezi huje ravnali z ujetniki kakor poljski plemiči. Staro ogromno poslopje se je vendar že znatno nagnilo. Lepilo je popokalo, stene in stropi so se skrivili, a macesnova bruna, ki so bila stesana pred dvesto leti ali še prej, so začela trohneti. V vse izbe, v katerih je svoj čas stanoval številni rod bogdanjskih Točarjev, je ob času velikega deževja curljalo. Streha je zijala in se pokrila s celimi kepami zelenega in rjavega mahovja. Vse poslopje se je sesedlo in je bilo kakor široko razprostrta, a trhla goba.

»Ako bi se bilo popravljalo, bi še zdržalo, ker se je zdavnaj začelo kvariti,« je govoril Matko staremu valptu Konradu, ki je v odsotnosti gospoda oskrboval posestvo.

A čez čas:

»Jaz bi lahko do smrti stanoval tako, toda Zbišku pristoja grad.«

»Oj, za Boga! Grad?«

»He! Kaj pa drugega?«

Bila je priljubljena misel starega viteza, da bi postavil Zbišku in njegovim otrokom utrjen grad. Vedel je, da plemiča, ki ne sedi v navadnem dvorcu, ampak za rovom in ogrado, in ima še stolp, smatrajo sosedje za nekaj več — in tudi za kako službo mu je laže. Zase Matko ni več mnogo zahteval, a za Zbiška in njegove sinove ni hotel ostati pri malem, tembolj sedaj, ko mu je tako naraslo premoženje.

»Naj bi vzel še Jagienko,« si je mislil, »in z njo Močidole in opatovo dediščino, in nihče v vsej okolici bi se ne mogel primerjati z nami — kar Bog daj!«

Vse to pa je bilo odvisno od tega, ali se Zbiško vrne — to pa je bilo negotovo in odvisno od božje milosti. Zatorej je Matko sam pri sebi dejal, da mora biti sedaj z gospodom Bogom v najboljših odnošajih in se mu ne sme v nobeni stvari zameriti, ampak si ga mora čimbolj pridobiti. V tej želji mu ni bilo za cerkev v Kšešni žal ne voska, ne zemlje, ne divjačine, a nekega večera je prišel v Zgoželice in rekel Jagienki:

»Jutri pojdem v Krakov na grob naše kraljice Jadvige.«

A ona je planila prestrašena s klopi:

»Ali ste dobili kako slabo novico?«

»Nobene novice ni bilo, ker je tudi še ni moglo biti. Toda ti se spominjaš, kako sem se takrat, ko sem bolehal zaradi one rane ob strani — in sta, saj veš, hodila z Zbiškom po bobre — zaobljubil, da pojdem na njen grob, ako mi Bog vrne zdravje. Takrat ste vsi hvalili to mojo voljo. In prav! Gospod Bog ima gori dosti svete družine, toda vsak svetnik ne velja tam toliko, kolikor naša Gospa, ki je nočem razžaliti že zato ne, ker mi gre tudi za Zbiška.«

»Živa resnica!« je rekla Jagienka. »Toda saj ste se šele vrnili s tako dolgega pota...«

»Kaj zato! Rajši odpravim vse hkrati, potem pa bom mirno sedel doma, dokler se Zbiško ne vrne. Ako se le naša kraljica zavzame zanj pri gospodu

Jezusu, mu pri dobrem orožju niti deset Nemcev ne bo kos . . . Bom vsaj potem z boljšo nado zidal grad.«

»Tudi imate čvrste kosti!«

»Gotovo, da sem še trden. Povem ti še nekaj drugega. Jaško, ki sili na pot, naj gre z menoj. Jaz sem izkušen človek in ga bom znal brzdati. A če bi nanesla prilika — fanta namreč srbe roké — saj veš, da ni zame dvoboj nič novega, bodisi peš ali na konju — na meče, ali na sekire . . .«

»Vem! Nihče ga ne bo bolje varoval kakor vi.«

»Mislim pa, da ne bo prilike za dvobojevanje, zakaj dokler je živela kraljica, je bilo v Krakovu polno tujih vitezov, ki so hoteli videti njeno lepoto — toda sedaj hodijo rajši v Malborg, ker so tam okrogli sodi malvazije.«

»Kaj še! Saj je vendar nova kraljica.«

A Matko se je namrdnil in mahnil z roko.

»Videl sem — in nič več ne rečem — razumeš.«

Čez čas pa je dodal:

»Čez tri ali štiri tedne se vrneva.«

Tako je tudi bilo. Stari vitez je le zahteval, da je Jaško prisegel na viteško čast in na glavo sv. Jurija, da ne bo silil na nobeno daljšo pot — in odpotovala sta.

V Krakov sta dospela brez prigode, ker je bil kraj miren, a pred vsemi napadi od strani ponemčenih obmejnih knezov in nemških roparskih vitezov ga je varoval strah pred kraljevsko silo in hrabrostjo prebivalstva. Ko sta opravila zaobljube, sta prišla s pomočjo Povale iz Tačeva in kneza Jamonta na kraljev dvor. Matko je mislil, da ga bodo i na dvoru i po uradih radovedno izpraševali o križarjih, kot človeka, ki jih je dobro spoznal in si jih od blizu ogledal. Toda po razgovoru s kanclerjem in krakovskim mečnikom se je čudé se prepričal, da vedó oni o križarjih ne le nič manj, marveč celo več kakor on. Vedeli so vse do najmanjših podrobnosti, kaj se je godilo i v samem Malborgu i v drugih, dasi še tako

oddaljenih gradovih. Vedeli so, kakšni so poveljniki, kolika je kje posadka, koliko je vojnih priprav, koliko časa potrebujejo, da zberejo vojsko, kakšne namere imajo križarji, ako pride do vojne. Vedeli so celo o vsakem komturju, ali je vročekrven in nagel, ali je preudaren, a zapisovali so vse tako skrbno, kakor bi morala vojna izbruhniti jutri.

Stari vitez se je zaradi tega zelo razveselil v svojem srcu, ker je razumel, da se za to vojno pripravljajo mnogo previdneje, razumneje in mogočnejše v Krakovu kakor v Malborgu. »Gospod Jezus nam je dal tako ali še večjo hrabrost,« je Matko govoril sam sebi, »a zdi se, da večji razum in večjo opreznost.« In tako je takrat bilo. Kmalu je tudi izvedel, odkod prihajajo ta poročila: prinašali so jih namreč sami prebivalci Prusije, ljudje vseh stanov, Poljaki in Nemci. Križarski red je vzbudil tako sovraštvo proti sebi, da so v Prusiji vsi pričakovali prihod Jagielovih vojsk kakor rešitev.

Matko se je takrat spomnil, kaj je svoj čas govoril v Malborgu Zindram iz Maškovic — in si začel ponavljati v duhu:

»Ta ima glavo! Ta ima pamet!«

In spominjal se je vsake njegove besede, a nekoč si je celo izposodil od njegove modrosti. Ko je namreč mladi Jaško začel izpraševati o križarjih, je rekel:

»Močni so že ti hrusti, toda kako misliš? Ali ne zleti s sedla tudi najmočnejši vitez, ako ima pokvarjen jermen in stremena?«

»Zleti, kakor je res, da stojim tu!« je odgovoril mladenič.

»Ha! Vidiš!« je z grmečim glasom zaklical Matko. »Do tega sem te hotel privedi!«

»Zakaj?«

»Ker je križarski red tak vitez!«

A čez čas je dodal:

»Kaj takega ne slišiš iz vsakih ust — ne boj se!«

In ker mladi vitez ni mogel še dobro razumeti, za kaj gre, mu je začel stvar razlagati, vendar je pozabil dodati, da si te primere ni izmislil sam, ampak da je to besedo za besedo izšlo iz mogočne glave Zindrama iz Maškovic.

XLI

V Krakovu se nista mudila dolgo, a bi se bila mudila še manj časa, ako bi ne bil prosil Jaško, ki se je hotel nagledati ljudi in mesta, saj se mu je vse zdelo čudovit sen. Vendar se je staremu vitezu zelo mudilo v domače gnezdo in k žetvi, zato tudi niso mnogo pomagale prošnje, tako da sta bila na Veliki šmaren že nazaj — eden v Bogdanjcu, drugi v Zgoželicah pri sestri.

In od tega časa dalje se jim je začelo življenje vleči precej enostavno, polno gospodarskega opravila in navadnih vaških skrbi. Žetev se je v nižini položenih Zgoželicah, a zlasti v Jagienkinih Močidolih obnesla izvrstno, toda v Bogdanjcu je bil pridelek zaradi suše slab in ni bilo treba mnogo truda, da so vse pripravili. Sploh so imeli malo obdelane zemlje, ker je bilo posestvo obraslo z gozdom, a vsled dolge odsotnosti gospodarjev je bilo celo ono zemljišče, ki ga je dal iztrebiti in preorati že opat, zaradi pomanjkanja rok spet zapuščeno. Dasi je bil stari vitez občutljiv zaradi vsake izgube, si tega ni jemal tako zelo k srcu, ker je vedel, da se bo z denarjem lahko vse uredilo, da bi le imel koga, ki bi se trudil in delal zanj. Toda ravno ta dvom mu je zastrupljal delo in dni. Rok res ni držal križem, vstajal je zgodaj, jezdil k hlevom in nadzoroval dela na polju in v gozdu; izbral si je celo prostor za grad in pripravljaval stavbni les, ko pa se je po znojnem dnevu topilo solnce v zlati in rdeči zarji, se ga je marsikdaj lotevalo grozno hrepenenje, a poleg tega tudi nemir, kakršnega poprej še ni občutil. »Jaz se tukaj trudim in mučim,« je govoril sam sebi, »a moj fant leži morda s sulico preboden tam kje na polju in volecje mu z zobmi zvoné zadnjo uro.« Ob tej misli se mu je srce stiskalo od velike ljubezni in bolesti. Takrat je pazljivo po-

slušal topot konjskih kopit, ki mu je vsak dan napovedoval Jagienkin prihod. V njeni bližini se je delal zelo pogumnega, še sam ji je dajal poguma in si nekoliko krepil izmučeno dušo.

Ona pa je prihajala vsak dan, navadno proti večeru, z lokom pri sedlu in s kopjem zaradi varnosti na poti domov. Bilo je skoraj izključeno, da bi mogla kdaj nepričakovano dobiti Zbiška že doma, saj si ga Matko niti ni upal pričakovati pred enim ali pol-drugim letom. Toda očitvidno se je skrivala tudi ta nada v dekliškem srcu, ker ni prihajala tako, kakor nekoč v prejšnjih časih, v preprosti, prepasani srajci, v kožuščku z volno navzven in z listjem v razkuštranih laseh, ampak z lepo spleteno kito in s steznikom iz barvastega šeradskega sukna. Matko ji je prihajal naproti — in njeno prvo vprašanje je bilo vedno, kakor bi bil kdo zapisal: »A kaj?« A njegov prvi odgovor je bil: »A nič!« Potem jo je peljal v izbo in pri ognju sta kramljala o Zbišku, o Litvi, o križarjih in o vojni, venomer o enem in istem, a nobeden od njiju se ni nikoli naveličal teh razgovorov, nikdar jima jih ni bilo preveč.

In tako je bilo po cele mesece. Dogajalo se je, da je tudi on pojahal v Zgoželice, toda česče je prihajala ona v Bogdanjec. Včasih pa, ko so bili v okolici kaki nemiri ali pa ob času medvedje gonje, ko se podé stari samci zbesneli za samico in radi napadajo, je Matko spremljal deklico domov. Dobro oborožen se stari vitez ni bal nobenih divjih zveri, ker jim je bil nevarnejši kakor one njemu. Takrat sta jezdila vštric — in često so iz gozdnih globin odmevali divji glasovi, toda onadva sta pozabila vse, kar bi se jima moglo pripetiti, in sta se razgovarjala le o Zbišku: kje je, kaj dela, ali je že premagal, ali kmalu premaga toliko križarjev, kolikor jih je obljubil rajnki Danuši in njeni rajnki materi — in ali se kmalu vrne. Jagienka je ob teh prilikah stavila Matku vprašanja, katera je stavila že stokrat poprej,

a on je odgovarjal nanja s tako resnobo in premišljenostjo, kakor bi jih slišal prvič.

»Vi pravite torej,« je vprašala, »da bitka na odprtem polju ni tako strašna kakor obleganje gradov?«

»Pomisli vendar, kaj se je zgodilo Volku? Pred klado, ki jo zavalé z nasipov, te ne obvaruje nobeno orožje, a na odprtem polju se vitez lahko upré tudi desetorici, ako je dobro izurjen v bojevanju.«

»Pa Zbiško? Ali ima dober oklep?«

»Ima jih več dobrih, a najboljši je oni, ki ga je dobil po Frizu, ker je bil skovan v Milanu. Še pred letom dni mu je bil preohlapen, toda sedaj je kakor vlit zanj.«

»Torej takemu ni kos nobeno orožje, kajne?«

»Kar je človeška roka naredila, to lahko tudi človeška roka stré. In milanski oklep — preseka milanski meč ali pa tudi angleške puščice.«

»Angleške puščice?« je nemirno vprašala Jagienka.

»Mar ti nisem pravil o njih? Saj ni boljših lokostrelcev kakor so Angleži... izvzemši morda prebivalce mazurskih pustinj, toda tudi ti nimajo tako dobre priprave. Angleška strelica prestreli najboljši oklep na sto korakov. To sem videl pod Vilnom. In nihče izmed njih ne zgreši, a dobé se tudi posamezni, ki ustrele letečega jastreba.«

»O ti poganski sinovi! Kako ste si pomagali proti njim?«

»Tako, da smo planili takoj po njih! Te pasjedlake znajo tudi sekire dobro sukati, toda od blizu si zna tudi naš dobro pomagati.«

»Varovala vas je vendar roka božja, torej bo sedaj tudi Zbiška obvarovala.«

»Tudi jaz pogosto pravim tako: „Gospod Bog, ker si nas ustvaril in naselil v Bogdanjcu, skrbi za to, da ne poginemo!“ Ha! To je božja stvar. Resnično, ni majhna stvar, paziti na ves svet in nič ne pozabiti,

toda prvič se človek lahko spomni, da ne sme skopariti pri sveti cerkvi, a drugič, kar je božja glava, to ni človeška.«

Tako sta marsikdaj kramljala ter se medsebojno tolažila in krepila. Medtem pa so vendar minevali dnevi, tedni in meseci. V jeseni sta imela prepir Matko in stari Volk iz Bžozove. Med Volki in opatom je bil že od nekdanj obmejni spor zaradi gozdne novine, katero je opat, ko je imel Bogdanjec v najemu, trebil in zasajal. Svoj čas je celo oba Volka pozival na dvoboj, na kopje ali na dolge meče; vendar se ta dva z duhovnikom nista hotela bojevati, pri sodnji pa nista mogla nič doseči. Sedaj pa se je stari Volk spomnil tega zemljišča, a Matko, ki ni bil ničesar bolj lakomen kakor zemlje, ravnaoč se po gonu svoje narave, a obenem prevzet od misli, da na novini izborni rodi ječmen, ni hotel niti slišati, da bi jo odstopil. Brez dvoma bi bila tudi odšla v mesto, ako bi se ne bila sešla pri župniku v Kšešni. Ko pa je stari Volk na koncu hudega prepira namah vzkliknil: »Preden ljudje razsodijo, se zanesem na Boga, ki naj se maščuje na vašem rodu zaradi krivice,« se je trdi Matko takoj omehčal, prebledel, za trenotek umolknil, a se potem obrnil k prepirljivemu sosedu:

»Poslušajte, saj nisem jaz začel prepira, ampak opat. Bog ve, kdo ima prav. Toda ako želite nesrečo Zbišku, vzemite zemljišče, a Zbišku naj Bog da zdravja in sreče, kakor vam ga jaz od srca odstopam.«

In podal mu je roko. Volk pa, ki ga je poznal že iz davnih časov, se je neizmerno začudil, ker si ni mogel misliti, kakšno ljubezen do nečaka je gojil v svojem navidezno trdem srcu in kako je trepetal za njegovo usodo. Dolgo časa ni mogel izpregovoriti niti besede; šele ko ju je kšešenski župnik, ki ga je tak razpletak prepira razveselil, prekrizal, je odgovoril:

»Ako je tako, je to nekaj drugega! Ni mi šlo za korist, saj sem star in nimam komu prepuščati po-

sestva — šlo mi je le za pravico. Kdor dobro ravna z menoj — temu še od svojega odstopim. A vašega nečaka naj Bog blagoslovi, da ne bi na starost jokali po njem, kakor jaz po svojem edinem otroku...«

In nato sta se objela in se še dolgo prerekala, kdo naj vzame novino. Matko se je dal končno le pregovoriti — saj Volk je bil sam na svetu — in res ni imel nikogar, da bi mu zapustil posestvo.

Potem je povabil starega v Bogdanjec, kjer ga je bogato pogostil z jedjo in pijačo, kajti tudi sam je občutil v duši veliko veselje. Veselila ga je nada, da bo ječmen na novini bogato obrodil, in obenem misel, da je odvrnil od Zbiška jezo božjo.

»Da se le vrne, pa mu zemlje in bogastva ne zmanjka!«

Jagienka ni bila nič manj vesela, da sta se pobotala.

»Sedaj se mora,« je rekla, ko je slišala, kako se je vse končalo, »ako hoče gospod Jezus pokazati, da mu je sloga ljubša od prepirov, Zbiško srečno vrniti.«

Na to se je Matku razjasnil obraz, kakor bi padel nanj solnčni žarek.

»Tako tudi jaz mislim!« je rekel. »Gospod Bog je vsemogočen, ker je vsemogočen, toda tudi za božjo moč so sredstva, a zato je treba le razuma...«

»Vam ni nikdar manjkalo prebrisanosti,« je odgovorilo dekle in dvignilo oči.

In čez hip se je zopet oglasila, kakor bi se bila nečesa spomnila:

»Vi pa tudi tako ljubite, hej, ljubite tega svojega Zbiška!«

»Kdo bi ga ne imel rad!« je odvrnil stari vitez. »In ti? Menda ga vendar ne sovražiš?!«

Jagienka ni naravnost nič odgovorila. Le kakor je sedela na klopi poleg Matka, se mu je pritislila še bliže, obrnila glavo in ga začela na lahko dregati s komolcem:

»Dajte mi mir!«

Vojna na Žmujdži med križarji in Vitoldom je le preveč zanimala ljudi v kraljestvu, da bi ne izpraševali, kakšen bo njen konec. Nekateri so bili prepričani, da pride Jagielo svojemu bratrancu na pomoč in da pride kmalu do vojnega pohoda proti križarskemu redu. Vitezi so silili nanj, a na vseh plemiških dvorih so ponavljali, da se tudi znatno število krakovskih gospodov iz kraljevskega sveta nagiba na stran vojne, ker so mnjenja, da je treba vendar napraviti konec temu sovražniku, ki ni nikoli hotel ostati pri svojem in je mislil na tujo last še celo takrat, ko ga je prevzel strah pred sosednjo silo. Toda Matko, ki je bil razumen človek in je v svoji izkušnosti videl in vedel mnogo, ni verjel, da je vojna blizu, in je o tem marsikdaj govoril mlademu Jašku iz Žgoželic in drugim sosedom, ki jih je srečal v Kšešni:

»Dokler bo živel veliki mojster Konrad, ne bo iz tega nič, ker on je modrejši kakor drugi in vé, da bi to ne bila navadna vojna, ampak kakor bi rekel: 'Tvoja ali pa moja smrt!' In ker pozna kraljevsko silo, v to ne privoli.«

»Dobro, kaj pa, če kralj prvi napové vojno?« so vprašali sosedje.

Toda Matko je zmajal z glavo:

»Vidite... jaz sem vse opazoval od blizu in sem lahko marsikaj spoznal. Ako bi bil kralj iz našega starega rodu, ki je bil vedno krščanski, bi morda res prvi udaril na Nemce. Toda naš Vladislav Jagielo — nočem mu kratiti časti, ker je čestit gospod, ki naj ga Bog ohrani pri zdravju — je bil veliki knez litevski in pogan, preden smo ga izbrali za kralja; saj je šele pred kratkim sprejel krščanstvo, a Nemci bevskaajo po svetu, da mu je duša še poganška. Zato

vendar ne gre, da bi on prvi napovedal vojno in razlival krščansko kri. Zategadelj tudi ne hiti na pomoč Vitoldu, dasi ga srbé roké, saj tudi to vem, da sovraži križarje kakor gobavce.«

S takimi govori si je Matko pridobival slavo bistrega človeka, ki zna vsako stvar kar na mizi razložiti. V Kšešni so se tudi vsako nedeljo po maši zbirali okoli njega, a potem je prišlo v navado, da je ta ali oni sosed, kakor hitro je slišal kako novico, prišel v Bogdanjec, da bi stari vitez raztolmačil to, česar navadna plemiška glava ni mogla razumeti. On pa je vse sprejemal gostoljubno in se z vsakim rad razgovarjal. Ko pa je gost po dolgem razgovoru končno odhajal, ni nikdar pozabil, da se ne bi poslovil od njega s takimi besedami:

»Vi se čudite moji pameti, toda ko se vrne Zbiško, ako Bog da, takrat se boste šele čudili! Tako vam je pameten in preudaren, da bi lahko sedel v kraljevskem svetu!«

In ker je tako prepričeval goste, je končno pripričal o tem tudi sebe, a obenem tudi Jagienko. Zbiško se je oddaleč dozdeval obema kakor kraljevič v pravljici. Ko je prišla pomlad, sta komaj zdržala doma. Vrnile so se lastovke, vrnile štorklje, kosci so že začeli skakati po lokah, prepelice so se oglašale v zelenem žitnem polju, še prej so priletele rajde žerjavov in krehljev — le Zbiško se ni vrnil. Toda medtem ko so z juga prihajale ptice, je s severa pri našal krilati veter vesti o vojni. Govorili so o bitkah in mnogih dvobojih, v katerih je spretni Vitold zdaj zmagoval, zdaj bil pobit; govorili so o velikih izgubah, ki sta jih povzročila med Nemci zima in bolezen. Naposled se je po vsej deželi raznesla vesela novica, da je hrabri Kejstutovič zavzel Novo Kovno ali Gotteswerder, ga zažgal, da ni ostal kamen na kamenu ne bruno na brunu. Ko je dospela ta vest, je Matko zasedel konja in skokoma zdirjal v Zgoželice.

»Ha!« je pravil, »znane so mi one strani, ker

smo tam z Zbiškom in Skirvojlom pošteno naklestili Nemce. Tam sva ujela tudi tistega poštenega de Lorša. Tako je Bog dal, da so se Nemcem izvile noge, zakaj to trdnjavo je bilo težko vzeti.«

Toda Jagienka je že pred Matkovim prihodom izvedela za padec Novega Kovna, a slišala je še več, namreč, da je Vitold začel mirovna pogajanja. Ta poslednja vest je delovala nanjo še bolj od prejšnje, zakaj če je prišlo do mira, bi se bil moral Zbiško, če je ostal živ, že vrniti domov.

Zato je začela starega viteza izpraševati, ali je to verjetno, on pa se je zamislil in ji odgovoril:

»Pri Vitoldu je vse verjetno, kajti on je čisto drugačen človek in izmed vseh krščanskih vladarjev je gotovo najbolj prebrisan. Kadar se mu zdi potrebno, da razširi svojo oblast proti Rusiji, sklene mir z Nemci, ko pa doseže tam, kar je nameraval, pa zopet gre nad Nemce! Ti si ne znajo pomagati ne z njim ne s to nesrečno Žmujdžo. Sedaj jim jo od vzame, drugič zopet oddaje — in ne le da jim jo oddaje, še sam jim jo pomaga potlačiti. Med nami so nekateri, da, tudi na Litvi, ki mu štejejo v zlo, da se tako igra s krvjo tega nesrečnega plemena... Tudi jaz bi, odkritosrčno povedano, imel to za sramoto, ako bi to ne bil Vitold... Saj si včasih mislim: on je pametnejši kakor sem jaz in že vé, kaj dela. Kakor sem slišal od samega Skirvojla, je on iz te pokrajine napravil večno bodeči tvor v križarskem telesu, da ne bi nikdar prišlo do zdravlja... Matere na Žmujdži bodo vedno rodile, a krvi ni škoda, samo da ni tekla zaman.«

»Meni gre samo za to, da se Zbiško vrne.«

»Kakor Bog da, a Bog daj, deklè, da si to izgovorila v srečni uri!«

Vendar je minilo nekoliko mesecev. Prišle so vesti, da je mir resnično sklenjen. Žito je zarumenelo in se upogibalo pod klasi, z ajdo posejane njive so že dobro pordele, a o Zbišku ni bilo ne sluha ne duha.

Končno pa Matko ni mogel več zdržati in je po prvi žetvi sklenil, da odrine v Spihov, da tam v bližini Litve kaj poizve in si obenem ogleda Čehovo gospodarstvo.

Jagienka je silila z njim, a on je ni hotel vzeti s seboj, zato so nastali med njima prepiri, ki so trajali ves teden. A ko sta se nekega večera v Zgoželicah tako prepirala med seboj, je kakor burja planil na dvorišče hlapec iz Bogdanjca, bos, brez sedla, brez klobuka na plavi glavi in jima zakričal pred pomolom, na katerem sta ravno sedela:

»Mladi gospod se je vrnil!«

Zbiško se je res vrnil, a bil je nekako čuden. Ni bil samo shujšan, ožgan od vetra, slab, a obenem ravnodušen in kratkobeseden. Čeh, ki je z ženo vred prišel z njim, je govoril zanj in zase. Pravil je torej, da se je pohod mlademu vitezu očividno posrečil, ker je v Spihovu položil na krsto Danuše in njene matere cel šop viteških pavjih in nojevih peres. Vrnil se je tudi z uplenjenimi konji in oklepi, izmed katerih sta bila dva izredno dragocena, dasi grozno razbita od udarcev meča in sekire. Matko je gorel od radovednosti, da bi o vsem natanko izvedel iz nečakovih ust, toda ta je samo mahal z roko in le napol odgovarjal — a tretji dan je obolel in moral leči. Pokazalo se je, da je imel zbit levi bok in zlomljeni dve rebri, ki sta bili slabo zloženi in mu »nagajali« pri hoji in dihanju. Oglasile so se tudi one bolečine, ki jih je trpel svoj čas, ko ga je potlačil tur — da pa so bile njegove sile popolnoma izčrpane, je povzročila tudi pot iz Spihova. Samo na sebi to ni bilo tako grozno, ker je bil fant mlad in trden kakor hrast, toda zaenkrat ga je prevzela neka neizmerna utrujenost, kakor bi mu ves trud, ki ga je prenesel, šele sedaj začel glodati kosti. Izpočetka je Matko mislil, da bo po dveh ali treh dneh počitka v postelji minilo vse, a medtem je bilo nasprotno. Nič ni pomagalo vse mazanje, ne kajenje z raznimi zelmi, ki jih je priporočil domači

ovčar, ne odcedki, ki sta jih poslala Jagienka in duhovnik iz Kšešne: Zbiško je bil vse slabši, vse bolj utrujen in — vse bolj žalosten.

»Kaj ti je? Morda bi kaj hotel?« ga je izpraševal stari vitez.

»Ničesar nočem — meni je vseeno,« je odgovarjal Zbiško.

In tako je mineval dan za dnevom. Jagienka, ki je mislila, da je morda kaj več kakor navadna »žalost« in da ima mladenič morda kako skrivnost, ki ga muči, je začela nagovarjati Matka, naj bi še enkrat poskusil povprašati, kaj bi moglo biti.

Matko je bil brez oklevanja pripravljen, vendar je hip pomislil in rekel:

»Mar ne bi tebi rajši povedal kakor meni? Saj te vendar ljubi, in to sem tudi videl, da ti sledi z očmi, če se sučeš po sobi.«

»Ali ste videli?« je vprašala Jagienka.

»Če sem rekel, da gleda za teboj, gleda. A če te dolgo ni, vsak čas pogleda na vrata. Vprašaj ga ti.«

In pri tem je ostalo. Vendar se je pokazalo, da Jagienka ne zna in si ne upa. Ko je prišlo do tega, da bi ga vprašala, je šele razumela, da bi morala govoriti o Danuški in o Zbiškovi ljubezni do rajnke — a te besede ji niso hotele iz ust.

»Vi ste prebrisanejši,« je rekla Matku, »in imate boljšo pamet in izkušnjo: vi govorite; jaz ne morem.«

Torej se je Matko rad ali nerad odločil za stvar. In nekega jutra, ko se je zdelo, da je Zbiško nekoliko bolj svež kakor navadno, je začel z njim takole govoriti:

»Hlava mi je povedal, da si v podzemlju v Spihovu položil čeden šop pavjih peres.«

In ne da bi odvrnil pogled od stropa, na katerega je gledal, ležeč vznak, je samo prikimal v znamenje, da je tako.

»No! Gospod Jezus ti je dal srečo: saj je tudi na vojni laže za navadne vojake kakor za viteze...

Vojščakov lahko pobiješ, kolikor hočeš, toda za vitezom se je treba marsikdaj dobro ogledati... Ali so ti sami lezli pod meč?»

»Pozival sem jih večkrat na steptano zemljo, a enkrat so me obkolili v bitki,« je leno odgovoril mladenič.

»In plena si dosti pripeljal...«

»Deloma, a tudi knez Vitold me je obdaroval.«

»Ali je vedno tako darežljiv?«

Zbiško je zopet prikimal, ker očitvidno ni imel več volje do nadaljnjega razgovora.

Toda Matko se ni čutil premaganega in je sklenil pristopiti k stvari:

»Povej mi takole odkritosrčno,« je dejal. »Ko si z onimi peresi pokril krsto, ti je moralo zelo odleči?... Človek je vedno vesel, ako izpolni obljubo... Ali si bil vesel? Kajne?«

Zbiško je odvrnil svoje žalostne oči od stropa, se obrnil k Matku — in odgovoril z nekim začudenjem:

»Ne.«

»Ne? Boj se Boga! Zakaj jaz sem mislil, ko potolažiš oni duši v nebesih, bo vsega konec.«

A mladenič je za hip zaprl oči, kakor bi premišljeval, in končno odgovoril:

»Zdi se, da zveličanim dušam ni do človeške krvi.«

Nastal je molk.

»Torej po kaj si šel na to vojno?« je vprašal naposled Matko.

»Po kaj?« je nekako živahno odgovoril Zbiško, »jaz sem sam mislil, da mi odleže, sam sem mislil, da potolažim i Danuško i sebe... A potem mi je bilo tako čudno. Šel sem iz podzemlja od teh krst in bilo mi je prav tako težko kakor prej. Tako se zdi, da zveličanim dušam ni za človeško kri.«

»To ti je moral kdo povedati, ker tega bi si sam ne izmislil.«

»Sam sem čutil ravno po tem, ker se mi svet potem ni zdel veselejši, kakor je bil prej. Oče Kaleb mi je le pritrdil.«

»Pobiti sovražnika na vojni ni noben greh, da, še celo častivredna stvar je, a to so vendar sovražniki našega plemena.«

»Saj tega tudi nimam za greh in ne žalujem po njih.«

»Še vedno le po Danuški?«

»Da. Samo če se je spomnim, mi je težko. Toda volja božja! Njej je boljše na nebeškem dvoru in — tega sem se že privadil.«

»Zakaj se torej ne otreseš te žalosti? Kaj ti je tega treba?«

»Kaj jaz vem...«

»Počitka ti ne manjka, a bolečine te kmalu zapuste. Pojdi v kopel, izkopaj se, izpij vrč medu, da se spotiš — in dobro!«

»No in potem?«

»In kmalu si nabereš veselja.«

»A odkod ga vzamem? V sebi ga nimam, a kdo naj mi ga posodi?«

»Ker ti nekaj skrivaš!«

Zbiško je skomignil z rameni.

»Nimam veselja, a nimam tudi nobene skrivnosti.«

In to je povedal tako odkritosrčno, da ga je Matko takoj nehal sumiti zaradi skrivnosti; nato si je začel z dlanjo gladiti sive lase, kakor je imel navado, kadar je kaj močno razmišljal, in končno je rekel:

»Torej ti jaz povem, česa ti manjka: Tebi se je nekaj končalo, a drugo se še ni začelo — razumeš?«

»Ne posebno, toda mogoče je!« je odgovoril mladenič.

In nato se je pretegnil kakor človek, ki se ga loteva spanec.

Matko pa je bil vendar prepričan, da je uganil

pravi vzrok in je bil zelo vesel, ker se je popolnoma pomiril. Dobil je še večje zaupanje v svojo lastno pamet kakor prej in si je v duhu rekel: »Ne čudim se ljudem, da iščejo svêta pri meni!«

A ko je po tem razgovoru še isti večer prišla Jagienka, ji je — še preden je utegnila razjahati — povedal, da ve, česa manjka Zbišku.

Tedaj je hipoma skočila s sedla in takoj vprašala:

»No kaj? Česa mu manjka? Povejte!«

»Ravno ti imaš zdravilo zanj.«

»Jaz? Kakšno?«

A on jo je objel okoli pasu in ji začel nekaj šepetati na uho, toda ne dolgo, ker je hipoma skočila od njega, kakor bi bila oparjena, in skrivši zardeli obraz med podsedlico in visokim sedlom je zaklicala:

»Ej, bežite! Nič vas ne maram!«

»Kakor mi je Bog mil, da govorim resnico,« je rekel smeje se Matko.

XLIII

Stari Matko je uganil dobro, toda le napol. Zbišku se je res en del življenja popolnoma končal. Ob vsakem spominu mu je bilo žal Danuše, toda sam je vendar rekel, da ji mora biti bolje na nebeškem dvoru, kakor ji je bilo na knežjem. Uživel se je že v misel, da je ni več na svetu, se privadil nanjo in menil, da sploh ni moglo biti drugače. Svoj čas je v Krakovu na cerkvenih oknih zelo občudoval iz stekla izrezane in s svincem obrobljene postave raznih svetih devic — barvane, svetlikajoče se v solncu, a sedaj si je ravno tako predstavljal Danušo. Videl jo je nebeško, prozorno, obrnjeno v stran, s sklenjenimi rokami, z dvignjenimi očmi, igrajočo na lutnji, v sredi raznih odrešenih božjih godcev, ki igrajo Materi božji in Detetu. Nič posvetnega ni bilo več v njej, bila mu je duh in sicer tako čist in breztelesen, da se ga je včasih, če se je spomnil, kako je v gozdnem dvorcu stregla kneginji, se smejala, sedela z drugimi pri mizi, lotevalo začudenje, da je to moglo biti. Že v času pohoda pri Vitoldu, ko so vojne zadeve in bitke obračale nase njegovo pozornost, je nehal hrepeneti po svoji rajni, kakor hrepeni mož po ženski, in mislil nanjo le tako, kakor misli pobožen človek na svojo zavetnico. Tako se je njegova ljubezen, gubeč polagoma zemsko prvino, čimdalje bolj izpreminjala v sladek, tako jasen spomin, kakor je jasno samo jutro — in naravnost v pobožno češčenje.

Ako bi bil Zbiško človek slabotnega telesa in globlje misli, bi bil postal menih — in bi v tistem samostanskem življenju ohranil kot svetinjo ta nebeški spomin do trenutka, v katerem izleti duša iz telesnih spon v neskončno vsemirje kakor ptič iz kletke. Toda njemu se je komaj začelo tretje deset-

letje življenja — in stiskal je v pesti sok iz sveže palice in, če je pritisnil konja z nogami, ga je lahko zadušil. Bil je tak, kakršni so splošno bili takrat plemiči in vladike, ako niso umrli v otroški dobi ali pa postali duhovniki. Ker niso poznali ne meje ne mere v telesnem uživanju in moči, so se udajali ali ropanju, samopašnosti in pijanstvu, ali pa so se, ker so se ženili mladi, pri bojnih pohodih zglašali s štiri in dvajsetimi ali tudi več sinovi, ko so po moči bili podobni merjascem.

Toda on ni vedel, da je bil tak — tem manj, ker je izpočetka bolehal. Polagoma sta se vendar slabo zloženi rebri zarasli, tvoreč ob strani neznatno vzboklino, ki ga ni nič ovirala in jo je lahko popolnoma zakril ne le oklep, marveč še celo navadna obleka. Utrujenost je minila. Bujni plavi lasje, ostriženi v znak žalosti po Danuši, so mu zopet zrasli do pol pleč. Vračala se je nekdanja nenavadna lepota. Ko je pred nekoliko leti v Krakovu šel v smrt iz rabljevih rok, je bil kakor paž iz visokega rodu, a zdaj je bil še lepši, pravi kraljevič, podoben po ramah, prsih, rokah in bokih velikanu, po obrazu dekletu. Moč in življenje je kipelo v njem, kakor sopara v loncu — in okrepljeno od čistosti in dolgega počitka mu je prešinjalo kosti. Ker pa ni vedel, kaj je to, je mislil, da še venomer boleha, in se je valjal po postelji, vesel, da mu strežeta Matko in Jagienka, da skrbita zanj in mu uslišita vsako željo. Včasih se mu je zdelo, da mu je tako dobro kakor v nebesih, včasih — zlasti, če ni bilo pri njem Jagienke — da mu je zlo, žalostno, neznosno. Takrat je zdehal, bil čemer in lotevala se ga je vročica, da je govoril Matku, da pojde, ko se mu povrne zdravje, zopet na konec sveta, nad Nemce, nad Tatare — ali pa je zinil kako drugo podobno neumnost — samo da se znebi življenja, katero ga tako okrutno teži. A Matko mu je, namesto da bi mu ugovarjal, prikimal in pri-trjeval — toda medtem je pošiljal po Jagienko; ob

njenem prihodu so Zbišku takoj skopnele misli o novih vojnih pripravah, kakor skopni sneg, ko prigreje pomladansko solnce.

Ona pa je nemudoma prijahala i na povabilo i iz lastne volje — ker je vzljubila Zbiška iz vseh sil svoje duše in srca. Za svojega bivanja na škofjem in knežjem dvoru v Plocku je videla tudi lepe, po moči in hrabrosti slavne viteze, ki so marsikdaj klečali pred njo, obetajoč ji zvestobo do smrti, toda ta je bil njen izbravec, tega je vzljubila v ranih letih v prvi ljubezni, a nesreča, ki jo je pretrpel, je le pomnožila njeno ljubezen do take stopnje, da ji je bil ljubši in stokrat dražji ne le kakor vsi vitezi, marveč kakor vsi knezi sveta. Sedaj, ko se mu je vračalo zdravje in je bil od dne do dne lepši, se je njena ljubezen izpremenila skoraj v blaznost in ji je zastrla ves svet.

Vendar je ni priznavala niti sama pred seboj, a pred Zbiškom jo je kar najskrbneje tajila iz strahu, da bi je iznova ne zavrgel. Še celo proti Matku, kakor mu je poprej vse zaupala, je bila sedaj oprezna in molčeča. Izdati jo je mogla le skrb, ki jo je kazala pri oskrbovanju Zbiška, toda tudi tej skrbi je skušala dati drug videz, in s tem namenom se je nekoč mimgredé izrazila Zbišku:

»Če tuptam malo pogledam k tebi, storim to le iz vdanosti do Matka, a ti si si bržkone kaj mislil? Povej!«

In kakor bi si popravljala lase na čelu, si je z dlanjo zaslonila obraz in začela pazljivo gledati nanj skozi prste, on pa je osupel vsled nepričakovanega vprašanja zardel kakor dekle in šele čez nekaj časa odgovoril:

»Nič nisem mislil. Ti si sedaj drugačna.«

Nastal je zopet molk.

»Drugačna?« je naposled vprašala deklica s tihim in mehkim glasom. »No! Seveda sem drugačna. A da bi te nikakor ne mogla trpeti, tega Bog ne daj!«

»Bog ti plačaj tudi to!« je odgovoril Zbiško.

In odtlej sta se dobro razumela, le nekako nerodno jima je bilo. Marsikdaj se je dozdevalo, da oba govorita o čem drugem, a mislita o čem drugem. Zbiško, ki je še vedno polegel v postelji, ji je, kakor je dejal Matko, sledil z očmi kamorkoli se je ganila, ker se mu je zlasti nekaterikrat zdela tako lepa, da se je ni mogel nagledati. Dogajalo se je tudi, da so se njuni pogledi naglo srečali, a takrat sta jima rdela obraza, in napete dekliške prsi so se dvigale od naglega dihanja, a srce ji je bilo, kakor bi pričakovala, da zasliši kaj, od česar se stopi in razbije duša v njej. Toda Zbiško je molčal, ker je do nje popolnoma izgubil nekdanji pogum in se je bal, da bi jo splašil z neprimerno besedo; in vkljub temu, kar so videle njegove oči, se je sam skušal prepričati, da izkazuje samo sestrsko vdanost radi naklonjenosti Matku.

In nekoč je začel govoriti o tem z Matkom. Trudil se je govoriti nekako mirno, da, celo ravno-dušno, pa ni niti opazil, kako so bile njegove besede vedno bolj podobne napol bridki, napol žalostni tožbi. Matko je vse potrpežljivo poslušal, a naposled je izrekel samo eno besedo:

»Tepec!«

In zapustil je sobo.

Toda zunaj si je začel mencati roke in se z velikim veseljem tolči po stegnih.

»Ha!« je govoril sam pri sebi, »takrat, ko bi jo bil lahko poceni dobil, je nisi hotel niti pogledati, sedaj pa se le nasiti strahu, ker si tepec. Jaz bom gradil grad, ti pa se medtem oblizuj. Ne porečem ti nič in ti ne snamem mreže z oči, četudi bi rezgetal glasneje kakor vsi konji v Bogdanjcu. Ko leže treske na žerjavici, tako prej ali pozneje izbruhne plamen, toda jaz ne bom pihal v žerjavico, ker si mislim, da pač ni treba.«

In ne le da ni pihal, še celo nasprotoval je Zbišku

in ga dražil, kakor star dražljivec, ki se rad igra z neizkušenim mladeničem. Ko mu je torej Zbiško nekoč zopet ponovil, da pojde morda na kak dolg pohod, da se znebi neznosnega življenja, mu je rekel:

»Dokler si bil gol pod nosom, sem ti svetoval, a sedaj — stori, kar hočeš. Ako se hočeš na vsak način zanesti samo na svojo pamet in oditi — pojdi!«

A Zbiško je od začudenja kar planil in sedel na postelji.

»Kako to? Še celo temu več ne ugovarjate?«

»Kako naj ugovarjam? Žal mi je le za rod, ki bi s teboj vred izginil, toda tudi temu se da pomagati.«

»Kako neki?« je vprašal Zbiško nemirno.

»Kako? No! Ni treba dosti besed, da sem že v letih — toda moči mi v kosteh ne manjka. Seveda, za Jagienko bi se spodobil kak mlajši fant — toda ker sem bil njenemu rajnkemu očetu prijatelj — kdo vé...«

»Njenemu očetu ste bili prijatelj,« je odgovoril Zbiško, »toda zame niste imeli nikdar pravega razumevanja — nikdar! nikdar!...«

In prenehal je, ker se mu je začela tresti brada, a Matko je rekel:

»Da! Ker hočeš na vsak način poginiti — kaj naj storim?«

»Dobro! Storite, kar hočete — še danes pojdem v svet!«

»Tepec!« je ponovil Matko.

In zopet je šel iz sobe nadzirat ljudi i bogdanske i one, ki jih je posodila Jagienka iz Zgoželic in Močidolov, da bi pomagali pri kopanju jarka, ki bi obdajal grad.

XLIV

Zbiško res ni izpolnil svoje grožnje in ni odpotoval, a zato se mu je po enem tednu zdravje popolnoma vrnilo in ni mogel več polegati po postelji. Matko je povedal, da se spodobi, da gresta sedaj v Zgoželice in se zahvalita Jagienki za postrežbo. Zato se je nekega dne dobro okopal v kopeli in sklenil, da se takoj odpravi. V ta namen si je bil dal prinesiti iz skrinje lepa oblačila, da bi z njimi zamenjal navadno obleko, katero je imel na sebi — a potem se je lotil las. To pa vendar ni bil lahek in majhen posel, a to ne zaradi bujnosti Zbiškovih las, ki so mu padali zadaj kakor griva kar na ramena. Vitezi so navadno nosili lase zvezane s traki v obliki gobe, kar je imelo tudi to dobro stran, da jih je v časih pohodov čelada kolikor mogoče malo ovirala. Ob različnih svečanostih, svatbah ali pa, če so odhajali na obisk v domove, kjer so bila dekleta, so si jih lepo navijali in jih često mazali z beljakom zaradi bleska in moči. Prav tako se je hotel počesati tudi Zbiško. Toda dve ženski, ki so ju poklicali iz družinske sobe, nista bili vajeni tega posla in si nista znali pomagati. Po kopeli izsušeni in namrščeni lasje se niso hoteli vdati in so se ježili kakor slabo sešita streha na koči. Tudi niso pomagali pri Frizih uplenjeni glavniki, umetno narejeni iz bivolvega rogu, da, niti konjsko česalo, po katero je šla ena izmed žensk v hlev. Zbiško je bil končno nestrpen in se je začel jeziti — kar stopi v izbo Matko v spremstvu Jagienke, ki je bila medtem nepričakovano prišla.

»Hvaljen bodi Jezus Kristus!« je reklo dekle.

»Na vekov veke!« je z zardelim obrazom odgovoril Zbiško. »Oj, to je čudno! Midva sva ravno hotela v Zgoželice, a ti si tu!«

In oči so se mu zaiskrile od veselja, zakaj bilo je že tako, da kolikorkrat jo je ugledal, tolikokrat se mu je zjasnilo v duši, kakor bi zrl v solčni vzhod.

Ko pa je Jagienka zagledala osupli ženski z glavniki v rokah, konjsko česalo na klopi poleg Zbiška in njegove štrleče lase, se je začela smejati.

»Ej, to je pravo strašilo!« je zaklicala in pokazala izpod koralnih ustnic svoje prekrasne bele zobe. »Morali bi te postaviti za strašilo ptičem med konoplje ali pa v sadovnjak med višnje!«

Njemu pa se je zmračilo čelo in je dejal:

»Hoteli smo iti v Zgoželice, toda v Zgoželicah bi se morala ozirati na gosta, tu pa se lahko norčuješ z menoj, kolikor hočeš, kar vedno rada delaš.«

»Jaz to rada delam?« je vprašala deklica. »Ej, vsemogočni Bog! Saj sem prišla, da vaju povabim na večerjo, a ne smem se tebi, marveč tema ženskama, zakaj jaz bi si znala takoj pomagati.«

»Tudi ti ne bi dosegla nič!«

»Kdo pa mar pomaga Jašku?«

»Jaško ti je brat,« je odgovoril Zbiško.

»Seveda! ...«

Tu pa je stari in izkušeni Matko sklenil, da ji ma pride na pomoč.

»V hišah,« je rekel, »ko po striži zrastejo viteškemu dečku lasje, mu jih češe sestra, a v zreli dobi žena možu. Vendar je pa tudi običaj, ako vitez nima sestre ali žene, da mu služijo plemiška dekleta, celo popolnoma tuja.«

»Ali je res tak običaj?« je vprašala Jagienka in povesila oči.

»Ne le po graščinah, ampak tudi po gradovih, da, celo na kraljevem dvoru,« je odgovoril Matko. Potem se je obrnil k ženskama:

»Ker nista za nič, izginita v družinsko sobo.«

»Torej naj mi prineseta tople vode,« je dodala deklica.

Matko je odšel skupno z ženskama, češ, da po-

gleda, da opravita vse v redu — in čez nekaj časa je poslal vode; nato sta mlada ostala sama v izbi. Jagienka je najprej namočila brisaljko in začela z njo močiti goste Zbiškove lase. Ko so se nehali ježiti in so pod težo mokrote padli, je vzela glavnik in sedla na klop poleg mladeniča, da nadaljuje opravilo.

In tako sta sedela drug poleg drugega, oba nad mero lepa in nad mero zaljubljena drug v drugega, toda v zadregi in molčeča. Jagienka je naposled začela urejati njegove zlate lase, a on je čutil bližino njenih dvignjenih rok, njene dlani in drgetal od nog do glave, kroteč se z vso močjo svoje volje, da je ni objel in pritisnil z vso silo na svoje prsi.

V tišini se je slišalo njiju pospešeno dihanje.

»Ali si morda bolan?« je vprašala čez hip deklica. »Kaj ti je?«

»Nič!« je odgovoril mladi vitez.

»Ker tako čudno sopeš.«

»Tudi ti sopeš...«

In iznova je nastala tišina. Jagienkini lici sta vzcveteli kakor roži, zakaj čutila je, da Zbiško niti za hip ne odmakne očesa od njenega obraza; ker je torej hotela zakriti svojo lastno zadrego, je zopet vprašala:

»Čemu me tako gledaš?«

»Ali ti ni prav?«

»Ne, samo vprašam.«

»Jagienka?«

»Kaj?«

Zbiško si je nabral sape v prsih, vzdihnil in začel premikati ustnice, kakor bi se pripravljaj na daljši razgovor, toda zdelo se je, da mu je še manjkalo poguma, ker je iznova samo ponovil:

»Jagienka?...«

»Kaj?«

»Bojim se izpregovoriti...«

»Ne boj se. Jaz sem preprosto dekle, noben zmaj.«

»Seveda nisi zmaj! Toda stric Matko pravi, da te hoče vzeti!...«

»Da, ampak ne zase.«

In umolknila je, kakor bi jo prestrašile lastne besede.

»Pri milem Bogu! Jagienka moja... A kaj praviš ti na to, Jagienka?« je zaklical Zbiško.

Toda njene oči so se nepričakovano zalile s solzami, lepe ustnice so začele drgetati, a glas ji je bil tako tih, da je Zbiško komaj slišal, ko je rekla:

»Atek in opat sta hotela... a jaz — saj veš!...«

Na te besede mu je vzplamtelo v srcu veselje kakor nagel plamen — prijel je deklico, jo dvignil kakor peresce in začel kričati kakor iz uma:

»Jagienka! Jagienka! Ti zlato moje! Ti solnce moje — hej! hej!...«

In kričal je tako, da je stari Matko, misleč, da se je zgodilo nekaj nenavadnega, planil v izbo. Šele ko je ugledal Jagienko na Zbiškovih rokah, je osupnil, ker je šlo vse tako nepričakovano hitro, in zavpil:

»V imenu Očeta in Sina! Zavedi se, fant!«

A Zbiško je skočil k njemu, postavil Jagienko na tla in oba sta hotela poklekniti, toda preden sta utegnila to storiti, ju je stari objel s svojimi koščeni rokami in pritisnil z vso silo na prsi.

»Hvaljen bodi!« je rekel. »Vedel sem, da se tako konča, toda vendar sem vesel. Bog vaju blagoslovi! Laže bom umiral... Dekle je kakor najčistejše zlato... Pred Bogom in pred ljudmi! Res je! Naj se zgodi, kar hoče, ko sem dočakal tako veselje... Bog je izkušal, a Bog je tudi potolažil. Sedaj moramo v Zgoželice, da naznanimo Jašku. Hej, da bi živel stari Zih... in opat...! Toda jaz vama bom za

oba, zakaj da vama po pravici povem, jaz vaju imam tako rad, da me je kar sram povedati.«

In dasi je imel v prsih trdo srce, ga je tako gani-
nilo, da ga je nekaj stisnilo v grlu. Poljubil je še
Zbiška, a potem Jagienko na obe lici in stisnivši na-
pol skozi solze besede: »Med, ne dekle!« je odšel v
hlev naročevat, da osedlajo konje.

Ko je stopil ven, se je od radosti zatekel med
velike lučnike, ki so rasli pred hišo, in začel gledati
na njih temne kroge, obdane z žoltimi listi, popol-
noma kakor bi bil pijan.

»Da, da! Dosti vas je,« je dejal, »toda ako Bog
da, bo bogdanjskih Točarjev še več.«

Gredoč proti hlevu je začel iznova mrmrati in
preštevati:

»Bogdanjec, opatova posestva, Spihov, Moči-
doli... Bog vedno ve, kam vodi, a pride čas tudi
za starega Volka, pa bi se splačalo kupiti tudi Bžo-
zovo... Travniki so dobri!...«

Medtem sta tudi Jagienka in Zbiško prišla pred
hišo, vesela, srečna in jasna kakor solnce.

»Striček!« se je oglasil Zbiško oddaleč.

A on se je obrnil k njima, razprostrl roke in
začel klicati kakor v gozdu:

»Hop! Hop! Semkaj!«

Onadva sta prebivala v Močidolih, a stari Matko je gradil za nju utrjen grad v Bogdanjcu. Gradil je s težavo, ker je hotel, da bi bil temelj iz kamnja in apna, a stolp iz opeke, katero je bilo težavno dobiti v okolici. Prvo leto je izkopal rove, kar je bilo precej lahko, ker je bil grič, na katerem bi morala stati trdnjava, nekdanj prekopan, morda še v poganških časih; potrebno je bilo samo očistiti te jarke drevja in glogovega grmovja, s katerim so bili zarasli, a potem jih utrditi in temeljito poglobiti. Pri poglobitvi so našli tudi obilen studenec, ki je v kratkem času tako napolnil jarek, da si je moral Matko omisliti izhod za nepotrebno vodo. Potem je na nasipu napravil plot in začel kupičiti gradivo za stene gradiča, tako debela hrastova debela, da trije možje niso mogli objeti enega, in macesnova, ki ne gnijejo niti v glinasti zemlji, niti če so pokrita z rušo. Te stene je začel graditi šele po enem letu, dasi so mu stalno pomagali ljudje iz Zgoželic in Močidolov, a lotil se je tega posla še z večjo vnemo, ker je Jagienka še prej povila dvojčka. Takrat se je pred starcem odprlo nebo, ker je imel vsaj priliko za koga delati in se truditi in je vedel, da rod Točarjev ne bo poginil in da se bo Topa podkva še marsikdaj omadeževala v sovražnikovi krvi.

Dvojčkoma so dali imeni: Matko in Jaško. »Dečka sta taka korenjaka, da jima ni para v vsem kraljestvu, sicer pa še ni večer.« In oklenil se ju je takoj z veliko ljubeznijo, a razen Jagienke ni videl drugega sveta. Kdor mu jo je v oči hvalil, je mogel od njega vse doseči. Vendar so jo Zbišku odkrito zavidali in jo slavili ne samo zaradi koristi, saj je resnično blestela v vsej okolici, kakor bi bila najlepši cvet izmed vseh na loki. Prinesla je možu veliko doto,

toda tudi več kot doto, namreč veliko ljubezen in lepoto, ki je slepila človeške oči, in plemenitost in pridnost, da bi bil lahko nanjo ponosen marsikateri vitez. Zanje je bila malenkost, vstati nekaj dni po porodu in se lotiti gospodinjstva, a potem oditi z možem na lov ali pa odjahati zjutraj iz Močidolov v Bogdanjec in se še predpoldnem vrniti k Jašku in Matku. Zato jo je ljubil kot zenico svojega očesa mož, ljubil jo je stari Matko, ljubila jo je vsa družina, za katero je imela človeško srce, a v Kšešni, ko je v nedeljo prišla v cerkev, jo je pozdravil šum občudovanja in spoštovanja. Njen nekdanji oboževalec, grozni Čtan iz Rogova, poročen z graščinsko hčerko, ki je po maši popival v krčmi s starim Volkom iz Bžozove, je večkrat govoril, napivši mu: »Marsikdaj sva se z vašim sinom pretepala zaradi nje in sva jo hotela ugrabiti, toda to je bilo ravno tako, kakor če bi bila segala po mesecu na nebu.«

Drugi so glasno priznavali, da bi tako ženo zaman iskal na kraljevem dvoru v Krakovu. Zakaj poleg bogastva, lepote in plemenitosti so neizmerno cenili tudi njeno svežost in moč. In o tem je veljal en glas: »da je ženska, ki v gozdu z vilami podre medveda, a orehov ji ni treba gristi, ker jih položi na stol in naglo sede nanje, pa jih tako zdrobi vse, kakor bi pritisnil nanje z mlinskim kamenom«. Tako so jo častili i v župniji v Kšešni i po sosednih vaseh, a celo v vojvodskem Šeradzu. Dasi so jo zavidali Zbišku iz Bogdanjca, se niso preveč čudili, da jo je dobil, ker je tudi njega razglasila taka vojna slava, kakršne ni imel nihče v okolici.

Mladi vladike in plemiči so si pripovedovali cele povesti o Nemcih, ki jih je »izluščil« v bojih pod vojskovodjem Vitoldom in v dvobojih na steptani zemlji. Pravili so, da mu nobeden ni bil nikdar kos, da jih je v Malborgu dvanajst zbil s konj, med njimi brata velikega mojstra, Ulrika, naposled, da se je mogel dvobojevati celo s krakovskimi vitezi in

da mu je bil sam nepremagljivi Zaviša Čarni vdan prijatelj.

Nekateri niso hoteli verjeti tako nenavadnim pripovedkam, toda tudi ti so, ko se je govorilo o tem, koga bi okolica izbrala, ako bi morali poljski vitezi iti v boj proti tujcem, vendar govorili: »Seveda Zbiška.« Šele potem kosmatega Čtana iz Rogova in druge domače junake, ki pa so v viteški izurjenosti daleč zaostajali za mladim dedičem iz Bogdanjca.

Veliko bogastvo mu je obenem s slavo pridobivalo ugled pri ljudeh. Zakaj da je z Jagienko dobil Močidole in veliko opatovo imetje, to ni bila njegova zasluga, toda on je imel že prej Spihov z vsemi ogromnimi zakladi, ki si jih je nakopičil Jurand, a vrh tega so si ljudje šepetali, da bi samo plen, ki sta ga dobila in vzela viteza iz Bogdanjca v orožju, oblekah in draguljih, zadoščal za tri ali štiri vasi.

V tem so videli neko posebno milost božjo nad rodom Točarjev grba Tope podkve, ki je še pred kratkim tako propadel, da ni imel nič razen praznega Bogdanjca, a se je sedaj dvignil nad vse v okolici. »Saj v Bogdanjcu je ostalo po požaru samo vegasto domovje,« so pravili stari ljudje, »in posestvo samo so morali zaradi pomanjkanja delavnih moči zastaviti sorodniku, a sedaj grade utrjen grad.« In občudovanje je bilo veliko, toda ker je bil zvezan z njim splošen, instinktiven občutek, da se tudi ves narod bliža z nevzdržno naglostjo nekemu neizmernemu napredku in da mora biti po božji volji ravno tako urejeno, ni bilo v tem občudovanju nobene nevoščljivosti. Nasprotno, vsa okolica se je ponašala in bahala s tema vitezoma iz Bogdanjca. Bila sta očividni dokazi, kam lahko dovede plemiča krepka roka v zvezi s hrabrim srcem in viteškim hrepenjenjem po prigodah. Marsikdo je ob pogledu nanju začutil, da mu je pretesno v domačih gnezdih, med domačimi mejami in da so za steno v sovražnikovi

moči velika bogastva in obširne zemlje, ki jih je mo-
goče dobiti v neizmerno korist kraljestva in samega
sebe. In to preobilje sil, katero so občutili rodovi,
je dvigalo vso družbo, tako da je bila kakor vretje,
ki mora vzkipeti iz posode. Modri krakovski go-
spodje in mir ljubeči kralj so mogli te sile nekaj
časa zadrževati in odlašati vojno z večnim sovražni-
kom še dolgo let, toda nobena človeška moč jih ni
mogla popolnoma potlačiti in tudi ne zadržati tega
toka, ki dviga ljudsko dušo k veličini.

XLVI

Matko je doživel srečne dneve. Marsikdaj je pravil sosedom, da je dosegel več, kakor je pričakoval. Starost mu je pobelila le lase in brado, toda dosedaj mu ni vzela ne sil ne zdravja. Srce mu je bilo polno veselja, kakršnega doslej ni poznal. Njegov nekdanj strogi obraz je postajal vedno bolj dobrodušen, a oči so se nasmihale ljudem z dobrim nasmehom. V duši je bil prepričan, da se je vse zlo nehalo za vedno in da nobena skrb, nobena nesreča ne zmoti več kot svetel potoček mirno tekočih dni življenja. Saj je bila v vseh časih njegova največja želja, da bi se vojeval do starosti, na starost pa gospodaril in množil premoženje za »vnuke«, in ravno to se mu je vse natančno izpolnilo. Gospodarstvo je šlo kakor po loju. Gozdi so bili znatno iztrebljeni. Na izkrčenih in posejanih novinah so vsako pomlad zelenela različna žita; blago se je množilo; na lokah je bilo štirideset kobil z žrebeti, ki si jih je starec ogledoval vsak dan; črede ovac in goved so se pasle po ledinah in ogradah. Bogdanjec se je popolnoma izpremenil: iz opustošene naselbine je nastala obljudena in bogata vas, a kdor se mu je bližal, temu je že od daleč slepil oči stolp in še ne počrnele stene utrjenega gradu, ki so se v solncu bleščale kakor zlato, a v večerni zarji kakor škrlat.

Stari Matko se je torej veselil v srcu blaga, gospodarstva in ugodne sreče — in ni ugovarjal, ako so ljudje govorili, da ima srečno roko. Leto po dvojčkih je iznova prišel na svet deček, katerega je Jagienka na čast in v spomin na svojega očeta imenovala Ziha. Matko ga je z veseljem sprejel in niti najmanj ga ni skrbelo, da bi se moralo, ako bi šlo tako dalje, razkosati posestvo, pridobljeno s takim trdom in previdnostjo. »Kaj sva imela midva?« je

nekoč omenil to stvar Zbišku. »Nič! A vendar nam je Bog pomagal. Stari Pakoš iz Sulislavic ima eno samo vas, a dva in dvajset sinov, pa vendar ne umirajo od lakote. Mar je malo zemlje v kraljevini in na Litvi? Malo vasi in gradov v rokah pasjih križarskih bratov? Hej! Ako bi Gospod Jezus dal srečo, bi bilo mnogo prostora, ker tam so gradovi vsi iz rdeče opeke in iz njih bi naš milostljivi kralj napravil kaštelanije.« In ta stvar je bila vredna premisleka, ker je red stal na vrhuncu svoje moči, da je po bogastvu, moči, številu izvežbanih vojsk prekašal vsa zahodna kraljestva, a vendar je ta vitez mislil o križarskih gradovih kot o bodočih sedežih svojih vnukov. In gotovo so mnogi v Jagielovem kraljestvu imeli iste misli, ne le zato, ker so to bile stare poljske zemlje, na katerih je sedel križarski red, ampak tudi ker so čutili to mogočno silo, ki se je dvigala v prsih naroda in iskala na vseh straneh izhoda.

Šele v četrtem letu, računajoč od Zbiškove poroke, je bil grad dograjen, a še to ne le s pomočjo domačih, zgoželiških, močidolskih rok, ampak tudi sosednjih, a zlasti starega Volka iz Bžozove, ki je po sinovi smrti ostal sam na svetu in se zelo spoprijaznil z Matkom, a potem obrnil srce k Zbišku in Jagienki. Matko je olepšal sobane z vojnim plenom, ki sta si ga pridobila z Zbiškom ali pa podedovala po Jurandu iz Spihova, k temu je dodal dediščino po opatu in to, kar je prinesla Jagienka od doma, steklena okna je pripeljal iz Šeradza — in je uredil sijajno stanovanje. Vendarle so se Zbiško, žena in otroci preselili v grad šele v petem letu, ko so bila dovršena tudi druga poslopja kot hlevi, staje, kuhinje in kopeli, a obenem tudi podzemeljski oboki, ki so bili napravljeni iz kamenja in apna, da bi imeli večno trajnost. Sam pa se ni preselil v grad: rajši je ostal v starem domovanju, a na vse Zbiškove in

Jagienkine prošnje je odgovarjal odklanjajoč in utemeljeval svoje misli takole:

»Hočem umreti tam, kjer sem se rodil. Vidite, za bojev Gžimalitov z Nalenčani je bil Bogdanjec do tal požgan — vsa poslopja, vse kočje, da, še celo plotovi, le to domovje je ostalo. Ljudje so pravili, da ni hotelo goreti zaradi preobilnega mahu na strehi — toda jaz mislim, da je bila v tem tudi božja milost — in volja, da se vrnemo sem in tu zopet vzrastemo. Ko sva bila na vojni, sem se marsikdaj pritoževal, da se nimava kam vrniti, toda nisem imel popolnoma prav, ko sem tako govoril; kajti res da ni bilo mesta, kjer bi gospodarila, in tudi za v usta nisva imela ničesar, toda imela sva vsaj streho, pod katero sva lahko pribežala. Vi, mladi, to je nekaj drugega, toda jaz mislim, ker nas ni zapustil ta stari dom — se tudi meni ne spodobi, da ga zapustim.«

In ostal je. Vendar je rad prihajal v gradič, da si je ogledoval njegovo velikost in sijaj v primeri s prejšnjim bivališčem, a obenem bil pri Zbišku, Jagienki in »vnukih«. Vse, kar je videl tam, je bilo večinoma njegovo delo, a ga je vendar navdajalo s ponosom in občudovanjem. Včasih je prišel k njemu stari Volk, da se je pogovarjal z njim pri ognjišču, ali pa ga je on obiskoval z istim namenom v Bžozovi. Tako mu je nekoč izdal svoje misli o tem »novem redu«:

»Veste, da se včasih kar čudim. Saj je vendar znano, da je bil Zbiško v Krakovu na gradu pri kralju (da! tam so mu skoro odsekali glavo!), na Mazovju, v Malborgu in pri knezu Janušu, a tudi Jagienka je živela v izobilju, lastnega utrjenega gradu pa nista imela... Toda sedaj je to tako, kakor bi sploh nikdar ne bila živela drugače... Hodita, pravim vam, po sobah in hodita — in ukazujeta služabnikom, a ako se utrudita, pa lepo sedeta. Pravi kaštelan in kaštelanka! Imata tudi sobo, v kateri

obedujeta z oskrbniki, oglarji in družino, a v njej klopi, zanj in zanjo vzvišena sedeža — drugi pa sedé niže in čakajo, dokler si gospoda pošteno ne naloži skled. Tak je pač dvorski običaj, da se mora človek spomniti, da to vendar ni visoka gospoda, marveč nečak in njegova žena, ki mene, starca, nosita na rokah, me posajata na prvo mesto in me imenujeta svojega dobrotnika.

»Zato ju tudi Gospod Jezus blagoslavlja,« je pripomnil stari Volk.

Potem je žalostno pokimal z glavo, se napil medice, dregnil z železnim drogom polena na ognjišču in rekel:

»A moj fant ni imel sreče!«

»Volja božja!«

»I no! Starejši, ki jih je bilo pet, so že davno prej pomrli. Saj veste. Je že bila volja božja. Toda ta je bil izmed vseh najkrepkejši. Pravi Volk in, ako bi ne bil padel, bi danes morda tudi sedel na svojem gradu.«

»Mar bi bil Čtan padel.«

»Kaj ta Čtan! Mlinski kamen si lahko naprti na pleča, toda kolikokrat ga je moj fant naklestil. Moj je imel viteško izurjenost, a Čtana sedaj žena bije po gobcu; sicer je močan dedec, a neumen.«

»Hej! Kakor podrepni jermen!« je pritrdil Matko.

In o priliki je povzdigoval do nebes viteško izurjenost in pamet Zbiškovo, da se je v Malborgu boril na nož z najodličnejšimi vitezi, »a tudi s knezi vam bo tako govoril, kakor bi lešnike grizel«. Slavil je tudi njegovo razsodnost in spretnost v gospodarstvu, ki bi brez nje grad kmalu pojedel imetje. Ker ni hotel, da bi stari Volk mislil, da jim grozi kaj takšnega, je končal s pridušenim glasom:

»No, po božji milosti je vsega dobrega dovolj, več kakor ljudje mislijo, toda ne pravite o tem nikomur.«

Ljudje so si pa vendar domišljali, vedeli in si pripovedovali več kot preveč, zlasti o bogastvu, ki so si ga Bogdanjci baje pripeljali iz Spihova. Pravili so, da so vozili denar z Mazovja v sodih za sol. Matko je tudi posodil nekoliko gživen bogatim graščakom na Konecpolju, kar je končno prepričalo okolico v mnenju o njegovih »zakladih«. Zagetadelj je rasel pomen Bogdanjcev, raslo spoštovanje in gostov ni nikdar manjkalo v gradu, a Matko, dasi je bil varčen, jih ni gledal z neprijaznim očesom, ker je vedel, da tudi to množi slavo rodu.

Zlasti krsti so bili sijajni. A enkrat na leto, po Velikem Šmarnu je prirejal Zbiško veliko svečanost za sosede, na katero so prihajale tudi plemkinje, da so gledale viteške igre, poslušale pevce in plesale z mladimi vitezi pri smolnatih plamenicah do ranega jutra. Takrat si je stari Matko pasel oči in se veselil ob pogledu na Zbiška in Jagienko, ki sta bila tako gosposka. Zbiško je postal možat, se razrasel, a dasi se je pri krepki in visoki postavi zdel njegov obraz vedno mlad, je vendar, ko si je zavezal bujne lase s škrlatastim trakom, se oblekel v sijajno opravo, prevezeno s srebrnimi in zlatimi nitmi, ne le Matko, ampak tudi marsikateri plemič dejal sam pri sebi: »Za Boga! Resnično pravi knez, ki sedi na svojem gradu.« A pred Jagienko so marsikdaj poklekali vitezi, ki so poznali zapadni običaj, proseč, da bi jim hotela biti kraljica njihovih misli — tako je žarela od zdravja, mladosti, moči in lepote. Sam stari graščak na Konecpolju, ki je bil šeradski vojvoda, je obstal, ko jo je videl, in jo je primerjal jutranji zarji, da, celo »solnčecu, ki daje svetu svetlobo in celo stare kosti napolnjuje z večjo toploto«.

XLVII

Vendar v petem letu, ko je bil v vseh vaseh vpeljan nenavaden red, ko je že nekoliko mesecev nad dovršenim stolpom vihrala zastava s Topo podkvo in je Jagienka srečno povila četrtega sina, ki so ga imenovali Juranda, je stari Matko nekoč takole rekel Zbišku:

»Vse gre po sreči, a če bi Gospod Jezus podelil še eno srečo — pa bi mirno umrl.«

A Zbiško ga je pogledal z vprašujočim pogledom in ga čez čas vprašal:

»Najbrž govorite o vojni s križarji, zakaj česa bi vam bilo še potreba?«

»Pravim ti, kar sem že nekdam rekel,« je odgovoril Matko, »dokler bo živel veliki mojster Konrad, ne bo vojne.«

»Mar bo večno živel?«

»Toda tudi jaz ne bom večno, in zato mislim na nekaj drugega.«

»Na kaj neki?«

»Ii! Bolje, da ne odgovarjam. Medtem se odpravim v Spihov, a morda se mi posreči tudi h knezoma na Plocku in na Čersku.«

Zbiško se ni preveč začudil temu odgovoru, ker je stari Matko v zadnjih letih nekolikokrat odpotoval v Spihov, zato je samo vprašal:

»Ali ostanete dolgo tam?«

»Dlje kakor navadno, ker se mislim ustaviti v Plocku.«

In res, teden pozneje je Matko odpotoval. Vzel je s seboj nekoliko voz in dobro orožje, »ako bi se bilo treba dvobojevati«. Pri odhodu je povedal, da se morda zamudi dlje kakor navadno, in res se je dlje zamudil, ker ni bilo pol leta nobene vesti o njem. Zbiško se je začel vznemirjati in je končno

odposlal posebnega sla v Spihov, a ta je srečal Matka za Šeradzem in se vrnil z njim.

Stari vitez se je vrnil nekako čemerren, ko pa je Zbiška natančno izprašal o vsem, kar se je med njegovo odsotnostjo zgodilo — in pomirjen, da je šlo vse po sreči — se je razveselil in začel pripovedovati o svojem pohodu.

»Veš, da sem bil v Malborgu,« je rekel.

»V Malborgu?«

»Kje drugje neki?«

Zbiško ga je za hip pogledal z začudenimi očmi, potem pa se je naglo udaril z dlanjo po stegnu in rekel:

»Oj, za Boga! Jaz pa sem pozabil na smrt.«

»Lahko tebi, ker si izpolnil obljubo,« je odgovoril Matko, »toda ne daj Bog, da bi se jaz izognil prisegi in lastni časti. Ni naš običaj, da bi od česa odnehali — in kakor mi pomagaj sv. Križ, dokler je sapa v meni, toliko časa ne odneham.«

Tedaj se je Matku stemnil obraz in bil tako grozen in nepomirljiv, kakršnega je Zbiško videl le v prejšnjih letih pri Vitoldu in Skirvoju, ko je imelo priti do bitke s križarji.

»No, kaj je?« je vprašal. »Ali se vam je odzval?«

»Ne, ker ni sprejel dvoboja.«

»Zakaj ne?«

»Ker je postal veliki komtur.«

»Kuno Lichtenstein veliki komtur?«

»Da! Morda ga izberejo tudi za velikega mojstra. Kdo ve! Toda on že sedaj meni, da je enak knezom. Pravijo, da vse vodi in da so vse zadeve križarskega reda na njegovi glavi in da veliki mojster ne začne ničesar brez njega. Kje naj se tak postavi na steptano zemljo! Samo zasmeh si nakoplješ!«

»Ali so vas zasmehovali?« je vprašal Zbiško, kateremu so se oči namah zaiskrile.

»Smejala se je kneginja Aleksandra v Plocku: ‚Pojdite,‘ je dejala, ‚in pozovite rimskega cesarja! Njemu (t. j. Lichtensteinu),‘ je rekla, ‚so, kakor vemo, poslali pozive Zaviša Čarni, Povala in Paško iz Biskupic, a celo tem možem ni nič odgovoril, ker ne more. Saj poguma mu ne manjka, samo ker je redovnik in ima tako visoko dostojanstvo, da mu ni za te stvari — in bi izgubil na časti več, če bi bil sprejel dvoboj, kakor da ga je odklonil.‘ Tako je govorila gospa.«

»Kaj pa ste rekli vi na to?«

»Strašno sem se razburil, toda rekel sem, da moram tako v Malborg, da povem Bogu in ljudem: ‚Kar je bilo v moji moči, to sem storil.‘ Prosil sem torej gospo, da mi poveri kako poslanstvo in mi da pismo za Malborg, ker sem vedel, da drugače ne odnesem glave iz tega volčjega gnezda. V duši sem si mislil takole: res ni hotel odgovoriti ne Zaviši, ne Povali, ne Pašku, toda ako ga vpričo samega velikega mojstra, vseh komturjev in gostov zgrabim za gobec in mu izpulim brke in brado, se bo vendar oglasil.«

»Da bi vas!« je navdušeno zaklical Zbiško.

»Kaj?« je rekel stari vitez. »Za vse se dobi pomoč, samo da imaš glavo na vratu. Toda tu mi je Gospod Jezus odtegnil svojo milost, ker ga nisem dobil v Malborgu. Povedali so mi, da je odšel kot poslanec k Vitoldu. Tedaj nisem vedel, kaj naj storim, ali naj ga počakam, ali naj grem za njim. Bal sem se, da se zgrešiva. Ker pa že od prej poznam velikega mojstra in velikega oblačilnika, sem jima razodel skrivnost, čemu sem prišel, onadva pa sta zavpila, da to ni mogoče.«

»Zakaj?«

»Iz istega vzroka, ki mi ga je povedala kneginja v Plocku. In veliki mojster je rekel: ‚Kaj bi mislil o meni, ako bi se jaz dvobojeval z vsakim vitezom z Mazovja ali iz Poljske?‘ No — prav bi bilo,

ker bi ga že davno ne bilo na svetu. Čudila sta se oba — in pripovedovala o tem pri mizi pri večerji. Pravim ti, kakor bi bil dregnil v panj! A zlasti med gosti se jih je dvignila cela gruča: „Kuno,“ so kričali, „ne more, toda mi moremo!“ Izbral sem si torej tri, hoteč se po vrsti dvobojevati z njimi, toda veliki mojster je po dolgih prošnjah dovolil dvoboj samo z enim, ki mu je bilo tudi Lichtenstein ime in je bil Kunonov sorodnik.«

»No in kaj?« je vzkliknil Zbiško.

»I no, pripeljal sem s seboj njegov oklep, toda popolnoma razbit, da mi zanj ne da nihče niti gživne.«

»Bojte se Boga, torej ste izpolnili prisego!«

»V začetku sem bil vesel, ker sem bil tudi jaz istega mnjenja, toda potem sem pomislil: „Ne! — To ni vseeno!“ In sedaj nimam nobenega miru, ker to pač ni vseeno!«

Toda Zbiško ga je začel tolažiti.

»Mene tudi poznate, da v takih stvareh ne prizanašam niti sebi niti komu drugemu, toda ko bi se mi tako prigodilo, bi imel dovolj. In rečem vam, da mi največji vitezi v Krakovu v tem pritrdé. Sam Zaviša, ki se v viteški časti najbolj spozna, vam gotovo ne pove nič drugega.«

»Misliš?« je vprašal Matko.

»Le pomislite: oni so slavni na vsem svetu — in so ga tudi pozvali, a nobeden ni dosegel niti toliko, kolikor ste dosegli vi. Obljubili ste smrt Lichtensteinu — in res ste pobili Lichtensteina.«

»Morda,« je rekel stari vitez.

A Zbiško, ki so ga zanimalo viteške zadeve, je vprašal:

»No, povejte, ali je bil mlad ali star, kako je bilo, s konja ali peš?«

»Štel je pet in trideset let in brado je imel do pasa, a bilo je s konja. Bog mi je pomagal, da sem ga zadel s kopjem, toda potem je prišlo do mečev.

Rečem ti, da mu je kri tako bruhala iz ust, da mu je bila vsa brada kakor storž.«

»Pa ste se tolikokrat pritoževali, da se starate?«

»Da, ako sedem na konja ali pa se razkoračim na tleh, se krepko držim, samo na sedlo ne morem skočiti v popolni bojni opravi.«

»Toda tudi Kuno bi se vam ne bil ubranil.«

Stari je prezirljivo zamahnil z roko, češ, s Kunonom bi mu bilo šlo znatno laže. Nato sta si šla ogledat uplenjeni oklep, ki ga je vzel Matko samo v znamenje zmage, saj je bil preveč razbit in zato brez vrednosti. Le nabedrniki in naročnice so bile nedotaknjene in odlično izdelane.

»A bilo bi mi le ljubše, ako bi bile Kunonove,« je žalostno rekel Matko.

Na to Zbiško:

»Bog ve, kaj je boljše. Kunona, ako postane veliki mojster, tako ne dosežete, razen v kaki veliki bitki.«

»Nastavljal sem ušesa, kaj pravijo ljudje,« je odgovoril Matko. »Nekateri pravijo, da bo po Kondratu Kuno, a drugi, da Kondratov brat Ulrik.«

»Ljubši bi mi bil Ulrik,« je rekel Zbiško.

»Tudi meni, a veš zakaj? Kuno ima večjo in bistrejšo pamet, a Ulrik je vročekrvnejši. To je pravi vitez, ki spoštuje čast, a tudi želi vojne z nami. Pravijo tudi, ako postane veliki mojster, da pride kmalu do take vojne, kakršne še ni bilo na svetu. A Kondrat često pade v omedlevico. Nekoč je omedlel celo v moji navzočnosti. Hej! Morda dočakamo!«

»Bog daj to! Ali so kaki novi spori s kraljestvom?«

»So stari in novi. Križar ostane vedno križar. Dasi ve, da si močnejši in da je slabo, če se spre s teboj, bo vendar prežal nate, ker drugače ne more.«

»Oni namreč mislijo, da je križarski red močnejši kakor vsa kraljestva.«

»Ne vsi, ali mnogo jih je, a med njimi tudi Ulrik. Resnično povedano, je to ogromna sila.«

»Ali se spominjate, kaj je govoril Zindram iz Maškovic?«

»Da, in tam je vsako leto huje. Brat brata ne sprejema tako, kakor so mene tam sprejemali, ako ni križar videl. Tam so jih že vsi siti.«

»Torej ne bomo dolgo čakali!«

»Ne dolgo ali pa tudi dolgo,« je rekel Matko.

A čez čas je dodal:

»A medtem je treba delati — in množiti imetje, da stopimo dobro oboroženi na bojišče.«

XLVIII

Veliki mojster Konrad je vendar umrl šele čez eno leto. Jaško iz Zgoželic, Jagienkin brat, ki je prvi slišal v Šeradzu novico i o njegovi smrti i o izvolitvi Ulrika von Jungingen, jo je tudi prvi prinesel v Bogdanjec, kjer je kakor v vseh plemiških bivališčih globoko zadela duše in srca. »Nastanejo časi, kakršnih dosedaj ni bilo,« je svečano rekel stari Matko, a Jagienka je v prvem hipu pripeljala vse otroke pred Zbiška in se sama začela poslavlјati od njega, kakor bi moral že jutri odriniti. Matko in Zbiško sta vedela, da se vojna ne razvname tako hitro kakor ogenj v kaminu, vendar sta bila prepričana, da pride do nje — in sta se začela pripravljati. Izbirala sta konje, orožje, urila v vojnem poslu oprode, služabništvo, vaške župane, ki so bili po nemškem pravu obvezani, da se javijo s konjem na vojno, in ubožnejše plemiče — vladike — ker ti so se radi oklepali premožnejših. Isto so delali tudi po drugih dvorih, povsod so odmevala kladiva po kovačnicah, povsod so čistili stare oklepe, mazali z raztoplјeno mastjo loke in jermenje, kovali voze, pripravljali zaloge kaše in prekajenega mesa. Pri cerkvah so ob nedeljah in praznikih izpraševali po novicah in se žalostili, ako so govorili o miru, ker je vsakdo nosil v srcu občutek, da je treba vendar napraviti konec temu strašnemu sovražniku vsega plemenar in da kraljestvo ne bo vzcvetelo v svoji moči, v miru in delu, dokler ne bodo križarjem po besedah sv. Brigitte polomljeni zobje in jim odsekane desne roke.

V Kšešni so zlasti obkoljevali Matka in Zbiška kot moža, ki sta poznala križarski red in bila strokovnjaka v vojni z Nemci. Izpraševali ju niso le po novicah, ampak tudi o načinu, kako se je treba bo-

jevati z Nemci: kako je najbolje udariti po njih, kakе navade imajo pri dvobojih, v čem nadkriljujejo Poljake, a v čem so pod njimi, in ali je lažje udariti po oklepih s sekiro, ali tudi z mečem, kadar se zlo-mijo kopja.

Ona pa sta bila res izurjena v tej stvari, zato so ju poslušali z veliko pozornostjo, tembolj, ker je vladalo splošno prepričanje, da vojna ne bo lahka, da se bo treba meriti z najboljšimi vitezi vseh de-žel in ne bo ostalo pri tem, da tu pa tam pobiješ sovražnika, ampak da bo treba to storiti temeljito, do konca, ali pa tudi poginiti. Tedaj so vladike go-vorili med seboj: »Če je treba, je treba — njihova smrt ali pa naša.« In pokolenju, ki je nosilo v duši občutek prihodnje veličine, to ni jemalo volje, na-sprotno, rasla je od ure do ure, od dneva do dne-va in lotevali so se dela brez praznega hvalisanja in bahavosti, ampak z neko vztrajno zbranostjo in pripravo na smrt.

»Nam ali njim je zapisana smrt.«

Medtem pa je čas mineval in se vlekel, a vojne ni bilo. Res so govorili o sporu med kraljem Vladi-slavom in viteškim redom — in tudi o dobžinjski zemlji, dasi je bila že pred leti odkupljena, in o ob-mejnih sporih, o nekem Drezdenku, o katerem jih je mnogo slišalo prvič v življenju; zanje sta se pre-pirali obe strani, toda vojne ni bilo. Nekateri so ce-lo začeli dvomiti, ali bo, zakaj spori so bili vedno, toda vse se je navadno končalo na sestankih, poga-janjih in s tem, da so medsebojno menjavali poslan-stva. Raznesla se je namreč novica, da so tudi sedaj prišli neki križarski poslanci v Krakov, a poljski so se napotili v Malborg. Začeli so govoriti o po-sredovanju češkega in ogrskega kralja, a celo sa-mega papeža. Daleč od Krakova niso vedeli nič natančnega, zato so se širili med ljudmi različni, često divji in neverjetni glasovi, a vojne ni bilo.

Končno niti sam Matko, ki se je spominjal nemalo vojnih groženj in pogajanj, ni vedel, kaj naj misli o vsem; zato se je odpravil v Krakov, da bi zvedel kaj natančnejšega. Tam se ni mudil dolgo, ker je bil že šesti teden nazaj — in vrnil se je z zelo razjasnjenim obrazom. Ko so ga že v Kšešni kakor navadno obkrožili radovedni plemiči, jim je na številna vprašanja odgovoril z vprašanjem:

»Ali imate konice pri kopjih in sekire nabrušene?«

»Kako ne? Seveda! Pri ranah božjih! Kakšne novice prinašate? Koga ste videli?« so vpili od vseh strani.

»Koga sem videl? Zindrama iz Maškovic! Kakšne novice? Take, da bo treba kmalu osedlati konje.«

»Za Boga! Kako to? Pripovedujte!«

»Ali ste slišali o Drezdenku?«

»Seveda smo slišali. Toda to je gradič, kakor jih je mnogo, in zemlje ni tam nič več kakor pri vas v Bogdanjcu.«

»Malenkosten povod za vojno, kaj?«

»Gotovo malenkosten; bili so tudi večji, a vendar ni bilo potem nič.«

»A veste, kakšno povest mi je povedal Zindram iz Maškovic o tem Drezdenku?«

»Govorite hitreje, sicer nam zgoré čepice na glavah!«

»Povedal mi je takole: ‚Slepec je šel po cesti, se spotaknil ob kamen in padel. Padel je, ker je bil slep, toda kamen je bil vendar vzrok.‘ Torej Drezdenko je tak kamen.«

»Kako to? Red še stoji.«

»Ne razumete? Torej vam povem drugače: Ako je posoda prepolna, jo ena kapljica prelije.«

Viteze je objelo tako navdušenje, da jih je moral Matko krotiti, ker so hoteli takoj sesti na konje in odriniti v Šeradz.

»Bodite pripravljeni,« jim je pravil, »toda čakajte potrpežljivo. Saj ne pozabijo na nas.«

Torej so vztrajali, toda čakali so dolgo, celo tako dolgo, da so nekateri začeli iznova dvomiti. Toda Matko ni dvomil, zakaj kakor se po ptičjem letu pozna prihod pomladi, tako je tudi on kot izkušen človek iz različnih znamenj znal sklepati, da se bliža vojna — in to velika.

Najprej so priredili lov v vseh kraljevskih gozdih in puščah, in sicer tako ogromen, kakršnega se niso spominjali najstarejši ljudje. Zbrali so na tisoče gonjačev, ki so pobili cele črede zobrov, turrov, jelenov, merjascev in razne manjše divjačine. Gozdi so se kadili cele tedne in mesece, v dimu so sušili soljeno meso in ga nato pošiljali v vojvodska mesta, a odtod v skladišča v Plock. Bilo je očitno, da je šlo za prehrano velikih vojsk. Matko je dobro vedel, kaj naj misli o tem, kajti ravno take love je prirejal pred vsakim večjim pohodom na Litvi Viltold. Toda bila so še druga znamenja. Kmetje so namreč v celih gručah začeli bežati »izpod Nemca« v kraljevino in na Mazovje. V okolico Bogdanjca so prihajali v glavnem podaniki nemških vitezov iz Šlezije, toda vedeli so, da se isto dogaja povsod, a zlasti na Mazovju. Čeh, ki je gospodaril v Spihovu na Mazovju, je poslal odtam nekaj Mazurov, ki so pribežali k njemu s Pruskega. Ti ljudje so prosili, da se jim dovoli, da se udeleže vojne, ker so se hoteli maščevati za svoje krivice nad križarji, ki so jih sovražili iz vse duše. Pravili so tudi, da so nekatere obmejne vasi v Prusiji skoraj popolnoma prazne, ker so se kmetje z ženami in otroki preselili v mazovsko kneževino. Križarji so sicer ujete begunce obešali, toda nesrečnega naroda ni moglo nič več zadržati in marsikdo je rajši imel smrt kakor življenje pod strašnim nemškim jarmom. Dalje so se začeli klatiti po vsej deželi »berači« iz Prusije. Vsi so šli proti Krakovu. Prihajali so iz Gdanjska, iz Mal-

borga, iz Torunja, še celo iz daljnega Kraljevca, iz vseh pruskih mest in iz vseh komandorij. Med njimi niso bili samo berači, ampak tudi cerkovniki, organisti, razni samostanski služabniki, še celo kleriki in duhovniki. Domnevali so, da prinašajo vesti o vsem, kar se dogaja na Pruskem: o vojnih pripravah, o utrjevanju gradov, o posadkah, o najemniških vojskah in o gostih. Tudi se je šepetalo, da so se po vojvodskih mestih vojvode, a v Krakovu kraljevi svetovalci zaklepali z njimi, jih po cele ure poslušali in zapisovali njihove novice. Nekateri so se takoj vrnili v Prusijo, a se potem zopet pojavljali v kraljevini. Iz Krakova so prihajale vesti, da vedo po njih kralj in njegovi svetovalci za vsak korak križarjev.

Nasprotno se je dogajalo v Malborgu. Neki duhovnik, ki je zbežal iz tega mesta, se je ustavil pri gospodi iz Konecpolja in jim pripovedoval, da velikega mojstra Ulrika in druge križarje ne skrbe vesti iz Poljske in da so prepričani, da z enim mahljajem zavzamejo in razdenejo na vekov veke vse kraljestvo, »tako da ne bo sledu po njem«. Ponovil je pri tem besede velikega mojstra, ki jih je izgovoril na gostiji v Malborgu: »Čim več jih bo, tem cenejši bodo kožuhi v Malborgu.« Pripravljali so se torej na vojno veseli in opojeni, zaupajoč v lastno moč in v pomoč, ki jim jo pošljejo vsa, še celo najbolj oddaljena kraljestva.

Toda kljub vsem tem vojnim znamenjem, pripravam in prizadevanjem vojna ni prihajala tako naglo, kakor so si ljudje želeli. Mlademu gospodu iz Bogdanjca je bilo že tudi dolgčas doma. Vse je bilo že davno pripravljeno. Duša v njem je hrepenela po slavi in boju, zato mu je bil vsak dan odlasjanja težak — in često je zaradi tega očital stricu, kakor da bi bila vojna ali mir odvisna od njega.

»Saj ste zagotovo obetali, da pride do vojne,« je govoril, »a zopet nič in nič!«

Na to je dejal Matko:

»Pameten si, a ne preveč! Mar ne vidiš, kaj se godi?«

»Če pa se kralj v zadnjem trenutku premisli? Pravijo, da noče vojne.«

»Seveda je noče, toda kdo, ako ne on, je zakričal: ‚Ne bi bil kralj, ako bi pustil, da mi vzamejo Drezdenko,‘ a kakor so Nemci vzeli Drezdenko, tako ga tudi držé. Da, kralj noče, da bi se prelivala krščanska kri, toda kraljevi svetovalci, ki imajo bistro pamet in čutijo poljsko premoč, pritiskajo Nemce k steni — in rečem ti samo to, ako bi ne bilo Drezdenka, bi se našlo kaj drugega.«

»Kakor sem slišal, je še veliki mojster Kondrat zasedel Drezdenko, a on se je gotovo bal kralja.«

»Bal se je, ker je bolje poznal poljsko silo kakor drugi, toda križarske požrešnosti tudi on ni znal brzdati. V Krakovu so mi pravili takole: Stari von Ost, gospod Drezdenka, se je v času, ko so križarji zavzeli Novo marko, poklonil kot vazal kralju, ker je bila ta zemlja od nekdanj poljska, torej je hotel pripadati kraljevini. Toda križarji so ga povabili v Malborg, ga napojili z vinom in dobili od njega podpis. Takrat pa je pošla kralju vsa potrpežljivost.«

»Verjamem, da mu je pošla!« je zaklical Zbiško.

Toda Matko je rekel:

»Toda to je tako, kakor je povedal Zindram iz Maškovic: Drezdenko je kakor kamen, ki se je spotaknil slepec obenj in se prevrnil.«

»Ako pa Nemci oddajo Drezdenko, kaj potem?«

»Najdejo drug kamen. Toda ne odda ti križar tega, kar je enkrat požrl, kvečjemu če mu razparaš trebuh, kar naj nam Bog da, da bi kmalu storili.«

»Ne!« je zaklical Zbiško v duhu potolažen.
»Kondrat bi morda oddal, Ulrik ne odda. To je

pravi vitez, na katerem ni nobene napake, toda zelo vročekrven.«

Tako sta se onadva razgovarjala med seboj. A medtem so se dogodki razvijali, kakor se kotali kamen, ki ga sune popotnik z nogo na gorski stezi, z vedno večjo hitrostjo v prepad.

Naglo se je po vsej deželi raznesla vest, da so križarji napadli in zasedli staropoljski, Johanitom zastavljeni Santok. Novi veliki mojster Ulrik je nalašč odpotoval iz Malborga, ko so prišli poljski poslanci, da bi mu čestitali k njegovi izvolitvi, in je takoj ob nastopu svoje vlade ukazal, naj se v občevanju s kraljem in Poljsko rabi nemščina in ne več latinščina, pa je s tem pokazal, kdo je. Krakovska gospoda, ki je natihoma silila v vojno, je razumela, da on sili vanjo glasno in ne le glasno, marveč slepo in s tako drznostjo, ki je gledé poljskega naroda niso veliki mojstri kazali niti takrat, ko je bila njihova sila resnično večja, a moč kraljestva manjša kakor sedaj.

Vendar so se manj vročekrveni, a bolj zviti križarski dostojanstveniki, kakor je bil Ulrik, ki so poznali Vitolda, trudili, da ga pridobé z darovi in prilizovanjem, ki je presegalo vsako mero; podobno prilizovanje bi lahko našel v onih časih, ko so rimskim cezarjem še za življenja žrtvovali in gradili oltarje. »Dva dobrotnika ima naš red,« so govorili križarji in se klanjali temu namestniku Jagiela, »prvi je Bog, a drugi Vitold; zato je križarjem sveta vsaka želja in vsaka beseda Vitoldova.« In prosili so ga, naj posreduje v zadevi Drezdenka, misleč, ako kot kraljev podanik prevzame posredništvo, razžali s tem samega kralja — in dobri odnošaji med njima se pretrgajo, ako ne za vedno, pa vsaj za daljšo dobo. Toda ker so gospodje svetovalci vedeli za vse, kar se dogaja in namerava v Malborgu, zato je tudi kralj izbral Vitolda za razsodnika.

In red je obžaloval izbor. Križarski dostojan-

stveniki, ki se jim je zdelo, da poznajo velikega kneza, ga niso še dovolj poznali, zakaj Vitold ni le prisodil Drezdenka Poljakom, marveč je — ker je obenem vedel in uganil, kako se mora stvar končati — zopet zanetil vstajo na Žmujdži in začel kazati križarskemu redu čimdalje groznejše lice ter si pomagat z ljudmi, orožjem in žitom, ki ga je dobil iz rodovitnih poljskih krajev.

Ko se je to zgodilo, so vsi po vseh krajih ogromne države razumeli, da je odbila odločilna ura. In res je odbila.

Ko so nekoč sedeli stari Matko, Zbiško in Jagienka pred grajskimi vrati v Bogdanjcu, uživajoč lepo vreme in toploto — se je naglo pojavil na spenjenem konju neznan človek, vrgel nekaj podobnega vencu, spletenemu iz trte in vrbovja, vitezom pred noge in vzkliknil: »Na noge! Na noge!« — in zdirjal dalje.

A oni so planili pokonci v velikem razburjenju. Matkov obraz je bil grozen in svečanosten. Zbiško je skočil, da bi odposlal hlapca s palico (= naznanilom za poziv na vojno), potem pa se je vrnil z ognjem v zenicah in zaklical:

»Vojna! Končno jo je Bog dal! Vojna!«

»In taka, kakršne prej niste videli!« je resno pripomnil Matko.

Nato je kriknil na družino, ki se je takoj zbrala okoli gospode.

»Zatrobite s stolpa na vse štiri strani sveta, a drugi naj odhite v vasi po župane. Pripeljite konje iz staj in naprezite vozé. Takoj!«

In njegov glas še ni utihnil, ko se je služinčad razbežala na razne strani, da izpolni ukaze, ki niso bili težki, ker je bilo vse že davno pripravljeno: ljudje, vozovi, konji, orožje, oprava, prehrana — treba je bilo samo sesti in oditi.

Toda prej je Zbiško še vprašal Matka:

»A vi ne ostanete doma?«

»Jaz? Kaj pa misliš?«

»Po pravu namreč lahko ostanete, ker ste že v letih, a bilo bi tudi varstvo za Jagienko in otroke.«

»No, poslušaj me vendar, saj sem do svojih belih las čakal na to uro.«

In bilo je dovolj pogledati na njegovo ledeno, strogo obličje, pa si spoznal, da je vsako pregovarjanje zaman. Sicer pa je bil kljub svojemu sedmemu križu še svež kakor hrast in roke so se mu lahko premikale, a sekira je v njih kar grčala. Res ni mogel več skočiti v popolni opravi brez stremen na konja, toda tudi mnogo mladih, zlasti med zapadnimi vitezi ni moglo storiti tega. Zato pa je imel ogromno viteško izurjenost in bolj izkušenega bojvnika ni bilo v vsej okolici.

Jagienka se tudi očitvidno ni bala ostati sama doma. Ko je slišala moževe besede, je vstala, mu poljubila roko in rekla:

»Ne boj se zame, mili Zbiško, ker trdnjava je dobra, a ti veš, da jaz tudi nisem preveč boječa in da lok in sulica nista zame nič novega. Ni čas, da misliš na nas, če je potreba rešiti kraljestvo, a nad nami bo čuval Bog.«

In naglo so se ji oči napolnile s solzami, ki so ji pritekale v debelih kapljah po prelepem lilijinem obrazu. Pokazala je na gručico otrok pa nadaljevala z razburjenim, drgetajočim glasom:

»Hej! Ako bi ne bilo tega drobiža, bi ti ležala toliko časa pred nogami, dokler bi me ne vzel na to vojno!«

»Jagienka!« je vzkliknil Zbiško in jo objel.

A ona ga je tudi objela okoli vratu in začela ponavljati, stiskajoč se z vso silo k njemu:

»Samo vrni se, moj zlati, moj edini, moj najdražji!«

»In hvali vsak dan Boga, da ti je dal tako ženo!« je dodal z globokim glasom Matko.

In pol ure pozneje so sneli zastavo s stolpa v

znamenje, da gospodarja ni doma. Zbiško in Matko sta dovolila, da ju je Jagienka z otroki spremila do Šeradza; po obilni južini so odrinili vsi skupaj z ljudmi in celim taborom voz.

Dan je bil jasen, brez vetra. Gozd je stal v tišini, nepremičen. Črede na poljih in obronkih so tudi uživale opoldanski počitek, prežvekujoč mirno in nekako zamišljeno. Le vsled suhega zraka so se tu pa tam po cestah dvigali oblački zlatega prahu, a nad temi oblački so plavali nekaki ogenjčki, ki so neizmerno bleščali v solncu. Zbiško jih je pokazal ženi in otrokom in rekel:

»Veste, kaj se bliska tam nad prahom? To so konice kopij in sulic. Zdi se, da so že povsod dobili poziv, od vseh strani hiti narod nad Nemce.«

In res je bilo tako. Nedaleč od meje Bogdanjca so srečali Jagienkinega brata, mladega Jaška iz Zgoželic, ki je kot dosti premožen graščak šel s tremi kopji in vodil s seboj dvajset ljudi.

Kmalu potem se je na razpotju iz oblakov pred njimi pokazalo kosmato obličje Čtana iz Rogova, ki sicer ni bil prijatelj Bogdanjcev, a je sedaj oddaleč zavpil: »Le po teh pasjih bratih!« Priklonil se jim je ljubeznivo in oddirjal v sivem oblaku dalje. Srečali so tudi starega Volka iz Bžozova. Glava se mu je že nekoliko tresla od starosti, toda šel je tudi on, da se maščuje za smrt sina, ki so mu ga ubili Nemci v Šleziji.

In čim bolj so se bližali Šeradzu, tem pogostejši so bili po cestah oblaki prahu, a ko so se oddaleč že pokazali mestni stolpi, je bila vsa cesta polna županov in oboroženih mož, ki so vsi hiteli na zbirališče. Ko je torej stari Matko videl to številno ljudstvo, čvrsto in sveže, odporno v boju in utrjeno v slabem vremenu, v dežju, mrazu in v vseh drugih naporih, se je potolažil v svojem srcu in si prerokoval gotovo zmago.

XLIX

In naposled je izbruhnila vojna, v začetku brez mnogih bitk, toda sprva ni bila preveč ugodna za Poljake. Preden so dospele poljske vojske, so križarji zavzeli Bobrovnike, zrušili Zlatorijo — in zopet zavzeli nesrečno in nedavno s takim trudom pridobljeno dobžinjsko ozemlje. Toda češko in ogrsko posredovanje je za nekaj časa pomirilo vojni vihar. Nastopilo je premirje, med katerim bi češki kralj Vaclav moral razsoditi spore med Poljsko in križarskim redom.

Kljub temu niso v zimskih in pomladanskih mesecih nehali zbirati vojska in jih pošiljati drug proti drugim; ko pa je podkupljeni češki kralj razsodil v korist križarskemu redu, je morala vojna izbruhniti nanovo.

A medtem je prišlo poletje, a z njim vred so dospeli »narodi« pod Vitoldom. Ko so pod Červinskim prebrodili reko, sta se združili obe vojski in prapori mazovskih knezov. Na drugi strani je stalo pod Svečem sto tisoč Nemcev v železnih oklepih. Kralj je hotel prebroditi Drvento in kreniti po kratki poti proti Malborgu, ker pa se je pokazalo, da reke ni mogoče prebroditi, se je obrnil od Kužentnika proti Džaldovu in, ko je porušil križarski grad Dombrovno ali Gilgenburg, se je tamkaj utaboril.

On in poljski in litevski dostojanstveniki so vedeli, da mora odločilna bitka nastopiti v kratkem, vendar ni nihče sodil, da bi moglo priti do nje prej kakor čez nekaj dni. Mislili so, da bo veliki mojster zastavil pot kralju in da bo dal svojim četam počitek, da se spuste v bitko na življenje in smrt spočite in sveže. Medtem se je kraljevska vojska ustavila čez noč v Dombrovnu. Vzetje te trdnjave brez povelja in celo proti vojnemu svetu je napolnilo z upanjem

kraljevo in Vitoldovo srce, ker je bil to mogočen grad z močnimi zidovi, znatno posadko in obdan od jezera. A vendar so ga poljski vitezi vzeli skoraj v naskoku in s tako neukrotljivo vneto, da so ostale, preden je došel ves tabor, od mesta in gradu samo razvaline in pogorišče, med katerim so divji Vitoldovi bojevniki in Tatari pod Saladinom klali ostanke nemških vojščakov, ki so se obupno branili.

Požar vendar ni trajal dolgo, ker ga je pogasil sicer kratko trajajoč, a silen naliv. Vsa noč od štirinajstega na petnajsti julij je bila čudovito spremenljiva in nemirna. Veter je podil nevihto za nevihto. Včasih se je zdelo, da vse nebo gori od bliskov, in strašno grmenje se je valilo med vzhodom in zahodom. Pogosto bliskanje je polnilo ozračje s smradom po žveplu, a šumenje dežja je zopet zaglušilo vse druge glasove. A potem je veter razpršil oblake in med njimi so se videle zvezde in jasni veliki mesec. Šele po polnoči se je nekoliko pomirilo, da so mogli vsaj zakuriti ognje. In naenkrat jih je zagorelo na tisoče in tisoče v neizmernem poljsko-litevskem taboru. Bojevniki so sušili ob njih svoje premočene obleke in prepevali bojne pesmi.

Kralj je tudi bedel, ker je v hiši, ki je stala na koncu tabora in se je vanjo zatekel pred nevihto, zasedal vojni posvet, na katerem se je obravnavalo zavzetje Gilgenburga. Ker je pri naskoku sodeloval šeradski prapor, zato je bil njegov poveljnik Jakob iz Konecpolja z drugimi vred pozvan, da se opraviči, zakaj se je brez povelja lotil mesta in ga naskočil, dasi je kralj poslal svojega namestnika in nekoliko osebnih služabnikov, naj prenehajo z obleganjem.

Zategadelj je vojvoda, ki ni vedel, ali ga ne doleti ukor ali celo kazen, vzel s seboj nekoliko odličnejših vitezov, a med njimi starega Matka in Zbiška, za priče, da je kraljev namestnik prišel šele takrat, ko so bili že na grajskem obzidju in v trenutku najhujše bitke s posadko. A na vprašanje,

čemu je udaril na grad, je odgovoril: »Teško je vprašati o vsem, ker je vojska raztegnjena na nekoliko milj.« Ker je bil poslan naprej, je menil, da mora streti ovire pred vojsko in udariti na sovražnika, kjer ga sreča. Po teh besedah niso kralj, knez Vitold in gospodje, ki so se v duši veselili tega, kar se je zgodilo, grajali vojvode in Šeradzanov zaradi njihovega ravnanja, ampak so celo slavili njihovo junaštvo, da so »tako naglo premagali grad in hrabro posadko«. Takrat sta si Matko in Zbiško lahko ogledala najznamenitejše glave v kraljestvu, zakaj razen kralja in mazovskih knezov sta bila tam oba poveljnika vseh vojsk: Vitold, ki je vodil Litvine, Žmujdzine, Rusine, Besarabce, Vlahe in Tatare, in Zindram iz Maškovic, ki je imel v grbu solnce samo, mečnik krakovski, glavni stvaritelj poljskih vojsk, ki je vse prekašal po vojni znanosti. Razen njih so bili v tem svetu veliki vojskovodje in državniki: krakovski kaštelan Kristin iz Ostrova in krakovski vojvoda Jaško iz Tarnova in poznanjski Sendživoj iz Ostroroga in sandomirski Nikolaj iz Mihalovic in župnik od sv. Florjana; a potem podkancler Nikolaj Tromba in maršal kraljestva, Zbigniev iz Bžezja in podkomornik krakovski, Peter Šafranjec in končno Ziemovit, sin Ziemovita, kneza v Plocku, edini mlad človek med njimi, a čudovito vešč v vojnih zadevah, čigar mnenje je celo veliki kralj visoko cenil.

A v sosedni obširni izbi so čakali, da bi bili pri rokah, ako bi jih bilo treba vprašati za svet, največji vitezi, katerih slava se je široko razlegala v Poljski in za mejami. Tam sta Matko in Zbiško ugledala Zavišo Čarnega Sulimčika in njegovega brata Farureja in Skarbka Abdanka z Gor in Dobka iz Olešnice, ki je svoje dni v Torunju vrgel s sedla dvanajst nemških viteзов, in ogromnega Paška Zlodžeja iz Biskupic in Povalo iz Tačeva, ki jima je bil iskren prijatelj, in Kžona iz Kozihglav in Martina iz Vromovic, ki je nosil veliko državno zastavo, in Florijana

Jelitčika iz Koritnice in strašnega rokoborca Lisa iz Targoviska in Staška iz Harbimovic, ki je v popolni bojni opravi lahko preskočil dva visoka konja.

Bilo je še mnogo drugih slavnih predprapornikov iz različnih dežel in z Mazovja; imenovali pa so jih »predprapornike« zato, ker so stali v bitki v prvi vrsti. Znanci, a zlasti Povala, so veselo pozdravili Matka in Zbiška in se takoj začeli z njima razgovarjati o nekdanjih časih in prigodah.

»Hej!« je rekel Zbišku gospod iz Tačeva. »Ti imaš pač težke račune s križarji, toda jaz mislim, da jim sedaj poplašas za vse čase.«

»Poplašam, čeprav s krvjo, kakor jim tudi vsi poplašamo!« je odgovoril Zbiško.

»Ali veš, da je tvoj Kuno Lichtenstein sedaj veliki komtur?« se je oglasil Paško Zlodžej iz Biskupic.

»Vem in tudi stric vedó.«

»Bog daj, da se srečam z njim,« je prekinil Matko, »ker jaz imam z njim poseben račun.«

»Da! Saj smo ga pozivali tudi mi,« je odgovoril Povala, »pa nam je odgovoril, da mu dostojanstvo ne dovoli, da bi se dvobojeval. No, sedaj pa bo menda dovolil.«

Na to je rekel Zaviša, ki je vedno govoril z veliko resnobo:

»Tistega bo, komur ga Bog prisodi.«

Toda Zbiško je iz same radovednosti takoj dal razsoditi Zaviši Matkovo zadevo in vprašal, ali ni Matko zadostil svoji obljubi, ko se je dvobojeval z Lichtensteinovim sorodnikom, ki se je ponudil za zastopnika, in ga ubil. In vsi so vzkliknili, da je zadostil. Dasi se je tudi Matko razveselil razsodbe, je vendar rekel:

»Da, vendar bi bil bolj prepričan, da bom zveličan, ako bi srečal samega Kunona!«

In potem so začeli govoriti o zavzetju Gilgenburga in o bodoči veliki bitki, ki so jo v kratkem

pričakovali, ker veliki mojster ni mogel storiti nič drugega, kakor zastaviti kralju pot.

Toda ko so si ravno lomili glavo nad tem, v koliko dnevih utegne nastopiti bitka, se jim je približal suh in dolg vitez, oblečen v rdeče sukno in z ravno tako kapo na glavi; razširil je roke in rekel z mehkim, skoraj ženskim glasom:

»Pozdravljen, vitez Zbiško iz Bogdanjca!«

»De Lorš!« je vzkliknil Zbiško, »ali si res ti?«

In objel ga je, ker mu je bil prijeten spomin nanj; ko sta se poljubila kot najbližja prijatelja, ga je začel veselo izpraševati:

»Ti? Na naši strani?«

»Morda se nahaja mnogo geldrijskih vitezov na oni strani,« je odgovoril de Lorš, »toda jaz sem dolžan službo svojemu gospodu, knezu Janušu, zaradi Dlugolasa.«

»Torej si ti naslednik starega Nikolaja na Dlugolasu?«

»Da. Kajti po smrti Nikolaja in njegovega sina, ki je padel pod Bobrovniki, je pripadel Dlugolas lepi Jagienki, ki je že pet let moja žena in gospodarica.«

»Za Boga!« je zaklical Zbiško, »povej mi, kako je prišlo do tega?«

Toda de Lorš je pozdravil starega Matka in rekel:

»Vaš nekdanji oproda Glovač mi je povedal, da vaju najdem tu, a sedaj čaka pri meni v šotoru in pazi na večerjo. Res je to daleč in na drugem koncu tabora, toda s konji se pride kmalu — torej jezdit z menoj.«

Potem se je obrnil k Povali, ki ga je bil spoznal v prejšnjih časih v Plocku, in dodal:

»Tudi vi, žlahtni vitez. To bo zame sreča in čast.«

»Dobro,« je odgovoril Povala. »Ljubo mi bo, razgovarjati se z znanci, a med potjo si lahko ogledamo tudi tabor.«

Odšli so, da zasedejo konje in odidejo. Vendar

pa jim je še prej de Loršev sluga vrgel na rame ogrinjala, ki jih je očitvidno nalašč prinesel. Ko se je ta približal Zbišku, mu je poljubil roko in rekel:

»Poklon in čast vam, gospod. Jaz sem vaš nekdanji sluga, toda v temi me ne morete spoznati. Ali se spominjate Sanderusa?«

»Za Boga!« je vzkliknil Zbiško.

In pri priči so oživali v njem spomini na nekdanje žalosti, bolečine in davne nesreče, tako kakor pred nekaj tedni, ko so se kraljevske vojske združile s prapori mazovskih knezov in se je po dolgi odsotnosti srečal s svojim nekdanjim oprodo Hlavo.

Zato je rekel:

»Sanderus! Hej! Spominjam se onih davnih časov in tebe! Kaj si delal od onega časa in kod si se potepal? Ali ne nosiš več relikvij?«

»Ne, gospod. Še do zadnje pomladi sem bil cerkovnik pri cerkvi v Długolasu, toda ker se je moj rajni oče bavil z vojno obrtjo, se mi je, ko je izbruhnila vojna, zastudil bron cerkvenih zvonov in se je zbudila v meni želja po železu in jeklu.«

»Neverjetno!« je vzkliknil Zbiško, ki si ni mogel misliti Sanderusa z mečem, kopjem ali sekiro na bojišču.

On pa mu je podal streme in rekel:

»Pred enim letom sem na povelje plockega škofa hodil po pruskih krajih in mu storil s tem znatno uslugo, toda o tem povem pozneje; a sedaj naj vaša velikost sede na konja, ker čaka sedaj oni češki grof, ki ga imenujete Hlavo, na vas z večerjo v šotoru mojega gospoda.«

Zbiško je sedel na konja, se približal gospodu de Loršu in jezdil z njim vstric, da bi se mogel z njim prosto razgovarjati, ker je bil radoveden, kakšne dogodke je doživel.

»Zelo sem vesel,« je rekel, »da si na naši strani, toda čudim se, ker si poprej služil križarjem.«

»Služijo oni, ki dobivajo plačo,« je odgovoril de

Lorš, »a jaz je nisem dobival. Ne. Jaz sem prišel h križarjem le zato, ker sem iskal prigod in ker sem si hotel pridobiti viteški pas, ki sem ga, kakor veš, dobil iz rok poljskega kneza. In ker sem že mnogo let v teh krajih, sem spoznal, na čigavi strani je pravica, a ker sem se medtem tudi oženil in se naselil, kako bi se mogel bojevati proti vam? Jaz sem že vaš in glej, kako sem se že naučil vašega jezika. Da! Še celo svojega sem nekoliko pozabil.«

»A tvoje posestvo v Geldriji? Kakor sem namreč slišal, si v sorodu s tamkajšnjim vladarjem in gospodar premnogih gradov in vasi.«

»Svoje posestvo sem odstopil sorodniku Fulkonu de Loršu, ki mi ga je izplačal. Pred petimi leti sem bil v Geldriji in pripeljal sem s seboj veliko premoženje, s katerim sem se odkupil na Mazovju.«

»Kako pa se je zgodilo, da si se oženil z Jagienko iz Długolasa?«

»Ah!« je odgovoril de Lorš, »kdo naj utegne uganiti žensko naravo? Vedno se je norčevala iz mene, ko pa sem imel tega dovolj in ji odkril, da pojdem iz žalosti v Azijo in se nikdar več ne vrnem, se je nenadoma zjokala in rekla: 'Torej postanem tudi jaz redovnica.' Za te besede sem ji padel na kolena, a dva tedna pozneje naju je v cerkvi blagoslovil plocki škof.«

»Ali imata otroke?« je vprašal Zbiško.

»Po vojni namerava Jagienka na grob vaše kraljice Jadvige, da bi izprosila od nje blagoslova,« je rekel in vzdihnil de Lorš.

»Dobro. Pravijo, da je to sigurno sredstvo in da v teh stvareh ni boljše priprošnjice kakor naša sveta kraljica. Odločilna bitka bo čez nekoliko dni, a potem bo mir.«

»Da.«

»Toda križarji te imajo gotovo za izdajalca.«

»Ne!« je rekel de Lorš. »Veš, kako spoštujem viteško čast. Sanderus je potoval po nalogu plockega

škofa v Malborg, jaz pa sem po njem poslal velikemu mojstru Ulriku pismo, v katerem sem mu odpovedal službo in tudi navedel vzroke, zakaj sem na vaši strani.«

»Ha! Sanderus!« je vzkliknil Zbiško. »Pravil mi je, da se je naveličal brona zvonov in da se je zbudila v njem želja po železu, čemur se čudim, ker je imel vedno zajčje srce.«

A gospod de Lorš je odgovoril:

»Sanderus ima z jeklom ali železom toliko opraviti, da brije mene in moje fante.«

»Taka je ta stvar?« je veselo vprašal Zbiško.

Nekaj časa sta jezdila molče, potem pa je de Lorš dvignil oči proti nebu in rekel:

»Povabil sem vas na večerjo, toda preden pridemo, bo najbrž zajtrk.«

»Mesec še sveti,« je odgovoril Zbiško. »Pojdimo!«

Postavila sta se z Matkom in Povalo v eno vrsto in jezdili so dalje v četver po široki taborski ulici, ki so jo na povelje vojskovodij vedno obmejili med šotori in ognji, da bi bil prehod prost. Ako so hoteli priti k mazovskim praporom, ki so stali na drugem koncu tabora, so morali prejezditi ves tabor.

»Odkar stoji Poljska,« se je oglasil Matko, »še ni videla takih vojsk, ker so se natepli narodi iz vseh delov sveta.«

»Noben kralj ne postavi takih,« je odgovoril de Lorš, »ker tudi noben kralj ne vlada tako močno državi.«

A stari vitez se je obrnil k Povali iz Tačeva:

»Koliko pravite, gospod, da je prišlo praporov s knezom Vitoldom?«

»Štirideset,« je odgovoril Povala. »Naših poljskih skupno z Mazuri je petdeset, toda ne tako številnih, kakor so Vitoldovi, ker pri njem služi včasih več tisoč ljudi pod enim znamenjem. Ha! Slišali smo, da je veliki mojster rekel, da je ta sodrga pripravnejša

za žlice kakor za meče, toda Bog daj, da je to govoril v slabi uri, ker mislim, da bodo litevske sulice pošteno rdeče od križarske krvi.«

»A ti, ki jezdimmo sedaj mimo njih, kdo so ti?« je vprašal de Lorš.

»To so Tataři; pripeljal jih je Vitoldov vazal Saladin.«

»Ali so dobri za boj?«

»Litva se zna z njimi bojevati in si jih je precejšen del podjarmila; zato so morali na to vojno. Toda za zapadne viteze je težko z njimi, ker so v begu strašnejši kakor v spopadu.«

»Poglejmo si jih od blizu,« je rekel de Lorš.

In pojezdili so k ognjem, ki so jih obkrožali ljudje s popolnoma golimi rokami, oblečeni pa so bili kljub poletju v ovčje kože z volno navzven. Večina jih je spala kar na goli zemlji ali na mokri in od toplote se kadeči slami, toda zelo mnogo jih je čepelo pri gorečih polenih. Nekateri so si krajšali nočne ure s tem, da so prepevali skozi nos divje pesmi in tolkli konjska kopita drugo ob drugega, kar je delalo čuden in neprijeten ropot. Drugi so imeli majhne bobenčke ali pa so brenkali po napetih tetivah lokov. Drugi spet so žrli sveže iz ognja potegnjene, kadeče se, a obenem krvave kose mesa, katere so pihali z napetimi, sinjimi ustnicami. Splošno so bili tako divji in zlovešči, da si jih laže smatral za kake grozne gozdne pošasti kakor za ljudi. Dim je smrdel po konjski in ovčji masti, ki se je topila v ognju, a vrh tega se je razširjala naokoli neznosna sopara osmojenih kocin, zgretih kožuhov in neprijeten duh sveže odrtih kož in krvi. Z druge temne strani ulice, kjer so stali konji, je dišalo po njihovem potu. Ta kljuseta, ki so jih imeli vedno po več deset in pripravljenih za pohod v bližino, so grizla travo izpod nog in se grizla med seboj, presunljivo rezgetajoč in hropeč. Konjarji so mirili ta boj z glasom ali pa s sirovimi udarci.

Nevarno se je bilo spuščati posamič mednje, kajti ta divja sodrga je bila neverjetno ropoželjna. Tik za njimi so bile nič manj divje trume Besarabcev z rogovi na glavah, in dolgolasih Valahov, ki so nosili namesto oklepov lesene pobarvane deske na prsih in plečih, z nerodnimi podobami volkodlakov, okostnjakov ali divjih živali. Dalje so bili Srbi, katerih speči tabor je bil sedaj miren, a podnevi se je razlegalo v njem kakor bi bil ena sama velika lutnja, toliko je bilo v njem piščalk, tamburic, gosli in drugega godbenega orodja.

Svetili so se ognji, a z neba se je med oblaki, ki jih je razpodil močan veter, svetil jasni veliki mesec in ob tej svetlobi so si naši vitezi ogledovali tabor. Za Srbi je bila nesrečna Žmujdz. Nemci so iztočili iz nje potoke krvi, a vendar se je na vsak Vitoldov klic dvignila v nove boje. In kakor bi slutila, da se njena nesreča v kratkem neha enkrat za vselej, je dospela sedaj, napojena z duhom onega Skirvojla, ki je že s samim imenom strahoval Nemce. Žmujdzki ognji so se dotikali naravnost litevskih, ker je bil to isti narod, istega običaja in govora.

Toda ko so prijezdili k litevskemu taboru, so vitezi zagledali žalosten prizor. Na vislicah, ki so bile zbite iz debel, sta viseli dve trupli, ki jih je veter gugal, vrtel in dvigal s tako silo, da so vislice žalostno škripale. Ko so konji zagledali trupli, so zarežgetali in se povzpeli na zadnje noge, vitezi pa so se začeli pobožno križati. Ko so prišli mimo, je rekel Povala:

»Knez Vitold je bil skupaj s kraljem, a jaz sem bil pri kralju, ko so pripeljali ta dva krivca. Že poprej so se naši škofje in gospodje pritožili, da se Litva bojuje preveč okrutno in da ne prizanaša niti cerkvam. Ko so ju pripeljali — bila sta odlična moža, toda nesrečneža sta onečastila najsvetejši zakrament — je knez izbruhnil v tako jezo, da ga je bilo strah pogledati — in ju je dal obesiti. Reveža sta si morala

sama utrditi vislice in se sama obesiti, pa sta še drug drugega priganjala: „Hitreje, da se knez še bolj ne razjezi!“ In strah je padel na vse Tatare in Litvine, ker oni se ne boje smrti, ampak knežjega srda.«

»Da, spominjam se,« je rekel Zbiško, »ko se je svoj čas v Krakovu kralj razjezil name zaradi Lichtensteina, mi je mlad knez Jamont, ki je bil kraljev točaj, tudi takoj svetoval, naj se obesim. In ta svet mi je dal iz dobrega srca, dasi bi ga bil zato pozval na steptano zemljo, ako bi mi že tako ne nameravali odsekati glavo, kakor veste.«

»Knez Jamont se je že naučil viteških običajev,« je odgovoril Povala.

Med takimi razgovori so jezdili mimo velikega litevskega tabora in mimo treh sijajnih ruskih polkov, izmed katerih je bil smolenski najštevilnejši, in prijezdili do poljskega tabora. Tam je stalo petdeset praporov — jedro in obenem čelo vseh vojsk. Bojna oprava je bila boljša, konji večji, vitezi bolj izurjeni in niso v ničemer zaostajali za zapadnimi. Po telesni moči, v prenašanju lakote, mraza in naporov so ti graščaki iz Velike in Male Poljske prekašali zapadne bojavnike, ki so bili navajeni večjih ugodnosti. Njihovi običaji so bili preprostejši, oklepi so bili bolj okorno kovani, toda njihova vztrajnost je bila večja, a njihovo zaničevanje smrti in neizmerno vztrajnost v boju so že svoj čas marsikdaj občudovali francoski in angleški vitezi, ki so prišli iz daljnih krajev.

De Lorš, ki je že davno poznal poljske viteze, je tudi takole govoril:

»Tu je vsa moč in vsa nada. Spominjam se, kako so večkrat govorili v Malborgu, da si je treba v boju z vami odkupiti vsako ped zemlje z reko krvi.«

»Tudi sedaj poteče cela reka krvi,« je odgovoril Matko, »zakaj tudi križarski red ni dosedaj še zbral toliko sil.«

Na to Povala:

»Vitez Kožbug, ki je jezdil k velikemu mojstru

s pismi, je pravil, da križarji govoré, da niti rimski cesar in noben kralj nima take sile in da bi mogel križarski red zavojevati vsa kraljestva.«

»Ba! Nas je vendar več!« je rekel Zbiško.

»Da, toda oni slabo cenijo Vitoldove čete, češ, da je to le navidez oboroženo ljudstvo in se pri prvem udarcu stre kakor lončena posoda pod kladivom. Ali je to res ali ne, ne vem.«

»Res in ne!« se je oglasil previdni Matko. »Midva z Zbiškom jih pozna, ker sva se z njimi skupaj bojevala. Njihova bojna oprava je slabša in konji so majhni, zato se često dogaja, da podležejo vitezom, toda srca so jim tako hrabra in še hrabrejša, kakor jih imajo Nemci.«

»To se kmalu pokaže,« je rekel Povala. »Kralju vsevdilj prihajajo solze v oči ob misli, da se toliko krščanske krvi prelije, in bi v zadnjem trenutku rad sklenil pravičen mir, toda križarska ošabnost tega ne pusti.«

»Seveda! Poznam jaz križarje in vsi jih poznamo,« je pritrdil Matko. »Bog je že pripravil tehtnico, na katero položi našo in kri sovražnikov našega naroda.«

Bili so že nedaleč od mazovskih praporov, med katerimi so bili šotori gospoda de Lorša, ko so na sredi »ulice« zagledali precejšnjo gručo ljudi, ki so stali tesno skupaj in gledali na nebo.

»Stojte! Stojte!« je zaklical neki glas iz srede te gruč.

»Kdo govori in kaj delate tu?« je vprašal Povala.

»Župnik Klobucki. A kdo ste vi?«

»Povala iz Tačeva, viteza iz Bogdanjca in de Lorš.«

»Ah, torej vi ste, gospod,« je s skrivnostnim glasom rekel župnik in se približal Povalovemu konju. »Usodna in čudovita je ta noč!«

Tedaj so vitezi dvignili glave in začeli gledati na mesec, ki je že blede in je bil že blizu zahoda.

»Nič ne morem razločiti!« je rekel Povala. »Kaj pa vidite vi?«

»Menih v oglavnici se bori s kraljem s krono! Glejte! Tam! V imenu Očeta in Sina in Duha! Oj, kako okrutno se borita! ... Bog, bodi milostljiv nam grešnikom!«

Nastala je tišina naokoli, ker so vsi zadrževali sapo v prsih.

»Glejte, glejte!« je klical duhovnik.

»Res je! Nekaj takšnega je!« je rekel Matko.

»Res je! Res je!« so potrdili drugi.

»Ha! Kralj je premagal meniha,« je naglo zakričal župnik Klobucki, »z nogo je stopil nanj! Hvaljen Jezus Kristus!«

»Na vekov veke!«

V tem hipu je velik črn oblak zakril mesec — in bila je temna noč — le blesk ognjev je s krvavimi progami drgetal prek ceste.

Vitezi so nadaljevali pot; a ko so se že oddaljili od gruče, je vprašal Povala:

»Ali ste videli kaj?«

»Izpočetka nič,« je odgovoril Matko, »a potem sem natančno videl kralja in meniha.«

»Jaz tudi.«

»Jaz tudi.«

»Božje znamenje,« se je oglasil Povala. »Ha! Zdi se, da vkljub solzam našega kralja ne bo miru.«

»A bitka bo taka, kakršne svet še ne pomni,« je rekel Matko.

In molče so jezdili dalje, srca so jim bila slavnostno zbrana.

Toda ko so bili že blizu de Lorševega šotora, se je zopet dvignil vihar s tako silo, da je pri priči razmetal ognje Mazurov. Zrak se je napolnil s tisoči polen, gorečih isker in tresak in obenem so vse zakrili oblaki dima.

»Hej, strašno se kadi!« je govoril Zbiško in se zavil v zagrinjalo, katero mu je veter zagnal na glavo.

»A v viharju se sliši stok in jok človeški.«

»Kmalu se jame svitati, toda nihče ne vé, kaj mu prinese dan,« je dodal de Lorš.

L

Proti jutru se vihar ne le ni polegel, ampak se je še ojačil, tako da je bilo nemogoče razpeti šotor, v katerem je kralj od začetka pohoda navadno vsak dan poslušal tri sv. maše. Naposled je pritekel Vitold s prošnjami in rotenji, naj se sveto opravilo odloži do primernejše prilike v gozdnih zatišjih in naj se ne zadržuje pohod. In res so ugodili njegovi želji, ker ni moglo biti drugače.

Ob solnčnem vzhodu je odrinila vojska strnjeno naprej, a za njo nepregledni tabor voz. Po enournem pohodu je veter ponehal, da so lahko razvili prapore. In takrat so se polja, kamor je seglo oko, pokrila s stobarvnim cvetjem. Nobeno oko ni moglo objeti bojnih čet in tega gozda različnih znamenj, pod katerimi so se pomikali polki naprej. Tam je torej korakala krakovska zemlja pod rdečim praporom z belim orlom v vencu, to je bil glavni prapor vsega kraljestva, veliko znamenje za vse vojske. Nosil ga je Martin iz Vročimovic, grba Polkoza, mogočen in svetovnoznani vitez. Za njim so šli dvorni praporci, ta je imel nad seboj dvojni litevski križ, drugi litevski grb. Koj pod znamenjem sv. Jurija so šle mogočne čete najemnikov in tujih prostovoljcev, sestavljene večinoma iz Čehov in Moravanov. Teh se je mnogo oglasilo na to vojno, saj pa je bil tudi ves devetinštirideseti prapor zložen izključno iz njih. To je bilo divje, neupogljivo ljudstvo, zlasti v pehoti, ki je korakala za sulicarji, toda v bitki tako pripravno in v spopadu tako besno, da so vsi drugi pešci, ako so se spoprijeli z njimi, čim prej odskočili od njih, kakor pes od ježa. Helebarde, kose, sekire, a zlasti železni cepci so bili njihovo orožje, katero so obvladali naravnost strašno. Najel jih je lahko vsakdo,

kdor jih je plačal, zakaj njihovo glavno opravilo je bila vojna, grabež, uboj.

Poleg Moravanov in Čehov je šlo pod svojimi znamenji šestnajst poljskih praporov, med njimi eden pšemiški, eden lvovski, eden hališki in trije podolski, a za njimi pehota teh zemelj, večinoma oborožena s kopji in kosami. Mazovska kneza Januš in Ziemovit sta vodila enoindvajseti, dvaindvajseti in triindvajseti prapor. Tu so šli tudi škofijski, a potem gosposki, po številu dvaindvajset. Bili pa so to prapori Jaška iz Tarnova, Jendrka iz Tenčina, Spitka Lelive in Kžona iz Ostrova, Nikolaja iz Mihalova, Zbignjeva iz Bžezja, Kžona iz Kozihglav, Kube na Konecpolju, Jaška Ligenze, Kmita, Zaklike, a razen teh rodni prapor Grifitov, Bobovskih, Kozjih Rogov in raznih drugih, ki so se v bitkah zbirali pod skupnim geslom in se skupno klicali.

In tako je pod njimi zacvetela zemlja, kakor se spomladi razcvetó loke. Šel je val konj, val ljudi, nad njimi pa gozd kopij z barvastimi banderci kot drobnejši cveti, a zadaj so v oblakih prahu korakali mestni in vaški pešci. Vedeli so, da gredo v strašno bitko, a vedeli so, da je »potreba«, zato so šli z veselim srcem.

Na desnem krilu pa so se pomikale Vitoldove čete pod prapori različne barve, toda z enako predstavo litevskega grba. Noben pogled ni mogel objeti vseh čet, šli so namreč sredi polj in gozdov v širini nad nemško miljo.

Pred poldnevom je prišla vojska v bližino vasi Logdaua in Tannenberga in se ustavila na robu gozda. Prostor je bil videti dober za počitek in zavarovan pred vsakim nepričakovanim napadom, ker ga je na levi oblivala voda dombrovskega jezera, na desni pa jezero Lubječ, pred vojsko pa se je odpirala za miljo široka poljska ravan. V sredi te ravni, ki se je polagoma dvigala proti zapadu, so zeleneli travniki Grunwalda, a nekoliko v daljavi so sivele slamnate

strehe in prazne, žalostne ledine Tannenberga. Sovražnika, ki bi se spuščal proti gozdom in vzpetini, bi lahko zagledali, toda niso pričakovali, da bi se mogel pojaviti prej kakor jutri. Vojska se je tudi ustavila tu samo zaradi počitka; vendar je izkušeni Zindram iz Maškovic celo pri pohodu zahteval bojni red, zato so stali tako, da so mogli v vsakem hipu biti pripravljeni za boj. Na povelje vojskovodje so na lahkih in hitrih konjih takoj razposlali naprej oglednike, v smeri proti Grunwaldu in Tannenbergu in še dalje, da bi pregledali okolico. Medtem pa so za pobožnega kralja postavili na visokem bregu jezera Lubječa šotor, da bi lahko bil pri treh mašah kakor navadno.

Jagielo, Vitold, mazovska kneza in vojni svet so se napotili v šotor. Pred njim pa so se zbrali najodličnejši vitezi deloma zato, da bi se priporočili Bogu pred strašnim dnevom, deloma zato, da bi videli kralja. In videli so ga, kako je šel v sivi taborski opravi z resnim obrazom, na katerem je ležala težka skrb. Leta so malo izpremenila njegovo postavo in mu niso pokrila obraza z gubami, a mu tudi niso pobelila las, katere je tudi sedaj z naglim gibom zatikal za ušesa kakor takrat, ko ga je Zbiško prvič videl v Krakovu. Toda hodil je nekako upognjen pod bremenom te strašne odgovornosti, ki je težila njegova ramena, kakor bi bil pogreznjen v veliko žalost. Med vojaki se je govorilo, da kralj neprestano joče nad to krščansko krvjo, ki se bo prelila, in to je bilo res. Jagielo je trepetal pred vojno, zlasti z ljudmi, ki so nosili na plaščih in praporih križ, in je iz vse duše hrepenel po miru. Zaman so mu poljski gospodje in celo ogrska posredovalca, Sčibor in Gara, predočevali križarsko ošabnost in drznost, ki je prevzela velikega mojstra Ulriha, da je bil pripravljen, pozvati na boj ves svet; zaman mu je lastni poslanec Peter Kožbug prisegel na božji križ in ribe v svojem grbu, da red niti slišati noče o miru in da so edinega gnjevskega komturja, grofa von Wende, ki se je na-

gibal k miru, drugi zasramovali in žalili. On je imel še vedno upanje, da sovražnik spozna upravičenost njegovih zahtev, da mu bo žal človeške krvi in da s pravično pogodbo konča strašni prepir.

Zato je tudi sedaj šel molit v šotor, ker je njegovo preprosto in dobrotljivo dušo mučil silen nemir. Nekoč je Jagielo že obiskal križarsko ozemlje z ognjem in železom, a to je storil kot poganski litevski knez, toda sedaj, ko je kot poljski kralj in kristjan zagledal goreče vasi, pogorišča, kri in solze, ga je obšla bojazen pred jezo božjo, zlasti še, ker je bil šele začetek vojne. Da bi ostalo vsaj pri tem! Toda danes ali jutri trčijo narodi drug ob drugega in zemlja se razmehča od krvi. Res je, da je nepravilen ta sovražnik, vendar pa nosi križe na plaščih in varujejo ga tako velike in svete relikvije, da se umika pred njimi prestrašena misel. Saj so v vsej vojski mislili nanje s strahom in ne kopij, ne mečev, ne sekir se niso Poljaki tako bali, kakor so se nadvse bali teh svetih relikvij. »Kako naj dvignemo roko na velikega mojstra,« so govorili vitezi, ki jim je bil strah tuj, »ko ima v oklepu skrinjico za relikvije, a v njej i svete kosti i les svetega križa!« Vitold je gorel od koprnenja po vojni, naganjal in silil v bitko, toda pobožno kraljevo srce se je kar treslo, ako se je spomnil teh nebeških moči, s katerimi je križarski red skrival svojo krivico.

Duhovnik Bartoš iz Klobucka je ravnokar odslužil eno mašo, a kališki župnik Jaroš je v kratkem hotel začeti drugo. Kralj je stopil pred šotor, da si nekoliko vzravna od klečanja utrujene noge, ko je na spenjenem konju kakor burja pridrvel plemič Hanko Ostojčik, in preden je skočil s sedla, zakričal:

»Nemci, milostljivi gospod!«

Na te besede so vitezi planili pokonci, kralj je izpremenil obraz, umolknil za hip, potem pa je vzdiknil:

»Hvaljen bodi Jezus Kristus! Kje si jih videl in koliko praporov?«

»Videl sem en prapor pri Grunwaldu,« je odgovoril z zasoplim glasom Hanko, »toda izza griča se je videl prah, kakor bi jih prihajalo več.«

»Hvaljen bodi Jezus Kristus!« je ponovil kralj.

Tedaj se je Vitold, ki mu je po prvi Hankovi besedi šinila kri v obraz in so se mu oči začele žariti kakor oglje, obrnil k dvorjanom in zaklical:

»Odpovejte drugo mašo, a meni konja!«

Kralj mu je položil roko na rame in rekel:

»Le pojdi ti, brat, jaz pa bom še pri drugi maši.«

Vitold in Zindram iz Maškovic sta skočila na konja, toda ravno ko sta se obrnila k taborom, je pridirjal drugi glasnik, plemič Peter Okša iz Vlostova, in začel že oddaleč kričati:

»Nemci! Nemci! Videl sem dva prapora!«

»Na konje!« so se slišali glasovi med dvorjani in vitezi.

In ni še nehal govoriti Peter, ko se je iznova zaslísal topot in je pridirjal tretji glasnik, a za njim četrti, peti in šesti: vsi so videli nemške prapore, ki so se bližali v vedno večjem številu. Ni bilo nobenega

dvoma več, da je cela križarska vojska zastavila pot kraljevi vojski.

Vitezi so se, kakor bi trenil, porazgubili k svojim praporom. S kraljem je ostala pri šotoru le peščica dvorjanov, duhovnikov in dečkov. Toda v tem trenutku se je oglasil zvonček v znamenje, da pristopa kališki župnik k drugi maši. Jagielo je pobožno sklenil roke, dvignil oči k nebu in s počasnim korakom odšel v šotor.

* *

Ko je po končani maši zopet stopil iz šotora, se je na lastne oči lahko prepričal, da so glasniki povedali resnico, kajti na robih obširne ravnine, ki se je vedno bolj dvigala, se je nekaj začrnilo, kakor bi naglo zrasel gozd na praznem polju, a nad tem gozdom se je v solncu igrala in izpreminjala mavrica praporov. Še dalje, tam za Grunwaldom in Tannenbergom, se je dvigal proti nebu ogromen oblak prahu. Kralj je objel s pogledom vse to grozno obzorje, potem se je obrnil k podkanclerju Nikolaju in vprašal:

»Katerega patrona praznujemo danes?«

»Dan razpošiljanja apostolov,« je odgovoril podkancler.

A kralj je odgovoril:

»Torej bo dan apostolov zadnji dan življenja za več tisoč kristjanov, ki se spoprimejo danes na tem polju.«

In pokazal je z roko na široko prazno ravnino, na kateri se je le na sredi, na pol poti do Tannenberg a dvigalo nekoliko starodavnih hrastov.

Medtem so mu vendar pripeljali konja, a v daljavi se je pokazalo šestdeset kopjanikov, ki jih je Zindram iz Maškovic poslal kralju za telesno stražo.

* *

Kraljevo telesno stražo je vodil Aleksander, mlajši sin kneza v Plocku, in brat onega Ziemovita, ki je zaradi svoje posebne nadarjenosti za vojne posle sedel v vojnem posvetu. Drugo mesto za njim je zavzemal kraljev litevski nečak, Sigmund Koribut, mladenič, ki je mnogo obetal, a bil nemirnega duha. Med vitezi so bili najslavnejši: Jaško Monžik iz Dombrove, pravi velikan, po postavi skoraj podoben Pašku iz Biskupic, a po moči ni mnogo zaostajal za samim Zavišo Čarnim; Žulava, češki baron, droben in suh, toda neizmerno spreten, slaven na češkem in ogrskem dvoru po svojih dvobojih, v katerih je potolkel mnogo avstrijskih vitezov; potem Čeh Sokol, strelec med strelci; Bieniaš Vieruš iz Velikopoljske; Peter Milanski; litevski boljar Šenko iz Pohosta, čigar oče Peter je vodil smolenjski prapor; kraljev sorodnik knez Fieduško; knez Jamont, sicer pa sami poljski vitezi, »izbrani izmed tisočev«, ki so vsi prisegli, da bodo kralja branili do zadnje kaplje krvi in ga varovali pred vsako vojno prigodo. V neposredni kraljevi bližini se je nahajal duhovnik, podkancler Nikolaj in tajnik Zbiško iz Olešnice, učen mladenič, ki je znal brati in pisati, a je bil obenem po moči podoben divji zveri. Kraljevo orožje so čuvali trije oprode: Čajka iz Novega Dvora, Nikolaj iz Moravice in Danilo Rusin, ki je držal kraljev lok in tulec. Spremstvo so izpolnjevali še nekateri dvorni služabniki, ki so na hitrih konjih letali s povelji k posameznim oddelkom.

Oprode so oblekli kralju sijajen bleščeč oklep, potem so mu pripeljali konja rjavca, ki je bil tudi »izbran izmed tisočev«; rezgetal je izpod jeklenega načelka na dobro znamenje in napolnjeval z rezgetanjem ozračje, nekoliko posedal kakor ptič, ki hoče zleteti. Ko je kralj začutil pod seboj konja, a v roki kopje, se je naglo izpremenil. Žalost mu je izginila z obraza, male črne oči so se mu jele bliskati, a na obrazu se je pojavila rdečica. Toda to je bilo le en

trenotek, zakaj ko ga je duhovnik-podkancler začel blagoslavlјati s križem, se je zopet zresnil in ponižno sklonil glavo, pokrito s srebrno čelado.

* *

Medtem je nemška vojska polagoma zapuščala vzpeto ravnino, šla mimo Grunwalda in Tannenbergar in se postavila v popolnem bojnem redu na sredi polja. Odspodaj, iz poljskega tabora se je razločno videla grozna vrsta konj in vitezov v železni bojni opravi. Bistrejše oči so celo natančno razločile, kolikor je pač veter dopuščal, na praporih všita različna znamenja, kot križe, orle, zmaje, meče, čelade, jagnjeta, glave zobrov in medvedov.

Stari Matko in Zbiško, ki sta se že prej bojevala s križarji in sta poznala čete in grbe, sta kazala svojim Šeradzanom dva prapora velikega mojstra, v katerem je služil sam cvet in izbor viteštva, in glavni prapor vsega reda, ki ga je vodil Friderik von Wallenrod, in mogočni prapor sv. Jurija z rdečim križem na belem polju in mnogo drugih križarskih praporov. Neznana so jima bila le znamenja raznih tujih gostov: iz Avstrije, Bavarske, Švabskega, Švice, Burgundije, ki je slovela po svojih vitezi, iz bogate Flandrije, iz solnčne Francije, ki je nekoč Matko pravil o njenih vitezi, da še celo na tleh ležeč izgovarjajo bojvite besede, iz prekmorske Anglije, domovine izvrstnih lokostrelcev, in celo iz daljne Španije, kjer se je sredi neprestanih bojov s Saraceni razcvetlo junaštvo in viteška čast bolj kot v vseh drugih deželah.

A onim trdim plemičem izpod Šeradza, iz Konecpolja, iz Kšešna, iz Bogdanjca, iz Rogova in Bžozove in iz drugih poljskih pokrajin je začela vreti kri v žilah ob misli, da se bodo vsak hip spoprijeli z Nemci in z vsemi temi sijajnimi vitezi. Obrazi starejših so bili resni in strogi, ker so vedeli, kako težak in krut bo ta posel. Toda srca mladih so začela cviliti, kakor cvilijo na vrveh lovski psi, ko oddaleč ugledajo divjo

zver. Nekateri so krepkeje stiskali v rokah kopje, ročaj mečev in sekir; konji so se vzpenjali na zadnje noge, kakor bi bili pripravljeni za naskok; nekateri so jeli naglo dihati, kakor bi jim naenkrat bilo pretesno v oklepih. Vendar so jih izkušenejši vojaki mirili, rekoč: »Saj nam ne uide, a dovolj bo za vsakega, Bog daj, da ne bi bilo preveč.«

Toda križarji, ki so gledali z višine na zaraščeno nižino, so videli na gozdnem obronku le nekoliko poljskih praporov in niso bili na čistem, ali je to vsa kraljevska armada. Sicer so se videla na levi strani ob jezeru tudi silna krdela bojnikov, a v grmovju se je bliščalo nekaj kakor konice sulic, t. j. lahkih kopij, ki so jih imeli Litvini. Vendar je bila morda samo kaka večja poljska četa. Šele begunci iz požganega Gilgenburga, ki so jih pripeljali pred velikega mojstra, so potrdili, da stoji nasproti vsa poljsko-litevska vojska.

Toda zaman so govorili o njihovi sili. Veliki mojster Ulrih jim ni hotel verjeti, zakaj od začetka te vojne je verjel le to, kar mu je godilo in prerokovalo gotovo zmago. On ni razpošiljal oglednikov in glasnikov, ker je bil prepričan, da tudi brez vsega tega mora priti do odločilne bitke, a ta bitka se ne more končati drugače kakor s strašnim sovražnikovim porazom. Zaupajoč v silo, kakršne dosedaj ni vodil na bojišče še noben veliki mojster, je tudi preziral nasprotnika, a ko mu je gnievski komtur, ki je na svojo roko poizvedoval, dopovedoval, da je vendar Jagielova vojska številnejša, je odgovoril:

»Kakšne čete so tam! Le s Poljaki se bo treba nekoliko potruditi, a ostalo, pa naj bi jih bilo še toliko, je ničvredno in boljše za žlice kakor za orožje.«

In ker je z vsemi silami hrepenel po bitki, je sedaj vzplamtel od velikega veselja, ko se je naglo znašel pred sovražnikom in ko je pogled na glavni prapor vsega kraljestva, katerega rdečo barvo je

zagledal na temnem gozdnem ozadju, odstranil vsak dvom, da stoji pred njim glavna armada.

Toda Nemci niso hoteli udariti na Poljake, ki so stali na robu gozda in v gozdu; kajti vitezi so bili strašni le na odprtem polju in se jim zato ni ljubilo in se tudi niso znali bojevati v gozdni goščavi.

Zbrali so se na kratko posvetovanje pri velikem mojstru, kako naj izvabijo sovražnika iz goščave.

»Pri svetem Juriju!« je zaklical veliki mojster. »Dve milji smo jezdili, ne da bi počivali, vročina pritiska in pot nam zaliva telesa pod oklepi. Ne bomo čakali tu, dokler se sovražniku ne poljubi stopiti na odprto polje.«

A na to je rekel grof Wende, izkušen, pameten star mož:

»Res je, da so se tu posmehovali mojim besedam — in zasmehovali so jih taki, ki jim Bog daj, da odidejo zdravi s tega bojišča, na katerem bom jaz padel (in tu je pogledal na Venera von Tetlingen) — toda vedno povem to, kar mi nalaga vest in ljubezen do našega reda. Poljakom ne manjka poguma, ampak, kakor vem, kralj pričakuje do zadnjega trenutka poslancev miru.«

Verner von Tetlingen ni odgovoril nič, samo porogljivo se je nasmehnil, toda tudi velikemu mojstru so bile neljube Wendejeve besede, zato se je oglasil:

»Mar je sedaj čas misliti na mir? Sedaj se moramo posvetovati o drugih stvareh.«

»Vedno je čas za božje delo,« je odgovoril von Wende.

Toda okrutni čluhovski komtur Henrik, ki je prisegel, da bo dal pred seboj nositi dva gola meča, dokler se ne omadežujeta s poljsko krvjo, je obrnil k velikemu mojstru svoj tolsti, potni obraz in zakričal v grozni jezi:

»Ljubša mi je smrt kakor sramota! In četudi sam udarim s tema mečema na vso poljsko vojsko!«

Ulrih je nekoliko namrščil obrvi in rekel:

»Ti govoriš proti pokorščini!«

A potem se je obrnil h komturjem:

»Svetujte le to, kako naj izvabimo sovražnika iz gozda.«

In tako so razni svetovalci dajali različne nasvete, dokler ni naposled ugajal i komturjem i odličnejšim viteškim gostom Gersdorfov nasvet, naj pošljejo kralju dva glasnika z naznanilom, da mu veliki mojster pošilja dva meča in poziva Poljake na boj na smrt in življenje, in ako mu je premalo polja, mu ga nekoliko odstopi, da ga bo imel dovolj.

* *

Kralj je pravkar odjezdil z jezerskega obrežja in krenil na levo krilo k poljskim praporom, kjer je hotel opasati celo gručo vitezov, ko so mu naznanili, da prihajata od križarske vojske dva glasnika.

Vladislavovo srce je zatrepetalo od upanja:

»Najbrž prihajajo s pravičnim mirom!«

»Bog daj!« so odgovorili duhovniki.

Kralj je poslal po Vitolda, a medtem sta se glasnika bližala taboru, ne da bi se jima preveč mudilo.

V jasni solnčni svetlobi ju je bilo natančno videti, ko sta jezdila na ogromnih, z oklepi pokritih bojnih konjih: eden je imel na ščitu cesarskega črnega orla na zlatem polju, drugi, ki je bil glasnik kneza Ščetinskega, zmaja na belem polju. Vrste so se pred njima razmaknile, onadva pa sta razjahala, stopila takoj pred velikega kralja, nekoliko sklonila glavo, da izrazita svoje spoštovanje, in tako opravila svoje poslanstvo.

»Veliki mojster Ulrih,« je rekel prvi glasnik, »poziva tvoje veličanstvo, gospod, in kneza Vitolda na boj na smrt in življenje, in da dvigne vašo hrabrost, ki vam je očitno manjka, vam pošilja ta dva gola meča.«

Po teh besedah je položil meča kralju pred

noge. Jaško Monžik iz Dombrove je kralju pretolmačil njegove besede, toda komaj je končal, je stopil naprej drugi glasnik z zmajem na ščitu in izpregovoril:

»Veliki mojster Ulrih je tudi ukazal, da vam naznaniva, gospod, ako imate premalo polja za bitko, ga vam odstopi s svojo vojsko, da ne zgnijete v goščavi.«

Jaško je zopet prevedel njegove besede in nastala je tišina, le vitezi kraljevega spremstva so začeli škrtati z zobmi spričo take drznosti in zasramovanja.

Zadnje Jagielovo upanje se je razpršilo kakor dim. Pričakoval je poslanstva sporazuma in miru, a medtem je bilo to poslanstvo ošabnosti in vojne.

Dvignil je solzne oči kvišku in odgovoril:

»Mečev imamo dovolj, toda tudi ta dva sprejem kot preroka zmage, ki mi jo sam Bog pošilja po vajinih rokah. A tudi bojišče bo on nakazal. Sklicujem se sedaj na Njegovo pravičnost, a sprejme naj tudi mojo pritožbo zaradi storjene mi krivice in zaradi vaše nepravčnosti in prevzetnosti — amen!«

In dve veliki solzi sta mu zdrknili po zagorelih licih.

Medtem so začeli v spremstvu klicati viteški glasovi:

»Nemci se umikajo. Odstopajo nam polje!«

Glasnika sta odšla in čez hip so ju iznova videli, kako sta jezdila na grič na svojih ogromnih konjih in se jima je v solnčni svetlobi svetila svila, ki sta jo nosila vrh oklepa.

* * *

Poljske čete so pridrle iz gozda in grmovja v popolnem bojnem redu. Spredej je bila tako zvana »čelna« četa, zložena iz najstrašnejših vitezov, za njo so bile udarne čete — a za temi pešci in najemniki. Tako sta nastali med oddelki dve dolgi ulici, po katerih sta švigala sem ter tja Zindram iz Maškovic

in Vitold. Zadnji brez čelade na glavi, v sijajni opravi, podoben zlovešči zvezdi ali od viharja gnanemu plamenu.

Vitezi so nabirali sapo v prsih in so se krepkeje utrdili v sedlih.

Bitka se je morala vsak hip začeti.

* *

Veliki mojster je medtem gledal na kraljevsko vojsko, ki se je usipala iz gozda.

Gledal je dolgo na njeno ogromno število, na razprostrta krila kakor pri ogromni ptici, na mavrico praporov, ki jih je nihal veter, in naglo mu je stisnilo srce neko neznano, strašno čuvstvo. Morda je uzrl v svoji duši gomile trupel in reke krvi. Ker se ni bal ljudi, se je morda zbal Boga, ki je tam gori v nebeških višinah že držal skodelico zmage.

Prvikrat mu je prišlo na misel, kakšen grozen dan je napočil, in prvič je začutil, kako neizmerno odgovornost je vzel na svoje rame.

Zato mu je obraz pobledel, ustnice so mu začele drgetati, a iz oči so mu privrele obilne solze. Komturji so začudeno gledali svojega poveljnika.

»Kaj vam je, gospod?« je vprašal grof Wende.

»Zares primeren čas za solzé!« se je oglasil kruti Henrik, komtur čluhovski.

A veliki komtur Kuno Lichtenstein se je našobil in rekel:

»Javno ti to očitam, veliki mojster, ker sedaj bi moral dvigniti viteška srca, a ne jih slabiti. Zares, takega te nismo videli nikdar poprej.«

Toda velikemu mojstru so kljub vsemu premagovanju venomer tekle solzé na črno brado, kakor bi v njem plakal kdo drugi.

Naposled se je nekoliko pomiril, obrnil svoje stroge oči h komturjem in zaklical:

»K praporom!«

Tedaj so skočili vsak k svojemu, ker je zelo

glasno izpregovoril, a on je iztegnil roko k svojemu oprodi in rekel:

»Daj mi čelado!«

* * *

Že so srca v obeh vojskah bila kakor kladiva, toda trombe še niso dale znamenja za boj.

Nastal je trenotek pričakovanja, morda težji od same bitke. Na polju med Nemci in kraljevsko vojsko se je od strani Tannenbergga dvigalo nekoliko starodavnih hrastov, na katere so splezali domači kmetje, da bi gledali borenje teh ogromnih vojska, kakršnih ni videl svet od pamtiveka. Toda razen te kopice dreves je bilo vse to polje prazno, sivo, strašno, podobno izumrli stepi. Po njem je blodil samo veter, a nad njim se je zibala smrt. Oči vitezov so se nehoté obračale na to zloveščo, molčečo ravnino. Po nebu leteči oblaki so zdaj pa zdaj zakrivali solnce, a takrat je padal nanjo smrtni mrak.

Medtem je nastal vihar. Zašumel je v gozdu, odtrgal na tisoče listov, padel na polje, zgrabil suhe bilke trav, dvignil oblake prahu in jih zanesel v oči križarskih vojsk. V istem trenotku je pretresel zrak presunljiv glas rogov, zavitih tromb, piščalk in vse litevsko krilo se je dvignilo, kakor vzleti neizmerna jata ptic. Spustili so se kakor navadno v skok. Konji so iztegnili vratove, povsili ušesa in na vso moč dirjali naprej. Jezdecii so mahaje z meči in sulicami brzeli s strašnim krikom proti levemu križarskemu krilu.

Veliki mojster se je pravkar nahajal pri njem. Ganotje ga je že minilo, a iz oči so mu švigale iskre. Ko je torej ugledal pred seboj raztepeno litevsko drhal, se je obrnil k Frideriku Wallenrodu, ki je načeloval tej strani, in rekel:

»Vitold je prvi nastopil. Začnite tudi vi v božjem imenu!«

Mahnil je z desnico in premaknil štirinajst praporov železnega viteštva.

»Gott mit uns!«¹ je vzkliknil Wallenrod.

Prapori so povsili kopja in začeli iti izpočetka korakoma. Toda, kakor se v gori utrga skala in padajoč dobiva vedno večjo naglico, tako tudi oni: iz koraka so prešli v skok, potem v dir, in dirjali so strašno, silovito, kakor lavina, ki mora podreti in streti vse pod seboj.

Zemlja je ječala in se upogibala pod njimi.

* * *

Bitka se je morala vsak hip raztegniti in razvneti na vsej črti. Zato so poljski prapori začeli prepevati staro bojno pesem sv. Vojteha. Sto tisoč z železom pokritih glav se je dvignilo proti nebu, a iz sto tisoč prs se je izvil en sam ogromen glas, podoben nebeškemu gromu:

»Boga Ródnica, Devica,
od Bogá češčena Marija!
Od Gospoda, Svojega sina,
Mati izvoljena, edina,
sprosi odpušcanje nam!
Kyrie eleison!...«

In takoj je stopila moč v njihove kosti, a srca so bila pripravljena na smrt. Bila je tako neizmerna zmagovalna sila v teh glasovih in v tej pesmi, kakor bi se zares grom začel valiti po nebu. Zadrgetala so kopja v rokah vitezov, zadrgetali so prapori in praporci, streslo se je ozračje, zazibale so se veje v gozdu, a zbudjeni gozdni odmevi so se začeli oglašati v globinah in klicati, kakor bi ponavljali jezerom in lokam in vsej zemlji, kakor je dolga in široka:

¹ Bog z nami!

»Sprosi odpuščanje nam!
Kyrie eleison!...«

A oni so peli dalje:

»Svojega Sinú, pripetega na križ
glas usliši in razsvetli z njim ljudi;
daj, usliši naših src molitve,
vsakemu Ti milostno dodeli:
srečno zemeljsko življenje,
a po smrti vsem nebesa!
Kyrie eleison!...«

Odmev je ponovil: »Kyrie eleisooon!« — A medtem je že vršela besna bitka na desnem krilu in se vse silneje bližala središču.

Treskanje, rezgetanje konj, strašni kriki mož so se mešali s pesmijo. A včasih so kriki utihnili, kakor bi tem ljudem zmanjkalo sape, in v takih trenutkih si lahko še enkrat zaslišal grmeče glasove:

»Adam, ti služabnik božji,
ki sediš v nebeškem zboru,
nas otroke svoje
k angelom popelji!
Tam radost,
tam ljubav,
gledanje Bogá
angelsko, brez konca...
Kyrie eleison!...«

In zopet se je razlegel odmev po gozdu: »Kyrie eleisooon!« Kriki na desnem krilu so se še povečali, toda nihče ni mogel ne vedeti ne razločiti, kaj se dogaja tam, kajti veliki mojster Ulrih, ki je z vrha gledal bitko, je v tem hipu pognal pod poveljstvom Lichtensteinovim dvajset praporov proti Poljakom.

A k poljskemu »čelnemu« oddelku, v katerem

so bili najodličnejši vitezi, je pridrvel kakor grom Zindram iz Maškovic, pokazal z mečem na bližajoči se oblak Nemcev, in zakričal tako glasno, da so se konji v prvi vrsti povzpeli na zadnje noge:

»Po njih! Bij!«

Vitezi so se sklonili na konjske vratove, namenili pred seboj kopja in zdirjali.

* *

Toda Litva se je uklonila pod strašnim nemškim navalom. Prve vrste, ki so bile najbolj oborožene in sestavljene iz najmogočnejših boljarov, so popadale na kupe. Druge so se besno spoprijele s križarji, toda nobena hrabrost, nobena vztrajnost, nobena človeška moč jih ni mogla rešiti pogina in poraza. In tudi ni bilo mogoče drugače, ko so se na eni strani borili vitezi, popolnoma vkovani v jeklene oklepe in na konjih, zavarovanih z jeklom, na drugi strani pa ljudje, sicer visoki in silni, toda na drobnih konjičkih in pokriti samo s kožami... Zaman se je pač trudil vztrajni Litvin, kako bi prišel do nemške kože. Sulice, sablje, konice kopij, kiji, nasajeni s kremenom ali žebli, so se odbijali od železnih oklepov kakor od skale ali od grajskega obzidja. Teža ljudi in konj je gazila nesrečna Vitoldova krdela, sekali so jih meči in sekire, bodla in lomila koščena kopja, hodila so po njih konjska kopita. Knez Vitold je zaman pošiljal v to smrtno past vedno nova krdela, zaman je bila vztrajnost, nič ni pomagala besnost, nič preziranje smrti in nič reke krvi! Razpršili so se najprej Tatari, Besarabci, Valahi in kmalu je počila litevska stena in divji strah je prevzel vse bojevnike.

Večji del vse vojske se je razpršil proti jezeru Lubječu, in za njimi so se pognale glavne nemške sile in kosile tako strašno, da je bilo vse obrežje pokrito s trupli.

A drugi, manjši del Vitoldovih čet, v katerem

so bili trije smolenjski polki, se je umikal proti poljskemu krilu; gonilo jih je šest nemških praporov, potem pa še oni, ki so se vračali s četovanja. Toda boljše oboroženi Smolenjčani so se uspešneje upirali. Bitka se je tu izpremenila v klanje. Potoki krvi so zalivali vsak korak, skoraj vsako ped zemlje. En smolenjski polk so skoraj posekali do zadnjega moža. Ostala dva sta se branila obupno in besno. Toda zmagovitih Nemcev ni moglo nič več zadržati. Nekatere njihove prapore je prevzela prava vojna besnota. Posamezni vitezi so bodli in izpodbujali svoje žrebce in se z dvignjeno sekiro ali mečem slepo zaganjali v največjo gnečo sovražnikovo. Sekanje njihovih mečev in sekir je bilo skoraj nečloveško, a ves ta val je, pobijajoč in teptajoč smolenjske konje in viteze, naposled prišel v bok čelnemu in glavnemu poljskemu oddelku; ta dva sta se že nad eno uro borila z Nemci, katerim je poveljeval Kuno Lichtenstein.

* *

Kunonu tu ni šlo tako lahko, ker je bila tu večja enakost orožja in konj, a tudi enaka viteška izurjenost. Poljska kopja so Nemce zadržala in jih celo odbila, zlasti zaradi tega, ker so prvi udarili nanje trije strašni prapori: krakovski, zasledovalni pod Jendrkom iz Brohovic in dvorni, ki mu je načeloval Povala iz Tačeva. Vendar se je bitka razvnela najhuje šele takrat, ko so polomili kopja in zgrabili meče in sekire. Takrat je udaril ščit ob ščit, mož se je oklenil moža, padali so konji, prevračali so se znaki, pokale pod udarci sekir in kijev čelade, naramnice, oklepi, železo se je oblivalo s krvjo, valili so se s sedel vitezi kakor podsekane smreke. Oni križarski vitezi, ki so že pod Vilnom spoznali bojevanje s Poljaki, so vedeli, kako »trd« in »silovit« je ta narod, toda novince in tuje goste je prevzelo tako začudenje, da je bilo podobno

strahu. Marsikateri je nehote zadržal konja, pogledal negotovo predse, in preden je pomislil, kaj naj stori, je padel pod udarcem poljske desnice. In kakor se toča neusmiljeno usipa iz temnega oblaka na žitno polje, tako gosto so padali okrutni udarci, bili meči, bile sekire, bili topori, bili brez oddiha in usmiljenja, žvenketali kakor v kovačnicah železni oklepi, smrt je ugašala življenja kakor veter, stoki so se izvijali iz prsi, ugašale so oči, a osivele mlade glave so se pogrezale v večno noč.

Letale so kvišku iskre, ki jih je kresalo železo, odlomki kopij, praporci, nojeva in pavja peresa. Konjska kopita so gazila po krvavih, na zemlji ležečih oklepih in konjskih truplih. Kdor je padel ranjen, tega so poteptala kopita.

Toda padel še ni nobeden izmed odličnejših poljskih vitezov, pomikali so se naprej med truščem in v gneči, kličoč imena svojih patronov ali pa rodna gesla, kakor gre po suhi stepi ogenj, ki požira grmičje in travo. Prvi je tam Lis iz Targoviska zgrabil hrabrega komturja iz Osterode Gamrata, ki je izgubil svoj ščit, zvil svoj beli plašč okoli ramen in se s plaščem branil pred udarci.

Z ostrino svojega meča je Lis presekala plašč in naramnik, odsekal mu roko, a z drugim sunkom mu je predrl trebuh, da je ostrina zaškrtala ob hrbtenici. Ljudje iz Osterode so od strahu zakričali, ko so videli mrtvega svojega poveljnika, toda Lis se je vrgel mednje kakor orel med žerjave, a ko sta mu priskočila na pomoč Staško iz Harbimovic in Doramat iz Kobilan, so jih vsi trije začeli tako luščiti, kakor medvedje luščijo stroke, kadar naleté na polje, posejano z mladim fižolom.

Tam pa je Paško Zlodžej iz Biskupic potolkel slavnega brata Kunca Adelsbacha. Ko je Kunc zagledal pred seboj velikana s krvavo sekiro v roki, ki so se nanjo prilepili s krvjo človeški kodri, se je prestrašil v svojem srcu in se hotel dati ujeti. Toda

Paško, ki ga v trušču ni slišal, se je dvignil v stre-
menih in mu raztreščil glavo z jekleno čelado vred,
kakor bi kdo prerezal jabolko na dvoje. Kmalu na-
to je pobil Locha iz Meklenburga, Klingensteina,
Švaba Helmsdorfa iz mogočnega grofovskega rodu,
Limpacha iz okolice Moguncije in Nachterwitza tu-
di iz Moguncije. Naposled so se začeli prestrašeni
Nemci umikati pred njim na levo in na desno, on
pa je tolkel po njih kakor po podirajoči se steni in
vsak hip si ga videl, kako se je dvignil v sedlu, da
zamahne, a potem si zagledal blisk sekire in nemško
čelado, ki se je zvrnila med konje.

Tam je zopet mogočni Andrej iz Brohočic, ki
je zlomil meč na glavi viteza, kateri je imel sovo na
ščitu in vizir, skovan v obliki sove, zgrabil viteza
za roko, mu jo zdrobil, mu iztrgal sekiro in mu ta-
koj z njo vzel življenje. Obenem je ujel mladega
viteza Dynheima; ker ga je videl brez čelade, mu ga
je bilo žal ubiti, ker je bil še pravi otrok in je z
otroškimi očmi zrl vanj. Izročil ga je torej svojim
služabnikom, ne da bi uganil, da si je ujel zeta, za-
kaj ta mladi vitez je vzel pozneje njegovo hčer in
je za vedno ostal v Poljski.

Sedaj pa so se Nemci zagnali z vso besnostjo,
da bi rešili mladega Dynheima, ki je izviral iz mo-
gočnega rodu obrenskih grofov, toda vitezi prapor-
ščaki: Sumik iz Nadbreža, oba brata iz Plomikova,
Dobko Ohvija in Zih Pikna so jih zadržali na me-
stu, kakor zadrži lev bika, in jih gnali k praporu
svetega Jurija, šireč med njimi pogubo in smrt.

Z viteškimi gosti pa se je spoprijel dvorni kra-
ljevski prapor, ki mu je načeloval Čolek iz Želiho-
va. Tam je Povala iz Tačeva, ki je imel nadčloveško
moč, valil ljudi in konje, drobil železne čelade ka-
kor jajče lupine; bil je sam samcat v celi gruči, a
poleg njega so šli Leško iz Goraja, Povala iz Vihu-
ča in Mščislav iz Skšinna in dva Čeha: Sokol in Zbi-
slavek. Tu je trajala bitka dolgo, ker so samo na ta

prapor udarili trije nemški; ko pa je prišel na pomoč sedem in dvajseti prapor Jaška iz Tarnova, so se sile več ali manj izenačile in odrinili so Nemce skoraj za pol streljaja z loka od prostora, kjer so se prvič spoprijeli.

Toda še dlje jih je pognal veliki krakovski prapor, ki ga je vodil sam Zindram, a na čelu med praporščaki je šel najstrašnejši vseh Poljakov: Zaviša Čarni grba Sulima. Ob strani so se bojevali njegov brat Farurej, Florijan Jelitčik iz Koritnice, Skarbek z Gor, prav oni slavni Lis iz Targoviska, Paško Zlodžej, Jan Nalenč in Stah iz Harbimovic. Pod grozno Zaviševo roko so padali hrabri možje, kakor bi jim v tem črnem oklepu šla nasproti sama smrt, on pa se je bojeval z namrščenimi obrvmi in stisnjenimi ustnicami, miren, resen, kakor bi opravljal svoje vsakdanje posle; včasih je izravnal svoj ščit, odbijal udarce, toda vsakemu blisku njegovega meča je odgovoril strašen krik poraženega moža, on pa se niti ni ozrl in je šel dalje, kakor črn oblak, iz katerega vsak čas trešči.

Poznanjski prapor, ki je imel na zastavi orla brez venca, se je tudi boril na smrt in življenje, a nadškofovski in trije mazovski so tekmovali z njim. Toda tudi vsi drugi so se skušali prekositi v besnosti in nezlomljivi hrabrosti. V šeradskem se je mladi Zbiško iz Bogdanjca zaganjal kakor divja zver v najgostejše vrste, njemu ob hoku pa je šel stari strašni Matko, boreč se premišljeno, kakor se bori volk, ki ne ugrizne drugače kakor na smrt.

Povsod je iskal z očmi Kunona Lichtensteina; ker pa ga v gneči ni mogel zagledati, si je medtem izbiral druge, ki so imeli na sebi sijajne oklepe, in nesrečen je bil vsak vitez, ki se je moral srečati z njim. Nedaleč od obeh bogdanjskih vitezov se je stiskal neznosno zlovešči Čtan iz Rogova. Pri prvem spopadu so mu razbili čelado, zato se je sedaj boril z odkrito glavo, strašeč s svojim krvavim kosmatim

obrazom Nemce, ki se jim je zdelo, da nimajo pred seboj človeka, ampak kakšno gozdno pošast.

Vendar je na obeh straneh popadalo na stotine, potem na tisoče vitezov, dokler se ni začel pod udarci divjih Poljakov zibati nemški naval; medtem pa se je zgodilo nekaj, kar bi moglo v enem hipu izpremeniti vojno usodo.

Vračajoč se namreč od zasledovanja Litve, so se razvneti in zmage pijani Nemci zagnali v bok poljskega krila.

Misleč, da so že vse kraljevske čete razbite in da je bitka že dobljena, so se vračali v velikih nerednih gručah, s krikom in petjem; tedaj pa so naenkrat uzrli pred seboj grozno klanje in Poljake, ki so že zmagovali in obkrožali nemške čete.

Križarji so torej povsili glave in začudeno gledali skozi vizirje, kaj se godi, potem pa je sleherni, kjer je pač stal, izpodbodel konja in se zagnal v bojni metež.

In tako je udarila gruča za gručo in v kratkem se jih je na tisoče vrglo na utrjene poljske prapore. Nemci so radostno zavpili, videč prihajajočo pomoč, in so z novim navdušenjem začeli bítí Poljake. Strašna bitka se je vnela na vsej črti, po zemlji so tekli potoki krvi, nebo se je pooblačilo in oglasili so se gluhi gromi, kakor bi se hotel sam Bog mešati med bojevnike.

A zmaga se je začela nagibati na nemško stran. Že se je začela zmešnjava v poljskih vrstah, že so v boju zbesnele nemške čete enoglasno začele prepevati pesem zmage:

»Christ ist erstanden!...«¹

A medtem se je zgodilo nekaj groznejšega.

Neki na tleh ležeči križar je namreč z nožem

¹ Krist je vstal.

razparal trebuh konja, na katerem je sedel Martin iz Vročimovic, ki je nosil veliki, za vso vojsko sveti prapor krakovski z orlom v vencu. Konj in jezdec sta se naglo zvalila na tla, a z njima se je zamajal in padel tudi prapor.

V tem hipu je na stotine železnih rok seglo po njem, a iz vseh nemških prsi se je izvil krik veselja. Zdelo se jim je, da je to konec, da se polasti sedaj Poljakov strah in groza, da pride čas poraza, umora in klanja, da bodo le še bežeče lovili in klali.

Toda čakala jih je strašna in krvava prevara.

Res so poljske čete obupno zakričale kakor en mož, ko so videle padati prapor, toda v tem kriku in v tem obupu ni bilo strahu, ampak zbesnelost. Dejal bi, da je živ ogenj padel na oklepe. Kakor razdraženi levi so planili tjakaj najstrašnejši možje iz obeh vojsk, in rekel bi, da se je dvignil vihar okoli prapora. Ljudje in konji so se zgnetli v grozen vrtinec: v tem vrtincu so se dvigale roke, rožljali meči, odmevale sekire, škrtalo jeklo ob železo; trušč, stok, divji vrišč ranjenih mož se je zlil v grozen glas, kakor bi se pogublenci naglo odzvali iz globine pekla. Dvignil se je prah, a iz njega so planili le od strahu oslepljeni konji, brez jezdecev, s krvavimi očmi in razpuščenimi divjimi grivami.

Toda to je trajalo kratko. Niti en Nemec ni ušel živ iz tega viharja, a čez hip je zopet zavihral nad poljskimi četami rešeni prapor. Veter ga je razgibal, razvil in zacvetel je sijajno kakor ogromen cvet, kakor znamenje upanja in kakor znamenje božje jeze za Nemce, a zmage za poljske viteze.

Vsa vojska ga je pozdravila z zmagoslavnim krikom in udarila s tako silo na Nemce, kakor bi se bila v vsakem praporu podvojila moč in moštvo.

A Nemci, tepeni brez usmiljenja, brez oddiha, celo brez takega odmora, ki je potreben prsim, da si naberejo zraka, gnani od vseh strani, stiskani, sekani neusmiljeno z udarci mečev, sekir, toporov,

kijev, so se začeli zopet zibati in umikati. Tu in tam so se odzvali glasovi, proseči milosti. Tu pa tam je zapustil bitko kak tujezemski vitez z obrazom, belim od strahu in osuplosti, in je bežal nezavedno, kamor ga je nosil ne manj prestrašeni žrebec. Večina belih plašcev, ki so jih nosili na oklepih redovni bratje, je že ležala na tleh.

Težak nemir se je polastil src križarskih poveljnikov, ki so razumeli, da je vsa njihova rešitev le v velikem mojstru, ki je dosedaj stal pripravljen na čelu šestnajstih rezervnih praporov.

On pa, ki je gledal bitko z vrha, je tudi razumel, da je prišel čas, in pognal je svoje čete tako, kakor požene vihar težak oblak, ki nosi s seboj pogubno točo.

* * *

Toda še prej se je pred tretjo poljsko vrsto, ki se dosedaj še ni udeležila boja, pojavil na razpenjenem žrebcu Zindram iz Maškovic, ki je pazil na vse, a zlasti na potek bitke.

Tam med poljsko pehoto je stalo nekoliko oddelkov najemniških Čehov. Eden izmed njih je odpovedal že pred spopadom. Toda osramočen ob času je ostal na mestu, odstavil svojega poveljnika in sedaj žarel od hrepenenja po bitki, da bi s hrabrostjo nadomestil hipno slabost. Toda glavno moč so izpolnjevali poljski polki, sestavljeni iz jezdnih, a ubogih vladikov brez oklepov, iz mestnih in še bolj iz kmetijskih pešcev, ki so bili oboroženi s kopji, s težkimi sulicami in s kosami, nasajenimi na droge.

»Pripravi se! Pripravi se!« je s silnim glasom klical Zindram iz Maškovic, švigajoč kakor blisk gor in dol ob vrstah.

»Pripravi se!« so ponovili nižji poveljniki.

Ko so torej kmetje razumeli, da prihaja čas nanje, so oprli droge sulic, cepov in kos ob zemljo,

se prekrizali in začeli pljuvati v svoje velikanske delavne roke.

In to zlovešče pljuvanje se je slišalo ob vsej vrsti, potem je vsakdo zgrabil orožje in si nabral sape. V tem hipu je pridirjal k Zindramu sel s kraljevim poveljem in mu z zasoplim glasom nekaj zašepetal na uho, on pa se je obrnil k pešcem, zamahnil z mečem in zakričal:

»Naprej!«

»Naprej! V vrsti! Naravnost!« so se oglasili klici poveljnikov.

»Udari! Na pasje brate! Po njih!«

In so se premaknili. Da so lahko korakali enakomerno in niso trgali vrst, so začeli vsi skupno ponavljati:

»Zdra — va — Ma — ri — ja — mi — lo — sti — pol — na, — Go — spod — je — s — te — boj!!!«

In šli so kakor po vrvici. Korakali so najemniški polki in domačini, kmetje iz Male in Velike Poljske in Šlezije, ki so pred vojno zbežali v kraljevino, Mazuri izpod Elka, ki so zbežali od križarjev. Od konic na sulicah in od kos se je zjasnilo in razsvetlilo vse polje.

In dospeli so.

»Bij!« so zavpili poveljniki.

»Uh!«

In zastokal je vsakdo kakor krepak drvar, ko prvič zamahne s sekiro, potem pa je začel udrihati, kolikor je imel moči in sape v prsih.

Vriski in kriki so se razlegali proti nebesom.

* * *

Kralj, ki je z vzvišenega mesta zasledoval vso bitko, je razpošiljal sle in je kar ohripel, ko je dal povelja. Ko je naposled opazil, da je že vsa vojska zaposlena, se je tudi sam začel pripravljati na boj.

Dvorjani ga niso pustili, ker so se bali za posevečeno kraljevo osebo. Žulava je pograbil konja za uzde, in dasi ga je kralj s kopjem udaril po roki, vendar ni izpustil. Drugi so mu tudi zastavili pot, proseč in roteč in zagotavljajoč ga, da se usoda bitke tako ne obrne.

A medtem je največja nevarnost naglo zapretila kralju in vsemu njegovemu spremstvu.

Veliki mojster je namreč po zgledu onih, ki so se vrnili po porazu Litve, hotel napasti tudi Poljake z boka; zato je zaobrnil, radi česar je moralo njegovih izbranih šestnajst praporov iti ravno tik griča, na katerem je stal Vladislav Jagielo.

Takoj so opazili nevarnost, toda ni bilo časa, da bi se umaknili. Zvili so le kraljevsko zastavo, a obenem je kraljevi pisar, Zbigniev iz Olešnice, z vso naglico zdirjal k najbližjemu praporu, ki se je pravkar pripravljaj, da sprejme sovražnika, a mu je načeloval vitez Nikolaj Kielbasa.

»Kralj je v pasti. Na pomoč!« je zavpil Zbigniev.

Toda Kielbasa, ki je poprej izgubil čelado, je potegnil od potu mokro in krvavo čepico z glave in, kazoč jo glasnikom, zakričal z groznim glasom:

»Glej, ali mar pasemo lenobo! Norec! Mar ne vidiš, da gre ta oblak na nas in da smo ga ravno odvrnili od kralja, zato izgini, sicer te pri priči prebodem z mečem!«

In ne da bi se brigal, s kom govori, je jezen in razkačen res pomeril na glasnika, a on je, videč, s kom ima posla, a še bolj, ker je imel stari vojak prav, zdirjal nazaj h kralju in mu ponovil, kaj je slišal.

Kraljevska straža se je torej pomaknila naprej, da bi s svojimi prsmi zavarovala kralja. Kralj pa se vendar ni hotel ustaviti in je stal v prvi vrsti. Toda komaj so se ustavili, so bili nemški prapori že tako blizu, da si lahko natančno razložil grbe na ščitih. Pogled nanje je mogel prevzeti najhrabrejša srca z

drgetom, saj je bil to sam cvet in izbor viteštva. Odeti s sijajnimi oklepi, na konjih, ogromnih kakor turi, ne prepoteni v boju, ki se ga dosedaj še niso udeleževali, so dirjali kakor vihra s topotom, s hruščem, s šumom praporov in praporcev, a pred njimi je dirjal sam veliki mojster v belem, širokem plašču, ki je bil v vetru podoben krilom ogromnega orla.

Veliki mojster je že zdirjal mimo kraljevega spremstva in hitel h glavni bitki, kaj ga je pač brigala peščica vitezov, ki je stala ob strani in med katero ni slutil ne spoznal kralja! Toda iz enega prapora se je odtrgal ogromen Nemec, ki je ali spoznal Jagiela ali pa ga je zvalil srebrni kraljev oklep, da se je hotel izkazati z viteško hrabrostjo, sklonil glavo, iztegnil kopje in skočil naravnost na kralja.

Kralj pa je vzpodbodel konja in, preden so ga utegnili zadržati, tudi skočil proti njemu. In gotovo bi se bila spoprijela na smrt in življenje, ako bi ne bilo onega Zbignieva iz Olešnice, mladega kraljevega tajnika, ki je ravno tako obvladal latinščino kakor viteški posel. Ta je imel v roki zlomljeno kopje, priskočil k Nemcu od strani, ga treščil po glavi, mu razbil čelado in ga zvalil na zemljo. »V tem hipu ga je sam kralj udaril z mečem po odkritem čelu in ga izvolil lastnoročno ubiti.«

Tako je padel slavní nemški vitez Dipold Kikeritz von Dieber. Njegovega konja je zgrabil knez Jamont, sam pa je ležal smrtno ranjen v svoji beli suknji na jeklenem oklepu in v pozlačenem pasu. Oči so mu osteklenele, le noge so še nekaj časa kopale zemljo, dokler mu ni največja človeška pomirjevalka, smrt, pokrila glave z nočjo in ga umirila za vedno.

Priskočili so vitezi iz helminjskega prapora, hoteč se maščevati za smrt svojega tovariša, toda sam veliki mojster jim je zastavil pot in klical: »He-

rum! Herum!«¹ ter jih vodil tja, kjer se je imela odločiti usoda tega dne, t. j. v glavno bitko.

In zopet se je zgodilo nekaj čudnega. Najbliže stoječi Nikolaj Kielbasa je sicer spoznal sovražnika, toda v prahu ga niso spoznali drugi poljski prapori in misleč, da se vrača na bojišče Litva, niso hiteli, da bi jih sprejeli.

Pravkar je skočil Dobko iz Olešnice proti velikemu mojstru, ki je dirjal spredaj, in ga spoznal po plašču, po ščitu in veliki puščici za relikvije, ki jo je nosil na prsih na oklepu. Toda poljski vitez si ni upal suniti s kopjem v puščico, dasi je po svoji neizmerni moči prekašal velikega mojstra, zato mu je ta izpodbil ostrine, ranil nekoliko konja, potem sta se umaknila drug drugemu, se obrnila in zdirjala vsak k svojim ljudem.

»Nemci! Sam veliki mojster!« je zakričal Dobko.

Na ta vzklik so se poljski prapori pri priči v najhujšem trušču zapodili proti sovražnikom. Prvi je udaril s svojimi Nikolaj Kielbasa in vnovič se je razvnela bitka.

Toda bodisi, da vitezi s helminjske zemlje, med katerimi je bilo mnogo ljudi poljske krvi, niso udarili pošteno, bodisi da niso mogli nič več zadržati poljske besnosti, dovolj, novi napad ni imel onega uspeha, kakršnega je pričakoval veliki mojster. Zakaj zdelo se mu je, da bo to zadnji udarec, ki ga bo zadal kraljevski sili, a medtem je kaj kmalu opazil, da Poljaki napadajo, gredó naprej, bijejo, pobijajo in obkoljujejo te oddelke, a njegovi vitezi se le bolj branijo kakor napadajo.

Zaman jih je vzpodbujal z glasom, zaman pogajal z mečem v boj. Branili so se res in branili močno, toda v njih ni bilo onega razmaha, onega navdušenja, ki navdaja zmagovite čete in so od njega gorela poljska srca. V razbitih oklepih, v krvi, v ra-

¹ Okoli.

nah, s polomljenim orožjem, brez glasu v prsih so se poljski vitezi nezavedno podili proti najgostejšim nemškim gručam, a te so začele pritiskati konje, se ogledovati, kakor bi hotele vedeti, ali se še niso sklenile te železne klešče, ki so se vedno groznejše sklepale, in so se umikale polagoma, toda vztrajno, kakor bi se hotele neznatno rešiti iz tega morilnega kroga. A medtem so od gozdne strani namah zagrmeli novi kriki. Pravkar je Zindram pripeljal in poslal kmete v boj. Takoj so zaškrtale kose ob železu, zagrmeli so pod cepci oklepi, trupla so začela padati vse gosteje, kri je v potokih tekla po potlačeni zemlji in bitka je vzplamtela kakor en sam ogromen ogenj, kajti Nemci so spoznali, da je le v meču rešitev, in so se začeli obupno braniti.

* *
 *

In tako so se bojevali še negotovi zmage, ko so se na desni strani dvignili ogromni oblaki prahu.

»Litva se vrača!« so veselo vzkliknili poljski glasovi.

In uganili so. Litva, ki jo je laže razgnati kakor premagati, se je sedaj vračala in se z nečloveško naglico podila kakor veter na svojih urnih konjih v boj.

Tedaj je nekoliko komturjev, njim na čelu Werner von Tetlingen, priskočilo k velikemu mojstru.

»Reši se, gospod!« je klical z bledimi ustnicami komtur elblonški. »Reši sebe in red, dokler se kolo sreče ne zasuče.«

Toda viteški Ulrik ga je temno pogledal, dvignil roko k nebu in zaklical:

»Bog ne daj, da bi zapustil to bojišče, na katerem je padlo toliko junakov! Bog ne daj!«

In kriknil je svojim ljudem ter se zagnal v bojni vrtinec. Medtem je prispela Litva in nastala je

taka zmešnjava, tako prerivanje in gneča, da človeško oko ni moglo ničesar več razločiti.

Veliki mojster, z ostrino litevske sulice udarjen v usta in dvakrat ranjen po obrazu, je še nekaj časa s pojemajočo desnico odbijal udarce; naposled se je, zadet s kopjem v vrat, zvalil kakor hrast na zemljo.

Celo mravljišče v kože oblečenih bojevnikov ga je popolnoma pokrilo.

* * *

Werner Tetlingen je zbežal z nekoliko prapori, toda okoli vseh ostalih praporov se je sklenil železni obroč kraljevih čet. Bitka se je izpremenila v klanje in v tako nezaslišan poraz križarske vojske, da jih v vsej človeški zgodovini ni bilo podobnih. Tudi se ni po vojni Rimljanov in Gotov z Atilo in Karla Martela z Arabci nikdar borilo med seboj toliko in tako mogočnih sil. Toda sedaj je ena po večini že ležala na tleh kakor požeto žito. Prapori, ki jih je kot poslednje vodil v bitko veliki mojster, so se podali. Helmčanje so zasadili praporce v zemljo. Drugi nemški vitezi so poskakali s konj v znamenje, da hočejo v ujetništvo, in so poklekali po zemlji, ki je bila obrizgana s krvjo. Ves prapor sv. Jurija, pod katerim so služili tujezemski gostje, je s svojim poveljnikom vred storil isto.

* * *

Toda bitka je trajala še dalje, ker je mnogo križarskih praporov rajši umrlo, kakor bi moledovalo za milost in ujetništvo. Tedaj so se Nemci zgnetli po svojem vojnem običaju v ogromen kolobar in se tako branili kakor čreda merjascev, ko jih obkolijo gručé volkov. Poljsko-litevski obroč je opasal ta kolobar, kakor kača ovija bika in ga vse tesneje stiska. In zopet so se dvigale roke, ropotali cepci, škrtale kose, sekali meči, bodle sulice, udarjale se-

kire in topori. Sekali so Nemce kakor gozd, a oni so umirali molče, turobno, neustrašeno.

Nekateri so dvigali vizirje, se poslavljali med seboj in si dali poslednji poljub pred smrtjo. Nekateri so se na slepo podili v vojni vrvež, kakor bi zblazneli, drugi so se borili kakor v snu, drugi spet so se nazadnje sami umorili s tem, da so si zarinili v grlo mizerikordijo, ali pa odmetali ovratnike in se obračali k tovarišem, proseč: »Suni!«

Poljska zbesnelost je kmalu razbila veliki kolobar na nekoliko manjših gruč in takrat je bilo posameznim vitezom zopet lažje ulti. Toda splošno so se tudi te razbite gruče borile besno in obupno.

Malokdo je pokleknil, proseč milosti, a ko je strašni poljski naval končno razpršil tudi manjše gruče, se niti posamezni vitezi niso hoteli predati živi v roke zmagovalcev. To je bil za red in vse zapadno viteštvo dan največjega poraza, a tudi največje slave. Pod ogromnim Arnoldom von Baden, ki ga je obkolila kmetiška pehota, se je nagrmadil nasip poljskih trupel, on pa je, mogočen in nepremagan, stal na njem kakor stoji mejnik, utrjen na griču; kdor se mu je približal za dolžino meča, je umrl kakor bi ga zadela strela.

* *
 *

Končno je prijezdil k njemu sam Zaviša Čarni Sulimčik, toda ko je videl viteza brez konja, ga ni hotel proti viteškemu običaju udariti od zadaj, zato je tudi on skočil s konja in začel klicati oddaleč:

»Obrni, Nemec, glavo in se predaj, ali pa se dvobojuj z mano!«

Arnold pa se je obrnil in, spoznavši Zavišo po črnem oklepu in po Sulimu na ščitu, si je dejal v duši:

»Smrt prihaja in moja ura je odbila, ker njemu se nihče živ ne umakne. Ako bi ga pa vendar pre-

magal, bi si pridobil nesmrtno slavo in bi si morda rešil tudi življenje.«

Rekši je skočil k njemu in spoprijela sta se kakor dva viharja na zemlji, postlani s trupli. Toda Zaviša je po silni moči presegal vse, tako da so bili nesrečni starši, katerih otroci so se morali srečati z njim v boju. In res je pod udarcem njegovega meča počil v Malborgu skovan ščit, počila kakor glinast lonec čelada in hrabri Arnold je padel z razklano glavo.

* *

Čluhovski komtur Henrik, oni najsrditejši sovražnik poljskega plemena, ki je prisegel, da bo dal nositi pred seboj dva meča, dokler se oba ne oskrunita s poljsko krvjo, se je sedaj naglo umikal z bojišča, kakor se umika lisica iz mreže, ki so jo napeli lovci, ko mu je nenadoma zastavil pot Zbiško iz Bogdanjca. Komtur je zavpil, videč pred seboj dvignjeno ostrino: »Erbarme dich meiner!« (Usmili se me!) — in iz strahu sklenil roke. Ko je mladi vitez slišal te besede, ni več utegnil zadržati roke in zamaha, vendar je še obrnil meč in le oplazil tolsti potni komturjev obraz. In potem ga je oddal svojemu oprodi, ki mu je vrgel vrv okoli vratu in ga vlekel kakor vola proti kraju, kamor so vodili vse križarske ujetnike.

* *

A stari Matko je vsevdilj iskal na krvavem bojišču Kunona Lichtensteina — in srečna usoda, ki je bila tega dne Poljakom povsem naklonjena, ga je naposled izročila v njegove roke v grmovju, kjer se je skrila peščica vitezov, ki so zbežali iz strašnega klanja. Solnčni blesk, ki se je odbil od oklepov, je izdal njihovo navzočnost. Vsi so padli na kolena in se takoj podali, toda Matko, ki je izvedel, da je

med ujetniki tudi veliki komtur, si ga je dal pripe-
ljati predse, si odkril čelado in vprašal:

»Kuno Lichtenstein, ali me poznaš?«

On pa je namrščil obrvi, zapičil svoj pogled
v Matkovo obličje in rekel čez hip:

»Videl sem te na dvoru v Plocku.«

»Ne,« je odgovoril Matko, »videl si me že
poprej! Videl si me v Krakovu, ko sem te moledo-
val za življenje svojega nečaka, ki je bil zaradi ne-
premišljenega napada na tvojo osebo obsojen na
smrt. Takrat sem obljubil Bogu in prisegel na vi-
teško čast, da se spoprimem s teboj na smrt in
življenje.«

»Vem,« je odgovoril Lichtenstein in ošabno
napel usta, dasi je obenem močno pobledel, »toda
sedaj sem tvoj ujetnik in osramotil bi se, ako bi
dvignil meč name.«

Na to se je Matkov obraz zlovešče nakremžil
in bil popolnoma podoben volčjemu gobcu.

»Kuno Lichtenstein,« je rekel, »meča ne dvig-
nem na neoboroženca, toda povem ti, ako mi odre-
češ boj, te dam obesiti na vrvi kakor psa.«

»Nimam izbire, postavi se!« je zaklical veliki
komtur.

»Na smrt in ne na ujetništvo!« je še enkrat pri-
pomnil Matko.

»Na smrt!«

In čez hip sta se spoprijela v navzočnosti nem-
ških in poljskih vitezov. Kuno je bil mlajši in spret-
nejši, toda Matko je po moči rok in nog tako pre-
segal nasprotnika, da ga je, kot bi trenil, zvalil na
zemljo in mu pritisnil trebuh s kolenom.

Komturju so od strahu izstopile oči.

»Usmili se me!« je zastokal, a iz ust so se mu
pocedile sline in pena.

»Ne!« je odgovoril neizprosni Matko.

In nastavil je mizerikordijo nasprotniku na
vrat, sunil dvakrat, a oni je grozno zahropel: curek

krvi mu je bruhnil iz ust, smrtni drget je stresel njegovo telo, potem se je iztegnil in velika pomirjevalka vitezov ga je umirila za vedno.

* *

Bitka se je izpremenila v klanje in pogon. Kdor se ni hotel podati, je poginil. V tistih časih je bilo na svetu mnogo bitk in prask, toda nihče izmed živčih ni pomnil tako strašnega poraza. Pod nogami velikega kralja ni padel samo križarski red, ampak tudi vsi Nemci, ki so s svojimi najsijajnejšimi vitezi pomagali tej tevtonski »sprednji straži«, ki se je vse globlje zadirala v slovansko telo.

Izmed sedem sto »belih plaščev«, ki so kot po veljniki načelovali tej germanski povodnji, jih je ostalo komaj petnajst. Nad štirideset tisoč trupel je ležalo v večnem spanju na onem krvavem bojišču.

Različni prapori, ki so še opoldne vihrali nad neizmerno križarsko vojsko, so vsi padli v krvave in zmagovite roke Poljakov. Ni ostal, ni se rešil niti eden in poljski in litevski vitezi so jih metali pred noge Jagiela, ki je pobožno dvigajoč oči k nebu ponavljal z ginjenim glasom: »Bog je hotel tako!« Vodili so predenj tudi odličnejše ujetnike. Abdank z Gor je pripeljal ščetinjskega kneza Kazimira, češki vitez Trocnovski kneza na Olešnici, Konrada, a Pšedpelko Kodlovski grba Drija težko ranjenega Jurija Gersdorfa, ki je pod praporom sv. Jurija vodil vse križarske viteške goste.

Dva in dvajset narodov se je udeležilo te vojne nemškega viteškega reda proti Poljakom, a sedaj so kraljevi pisarji zapisovali ujetnike, ki so klečoč pred kraljem prosili usmiljenja in dovoljenja, da se smejo po odkupu vrniti domov.

Križarske vojske ni bilo več. Poljaki so pri zasledovanju uplenili ogromni križarski tabor, a v njem neizmerno število voz, naloženih z vrvmi za

Poljake in z vinom, pripravljenim za veliko gostijo po zmagi.

* * *

Solnce se je nagibalo k zatonu. Padel je kratek obilen dež in spral prah. Kralj, Vitold in Zindram so se pravkar pripravljali, da odjezdijo na bojišče, ko so začeli znašati prednje trupla padlih vojskovodij. Litvini so prinesli s sulicami prebodeno, s prahom in krvjo pokrito truplo velikega mojstra Ulrika von Jungingen in ga položili pred kralja, a on je žalostno vzdihnil in gledajoč na ogromno truplo, ležeče vznak na zemlji, je rekel:

»Glejte, to je on, ki je še danes zjutraj menil, da je višji od vseh vladarjev sveta...«

Nato so mu začele po licih kapati solze kakor biseri in čez hip se je iznova oglasil:

»Toda umrl je junaške smrti, zato bomo slavili njegovo junaštvo in mu priredili dostojen krščanski pogreb.«

In izdal je takoj povelje, da so v jezeru skrbno umili njegovo truplo, ga preoblekli v lepa oblačila in ga pokrili, preden pripravijo krsto, z redovnim plaščem.

Medtem so prinašali vedno nova trupla, ki so jih ujetniki spoznali. Prinesli so velikega komturja Kunona Lichtensteina, ki je imel z mizerikordijo strašno presekano grlo, in križarskega maršala Friderika Wallenroda in velikega oblačilnika, grofa Alberta Schwarzberga, in velikega zakladnika, Tomaža Marcheima, in grofa Wendeja, ki je padel po roki Povale iz Tačeva, in nad šest sto znamenitih komturjev in bratov. Služinčad jih je polagala drugega poleg drugega, oni pa so ležali kakor posekani panji, z obrazi, obrnjenimi proti nebu in belimi kakor njihovi plašči, z odprtimi steklenimi očmi, v katerih sta ugasnila srd in ošabnost, bojna strast in strah.

Nad njihovimi glavami so zataknili uplenjene prapore — vse! Večerni veter je zviljal in razviljal barvasto platno in šumljalo je nad njimi, kakor bi legli k počitku. Oddaleč so se videli v večerni zarji litevski oddelki, kateri so vlekli uplenjene topove, ki so jih križarji prvič rabili na odprtem polju, a niso napravili zmagovalcem nobene škode.

Na griču so se zbrali okoli kralja največji vitezi in sopeč iz trudnih prsi so gledali na te prapore in na ta trupla, ležeča pred njihovimi nogami, kakor gledajo spoteni ženjci na požete in povezane snope. Resda je bil težak in strašen uspeh te žetve, toda prihajal je veliki božji, veseli večer.

Neizmerna sreča je torej razjasnila obraze zmagovalcev, ki so vsi razumeli, da je bil to večer, ki je napravil konec trpljenju in muki ne le tega dne, marveč celih stoletij.

Kralj pa, dasi je razumel važnost poraza, je vendar nekako začudeno zrl predse in končno vprašal:

»Ali leži tu ves križarski red?«

Na to je rekel podkancler Nikolaj, ki je poznal prerokovanje sv. Brigite:

»Prišel je čas, da so polomljeni njih zobje in jim je odsekana njih desna roka!...«

Potem je dvignil roko in začel blagoslavljal ne le one, ki so ležali v bližini, ampak tudi vse polje med Grunwaldom in Tannenbergom. V jarki večerni svetlobi in od dežja očiščenem zraku se je natanko videlo ogromno, kadeče se krvavo bojišče, pokrito z zlomljenimi sulicami, kopji, kosami, s kupi konjskih in človeških trupel, med katerimi so štrlele kvišku mrtve roke, noge, kopita — in to žalostno polje smrti z deseterimi tisoči trupel se je vleklo dlje, kakor je mogel seči pogled.

Na tem neizmernem pokopališču se je pripogibal služinčad, ki je pobirala orožje in jemala oklepe s padlih mož.

A gori na rdečem nebu so se že podile in krožile jate vran, krokarjev in orlov, kričeč in veseleč se glasno ob pogledu na plen.

* * *

In ne le verolomni križarski red je ležal pobit pod kraljevimi nogami, marveč tudi vsa nemška sila, ki je dotlej kakor val zalivala nesrečne slovan-ske pokrajine, se je na ta dan rešitve razbila ob poljskih prsih.

* * *

Tebi pa, velika, sveta preteklost, in tebi, žrtvo-vana kri, bodi čast in slava na vse čase!

LII

Matko in Zbiško sta se vrnila v Bogdanjec. Stari vitez je živel še dolgo, a Zbiško je dočakal v zdravju in sreči onega srečnega trenutka, ko je skozi ena vrata s solzami v očeh odhajal iz Malborge veliki mojster križarski, a skozi druga prihajal na čelu svojih vojsk poljski vojvoda, da je sprejel v kraljevem in kraljestva imenu v posest mesto in vso pokrajino tja do sivih valov baltiškega morja.

24. VIII. 1946

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000076355

